

Žurnalisté mezi zradou a kolaborací

Moravská novinářská kolaborace před Národním soudem

Pavel Večeřa

Masarykova univerzita

Žurnalisté mezi zradou a kolaborací

Moravská novinářská kolaborace před Národním soudem

Pavel Večeřa

Žurnalisté mezi zradou a kolaborací

Moravská novinářská kolaborace před Národním soudem

Pavel Večeřa

„Edice: Media“

Tato publikace vznikla v rámci projektu OP VK s názvem „Internacionalizace, inovace, praxe: sociálně-vědní vzdělávání pro 21. století“ a registračním číslem CZ.1.07/2.2.00/28.0225.

Plný text publikace v interaktivním formátu pdf a ve formátu pro čtečky je k dispozici na stránkách <http://www.munimedia.cz/book/>.

Odborně posoudil:

PhDr. Jakub Končelík, Ph.D.

Jazyková redakce:

Mgr. Radovan Plášek

© 2014 Pavel Večeřa

© 2014 Masarykova univerzita

Publikace podléhá licenci Creative Commons:

CC-BY-NC-ND 3.0

(Uveďte autora-Neužívejte dílo komerčně-Nezasahujte do díla 3.0 Česko)

ISBN 978-80-210-7506-1

ISBN 978-80-210-7507-8 (online : pdf)

ISBN 978-80-210-7508-5 (online : ePub)

OBSAH

I. SLOVO ÚVODEM	11

II. MEZI KONFORMISTICKOU A AKTIVISTICKOU KOLABORACÍ	19

---

1. Fenomén kolaborace	19
2. Novinářská kolaborace v protektorátu Čechy a Morava	23
3. Typy kolaborace, zrada a denunce	26
4. Retribuční zákonodárství a Národní soud	30

III. ŽIVOT A DÍLO NOVINÁŘŮ-KOLABORANTŮ Z MORAVY	35

---

1. Původ, rodinné poměry a vzdělání	35
2. Na prahu životních rozhodnutí	37
3. Novináři republiky	41
4. K metě šéfredaktora	57
5. Na „tiskových konferencích“	81
6. Za hranice všedních dnů	88
7. S Němci v práci i po práci	107
8. Diktátoři v kruhu podřízených	119
9. Po ovoci poznáte je	153
10. Ve „veřejném“ zájmu	161
11. Před Národním soudem	165
12. Život po životě	180

IV. SLOVO ZÁVĚREM	187

<i>Věcný rejstřík</i>	198
<i>Jmenný rejstřík</i>	206
<i>Prameny a literatura</i>	218
<i>Anotace</i>	225
<i>Summary</i>	227

I. KAPITOLA

SLOVO ÚVODEM

I. SLOVO ÚVODEM

Pojem kolaborace se zrodil během druhé světové války (1939–1945), s níž je také většinou spojován. Hovoří se o kolaboraci politiků, vysokých úředníků, vojáků, podnikatelů a jiných příslušníků elit podrobených národů v tehdejší Evropě. S nepřítelem, obvykle s německými nacisty, však spolupracovali rovněž mnozí novináři, tehdy převážně pracující v tištěných médiích nebo v rozhlasu, a proto lze s určitým zjednodušením hovořit i o kolaboraci novinářské. Fenomén kolaborace se pochopitelně nevyhnul ani českým zemím, konkrétně protektorátu Čechy a Morava, v němž musela v letech 1939–1945 žít generace našich otců, dědů či pradědů.

Specifickým prvkem novinářské kolaborace je to, že její výsledky jsou dodnes zachyceny v tiskářské černi novinových a časopiseckých stránek nebo na rozhlasových záznamech. Veřejnost těchto mediálních produktů propůjčuje tomuto typu kolaborace značný význam při výzkumu tohoto jevu obecně. Konfrontací materiálů instruktážní povahy pocházející z okupačních zdrojů – či zdrojů jim podřízených – s výsledky snažení samotných novinářů-kolaborantů lze dojít k jejich určité diferenciaci na *kolaboranty aktivistického a konformistického typu*,¹ o čemž bude ještě řeč.

Obsah dobových mediálních produktů jistě může být podroben analýzám kvantitativního a především kvalitativního charakteru. Vedle toho je však možné sledovat i jiné cesty, jež také napomohou k diferencovanému pohledu na novinářskou kolaboraci a její protagonisty. Bylo by velkou chybou dívat se na ni unifikující optikou nebo ji vnímat předsudečně. Mezi kolaborujícími novináři se vyskytovali jedinci svedení ke kolaboraci různými motivy, nemluvě již o tom, že prostředky, které užili k dosažení vytčeného cíle, se dosti lišily.

Ve snaze po diferencovaném pohledu na protektorátní novináře-kolaboranty se tato publikace věnuje osudům čtyř žurnalistů z Moravy, kteří byli po válce souzeni před Národním soudem. Ten měl na základě dekretu prezidenta Edvarda Beneše posoudit vinu předních protektorátních kolaborantů pohybujících se v různých sférách veřejného života, včetně toho mediálního, jenž tvořil jeho velice významnou složku.

1 Termín aktivismus v kontextu kolaborace razil Tomáš Pasák.

Viz např. Pasák, Tomáš: *Pod ochranou říše*. Práh, Praha 1998, s. 102–109; Pasák, Tomáš: Problematika protektorátního tisku a formování tzv. skupiny aktivistických novinářů na počátku okupace. In: *Příspěvky k dějinám KSČ*, 1/1967, s. 51–80.

Dále viz Večeřa, Pavel: Ošemetné Scylla a zrádné Charybdy protektorátních novinářů. K projevům pasivní rezistence a kolaborace na stránkách českých tištěných médií za německé okupace (1939 až 1945). In: *Mediální studia* 3. Českomoravský novinář, Praha 2007, s. 252–271.

Čtveřice těchto novinářů později odsouzených Národním soudem za spolupráci s nepřítelem působila během protektorátu buď výlučně, anebo převážně na Moravě.

Do této skupiny náleží Antonín Jaromil Kožíšek, šéfredaktor Moravské orlice a Moravských novin vycházejících v brněnském tiskovém podniku Globus (1939–1943), později šéfredaktor Poledního listu vydávaného vydavatelstvím Tempo (1943–1945).² Dále sem patří šéfredaktor Lidových novin Leopold Zeman (1940/1–1945),³ šéfredaktor časopisů Zlín a od r. 1942 Svět a Náš kraj⁴ vydavatelství Tisk,⁵ patřícího firmě Baťa ve Zlíně, Jaroslav Pelíšek (1939/40–1945) a Jan Hloužek, šéfredaktor Ostravské Národní práce v l. 1943–1944.⁶ Jejich původ a vzdělání, ideová východiska, profesní aktivity, motivy a formy kolaborace, jakož i zjevné či skryté styky s okupanty, to všechno představuje výzkumné pole této komparačně orientované publikace. Jejím cílem je ukázat na této čtveřici mužů, jak rozmanité byly cesty kolaborace a jak odlišné mohly být důvody, které je nakonec přivedly před Národní soud.

Publikace už z důvodu svého omezeného rozsahu předem rezignuje na výzkum jejich mediálních produktů, jakkoliv si je její autor vědom, že to představuje jisté ochuzení výsledného textu. Těžiště této publikace, jež spočívá v interakci těchto novinářů s okupační mocí, je však natolik pestré, členité a rozmanité, že nebylo možné postupovat jinak.

Text bude sledovat vývoj profesní dráhy i politické názory inkriminovaných novinářů během první a druhé republiky, jejich nástup do vedoucích mediálních funkcí za protektorátu, kontakty s okupačními institucemi a jejich úřední i soukromé vztahy s „Němci“ jako reprezentanty okupace. Zvláštní pozornost bude věnována aktivitám čtveřice kolaborujících novinářů z Moravy na tzv. tiskových

2 O Kožíškových funkcích v tištěných médiích v době protektorátu viz *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*. UK v Praze, FSV/ Matfyzpress, Praha 2007, s. 67.

3 O Zemanových funkcích v tištěných médiích v době protektorátu viz tamtéž, s. 138.

4 O Pelíškových funkcích v rámci zlínského Tisku viz tamtéž, s. 96.

5 „V době Pelíškova jmenování šéfredaktorem podnik Tisk vydával tato periodika: 1) týdeníky – Zlín, velké vydání (náklad 90 000 ks), Zlín, časopis spolupracovníků firmy Baťa (35 000), Zlín, pondělní vydání (25 000), 2) měsíčníky Výběr, Průkopník a Obuv, kůže a guma, 3) čtrnáctideník Kursy osobní výkonnosti. Později k nim přibyl ještě Technický rádce. Časopisy Obuv, kůže a guma a Kursy osobní výkonnosti byly v průběhu války zrušeny.“ In: Mašek, Miroslav: *Zlínský novinářský aktivista Jaroslav Pelíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2009, s. 42.

6 O Hloužkových funkcích v tištěných médiích v době protektorátu viz *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*. UK v Praze, FSV/ Matfyzpress, Praha 2007, s. 44.

konferencích,⁷ kde byli protektorátní novináři podrobováni kritické reflexi ze strany protektorátních a hlavně okupačních úřadů řídících, instruujících a kontrolujících protektorátní tisk. Jakýmsi lakmusovým papírkem kolaborační horlivosti byla vždy účast českých novinářů na Němci organizovaných novinářských zájezdech, jejichž účelem bylo pochopitelně přizvukovat německé propagandě. O Kožíškovi, Zemanovi, Pelíškovi i Hloužkovi rovněž mnohé napoví jejich chování vůči podřízeným spolupracovníkům v redakcích, které jim byly svěřeny, především to, jakým způsobem si zajišťovali jejich poslušnost a jak je integrovali do systému kolaborující protektorátní žurnalistiky. Vztahy mezi touto čtveřicí, mnohdy rivalizující či přímo konfliktní, se budou prolínat jako další důležitý faktor tohoto vyprávění. V neposlední řadě patří do rámce tohoto příběhu také samotné procesy před Národním soudem a strategie, jaké při nich volily obžaloby i obhajoby každého z této čtveřice.

Případné další postihy, které by souvisely s dočasným obnovením retribuční justice po komunistickém převratu v r. 1948, zůstávají už ovšem mimo zorné pole tohoto textu. A jako pouhý dovětek lze chápat skromné vyličení osudů Moravanů po odpykání trestu; budiž přitom řečeno předem, že během třetí republiky, natožpak v době komunistického totalitarismu, nemohlo být jejich společenské postavení jiné než okrajové.

Výše zmíněná témata, jež publikace sleduje, však směřují především k odpovědi na to, jakého charakteru byla kolaborace, kterou tito Moravané angažováni během protektorátu v tištěných médiích, provozovali – zda šlo o *kolaboraci aktivistickou*, či „jen“ *konformistickou*.⁸ Rozdíly mezi oběma typy kolaboračního jednání budou na následujících řádcích vyloženy. Vzhledem k tomu, že aktivistická kolaborace měla blíže ke zradě či v ni namnoze již přerůstala, není možné opomenout ani tento fenomén. A nakonec se objevuje také otázka po tom, zda se některý z předních

7 Viz Končelík, Jakub – Cebe, Jan – Köpplová, Barbara: Řízení tisku v letech 1939–1945. Analýza protektorátních tiskových porad. In: *Mediální studia* 3. Českomoravský novinář, Praha 2007, s. 272–291.

8 Pojmy aktivismus a aktivistický se po r. 1945 běžně používaly např. v dobových pramenech bezpečnostní, justiční či mediální povahy, ale svým významem odpovídaly pojmům kolaborace a kolaborační. Není proto možné zaměňovat je s termínem *aktivistická kolaborace*, který je v tomto textu definován jako specifický typ kolaboračního jednání.

Pro odlišení budou výrazy aktivismus a aktivistický ve smyslu definovaného typu aktivistické kolaborace označovány v kurzívě. Obdobně budou v kurzívě označovány i výrazy konformismus a konformistický, pokud budou odpovídat pojmu *konformistická kolaborace*. Autor doufá, že tato vizuální úprava napomůže lepší přehlednosti textu a zdůrazní význam, který je kladen na oba termíny.

Pokud se výrazy aktivismus a aktivistický, respektive konformismus a konformistický, vyskytnou v citacích v jiném významu než ve smyslu *aktivistické*, respektive *konformistické kolaborace*, dovolí si na to autor upozornit upřesňující poznámkou.

novinářských kolaborantů na Moravě nedopouštěl denunciací vůči svým bližním, a to jak na stránkách tištěných médií, tak ve formě písemných či ústních udání přímo Němcům.

Autor tohoto textu doufá, že komparace protektorátních osudů Antonína J. Kožíška, Leopolda Zemana, Jaroslava Pelíška a Jana Hloužka v dostatečné míře ukáže odlišnosti mezi těmito kolaboranty a napomůže tomu, aby kolaborace přestala být vnímána prizmatem „kolektivní viny“ a aby každý její aktér byl posuzován individuálně, s přihlédnutím k jedinečnosti svého případu. Předložený text jistě nemůže být „revizí viny“, jak o ní rozhodl Národní soud v poválečném období, stejně jako ji nemůže potvrdit. To všechno by bylo ahistorické, přesto nelze zabránit tomu, aby na stránkách textu nebyla imanentně přítomna „otázka viny“ člověka v mezích podmínkách okupace jeho vlasti.

Při všech odlišnostech všechny čtyři novináře spojuje prožitek jedince, který disponuje tváří v tvář víceméně promyšlené, vždy však víceméně bezohledné strategii okupantů jen individuální taktikou v zásadě bezbranného člověka. Je to tedy v prvé řadě příběh moci a bezmoci, ovládání a podléhání, tlaku systému na člověka a jeho reakce, příběh možného vzdoru i potenciálního parazitismu na společném „my“. V okamžiku okupace každého lidského společenství vyvstává před postiženými možnost „ohnout hřbet“, a třeba se i snažit na společné katastrofě vydělat. Možné je ale také sledovat altruistické cíle, pomáhat ostatním či dokonce přes zdání spolupráce s nepřítelem jeho úsilí oslabovat, či přímo torpédovat. Na dalších stránkách se ukáže, zda se takové či onaké jednání týkalo také některého z „hrdinů“ této knihy.

Klíčovou pramennou základnu publikace tvoří materiály uchovávané ve Fondu Národního soudu (FNS) v Národním archivu ČR (NA ČR), konkrétně složky Trestní Národní soud (TNS) 5/47 a 6/47.¹⁰ Opomenout nelze ani dobové propagandistické texty, memoáry a novinové články pocházející z první, druhé a třetí republiky a protektorátu, které byly využívány jako historický pramen, nikoliv jako samotný objekt výzkumu podrobený některé ze sofistikovaných forem kvantitativní či kvalitativní analýzy.

9 Viz Jaspers, Karl: *Otázka viny. Příspěvek k německé otázce*. Mladá fronta, Praha 1991.

10 Jejich původcem byly složky poválečné bezpečnosti a justice. Zvláště v případech písemností vyhotovených příslušníky tehdejšího Sboru národní bezpečnosti je třeba bedlivé kritičnosti a odstupu badatele. V poválečné atmosféře se vyslyšení kolaboranti mohli snadno stát díky neobjektivně vedenému vyšetřování „obětími beránky“ dobové touhy po odplatě, právě jako osobní animozity. Stejně tak je třeba opatrně pracovat s tvrzeními obviněných a posléze obžalovaných, protože se logicky bránili, snažili se minimalizovat svoji vinu, delegovat ji na své nadřízené či spolupracovníky. Mnohdy se lze v jejich výpovědích setkat s informacemi, jejichž hodnota je nanejvýš problematická, a proto by neměla být přejímána bez kritického odstupu.

Důležitým informačním zdrojem této práce byly rovněž kvalitní diplomové práce Venduly Kůrkové,¹¹ Miroslava Maška,¹² Jana Miesslera¹³ a Vratislava Havlíka,¹⁴ jež analyzovaly soudní procesy vedené proti Kožíškovi, Pelíškovi, Zemanovi a Hloužkovi.

---

11 Viz Kůrková, Vendula: *Novinář A. J. Kožíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2011.

12 Viz Mašek, Miroslav: *Zlínský novinářský aktivista Jaroslav Pelíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2009.

13 Viz Miessler, Jan: *Leopold Zeman, šéfredaktor Lidových novin 1941–1945*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2004.

14 Viz Havlík, Vratislav: *Ostravský novinář Jan Hloužek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2010.

II. KAPITOLA

**MEZI KONFORMISTICKOU A AKTIVISTICKOU
KOLABORACÍ**

II. MEZI KONFORMISTICKOU A AKTIVISTICKOU KOLABORACÍ

1. Fenomén kolaborace

Druhá světová válka přinášející okupaci řady evropských zemí především německou brannou mocí je spojena s ustavením pojmu kolaborace, který se začal šířit od podzimu 1940.¹⁵ Nelze přitom zapomínat, že tato válka byla od určité doby válkou totální a nacistické Německo či fašistická Itálie byly totalitářskými státy, což multiplikovalo brutalitu a účinnost forem ovládnutí okupovaného obyvatelstva.

Kolaboraci lze chápat jako spolupráci příslušníků podrobených národů s okupační mocí, přičemž tato jejich spolupráce má odlišnou motivaci a různé cíle a intenzitu. Kolaborace je často považována za nečestnou, vždy je však pro ni příznačná nesourodost aktérů tohoto svérázného druhu interakce. Na jedné straně stojí ozbrojení okupanti, na straně druhé ke spolupráci svolní příslušníci ozbrojeného a zdánlivě bezmocného společenství, jež okupační moc potřebuje zainteresovat na určité spolupráci, aby v okupované zemi zajistila elementární pořádek a mohla exploatovat její zdroje pro své vojenské či jiné cíle. Podrobení se bez určité kooperace s okupanty rovněž nemohou obejít, protože jinak by byly ohroženy základní civilizační a životní standardy v jejich zemi. Jednoznačné odsudky kolaborace proto zavánějí unáhlenými, mnohdy ideologicky podmíněnými soudy. Nutnost určité vzájemné spolupráce mezi okupanty a okupovanými by neměla být přehlížena či bagatelizována.

Soudobá historiografie se dosud s pojmem kolaborace nevypořádala takovým způsobem, aby jej mohla zcela bez potíží používat. Existují různé pohledy, jejichž cílem je pojem kolaborace definičně zpřesnit, ale objevují se také hlasy, které se snaží tento pojem oslabit, zatlačit do pozadí či se jej zbavit jako neúnosně zatížený

15 Podnět k jeho vzniku dalo setkání šéfa Francouzského státu Henri Philippe Pétaina a faktického šéfa vlády Pierra Laval a Adolfa Hitlerem v městečku Montoire-sur-le-Loir nedaleko Tours v říjnu 1940, na němž se představitelé vichistického režimu přihlásili k politice „spolupráce“ s nacistickým Německem. In: Röhr, Werner: *Kollaboration: Sachverhalt und Begriff. Methodische Überlegungen auf der Grundlage vergleichender Forschungen zur Okkupationspolitik der Achsenmächte im Zweiten Weltkrieg*. In: Tauber, Joachim (ed.): *„Kollaboration“ in Nordost-europa. Erscheinungsformen und Deutungen im 20. Jahrhundert*. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2006, s. 24.

O schůzce v Montoire viz např. Jackson, Julian: *Francie v temných letech 1940-1944*. BB/art s.r.o., Praha 2006, s. 183–185; Burrin, Philippe: *France under the Germans. Collaboration and Compromise*. The New Press, New York 1998, s. 98–112.

poválečnými ideologiemi na obou stranách „studené války“. Někteří badatelé přicházejí s novými termíny, např. francouzští historici s kolaboracionismem,¹⁶ jiní pracují s různými formami interakcí mezi okupanty a ovládanými, přičemž doufají, že kolaboraci, tomuto „střečovému“, leč významově nejednoznačnému pojmu, uniknou.¹⁷ Přes všechny problémy s ním spjaté je však dle autorova názoru rozumnější se mu už pro jeho mezinárodní dimenzi nevyhýbat, ale spíše se pokoušet o jeho zpřesnění, jakkoliv to může být sisyfovská práce.

V tomto textu je kolaborace chápána jako spolupráce části obyvatelstva vystaveného okupaci na různé, především společenské, politické, bezpečnostní, kulturní a ekonomické úrovni s orgány a institucemi reprezentujícími okupační moc, a to v rovině reálné mocenské i symbolické. Iniciativa k této spolupráci může vycházet od okupantů, stejně jako od podrobených. Cílem této spolupráce může být z hlediska ovládaných prospěch celého okupovaného společenství, jeho určitých sociálních skupin nebo samotných kolaborujících jednotlivců a jejich blízkých. Motivace ke kolaboraci tedy může být altruistická i egoistická, ale také ideově-politická, sociální a třídní, ekonomická aj. Rovněž může být dána ideologickou blízkostí, jak je vidět na příkladu kolaborujících skupin fašistů a nacistických sympatizantů v různých obsazených zemích včetně těch českých. Formy spolupráce, její hloubka a postupy se mohou měnit v závislosti na typech kolaborace, o nichž bude ještě řeč.

Pro kolaboraci jako fenomén je však určující to, že její protagonisté, ať už reálně nebo jen verbálně, zůstávali spjati s okupovaným společenstvím a v jeho rámci vykonávali určité funkce a disponovali jistou mocí – a to do té míry, kterou okupanti akceptovali –, neboť to pro ně bylo více či méně výhodné. Kolaborantem přestával být jedinec, který podrobené společenství opustil, „konvertoval“ k vítězům, a tím se stával součástí vládnoucích. S jistou nadsázkou řečeno, okupanti tak sice získali dalšího vojáka bojujícího na jejich straně, ale přišli o člověka, s jehož pomocí mohli ovládat okupované. Uvážíme-li, že za druhé světové války bylo stejné

16 Viz Winock, Michel (Jean-Pierre Azéma, Pierre Birnbaum, Pierre Milza, Pascal Perrineau, Christophe Prochasson, Jean-Pierre Rioux): *Historie extrémní pravice ve Francii*. Academia, Praha 1998, s. 129–132; viz Röhr, Werner: Kollaboration: Sachverhalt und Begriff. Methodische Überlegungen auf der Grundlage vergleichender Forschungen zur Okkupationspolitik der Achsenmächte im Zweiten Weltkrieg. In: Tauber, Joachim (ed.): „Kollaboration“ in Nordosteuropa. Erscheinungsformen und Deutungen im 20. Jahrhundert. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2006, s. 30.

Poprvé ovšem použil termínu kolaboracionismus přední francouzský protagonista kolaborace, Marcel Déat, v listu l'Oeuvre 4. 11. 1940.

17 Mj. vývoj reflexe pojmu kolaborace v české historiografii podal Stanislav Kokoška.

Viz Kokoška, Stanislav: Odboj, kolaborace, přizpůsobení... Několik poznámek k výzkumu české protektorátní společnosti. In: *Soudobé dějiny. Odboj, kolaborace, přizpůsobení*. XVII/1–2. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2010, s. 9–30.

důležité vést boj na frontě, jako plošně dirigovat zázemí, tedy okupované země, vystane o to více hodnota každého kolaboranta oproti každému vlastnímu muži ve zbraní. Kolaboranta si totiž okupant opatřuje mnohem obtížněji než další „potravu pro děla“ ve stejnokroji okupační armády.

Nemělo by být rovněž zapomínáno na jistou významovou deformaci pojmu kolaborace, který někdy v publicistickém a běžně v „lidovém“ diskursu získává dimenzi zrazy – jako by kolaborace byla jakýmsi odborným výrazem pro zradu, tedy pro něco poněkud archaického, málem vhodného spíše do pohádky než do moderních či soudobých dějin. V této souvislosti je třeba co nejrozhodněji konstatovat, že kolaborace není zrada a kolaboranti nejsou zrádci, jakkoliv někteří z nich se k této formě interakce s okupanty mohou propracovat anebo jejich zrada předcházela kolaboraci jako logickému plodu dosavadního jednání.

Zrádce, symbolicky řečeno, povahou svého jednání otevírá okupantovi „vrátka“, aby mohl proniknout za dosud uzavřené „hradby“, do „obléhaného“ celku nebo do jeho různých pater, složek, buněk, ba kaveren „dobývaného“ společenství ve stavu jeho podmaňování nebo v rámci jeho dlouhodobé kontroly. Kolaborant je v logice této metafory spíše „strážcem“ i „ochráncem“ ovládaných, jehož funkcí je komunikovat s okupantem. Tato komunikace může za určitých okolností vyústit ve zradu okupovaných, přičemž se kolaborant transformuje i ve zrádce. Domnívám se, že obě role a funkce je třeba bedlivě rozlišovat, jakkoliv to mnohdy nemusí být vůbec snadné.

Podobně se nesmí ztotožňovat kolaborace s denunciačními projevy jako společensky patologickým jednáním. Kolaborant může být také zrádcem i denunciantem, ale jedno nutně nepodmiňuje druhé, byť pro *kolaboranty aktivistického typu* mohla být cesta ke zradě či udavačství „snadnější“ než pro jiné, neboť se již svým *aktivismem* do určité míry vydělovali z občansko-národního celku ovládaných.

Významově poněkud rozmazaný pojem kolaborace, jehož definice, jak již bylo řečeno, dodnes není ukončena,¹⁸ poskytl a poskytuje stigmatizující označení jedinců a skupin spolupracujících z různých důvodů s vládnoucími a ozbrojeným nepřitelem okupujícím jejich vlast. Kolaborace zasahovala různé skupiny obyvatel, primárně jí však byli vystaveni ti, kteří byli veřejně činní a zastávali funkce v politických, administrativních, samosprávných, vojenských a policejních či ekonomických strukturách vedení a řízení okupovaných zemí. Krom této „kolaborace elit“, jež se zvláště zpočátku snažily hájit reálné zájmy svých zemí, existovala také „ideová

18 Viz Tauber, Joachim: „Kollaboration“ in Nordosteuropa. Erscheinungsformen und Deutungen im 20. Jahrhundert. In: Tauber, Joachim (ed.): „Kollaboration“ in Nordosteuropa. Erscheinungsformen und Deutungen im 20. Jahrhundert. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2006, s. 11–13.

kolaborace“ zahrnující domácí stoupence fašismu, sympatizanty s nacismem a antisemity, zvláště ty, kteří svou zášť vůči židům konstruovali rasově.¹⁹

Brzy se ve většině zemí okupovaných fašisty nebo nacisty vytvořila *aktivistická kolaborace*, nebezpečnější typ kolaboračního jednání. Tato kolaborace byla přesvědčena o finálním vítězství Němců a o trvalosti uspořádání „Nové Evropy“ pod vedením nacistů. Její protagonisté proto s Němci spojili své kariéry i svoji budoucnost. Pro drtivou většinu lidí v okupovaných zemích byli tito *aktivističtí kolaboranti* obávanými, ale také opovrhovanými spoluobčany, namnoze vnímanými jako zrádci. Bylo to dáno tím, že již aktivně, vynalézavě a s rozhodností napomáhali okupantům v ovládnutí a exploataci svých vlastních zemí. V protektorátu Čechy a Morava reprezentoval tento typ kolaborace Emanuel Moravec, od ledna 1942 ministr školství a lidové osvěty.

Aktivisté soupeřili o vliv s dosavadními kolaborujícími elitami, jež se často snažily určitým způsobem oslabovat vliv okupantů, zdržovat jejich záměry²⁰ či je dokonce subvertovat. V každém případě však nedělali nic, čím by sami svou horlivostí nadvládu okupantů nad svými národy posilovali. Byli mnohdy jen trpnými objekty tlaku okupantů, podvolovali se tomuto tlaku a přitom marně hledali nějaký modus vivendi zabezpečující určitou autonomii podmaněným, které reprezentovali. Na rozdíl od aktivistů nečinili nic víc, než co už bylo nezbytností přikázanou okupanty, a proto lze tento typ kolaborace označovat jako *kolaboraci konformistickou*. Za jejich představitele v okupovaných českých zemích lze např. považovat samotného „státního prezidenta“ Emila Háchu.

Někteří z kolaborantů ve skutečnosti svou spolupráci s okupanty jen předstírali ve wallenrodovské snaze²¹ postavit se v rozhodující chvíli proti nim a přitom koope-rovali s odbojem, poskytovali mu cenné informace a koordinovali svou činnost s ním i s exilem. Ukázkovým příkladem takového postupu v protektorátní realitě byl heroický a zároveň tragický osud generála Aloise Eliáše, premiéra protektorátní vlády v l. 1939–1941/2.

19 V českém prostředí viz Brandes, Detlef: *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945*. Prostor, Praha 1999, s. 477–478.

20 Viz Pasák, Tomáš: K problematice české kolaborace a fašismu za druhé světové války. In: *Príspevky k dejinám fašizmu v Československu a Maďarsku*, Bratislava 1969, s. 129–156.

21 Viz Pasák, Tomáš: *Pod ochranou říše*. Práh, Praha 1998, s. 84–88.

2. Novinářská kolaborace v protektorátu Čechy a Morava

Povaha moderní společnosti, totální charakter války a skutečnost, že protektorát Čechy a Morava nebyl „jen“ okupován Němci, ale nadto byl vřazen do dynamické mašinérie totalitářské „třetí říše“, to všechno vedlo k tomu, že okupantům nemohla stačit pouhá formální „poslušnost“ okupovaných Čechů. Potřebovali je nejenom podmanit, ale také zlomit, což bylo příznačné zvláště pro heydrichovskou fázi protektorátu v letech 1941–1942. Jedním ze způsobů, jak jim ukrást i „vnitřní svobodu“, jejich vlastní duši, byla ofenzíva protektorátní propagandy v tištěných médiích a v rozhlasu, jež měla Čechy převychovat v masu přízpusobivých kmánů uznávajících nadřazenost svých německých pánů.

Abyste tato propagandistická ofenzíva mohla být spuštěna, bylo zapotřebí ochotných novinářských per ve službách Němců – proto je namístě hovořit o zvláštní kategorii kolaborace, a to novinářské či žurnalistické. Cesta k tomu, aby české noviny psané českými lidmi pro české čtenáře začaly sloužit nacistickým cílům v protektorátu, nebyla tak jednoduchá, a to zvláště zpočátku, kdy Němci ještě neměli s okupací žádné zkušenosti.

V zásadě museli okupanti vytvořit jak regulačně-cenzurní systém instrukcí a dozoru, tak zformovat skupiny kolaborujících novinářů, a to především těch ochotně *aktivistických*, protože práce těch poslušně *konformistických* jim takový prospěch neskýtala. Trvalo dobré dva roky, než se Němcům zdařilo přetvořit české protektorátní noviny v přijatelný nástroj jejich (protektorátní) propagandy. Využili přitom stávající tiskové legislativu²² a podřídili si protektorátní instrumenty regulace a kontroly tištěných médií, v první řadě tiskový odbor předsednictva ministerské rady (TO PMR), byť to nebylo snadné a z jeho prvních tří šéfů byl jeden Němci popraven

22 Němci využili zákonodárství první republiky a zneužili cenzurní praxi druhé republiky. Opírali se o tzv. malý tiskový zákon (č. 125/1933 Sb.) z 10. července 1933, který vycházel ze zákona o mimořádných opatřeních (č. 300/1920 Sb.) ze 14. dubna 1920 a zákona na ochranu republiky (č. 50/1923 Sb.) z 6. března 1923, a zmocňovací zákon (č. 330/1938 Sb.) z 15. prosince 1938. V roce 1936 přijatý zákon o obraně státu a o mimořádných opatřeních (č. 131/1936 Sb.) dovozoval v případě branné pohotovosti státu naříditi cenzuru, včetně té předběžné, a zakazovat vydávání a rozšiřování tiskovin. Vyhlášením mobilizace 23. září 1938 ČSR vstoupila podle vyhlášky č. 183/1938 Sb. do branné pohotovosti a 26. září 1938 byla zřízena Ústřední cenzurní komise při ministerstvu vnitra. Během druhé republiky se tiskové poměry utužily a s nimi i cenzura. Jejím vrcholným orgánem bylo Ústředí tiskové dozorcí služby. 1. března 1939 byla cenzura zpřísněna Souborným přehledem pokynů pro tiskovou přehlídku. „Cenzuru vykonávali úředníci tiskové dozorcí služby, kteří byli přímo v redakcích listů, přičemž byli řízeni pražským ústředím této dozorcí služby.“ In: Pasák, Tomáš: *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939 až 1945*. Univerzita Karlova, Praha 1980, s. 41–45.

(Zdeněk Schmoranz), druhý uvězněn (Arnošt Bareš) a třetí umučen (František Hoffman).²³ Vybudovali si „tiskový odbor“ kulturně-politického oddělení Úřadu říšského protektora (ÚŘP),²⁴ který především formou ústních instrukcí na tzv. tiskových konferencích úkoloval český tisk v protektorátu.²⁵

Zpočátku, hlavně do vypuknutí války v září 1939, se protektorátní listy, kromě fašisticko-vlajkařských plátků, snažily posílit českou národní identitu. Němci proto usilovali získat na svou stranu i dosud seriózní české novináře, dlouho se jim to ale dařilo jen u figur a figurek krajně pravicového, extrémně nacionalistického nebo fašistického a antisemitského polosvěta. Nacisté se pak soustředili na několik vytipovaných žurnalistů, které pozvali na novinářské zájezdy: na jaře 1939 do Německa, v říjnu 1939 do okupovaného Polska²⁶ – později byla tato skupina označována jako „polská delegace“.²⁷ Právě z ní se zformovala „aktivistická sedmička“

23 Šéfem tiskového odboru předsednictva ministerské rady byl do 25. srpna 1939 Zdeněk Schmoranz, jeho krátkodobým nástupcem byl Arnošt Bareš, od 12. září 1939 František Hoffman, od května 1941 do konce války Ctibor Melč. Viz tamtéž, s. 65.

24 Přednostou kulturně politického oddělení ÚŘP byl Karl Alex von Gregory, od r. 1942 Martin Paul Wolf. Funkci vedoucího skupiny Tisk (Gruppe Presse) v kulturně politickém oddělení ÚŘP představující klíčovou pozici při ovládání českého protektorátního tisku zastával Wolfgang Wolfram von Wolmar, od října 1943 Artur Sönnel. Viz tamtéž, s. 64–65.

25 Šéfredaktoři a významní redaktoři na nich získávali instrukce, jak působit na protektorátní obyvatelstvo. Tyto konference se konaly „zásadně jednou týdně pro denní tisk a jednou měsíčně pro týdeníky. Byli na ně zváni šéfredaktoři a politici, popř. národohospodářští redaktoři všech novin a časopisů. Šéfredaktoři dostávali tajné pokyny, v jakém směru měli orientovat novinové zpravodajství. Na těchto konferencích byly také činěny výstrahy a výtky časopisům, jejichž články neodpovídaly stanovené linii (...). V zásadních otázkách si vyhradil rozhodující slovo přímo Wolfram von Wolmar, který také určoval, v jakém smyslu mají být politické události komentovány“. In: tamtéž, s. 53–54.

Presseklub jako prostor společenských kontaktů mezi „tiskovými úředníky“ a novináři měl význam hlavně pro novináře z Prahy, pro žurnalisty, kteří do hlavního města jen zajížděli na „porady“, tak důležitý nebyl. Jen Kožíšek byl z námi zkoumaných Moravanů jeho velice aktivním členem, od r. 1943 ale bydlel také v Praze.

26 „Ve srovnání se zkušebním a informativním zájezdem do Německa na jaře téhož roku lze mezi oběma exkurzemi najít podstatný rozdíl. Mezi českými novináři se již začala formovat významná kolaborantská skupina, která se snažila získat důvěru německých úřadů, zmocnit se vedení českého tisku a dát mu plně konformní náplň a politickou ideu. Koncepce této skupiny vycházela z trvalého spojení českých zemí s Německem; plně se proto orientovala na jeho vítězství a snažila se vytvořit protiváhu dosavadní retardační politiky Eliášovy vlády. Výběr novinářů na tento polský zájezd uskutečnila Wolframova kancelář. Účastnili se ho mimo jiné Krychálék, Křemen, Lažnovský, Ryba, Crha, Paulus, Kožíšek, Pelíšek, Jelínek a Režný.“ In: Pasák, Tomáš: *Pod ochranou říše*. Praha, Praha 1998, s. 181.

27 Ne všichni, kdo byli tehdy v Polsku, se stali kolaboranty, natožpak *aktivistickými*. Např. Vladimír Sís neváhal projevit sympatii vůči poraženým Polákům tím, že „položil ve Varšavě věnec na hrob

novinářů (Vladimír Krychtálek, Jaroslav Křemen, Karel Lažnovský, Vladimír Ryba, Václav Crha, Emanuel Vajtauer, Karel Werner), která dosti významně ovlivnila českou protektorátní žurnalistiku.

Po porážce Francie v červnu 1940 došlo k posílení *aktivismu* na úkor pouhé oportunistické *konformity*. „V popředí novinářského aktivismu se paralelně prosazoval Krychtálkův směr, kam náleželi Lažnovský, Křemen, Ryba, Crha a dále novináři Werner a Vajtauer, spolupracující s Moravcem,“ přičemž „sjednocující proces nebyl (...) tak jednoduchý, ale trval v podstatě až do roku 1941. (...). Tito novináři přijali tezi, že se tisk má plně krýt se „zájmy a potřebami českého národa“. Z toho potom dedukovali, že „náš tisk je ve službách státu a národa“ a dále, že „státní politiky jsou dány naše úkoly rámcem říše.“²⁸

Počátkem roku 1941 už „aktivistická sedmička“ představovala „ideově zformovanou proněmeckou skupinu, jejíž existence byla svázána s podporou úřadu říšského protektora, zvláště však K. H. Franka, a jejíž idea byla vedena v duchu česko-velkoněmecké koexistence a realizace nacionálně socialistické ideologie v českých podmínkách. V r. 1941 novináři vystoupili již otevřeně proti Eliášově retardační taktice (...)“.²⁹ Ještě předtím, na podzim 1940, se pokusili žurnalističtí *aktivisté* Vladimír Krychtálek, Vladimír Ryba a Jaroslav Křemen ovládnout Národní souručenství,³⁰ v dubnu 1941 zapříčinili pád Háchovy politické i lidské opory, ministra Jiřího Havelky,³¹ což zapadalo do konceptu zvýšeného aktivistického úsilí po okupaci Jugoslávie Němci. Definitivně se *aktivisté* „chopili vesla“ na podzim 1941, poté co byl 27. září 1941 do funkce zastupujícího říšského protektora instalován Reinhard Heydrich a nastolením výjimečného stavu začaly represe I. heydrichiády. Už pouhou tečkou za tímto vítězstvím bylo 19. ledna 1942 jmenování E. Moravce do funkce ministra školství a lidové osvěty. „V té době však již novinářská sedmička aktivistů splnila svou funkci beranidla, jehož prostřednictvím se pány nad hlavními protektorátními denními listy stali většinou novináři orientovaní aktivisticky (...)“.³²

---

polského Neznámého vojína!“ In: Černý, Václav: *Křik Koruny české. Paměti 1938–1945. Náš kulturní odboj za války*. Atlantis, Brno 1992, s. 183.

28 Pasák, Tomáš: *Pod ochranou říše*. Práh, Praha 1998, s. 250–251.

29 Pasák, Tomáš: *JUDr. Emil Hácha (1938–1945)*. Horizont, Praha 1997, s. 119.

30 Viz Brandes, Detlef: *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945*. Prostor, Praha 1999, s. 139–145.

31 Viz Pasák, Tomáš: *Pod ochranou říše*. Práh, Praha 1998, s. 270–286.

32 Večeřa, Pavel: *Obraz Lidových novin, Venkova a Národní práce v období existence Protektorátu Čechy a Morava*. Disertační práce. FSS MU, Brno 2001, s. 23.

Vedle toho existovala i nadále celá řada méně výrazných žurnalistů, kteří rovněž sloužili Němcům, přičemž míra jejich exponovanosti byla dosti odlišná (např. Jan Scheinost, Jan Vrba, František Josef Prokop, Alois Kříž, Emil Šourek, Gustav Dörfel aj.). Byli mezi nimi také „naši Moravané“, novináři působící v Brně (Antonín Jaromil Kožíšek, Leopold Zeman), ve Zlíně (Jaroslav Pelíšek) a v (Moravské) Ostravě (Jan Hloužek).

Samozřejmě, nelze zapomenout ani na fašistický a vlajkařský tisk včele s Arijským bojem, který se pošínil nejen propagací rasismu a „ideovou kolaborací“, ale také mediálními denunciacemi.

3. Typy kolaborace, zrada a denunce

Jak už bylo řečeno, většina protektorátních tištěných médií se zkraje okupace snažila v mezích možností daných dobovým cenzurním tlakem vyjadřovat vůli českého národa po národní sebezáchově. Mnozí novináři, kteří tehdy vytvářeli obsahy novin a časopisů, vkládali do svých článků náznaky svého skutečného mínění, ve výjimečných případech se pokoušeli vyjádřit svou distanci vůči protektorátní realitě. Častěji pracovali se subverzivními taktikami (separace, konzervace, retardace, blokáce, ironizace, neutralizace), jež napomáhaly velmi opatrné a jemné pasivní rezistenci.³³

Od vypuknutí války v září 1939 však sílil tlak okupantů a po porážce Francie v červnu 1940 se aktivizovala ta část domácí kolaborace, která již protektorát nechápala jako provizorní řešení, ale jako dlouhodobý faktor. Změněné situaci se přizpůsobovali lidé, kteří se v nových poměrech nemínili vzdát naděje na kariéru nebo aspoň „práva“ vykonávat svou profesi. Národně sebezáchovný elán spjatý s projevem distance a pasivní rezistence vyprchával a jedinci, kteří se orientovali na „upřímnou spolupráci“ s německými okupanty, získávali ve veřejném životě stále vlivnější pozice. Také okupační mašinerie zdokonalovala své řídicí mechanismy a synergicky využívala protektorátních úřadů ke svým cílům všude tam, kde to bylo možné, přičemž souběžně oslabovala samosprávný potenciál protektorátních institucí. Ve snaze oslabit či obejít dosavadní Háchovu protektorátní politickou reprezentaci využívala horlivé kolaboranty, bez ohledu na to, že jejich politický či společenský význam nebyl zdaleka úměrný jejich ambicím.

Tyto změny se nemohly neprojevit v tištěných médiích, kde v průběhu let 1940 až 1941 obsadili vedoucí pozice otevřeně kolaborující jedinci, z nichž ovšem jen

33 Viz Večeřa, Pavel: Ošemetné Scylly a zrádné Charybdy protektorátních novinářů. K projevům pasivní rezistence a kolaborace na stránkách českých tištěných médií za německé okupace (1939 až 1945). In: *Mediální studia* 3. Českomoravský novinář, Praha 2007, s. 258–265.

někteří patřili k tzv. aktivistům, tedy splňovali určité podmínky *aktivistické kolaborace*. I pak mnozí z vedoucích „kádrů“ protektorátních novin a časopisů náleželi spíše ke *konformistům*, kteří se zařizovali podle aktuální situace. Rozdíl mezi oběma typy novinářské kolaborace, tedy mezi *aktivismem* a *konformismem*, je klíčový pro pochopení povahy jednání samotných aktérů, tedy šéfredaktorů, odpovědných redaktorů, novinářů tvořících úvodníky a důležité politické komentáře na stránkách dobových novin a časopisů.

Pro *konformistickou kolaboraci* bylo typické, že se vcelku důsledně přidržovala obdržených ústních či písemných instrukcí, ale nedělala nic navíc. „Konformisté kolaboraci pouze předstírali, planě a z donucení se zhostili svého úkolu. Byli jako vyprázdněné mechanismy, jimž věcně není co vytknout, ale doopravdy se pro věc okupanta neangažovali. Jejich cílem bylo přežít fyzicky, sociálně a profesionálně,“ ale „svoji vůli, iniciativu, spontaneitu a kreativitu (...) do služeb nacistických okupantů neodevzdali. Jejich kolaborace zůstala plochá a měla jen formální rozměr. Kolaborace byla v představách protagonistů konformismu bezpečným chameleonstvím vytvořeným na obranu proti samotným okupantům. (...). Konformista byl adaptabilní jedinec svolný produkovat i to, co se přičilo jeho svědomí, ochotný dočasně zatajit, skrýt, nikoliv ale v hloubi své bytosti doopravdy vyměnit vlastní názory, postoje a nakonec i morální hodnoty. Konformista čekal, až se ‚bouře‘ okupace přezene, dotud nemínil sama sebe vystavovat nebezpečí. Vnitřně se okupantovi nezaprodal, zaprodání jen předstíral.“³⁴ Jeho motivy byly různorodé, od ryze egoistických, které patrně převažovaly, až k obětavě altruistickým.³⁵

Ve srovnání s *konformisty* již *aktivisté* vkládali do své práce „maximum svých racionálních i emocionálních schopností, neváhali pro potřeby okupantů nasadit

34 Viz tamtéž, s. 266–267.

35 „Motivy konformistického přístupu mohly být různé, záviselo na konkrétním jedinci, na jeho východiscích a představách, přičemž nemusely být nutně vždy egoisticky koncipované. Mnozí konformisté vycházeli z mylně chápané loajality, která jim prikazovala poslušnost vůči nadřízeným takřka za všech okolností. I když úkoly, které jim byly prikazovány, stály v rozporu s jejich svědomím, nenašli v sobě sílu k odporu. Tato striktně, úzkoprsně vnímaná loajalita jim byla základní hodnotou a svým způsobem i zdánlivě bezpečnou orientací v rozbouřených dobách. Potřeba poslouchat příkazů shora a jejich ‚loajálního‘ plnění jim byla alfou omegou jejich profesní činnosti i mravní sebeúcty. Jiní setrvali na svých místech ze sebeklamu, neboť v mnohdy bezmyšlenkovitě vykonávání zadaných povinností spatřovali nutnost, která byla výhodná – jak se domnívali – pro ně samotné, pro okruh jejich blízkých či dokonce pro národ samotný. Formálnost, s níž vykonávali své úkoly, jim patrně dovoľovala sdílet představu nízké hodnoty nebo i bezvýznamnosti vlastních profesních produktů. Další představovali oportunisty, kteří svůj vnitřní, skrývaný odpor utráceli čekáním na ‚lepší časy‘, v nichž by mohli dát průchod svému skutečnému přesvědčení prostřednictvím různých subverzivních taktik. U některých snad hrálo roli i vědomí jakési – opět mylně vykládané – profesní solidarity, jež jim radilo nevybočovat z hlavního proudu žurnalistické konformity v protektorátu.“ In: tamtéž, s. 267.

veškerý svůj rozum, cit, vůli, víru a tvořivost. Nadto se snažili domýšlet, prohlubovat a rozvíjet příkazy, které dostávali, a to v intencích okupačních záměrů. Ať už sázkou na trvalost okupace nebo tím, že se stali skutečnými ideovými stoupenci okupantů, se aktivisté stávali nejen domácími pilíři, ale i jakýmsi „spolutvůrci“ okupace jako takové. Vykonávali nátlak na protektorátní reprezentaci i místní elity odmítající aktivistickou kolaboraci, zastrašovali podřízené a vyhrožovali jim, stávali se nejen ušima a očima okupantů, ale mnohdy i jejich mozky.“³⁶

Přitom byla pro *aktivismus* charakteristická „právě kombinace aktivního a kreativního momentu. Aktivisté vynalézavě hledali nástroje umožňující účinněji ovládat porobené, iniciativně vnikali do struktur obranných mechanismů okupovaných a zevnitř je narušovali, oslabovali a paralyzovali, zdokonalovali propagandistické prostředky, jež měly zasáhnout vůli ovládaných, ba dokonce se snažili předvídat, takřkajíc odezírat ze rtů, ještě nevyřčená přání okupantů. Horlivě nastolovali témata, jež mohla být v poli zájmu okupační moci, objevovali okupantům dotud uniknuvší problémy; načež je pilně vytěžovali, se znalostí domácího prostředí ukazovali na prvky latentně rezistentních postojů, na relikty před-okupačních poměrů, na ‚kaverny svobody‘ v kontextu každodennosti, odhalovali aspekty, jež jsou nebo by se v budoucnu mohly stát překážkou co nejhladšího fungování okupačních pák a převodů, (...)“.³⁷

Jejich počínání se na rozdíl od *konformistických kolaborantů* již pohybovalo v pásnu zrady: „představovali trojského koně za pomyslnou hradbou protektorátní Tróje tvořenou odporem, podříváním či jen neochotou porobených dát okupantům více, než se nezbytně musí. Všechno, co nebylo nařízeno, co vycházelo nad rámec okupačních požadavků s cílem posloužit zájmům okupantů, bylo dílem *aktivismu*, na nějž je tak již možno nazírat mravní optikou zrady“.³⁸ Aktivisté se jí dopouštěli tehdy, pokud reálně otevírali cestu okupantům, ukazovali jim, jak proniknout do dosud neobsazeného prostoru a jak se v něm pohybovat, aby maximalizovali své cíle, když by je jejich přirozené dispozice, například jazykové či kulturní, zbavovaly schopnosti uspět v prostředí, dosud jim nepřístupném nebo úspěšně vzdorujícím.

Specifickým prvkem projevujícím se na stránkách drtivé většiny protektorátních tištěných médií našťásti jen sporadicky byly případy mediálních denunciací. Někdy šlo o situace iniciované samotnými okupanty, a proto nešlo v pravém slova smyslu

36 Tamtéž, s. 268.

37 Tamtéž.

38 Tamtéž, s. 269.

o denunciaci.³⁹ Pokud ale sami protektorátní novináři iniciovali štvance proti konkrétním lidem nebo skupinám osob, šlo obvykle o různé vlnajkařské a antisemitské plátky vyznačující se nelíčeným obdivem vůči nacismu. Většinou byly zaměřené proti svým bývalým ideovým protivníkům převážně z levé části politického spektra a hlavně proti osobám židovského původu.

„Abychom ovšem o denunciantství mohli hovořit, je nutné si ujasnit, za jakých okolností k němu dochází. O denunciantství je možné uvažovat jenom v případech, že jako ‚viník‘, ‚protivník‘ apod. je označena osoba – či skupina osob – která se nachází v dosahu okupační moci. Těžko vztáhnout denunciaci na články, jež obsahují útoky proti Edvardu Benešovi nebo ministrům londýnské vlády, ovšem denunciací už je Krychtlův požadavek uvěznit rodinné příslušníky exilové politické reprezentace žijící na území tzv. Protektorátu Čechy a Morava, který přednesl na setkání Národního svazu novinářů 22. června 1942 a rozpracoval v článcích ve Večeru. Něco jiného je např. vinit z odbojové činnosti bývalé legionáře jako takové a něco jiného je prostřednictvím tisku udat konkrétního bývalého legionáře jako nositele odbojové aktivity. Vztah kolektivně a konkrétně adresného tu hraje podstatnou roli. Přitom je třeba stále mít na paměti, že denunciací je každý text, který iniciuje nebo podporuje iniciativu směřující ke zhoršení fyzického, právního, profesního, sociálního či jiného postavení označené osoby nebo skupiny osob, a to bez ohledu na to, zda takové zhoršení nastane reálně – cíl je v tomto ohledu podstatnější než výsledek, záměr zde má váhu činu.“⁴⁰

Kolaboranti konformistického či aktivistického střihu ovládali protektorátní tištěná média až do konce války. Třebaže se mnozí z nich – zvláště pak *konformisté* – snažili ze svých funkcí pod dojmem stále zjevnější se blížící porážky Němců po stalingradské bitvě vyvléci, okupační úředníci fakticky řídící, instruující a kontrolující protektorátní tisk jim to nedovolili. Museli svou hru dohrát až do trpkého konce a pak se většina z nich zpovídala ze svých článků uveřejněných v tištěných médiích, slov vyřčených v rozhlasovém éteru a hlavně ze svého jednání během protektorátu před poválečnou spravedlností Československé republiky, konkrétně prominenti mezi nimi před Národním soudem, ostatní před mimořádnými lidovými soudy.

39 Znáмым příkladem tohoto typu byl „případ mediálního útoku na strahovského opata premonstráta Metoda Zavorala a finančníka Jaroslava Preisse v lednu 1941, poté co zaslali přání nového roku svým židovským přátelům či kolegům“. In: tamtéž.

40 Tamtéž, s. 269–270.

4. Retribuční zákonodárství a Národní soud

Po válce došlo k celé řadě procesů proti osobám, které byly mj. viněny z napomáhání okupantům, tedy ze zrady a kolaborace. Tyto procesy se odehrávaly na základě tzv. retribučního zákonodárství, jež se opíralo o kontinuitu československého práva, o zákon na ochranu republiky č. 50/1923 z r. 1923 a o dekrety prezidenta republiky, které byly vydávány během působnosti čs. státního zřízení v exilu a krátce po osvobození ČSR (15. říjen 1940 až 27. říjen 1945).

Z hlediska legislativního podkladu pro posouzení případné viny kolaborantů byly nejdůležitější:

- dekret prezidenta republiky č. 16/1945 z 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech;⁴¹
- dekret prezidenta republiky č. 17/1945 z 19. června 1945 o Národním soudu;⁴²
- a dekret prezidenta republiky č. 138/1945 z 27. října 1945 o trestání některých provinění proti národní cti, tzv. malý retribuční dekret.⁴³

Novinářů se týkal především dekret č. 16/1945, jeho hlava 1 pojednávající o zločinech proti státu, konkrétně §3, odstavec 1, který říkal: „Kdo v době zvýšeného ohrožení republiky (§18) propagoval nebo podporoval fašistické nebo nacistické hnutí, nebo kdo v oné době tiskem, rozhlasem, filmem nebo divadlem, nebo na veřejném shromáždění schvaloval nebo obhajoval nepřátelskou vládu na území republiky nebo jednotlivé nezákonné činy okupačních velitelství a úřadů a orgánů jim podřízených, trestá se, nedopustil-li se činu přísněji trestného, za zločin těžkým žalářem od pěti do dvaceti let, spáchal-li však takový zločin v úmyslu, aby rozvrátil mravní, národní nebo státní vědomí československého lidu, zejména československé mládeže, trestá se těžkým žalářem od deseti do dvaceti let, a za okolností zvláště přitěžujících těžkým žalářem od dvaceti let až na doživotí, nebo smrtí.“⁴⁴

V dekretu č. 17/1945 o Národním soudu, v paragrafu 2, bylo pak vcelku jasně stanoveno, jaké osoby měly být postaveny před tento nejvyšší soudní tribunál posuzující vinu špiček protektorátní kolaborace: „Dopustili-li se činů trestných podle dekretu presidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 16 Sb., o potrestání

41 Viz Jech, Karel – Kaplan, Karel (eds.): *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945. Dokumenty*. Sv. I. Doplněk, Praha 1995, s. 237–247.

42 Viz tamtéž, s. 269–272.

43 Viz tamtéž, sv. 2, s. 951.

44 Tamtéž, sv. I, s. 237–238.

nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech (v dalším retribuční dekret), státní president t. zv. protektorátu, členové t. zv. protektorátních vlád, členové ústředního vedení Vlajky, členové kuratoria pro výchovu mládeže, členové výboru a činovníci České ligy proti bolševismu, vedoucí činovníci Národní odborové ústředny zaměstnanců a Svazu zemědělství a lesnictví, novináři, kteří propagačně sloužili vládě vetřelců v denním tisku, nebo vůbec osoby, které byly vedoucím postavením v životě politickém, vysokým úřadem, vysokou funkcí velitelskou nebo význačným místem v životě hospodářském vázány být svým spoluobčanům vlasteneckým vzorem, budou souzeni Národním soudem jakožto soudem trestním.⁴⁵

Národní soud ustavený v Praze a Bratislavě nebyl jenom soudem trestním, nýbrž také čestným, protože rozhodoval o pozbytí některých občanských práv. Prezident republiky Edvard Beneš jmenoval přednostu Národního soudu, jeho náměstka a předsedy senátů, přísedící senátů byli jmenováni vládou na základě doporučení ministra spravedlnosti. Národní prokurátor představoval veřejného žalobce, který vypracovával obžalobu. Činnost Národního soudu skončila v předvečer druhého výročí květnového povstání, 4. května 1947, kdy souběžně končila platnost tzv. velkého retribučního dekretu.⁴⁶

Před Národním soudem nakonec skončily dvě desítky novinářů, mnozí další byli souzeni mimořádnými lidovými soudy. Národní soud⁴⁷ odsoudil tyto novináře většinou k odnětí svobody, a to od osmnácti měsíců až po doživotí. Sedmi z nich byl ale přečten rozsudek smrti; šlo o Vladimíra Krychtálka (Večer, Venkov), Jaroslava Křemena (A-Zet, Lidový deník), Aloise Kříže (Vlajka, rozhlas), Rudolfa Nováka (Arijský boj), Emanuela Vajtauera (Večerní České slovo, Přítomnost), Karla Wernera (Polední list, Večerní České slovo) a také Antonína Jaromila Kožíška. Protože Vajtauer byl souzen v nepřítomnosti a Křemenovi byla udělena milost, popraveno bylo zbývajících pět žurnalistů, přičemž poprava se vykonávala do dvou hodin od vynesení rozsudku. Na žádost odsouzeného mohla být lhůta o hodinu prodloužena, ale žádost o milost neměla odkladný účinek. Proti rozsudku nebylo žádných opravných prostředků.

45 Tamtéž, s. 269–270.

46 Viz Vykoupil, Libor: *Slovník českých dějin*. Julius Zirkus, Brno 2000, s. 387, 524–528.

47 Před Národním soudem stálo celkem 83 osob, z nichž novinářů bylo devatenáct (Václav Crha, Gustav Dörfel, Rudolf Halík, Jan Hloužek, Čeněk Ježek, Antonín J. Kožíšek, Vladimír Krychtálek, Jaroslav Křemen, Alois Kříž, Rudolf Novák, Jaroslav Pelíšek, František Josef Prokop, Vladimír Ryba, Jan Scheinost, Emil Šourek, Emanuel Vajtauer, Jan Vrba, Karel Werner a Leopold Zeman). Představuje to téměř čtvrtinu souzených a už z tohoto údaje si lze představit, jak velká úloha byla po válce v kontextu celé kolaborace přikládána právě kolaboraci novinářské.

III. KAPITOLA

ŽIVOT A DÍLO NOVINÁŘŮ-KOLABORANTŮ
Z MORAVY

III. ŽIVOT A DÍLO NOVINÁŘŮ-KOLABORANTŮ Z MORAVY

1. Původ, rodinné poměry a vzdělání

Jak už bylo řečeno, před Národním soudem se po válce ocitli také novináři, kteří během protektorátu působili výlučně nebo převážně na Moravě (A. J. Kožíšek, L. Zeman, J. Pelíšek a J. Hloužek). Šlo o nesourodou skupinu, a to z celé řady důvodů. Čtyři Moravané se lišili věkem, původem, vzděláním, profesní praxí i politickým přesvědčením projevovaným během první republiky.

Nejstarší z nich, Jan Hloužek, byl v době soudního procesu už šedesátníkem, narodil se 24. března 1886 v Lednici. Nejmladšímu z této čtveřice, Jaroslavu Pelíškovi, nebylo ovšem ani čtyřicet, na svět přišel 6. srpna 1911 v Dolním Smržově na Boskovicku. K téže generaci patřili Antonín J. Kožíšek, který pocházel z Brna, kde se narodil 28. srpna 1905, a Leopold Zeman, jenž spatřil světlo světa 10. ledna 1901 v Třebíči. Všichni byli české národnosti a římskokatolického vyznání.

Hloužek, Kožíšek i Zeman vzešli z rodin, které náležely k nižším středním vrstvám. Hloužkův stejnojmenný otec byl učitelem, nejprve v Lednici, později byl řídícím učitelem dívčí školy v Brně. Jeho matka Marie, rozená Leixnerová, byla ženou v domácnosti, mohla však mít také učitelské vzdělání.⁴⁸ Hloužek měl několik sourozenců, jeho sestry se později „dobře provdaly“ a jeho bratři patřili rovněž k solidně zajištěným středním vrstvám.⁴⁹

Zeman, který si nesl také křestní jméno po otci, byl z rodiny poštovního úředníka, a Kožíškův otec Julius byl soukromým úředníkem, jeho matka Marie, rozená Zadinová, dcerou hostinského v Chotěboři. Plat soukromého úředníka Julia Kožíška ovšem musel vystačit nejen Antonínovi, ale také jeho šesti sourozencům.⁵⁰

48 Alespoň v trestním oznámení na J. Hloužka z 20. prosince 1946 se píše, že „pochází z moravské učitelské rodiny“, což nevylučuje, že učitelkou byla před sňatkem i jeho matka. In: *Národní archiv* (dále NA), Praha, fond (f.) Národní soud, TNS (Trestní Národní soud) 5/47, karton (k.) 102, inventární číslo (inv. č.) 1518, trestní oznámení ministerstva vnitra proti Janu Hloužkovi, 20. 12. 1946, s. 1.

49 O svých sourozencích uvedl Hloužek do protokolu realizovaném v r. 1946 toto: „Ze sourozenců žije dosud nejstarší sestra Ema provdaná za vrchního inspektora státních drah ve Vídni Siebra a mladší sestra Františka provdaná za presidenta správního soudu v.v. v Praze Dr. Josefa Tučka a bratr Josef je úředníkem Úrazové pojišťovny v Brně. Můj starší bratr Karel major ve výslužbě, zemřel před válkou.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď J. Hloužka z 16. 12. 1946, s. 4.

50 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď A. J. Kožíška z 19. 11. 1946, s. 1.

Ze čtveřice mužů měl ale za sebou nejobtížnější dětství nejmladší z nich, Pelíšek. Jeho otec Alois (nar. 1881) byl před první světovou válkou dělníkem, pracoval v Rolnické strojírně v Letovicích na Boskovicku. Po vypuknutí války byl odveden do armády a na frontě padl ještě v r. 1914. O výchovu Jaroslava i jeho o dva roky mladšího bratra Aloise se musela postarat mladá vdova Františka (nar. 1886), dcera domkáře Josefa Poláka, která však ještě v r. 1918 v Dolním Smržově zemřela. Sirotků se ujal jejich dědeček, který byl švec a měl drobné hospodářství, s nímž mu vypomáhali jeho vnuci.⁵¹

Všichni čtyři pokračovali vzdor někdy obtížným hmotným poměrům po ukončení obecné školy ve studiích na střední škole: Hloužek absolvoval českou reálku v Brně, Kožíšek zvládl čtyři třídy II. české státní reálky rovněž v Brně a Zeman měl gymnaziální vzdělání z Třebíče, kde maturoval v r. 1920. Talentovaný Pelíšek, ač z vyložené chudé rodiny, se díky přímluvě svého učitele na obecné škole, který oceňoval jeho „slohové schopnosti“,⁵² dostal na reálné gymnázium v Boskovicích, po čtyřech ročnících však další studium „musel přerušiti pro nedostatek finančních prostředků“. ⁵³ Zatímco Pelíšek se dokončení středoškolských studií vzdal kvůli materiální nouzi svých prarodičů, Kožíšek nejspíše dobrým žákem nebyl, o čemž svědčí jeho vysvědčení z druhé třídy (1917/8), které je odshora dolů pokryto dostatečnými, jen v tělocviku byl hodnocen jako velmi dobrý.⁵⁴ Samo školní vysvědčení ovšem často jen velmi chabě vypovídá o reálných schopnostech žáka, přičemž o Kožíškově inteligenci nemůže být pochyb už díky dobré znalosti němčiny i francouzštiny.

O studium na vysoké škole se pokusil jen Hloužek, který absolvoval osm semestrů strojní fakulty Vysokého učení technického v Brně. O tom, proč studium nedokončil, lze ovšem jenom spekulovat, pravděpodobně však šlo o příčiny ekonomické, které mu nedovolily dotáhnout studium do úspěšného konce. Ve studiu pokračoval ještě po r. 1912, kdy mu už bylo šestadvacet let, a to až do r. 1915.⁵⁵

51 Mašek, Miroslav: *Zlínský novinářský aktivista Jaroslav Pelíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2009, s. 30.

52 Tamtéž.

53 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1508, trestní oznámení ministerstva vnitra proti J. Pelíškovi, 12. 12. 1946, s. 3.

54 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 111, inv. č. 1552, výroční vysvědčení A. J. Kožíška z 28. 6. 1918.

55 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď J. Hloužka z 16. 12. 1946, s. 1.

2. Na prahu životních rozhodnutí

Za odlišných okolností se všichni čtyři budoucí prominentní novinářští kolaboranti vydali na svou profesní dráhu, která zpočátku nemusela mít nic společného s tištěnými médii.

Jan Hloužek, nejstarší z nich, pracoval nejprve u firmy Laurin a Klement jako technický úředník. V r. 1912 z firmy dobrovolně odešel, pokusil se dostudovat vysokou školu, avšak do jeho života osudově zasáhla Světová válka. V r. 1915 nastoupil „vojenskou službu jako domobranou povinný inženýr u leteckého oddílu“ a byl „přidělen jako technická síla na letišti“ v Aspern u Vídně, „po té jako přejímací orgán leteckého oddílu u fy. Varchalovský a spol. na výrobu leteckých motorů.“ Dalším jeho působištěm byla vojenská motorová továrna ve Fischamendu, kde byl zaměstnán jako „technická síla“ a kde zůstal až do konce války.⁵⁶

Před Hloužkem se díky jeho technickým znalostem a službě v zázemí rodícího se letectva rýsovala slibná kariéra, zdá se však, že nabídnuté šance neuměl či nechtěl využít. „Po skončení války byl přijat do československé armády a přidělen k leteckému pluku do Brna, po té k likvidační komisi ve Vídni a na konec k leteckému skladu v Nitře (...).“⁵⁷ Vojsko ale Hloužek opouštěl při demobilizaci už v červnu 1920, ovšem v hodnosti kapitána letectva.⁵⁸ Jeho důstojnická kariéra skončila a on hledal štěstí u tisku⁵⁹ – ještě v roce 1920 vstoupil do redakce sociálně demokratických Dělnických listů ve Vídni. Hloužek tehdy projevoval sociálně demokratické smýšlení. Propojenost jeho osudu s Vídni měla i rodinné vyústění. V roce 1920 – tak důležitém pro jeho život z více úhlů pohledu – se oženil se Štěpánkou, rozenou Lacinovou, dcerou vídeňského Čecha, krejčího Antonína Laciny. Z tohoto svazku se teprve v r. 1929 narodila dcera Dagmar a až v r. 1940 mladší dcera Marcela.⁶⁰

Na rozdíl od ostatních mužů kolaborantské čtveřice měl Hloužek předválečné pracovní zkušenosti, ale hlavně byl vojákem ve Světové válce, třebaže se sám bojů

56 Tamtéž, s. 1–2.

57 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, trestní oznámení ministerstva vnitra proti J. Hloužkovi, 20. 12. 1946, s. 2.

58 Havlík, Vratislav: *Ostravský novinář Jan Hloužek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2010, s. 31.

59 I o své novinářské průpravě se Hloužek vyslovil do protokolu: „Počátky mé novinářské činnosti sahají do mých studentských dob před první světovou válkou. Tehdy jsem psával kratší beletristické články do časopisů Moravská Orlice, České Brno a přispíval sportovními poznámkami do brněnských Lidových novin.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď J. Hloužka z 16. 12. 1946, s. 6.

60 Tamtéž, s. 3.

aktivně nezúčastnil. Těto zkušenosti jeho mladší kolegové unikli – či o ni byli ochuzeni. Kožíšek a Zeman byli nevojáci, Pelíšek absolvoval základní vojenskou službu během první republiky. Ať tak či onak, ve chvíli, kdy Hloužek v r. 1920 vstupoval jako čtyřiatřicetiletý muž na dráhu žurnalisty, před jeho mladšími soupeřníky se tato cesta teprve tříbila.

Dráha úředníka čekala po skončení studií na **Leopolda Zemana**, v letech 1920–1924 působil jako účetní úředník Zemského finančního ředitelství v Brně. Lákalý jej však noviny, a proto v r. 1924 podle svých slov dobrovolně státní službu opustil a vstoupil do redakce Lidových novin.

Životní osudy **Antonína J. Kožíška** byly mnohem spletitější, odrážel se v nich jeho neklidný, přinejmenším dobrodružný duch. Patrně do r. 1923,⁶¹ tedy do svých osmnácti let, zůstával u svých rodičů v Brně a „příležitostně přispíval (...) do brněnských novin za řádkový honorář“,⁶² psal např. do Rovnosti soudničky. Už v tomto období se objevilo podezření z jeho amorálního jednání: „údajně bral úplatky od lidí za to, že neuveřejní jejich jméno, či celou kauzu, ve které figurují“. Kvůli tomu byl prý Kožíšek také brzy z Rovnosti propuštěn.⁶³

Nejspíše ještě v r. 1923 získal stálé zaměstnání v kanceláři advokáta dr. Alexandra Bedě v Brně, vydržel v něm však pouhé čtyři měsíce, protože patrně již v srpnu 1923 odjel do zahraničí. Okolnosti jeho odjezdu byly problematické, později se objevilo podezření ze zpronevěry, které mělo být důvodem Kožíškova spíše útěku než odjezdu.⁶⁴ Ještě před Národním soudem to však samotný Kožíšek vyvracel, když do protokolu vedeného 19. listopadu 1946 vypověděl: „Z Brna jsem neutíkal z obavy

61 Dátace je v tomto ohledu nejistá. Většina pramenných materiálů hovoří o r. 1923, L. Zeman ovšem ve své výpovědi z 11. 10. 1946 uvádí rok 1924 a bývalý redaktor J. Filipínský dokonce hovořil o tom, že Kožíšek psal soudničky pro Rovnost v l. 1925–1927. Viz NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď J. Filipínského ze 7. 11. 1946, s. 1.

62 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď A. J. Kožíška z 19. 11. 1946, s. 1.

63 Kůrková, Vendula: *Novinář A. J. Kožíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2011, s. 38.

64 „Podle svědectví Josefa Rudolfa, redaktora, který za okupace pracoval pod Kožíškem v tiskovém podniku Globus, zde měl Kožíšek padělat složenku, což bylo údajně důvodem k jeho výpovědi.“ In: tamtéž.
V trestním oznámení na jeho osobu se pravilo, že se v advokátní kanceláři dr. Bedě „dopustil falšování poštovních složenek a zpronevěry větší částky peněz a jen odjezdem do Francie unikl soudnímu potrestání“. In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1545, trestní oznámení ministerstva vnitra proti A. J. Kožíškovi, 29. 11. 1946, s. 2.

před nějakým trestem a také mi nebylo nic známo o nějakém zatykači.⁶⁵ Tento zatykač prý ale měl mít mezinárodní dosah a „postaral“ se o něj právě dr. Bedö.⁶⁶

Pravděpodobně v létě 1923 sotva osmnáctiletý Kožíšek zamířil do Vídně, aby se krátce zdržel v Itálii, kde přiznal, že si „od jednoho pražského policejního úředníka, který tam byl na prázdninách, vypůjčil nějakou menší částku, kterou (...) mu po letech, až (...) se dozvěděl jeho jménu a adresu, vrátil“.⁶⁷ Nakolik šlo o půjčku či podvůdek lze dnes už stěží posoudit.⁶⁸ Každopádně však Kožíšek v Itálii nezůstal příliš dlouho, již v r. 1923 se usadil v Paříži, kde pak žil až do r. 1931, kdy se vrátil zpět do Československa. Ve Francii se také v r. 1926 oženil s Françoise Lessardovou, s níž měl dceru, která však brzy zemřela. A právě ve Francii se začala Kožíškova novinářská dráha, třebaže nejprve i on „prošel (...) několika firmami jako úředník“.⁶⁹ Dlouholetému pobytu v této zemi vděčil Kožíšek za svou vynikající znalost francouzštiny, která se sice vyučovala na českých středních školách běžně, její aktivní znalost však v české populaci běžná nebyla.

Ani cesta **Jaroslava Pelíška** k žurnalistice nebyla jednoduchá. V r. 1926, v patnácti letech, se jeho dosud trudný život podstatně změnil, neboť byl přesně 9. srpna⁷⁰ přijat do Baťovy školy práce,⁷¹ která umožňovala nadaným hochům z chudých

65 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď A. J. Kožíška z 19. 11. 1946, s. 1.

66 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď L. Zemana z 11. 10. 1946, s. 1.

67 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď A. J. Kožíška z 19. 11. 1946, s. 1–2.

68 Podle L. Zemana šlo spíše o drobný podvod. Kožíšek prý po zpronevěře v advokátní kanceláři dr. Bedö „ujel z Brna přes Vídeň do Benátek, kde si pomáhal k penězům podvodným předstíráním, že byl v hotelu okraden. Tak podvedl jednoho policejního úředníka z Prahy (...), jehož protokol o této věci jsem četl v soudním spise Kožíškově v Brně někdy v roce 1940“. In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď L. Zemana z 11. 10. 1946, s. 1.

69 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď A. J. Kožíška z 19. 11. 1946, s. 2.

70 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1508, trestní oznámení ministerstva vnitra proti J. Pelískovi, 12. 12. 1946, s. 3.

71 Pelískovo přijetí do Baťovy školy práce popsal M. Mašek takto: „Z dochovaných dokumentů je zřejmé, že nebylo jednoduché uspět – v Baťových závodech si každého uchazeče podrobně prověřovali a hodnotili podle mnoha kritérií. Velmi zajímavý a důležitý pro Pelískův další osobní i profesní vývoj je formulář, který úředníci Oddělení mladých mužů firmy Baťa zaslali na boskovické gymnázium s žádostí o vyplnění. Pelískův třídní učitel František Volín ho po vyplnění poslal zpět 15. června 1926. Z předtištěné části formuláře vyplývá, že Pelíšek se hlásil do závodu jako obuvnický učeň. Volín mu svým hodnocením zřejmě hodně pomohl, neboť Pelískovy mravy označil za ‚velmi dobré‘, celkový prospěch za ‚dobrý‘ a do kolonky ‚píle‘ napsal ‚jest velmi pilný‘. Slovo ‚ano‘ se pak objevilo v odpovědi na otázku týkající se družnosti se spolužáky, hbitosti, čilosti a ochoty, slovo ‚ne‘ naopak v otázkách o pomalosti a samotářství. Formulář zkoumal i další vlastnosti uchazeče, které byly pro jeho budoucí práci určující – Volín Pelíška doporučil spíše pro ‚práci samostatnou‘ než ‚mechanickou podřadnou‘, do kolonky o špatných zvycích napsal

poměrů dosáhnout v Baťových závodech pracovního uplatnění a někdy i závratných kariér. Pelíšek patřil k těm, kteří toho chtěli využít. Ve škole se Pelíšek vzdělával v letech 1926–1929, během dne pracoval, po večerech docházel do školy a vždy se projevoval jako snaživý a nadmíru pilný obuvnický učeň. Začínal přitom doslova od píky, „naučil se zde krájení kůže, smirkování půdy, nazouvání a vyzouvání, přibíjení podešví, půdování, barvení půdy a ražení značek“.⁷²

Z této doby ovšem pocházela také první Pelíškova aktivní zkušenost s „novinařinou“. Studenti Baťovy školy práce si v r. 1927 založili časopis Průkopník mladých mužů, do něhož přispíval i Pelíšek. Možná již tehdy tušil, že se mu tištěná média stanou osudem. Ve Zlíně navázal Pelíšek přátelské styky s mladým Tomášem Baťou, synem zakladatele firmy, a to mu následně pomohlo při jeho cestě za novinářskou profesí.⁷³ Brzy po absolutoriu školy v r. 1929 byl Pelíšek přeložen do podniku Tisk, který byl centrem vydávání různých baťovských časopisů.⁷⁴ Tak začala jeho kariéra novináře v Baťově Zlíně.

„nemá žádných“. Podle svého učitele Pelíšek vynikal především ve fyzice a dějepisu, což je poněkud nezvyklá kombinace. O svízelné finanční situaci mladého uchazeče svědčilo sdělení, kterým učitel reagoval na otázku o majetkových poměrech rodičů: „Oba rodiče zemřeli. Má jen dědečka. Majetkové poměry nejsou skvělé, jest osvobozen od školného.“ Při rozhodování o přijetí či nepřijetí Pelíška také pravděpodobně hrál důležitou roli vlastnoručně psaný životopis ze srpna téhož roku, v němž autor uvádí: „Ve Vaší továrně chci být pracovitým a poctivým, chci dokázat, že pílí a práci dovedu si dobýtí postavení. Nechci být nesmělým, ale také ne vtíravým.“ In: Mašek, Miroslav: *Zlínský novinářský aktivista Jaroslav Pelíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2009, s. 30–31.

72 Tamtéž, s. 31.

73 Pelíškův spolupracovník redaktor František Hliněnský k jeho charakteru i baťovské výchově, kterou dostal, po válce řekl: „Pelíšek byl typický baťovský mladý muž z ročníku mladého Tomáše Bati. Byla to určitá protěžovaná kasta mladých mužů, kteří nalézali celou řadu úlev jak u svých vychovatelů, tak i později u svých vedoucích. V případě Pelíška přistoupila k této poněkud povrchní výchově ještě jeho velká ctižádost. Uvážíme-li jeho přirozené vlohy a určité výjimečné postavení, podporované jeho ctižádostí, dostáváme profil mladého kariéristy, jakým dojmem na mne působil při prvním setkání.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď F. Hliněnského z 11. 12. 1946, s. 1.

V souvislosti s onou „baťovskou výchovou“ je ovšem nutno uvážit, že v poválečné atmosféře odmítání baťovského dědictví mělo zavržení této „výchovy“ rovněž svou politickou a socioekonomickou dimenzi.

74 „O příčinách a průběhu tohoto přeložení existují dvě verze. Jisté je, že Pelíška do podnikové redakce umístil osobně šéf závodů Tomáš Baťa a že přitom jistou roli sehrálo Pelíškovo přátelství s Baťovým synem Tomíkem. S tím se Pelíšek seznámil při sportu – oba rádi boxovali. Tomík pak Pelíška občas zval na tréninky i domů do vily rodičů. Podle první verze Tomáše Baťu zaujaly Pelíškovy články v Průkopníku, a proto talentovaného chlapce nechal pracovat v redakci. Podle druhé tehdejší ředitel vydavatelství Tisk a šéfredaktor baťovských periodik Antonín Cekota vyhlásil soutěž o nejlepší báseň opěvující město Zlín a pracovitost baťováků. Z několika desítek

3. Novináři republiky

Všichni ze čtveřice budoucích prominentních moravských novinářů-kolaborantů byli žurnalisty už během první republiky, a třebaže žádný z nich nepatřil k význačným, natožpak oslnivým zjevům této profese, žádný za ni také vyloženě nevzděčil okupantům, jako tomu bylo v případě „mučedníka kolaborace“ Karla Lažnovského, který zemřel na otravu během tzv. chlebičkové aféry na podzim 1941.⁷⁵

Novinářská kariéra **Jana Hloužka** byla za první republiky zdánlivě nevzrušivá. Nic nenasvědčovalo tomu, že za čtvrtstoletí bude sedět před takovou soudní instancí, jakou byl poválečný Národní soud. A přece jeho profesní dráhu provázal na počátku hotový politický veletuč. Ve vídeňských Dělnických listech, které byly orientovány sociálně demokraticky, působil Hloužek jen krátce, už v r. 1922 odešel do Moravskoslezského deníku v tehdejší Moravské Ostravě, kde pak pracoval po zbytek první republiky (do r. 1941). Moravskoslezský deník byl ovšem pravicový, podporoval Československou národní demokracii vedenou Karlem Kramářem, která používala všénárodní nacionalistickou rétoriku, ve skutečnosti však zastupovala zájmy české buržoazie a zejména pak bankovního kapitálu. Se změnou zaměstnavatele souvisela minimálně formální změna Hloužkova politického vystupování.

Sám Hloužek svou „politickou transformaci“ po r. 1922 vysvětloval do poválečného protokolu sepsaného u ministerstva vnitra v Praze na Hradčanech následujícím způsobem: „Po válce jsem se politicky organizoval v sociální demokracii (...). Když jsem v roce 1922 přešel do redakce Moravskoslezského deníku vystoupil jsem automaticky z vídeňské soc. dem. strany a teprve později na příkaz vedoucích listu jsem se formálně, tak jako ostatní členové redakce dal organizovati u strany národní demokracie. Politicky jsem v této straně naprosto nevystupoval a moje členství bylo zcela pasivní, pokud vím ani příspěvků jsem neplatil. Ani v dalších letech jsem nikde politicky činně nevystupoval, nemaje k politice tehdy prováděné žádného vztahu ani zájmu a času. Podotýkám k tomu, že jsem ve svém nitru zůstával vždy přesvědčeným socialistou.“⁷⁶

Slova pronesená o dobrých pětadvacet let později do výslechového protokolu nemusela být pouze účelová. Hloužek jistě mohl počítat s tím, že mu v poválečné

---

přihlášených dílek se to Pelíškovo nadřazeným líbilo nejvíce a soutěž vyhrálo. Tomáše Baťu pak mělo zaujmout natolik, že chlapce přeložil k tvůrčí práci – do redakce.“ In: Mašek, Miroslav: *Zlínský novinářský aktivista Jaroslav Pelíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2009, s. 31–32.

75 O „travičské“ nebo „chlebičkové aféře“ viz např. Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV.b. 1938–1945*. Paseka, Praha – Litomyšl 2007, s. 35–36.

76 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď J. Hloužka z 16. 12. 1946, s. 4.

levicové atmosféře může být ku prospěchu, když se verbálně a ex post přihlásí ke svému domněle levicovému smýšlení. Výrok však rovněž může svědčit o povaze Hloužkova jednání a o významu, jenž přičítal vlastnímu působení v tištěných médiích. Pokud Hloužek opravdu zůstal za první republiky „přesvědčeným socialistou“, a přesto působil v pravicovém Moravskoslezském deníku, musel přitom zcela oddělit své politické přesvědčení od profesního působení, což byla zkušenost, která mu v době okupace mohla přijít nadmíru vhod.

Hloužek, tak jako řada jiných žurnalistů první republiky, kteří ve stranicko-politických novinách publikovali názory odpovídající zájmům svých chleboďárců, ačkoliv s nimi vnitřně nesouhlasili, skryl či zapřel své přesvědčení. Vydělával si během první republiky jako nájemný novinář bez ohledu na to, co si o názorech, jež obhajoval, myslel ve skutečnosti. S touto průpravou devalvující hodnotu nejenom stranickopolitické žurnalistiky sotva mohl přikládat své činnosti nějaký hlubší názorotvorný smysl.

Pokud byl Hloužek už tehdy novinářem s maskou na tváři, musel svou práci dělat opravdu dobře, protože v Moravskoslezském deníku dosáhl postu zástupce šéfredaktora a řídil důležité rubriky, ekonomickou a zahraničněpolitickou. V nich přirozeně musel odpovídajícím způsobem prezentovat preferované politické představy. Při výslechu Hloužek uvedl, že „pracoval v otázkách národohospodářských a sociálních se zřetelem k požadavkům ostravského kraje, především českých malých lidí a dělnictva v duchu národním a protiněmeckém“.⁷⁷ V etnicky smíšené oblasti to znamenalo vystupovat nacionalisticky s cílem získat podporu českých voličů z řad nižších vrstev.

Hloužkovu novinářskou kariéru lze přes některé otazníky aspoň v regionálním kontextu považovat za vcelku úspěšnou.

Mnohem rozporuplněji se s odstupem doby jeví žurnalistická dráha **Leopolda Zemana**, kterému se poštěstilo zahájit ji v tehdy již prestižním listu prvorepublikové inteligence, v Lidových novinách. Pracoval tam jako „sportovní a soudní referent“, s novinami spolupracoval už od r. 1921, kdy byl externistou zaměřeným na sportovní události. Odchod ze státní služby v r. 1924 Zeman s odstupem více než dvaceti let vysvětloval právě zájmem o povolání novináře.⁷⁸ Svou šanci však využít nedokázal, protože již o čtyři roky později z Lidových novin odešel. Jeho odchod byl z poválečné retrospektivy vykládán rozporně. V trestním oznámení z 5. ledna 1947 se uvádělo: „Roku 1928 vystoupil (Zeman – pozn. aut.) (...) podle vlastního udání jednak pro tísnivé poměry v Lidových novinách, jednak proto, že ho vyčerpávaly tehdejší dlouhé noční služby, pro které měl prý nadto neshody

77 Tamtéž, s. 2.

78 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, výpověď L. Zemana z 30. 12. 1946, s. 1.

s manželkou, neboť se v r. 1928 oženil. Podle některých svědeckých výpovědí byl prý odtud propuštěn pro denunciaci, (...).“⁷⁹ Tento důvod Zemanova odchodu z novin připomněl ve svém výslechu redaktor a spisovatel Edvard Valenta.

Čerstvě ženatý Zeman, který pojal za manželku Irenu Horákovou, si musel hledat nové zaměstnání. Rychle je našel v Čs. zbrojovce v Brně, kde pak pracoval jako propagační a tiskový referent, ovšem již v r. 1932 byl při velkém propouštění souvisejícím s důsledky Velké hospodářské krize vyhozen. Tentokrát jej čekalo několikaměsíční období nezaměstnanosti. O své další profesní anabázi vypověděl po válce L. Zeman následující věty: „Od května 1933 do května 1934 byl jsem ve službách vydavatelské firmy Melantrich v Praze, dílem v Praze, dílem ve Zlíně, jako redaktor, a po kratší nezaměstnanosti byl jsem od 1. XI. 1934 redaktorem vydavatelské firmy Globus v Brně /Moravské noviny a Moravská Orlice/ jako redaktor sportovní a od listopadu 1938 po úsporné restriktivní v tomto podniku stal jsem se všeobecným redaktorem Moravské Orlice na místo odešedšího redaktora Pavla Finka.“⁸⁰ Kolem Finkova nahrazení se však vznášel stín Zemanova nekorektního jednání.⁸¹ V tiskovém podniku Globus, který vlastnil úspěšný moravský podnikatel Bohumil Pištělák, zůstal Zeman až do konce června 1940.

Jak je vidět, Zeman byl za první republiky jen málo úspěšným novinářem, opakovaně jej pronásledovala nezaměstnanost. I v moravském kontextu měla přitom jeho kariéra sestupnou tendenci, vždyť v polovině 20. let začínal v prestižních Lidovkách, logicky na podřadném místě, ve druhé polovině 30. let musel vzít zavděk semibulvárními printy firmy Globus. Jeho profesní vzestup tak odstartovali až němečtí okupanti, bez nich by Zeman zůstal nejspíše bezvýznamným regionálním žurnalistou.

Lze jen spekulovat, co bylo příčinou Zemanova pracovního neúspěchu, snad za tím byl jeho sklon k intrikám v zaměstnání či jeho neurotická povaha, snad opravdu nezvládal namáhavé pracovní vypětí, na něž si opětovně stěžoval. V Globusu prý běžně pracoval deset až dvanáct hodin denně, někdy však i hodin šestnáct. Tato „redakční dřina denní i noční“ měla prý rozvrátit jeho nervovou soustavu dlouho

79 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, trestní oznámení ministerstva vnitra proti L. Zemanovi, 5. 1. 1947, s. 3.

80 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, výpověď L. Zemana z 30. 12. 1946, s. 1.

81 Až po válce „u soudu pak mimo jiné padlo obvinění, že ‚Finka z redakce vyšťval‘, Zeman to vyvracel s tím, že někdo tehdy odejít musel a volba padla na Finka prý proto, že byl finančně zabezpečen. V ‚curriculu vitae‘ z roku 1940 však Finka označuje za legionáře a svobodného zednáře“. In: Miessler, Jan: *Leopold Zeman, šéfredaktor Lidových novin 1941–1945*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2004, s. 10.

předtím, než si jej Němci vyhlédli jako povolný nástroj na místo šéfredaktora slavných Lidových novin.⁸²

O dekadu mladší **Jaroslav Pelíšek** se novinářem stal, jak už bylo řečeno, na přelomu 20.–30. let v baťovském Zlíně. „První práci, kterou Pelíšek v redakci dostal přidělenou,“ napsal Miroslav Mašek ve své vynikající diplomové práci,⁸³ „bylo sestavování denních zpráv pro ředitelství závodů. Podílel se tak na přípravě Zpravodaje Baťa. Ten kromě informací o provozu firmy obsahoval zmínky o Baťových závodech, které se v daný den objevily v nebaťovských médiích, i nejdůležitější hospodářské a politické zprávy z Československa i zahraničí. Tento bulletin byl zpočátku vydáván v jediném exempláři, posléze v několika, které byly určeny vedení firmy.“⁸⁴

Dopřavdy se jeho kariéra rozběhla až po návratu ze základní vojenské služby v červenci 1932.⁸⁵ To už byl ženatý, v březnu 1932 si vzal Helenu Dostálovou, prodávku z firemní prodejny Baťa, která pocházela z dělnické rodiny z Bystřice p. Hostýnem. Příliš šťastné toto manželství nejspíš vynucené Heleniným těhotenstvím – Pelíškův starší syn Jaroslav se narodil už 21. května 1932 – asi nebylo. Pelíšek se opakovaně dopouštěl nevěry,⁸⁶ dokonce to museli řešit jeho nadřízení, kteří si v duchu baťovských zásad osobovali nad zaměstnanci jistý druh patronátu.⁸⁷ Po tomto napomenutí se situace uklidnila, nejspíš hlavně proto, že by nespokojenost nadřízených s jeho nevěrami ohrožovala Pelíškovu kariéru, tedy to, co mu leželo na srdci patrně nejvíce ze všeho.⁸⁸ Nakonec se ale manželství stejně neudrželo, v r. 1945 bylo

82 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, výpověď L. Zemana z 30. 12. 1946, s. 37.

83 Viz Mašek, Miroslav: *Zlínský novinářský aktivista Jaroslav Pelíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2009.

84 Tamtéž, s. 32.

85 Ve své výpovědi uvedl: „(...) vojenskou službu nastoupil jsem v r. 1932 u 10. pěš. pluku v Brně, v náhrad. záloze. Protože jsem se v roce 1935 stal sportovním pilotem, byl jsem v roce 1938 přeložen k 2. letec. pluku do Olomouce jako kurýrní pilot.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď J. Pelíška z 10. 12. 1946, s. 2.

86 „Helena Pelíšková po svatbě bydlela u rodičů v Bystřici pod Hostýnem a Pelíšek za ní dvakrát týdně jezdil. Přestěhování manželky do Zlína však stále odkládal a Helena ho začala podezřívat z nevěry. Podezření jí potvrdila i sestra, která v Baťových závodech také pracovala. Pelíškovou milenkou měla být jakási Marie Horáková, údajně se zapletl i s Marií Vachkovou a Boženou Kováčovou z Břeclavi. V dubnu 1933 byl rodině přidělen firemní byt ve Zlíně, do kterého se celá rodina přestěhovala. Helena Pelíšková však už o manželových poměrech věděla najisto a vztah se zhoršil natolik, že oba uvažovali o rozvodu.“ In: Mašek, Miroslav: *Zlínský novinářský aktivista Jaroslav Pelíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2009, s. 33.

87 Tamtéž, s. 33.

88 Pelíškův spolupracovník Josef Schmid, sportovní redaktor ze Zlína, ve své výpovědi o Pelíškovi uvedl: „Svým chováním a vystupováním působil na mne dojmem člověka, který chce udělat

rozvedeno, načež se Pelíšek velmi brzy oženil podruhé s úřednicí Baťových závodů Boženou Stašovou.⁸⁹ To už ale neměl jenom staršího syna Jaroslava, ale také mladšího Miroslava, jemuž bylo v době uvěznění jeho otce v r. 1945 pět let.⁹⁰

V létě 1932 tedy začal Pelíšek pracovat v administrativním oddělení, kde sjednával inzerci pro baťovské časopisy a postupně se přetvářel v redaktora. Podle všeho pracoval usilovně, „nadřizení s ním byli velmi spokojeni: ‚Vynalézavý, nadaný. Pracuje samostatně. Umí prosadit daný rozkaz i svou vlastní myšlenku. Pracuje jako insertní jednatel – vypracovává se v redaktora“.⁹¹ V r. 1935 se Pelíšek stal redaktorem časopisu Zlín, který byl vydáván pro zaměstnance Baťových závodů, a o rok později organizoval síť korespondentů pro tento časopis sestávající z baťovců pracujících v řadě zemí tehdejšího světa. Byla to podnětná myšlenka, která měla budoucnost,⁹² „spolupráce údajně fungovala velmi dobře, neboť mnozí dopisovatelé byli Pelíškovi vrstevníci a bývalí spolužáci z Baťovy školy práce“.⁹³

V září 1937 se Pelíšek stal odpovědným redaktorem pátečního vydání časopisu Zlín a pravděpodobně na počátku r. 1939 byl jmenován tajemníkem ředitele vydavatelství Tisk a šéfredaktora baťovských periodik Antonína Cekoty,⁹⁴ který jej už v minulých letech po zprvu poněkud chladném přijetí dokázal ocenit.⁹⁵

---

kariéru za každou cenu.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď J. Schmida z 11. 12. 1946, s. 1.

89 Uzavření tohoto manželství mohlo být z Pelíškovy strany kalkulem. Se Stašovou měl známost již mnoho let, vzal si ji ale za ženu „až v prvních měsících roku 1945, maje za to, že v ní má dobrehého a spolehlivého svědka, ježto její otec jako sokolský pracovník byl někdy v roce 1942 nebo 1943 umučen v kterémisi koncentračním táboře“. In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1508, trestní oznámení proti J. Pelíškovi, 12. 12. 1946, s. 12.

90 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď J. Pelíška z 10. 12. 1946, s. 2.

91 Mašek, Miroslav: *Zlínský novinářský aktivista Jaroslav Pelíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2009, s. 33.

92 „Během roku 1937 a 1938 připravoval jsem se na cestu kolem světa, kterou jsem měl podniknout z příkazu vedení závodů. Na této cestě jsem měl navštívit dopisovatele našeho časopisu v jednotlivých zemích a celou organizaci postavit na pevný základ. Vzhledem k pohnutým událostem v roce 1938 k této cestě nedošlo.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď J. Pelíška z 10. 12. 1946, s. 2.

93 Mašek, Miroslav: *Zlínský novinářský aktivista Jaroslav Pelíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2009, s. 34.

94 Tamtéž, s. 35.

95 Pravděpodobně už z r. 1934 pochází Cekotovo hodnocení Pelíškovy osobnosti, které dokladuje ve své diplomové práci M. Mašek. Mj. se v něm o Pelíškovi píše: „Chování: řádné, sklon k sebevědomému vystupování. Průbojný. Schopnosti: značné. Sklon k samostatné práci, schopnost

I mimo pracovní dobu byl Pelíšek pilný, zdokonaloval se zejména v cizích jazycích, naučil se zčásti anglicky a německy. Nadchl se také pro sportovní letectví, získal pilotní osvědčení (1936) a ve Zlíně spoluzakládal tamní aeroklub.⁹⁶

A tak nepřekvapí, že šéfové byli s kdysi chudičským frekventantem Baťovy školy práce po více než deseti letech v Baťových závodech spokojeni. Plnil vzorně zadané úkoly, hleděl si kariéry a ani v soukromí si nedovolil dělat nic – aspoň ne navenek –, co by na něj mohlo přivolat nevoli. Pelíšek se ve Zlíně dokonale naučil poslouchat „pány“ a vykonávat to, co jim na očích viděl, neboť zatím se mu to vždy vyplatilo. Neznamená to, že byl se svou kariérou spokojen, při svých vůdcovských sklonech jistě toužil, aby se zbavil poručníkování Cekoty a jiných v Tisku.

Ve své diplomové práci vyložil M. Mašek na základě různých firemních posudků dosti plasticky podstatné rysy Pelíškova přístupu k práci i kariéře. Už brzy po r. 1932 „se objevují dvě zajímavé tendence, které jsou charakteristické pro celou jeho další kariéru: 1) velká ctižádostivost, snaha se stále zlepšovat a dosahovat dobrých výsledků. Vycházela zřejmě“ z „toho, že Pelíšek byl od raného dětství zvyklý na nepříznivé poměry, relativní chudobu a absenci příležitosti ukázat, co v něm je. U Bati tuto šanci dostal a chopil se jí s plným nasazením. 2) sebevědomí (až přehnané) a sklony k vůdcovství. Tyto dvě vlastnosti Pelíškovi posléze za okupace i po válce udělaly hodně nepřátel a často mu byly vyčítány. Nadřizení nicméně zatím stále Pelíška oceňovali jako rozvíjející se osobnost, v jednom z hodnocení se píše o jeho přímé a průbojné povaze, velmi dobrém poměru k závodu a velkých vůdcích schopnostech“.⁹⁷

V tomto stavu zastihla Pelíška v březnu 1939 okupace. Nadřizení v Baťových závodech povětšinou zůstali na svých místech, ale „pány“ už nebyli, těmi se teď stali Němci. Pelíšek, typický snaživce, ale už dávno věděl, jak se „pánům“ zalíbit,⁹⁸ vždyť přece mají vždycky pravdu a podle toho si musí „našinec“ zařídit svůj profesní i soukromý život.

---

organizovat lidi i věci, schopnost vydělávat prodejem a obchodem. Jako žurnalista je nyní začátečník, projevuje schopnost vypracovat se. Inteligence: značná, chápavost rychlá, což zavinuje, že má sklon k povrchnosti. V celku zdatný muž.“ In: tamtéž, s. 34.

96 Tamtéž.

97 Tamtéž, s. 33.

98 Pelíškův spolupracovník Vladimír Bursa o něm řekl: „V redakci poznal jsem po prvé osobně Jaroslava Pelíška (zkraje 1939 – pozn. aut.), který od počátku jevil se mi jako typický kariérista, který sloužil každému, kdo je právě u moci.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď V. Bursy z 11. 12. 1946, s. 1.

Ve srovnání s moravskými kolegy byla novinářská dráha **Antonína J. Kožíška** už za první republiky tak pestrá, dobrodružná a místy temná, že je třeba jí věnovat větší prostor než u jeho soupeřníků.

První ostruhy, jak už bylo řečeno, si Kožíšek získával ve Francii, a to až do r. 1931, kdy se natrvalo usídlil v ČSR. Co za těch více než sedm let Kožíšek ve Francii dělal, není vůbec jasné. On sám tvrdil, že nejprve novinářsky pracoval v tiskové agentuře Henri Manuel a potom že byl ředitelem tiskové kanceláře Mandel-France, přičemž spolupracoval s celou řadou francouzských, ale i českých periodik (např. *Pestrý týden*, *Pražský ilustrovaný zpravodaj*). O svém působení ve Francii měl Kožíšek vysoké mínění, dokonce se stylizoval do pozice jakéhosi prostředníka mezi tamními úřady a našimi krajany v hlavním městě klíčového československého spojení.⁹⁹ Řeč trestního oznámení je poněkud tajnosnubná, ale odkazuje Kožíškovu francouzskou kariéru do mnohem realističtějšího světla. „Živil se všelichy a o jeho tehdejšímu pobytu nevypráví se mnoho příznivého. Později věnoval se tam novinářství a pohyboval se většinou ve velkoměstském podsvětí bulvárního tisku.“¹⁰⁰

Svůj návrat do Brna v r. 1931 vysvětloval Kožíšek poněkud nelogicky onemocněním manželky. Přijel s ní v lednu 1931 na návštěvu ke svým rodičům, ale v průběhu tohoto pobytu Françoise onemocněla tuberkulózou, takže se její manžel už nemohl vrátit do Francie. Možné je, že Kožíšek kvůli krizi, která se nevyhnula ani Francii, ztratil zaměstnání, koneckonců nechuť k „les métèques“, jak Francouzi někdy označovali cizince pracující v zemi, tu ve 30. letech vzrůstala. Kožíškovi ale mohla „hořet půda pod nohama“ i z jiných důvodů, snad mu tu kvůli dluhům hrozilo zatčení.¹⁰¹

Buď jak buď, Kožíšek žil až do podzimu 1931 v Brně bez práce, což mu ale nevadilo, protože, jak tvrdil, z Francie si „přivezl finanční prostředky“. Teprve pak se stal asi na rok správcem pivovaru Novopramen v Brně. Mezitím v dubnu 1932 zemřela

99 „Ve francouzských listech propagoval jsem Československo, byly to hlavně články v deníku Figaro a v obrázkovém týdeníku Le Figaro Illustre. Pokud jde o tyto články, byl jsem ve spojení s čl. vyslanectvím, které mi podávalo informace a odkud jsem dostával český obrázkový materiál. Moje postavení v Paříži bylo takové, že jsem byl často žádán čl. vyslanectvím a čl. kolonií, abych vyřídil pro své krajany různé úřední záležitosti, které jsem za pomoci svých styků mohl vyřídit dříve, než naše zastupitelské úřady. Písemné doklady a dopisy o tom měl jsem ve svém bytě. Vzhledem k mému francouzskému sňatku měl jsem přístup do dobré pařížské společnosti, znal jsem se osobně s nejvýznamnějšími lidmi hospodářského a politického života, moje finanční postavení bylo dobré a choval jsem se jako dobrý Čech.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď A. J. Kožíška z 19. 11. 1946, s. 2.

100 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1545, trestní oznámení ministerstva vnitra proti A. J. Kožíškovi, 29. 11. 1946, s. 2.

101 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď V. V. Kocha ze 7. 11. 1946, s. 1.

na tuberkulózu jeho manželka,¹⁰² přičemž „její smrt (...) vzbuzovala kontroverze, zemřela za nejasných okolností a Kožíšek byl kvůli jejímu skonu vyšetřován, kolovaly zvěsti, že svou manželku Kožíšek doslova umučil“.¹⁰³ Poněkud záhadné okolnosti úmrtí¹⁰⁴ jeho ženy Kožíškovy na pověsti nepřidaly.¹⁰⁵ Ještě téhož roku, kdy jeho první žena zemřela, se ovšem Kožíšek oženil podruhé, vzal si Martu Gre(ö)plovou, která pocházela ze Šumavy, z českoněmecké rodiny. Z tohoto svazku se mu 4. února 1933 narodil syn Ingomar. I z toho lze předpokládat, že už za života své první ženy udržoval milostný vztah se svojí ženou druhou.

V r. 1932 se také Kožíšek vrátil k novinářské práci, příležitostně přispíval do tisku živnostenské strany (Moravský národní střed, Moravský deník). O rok později se prý pokusil o vlastní vydavatelskou dráhu, na níž prý spolupracoval s německými antifašisty.¹⁰⁶ „V září 1934 odejel znovu do Francie, ale již v lednu 1935 vrátil se zpět do Brna a 21. ledna t.r. nastoupil zaměstnání v tiskových podnicích Globus, nejprve jako administrační úředník, pak redakční překladatel. Prošel několika filiálními redakcemi a od října roku 1935 stal se redaktorem v Brně.“¹⁰⁷ Podle svých

102 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď A. J. Kožíška z 19. 11. 1946, s. 2.

103 Kürková, Vendula: *Novinář A. J. Kožíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2011, s. 39.

104 L. Zeman, Kožíškův ještě předválečný spolupracovník z Globusu, měl podle svých slov možnost v r. 1940 nahlédnout do jakéhosi blíže nespecifikovaného „soudního spisu“ vedeného proti Kožíškovi, z něhož „vysvítalo, že Kožíšek byl obviněn svou ženou a její důvěrníci, jistou učitelkou jazyků v Brně, ze zlého nakládání a úkladů o život. Soudem byl však osvobozen pro nedostatek důkazů, neboť jeho žena mezitím v nemocnici zemřela, trvající až do své smrti protokolárně na Kožíškově potrestání“. In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď L. Zemana z 11. 10. 1946, s. 1–2.

105 Ještě během poválečných výslechů se k tomu sám Kožíšek vyjádřil: „asi měsíc před její smrtí byl jsem vyšetřován na policii na základě udání přítelkyně mé manželky, rodilé Francouzky, jméno si nepamatuji, že jsem jednou se svou ženou špatně nakládal. Toto její tvrzení jsem vyvrátil“. In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď A. J. Kožíška z 19. 11. 1946, s. 2.

106 Kožíšek vypověděl: „(...) asi na podzim 1935, začal jsem vydávat tiskovou korespondenci Press-Service ve spojení a za spolupráce s německými emigranty antifašisty Wiel Schabera, Wolfa von Rewentlowa, Tezlawy, Ullmanna a několika jiných, (...). Kromě toho vydával jsem sám český nepolitický měsíčník, ‚Defilé‘, kam rovněž přispívali známí antinacisté, jako německý tehdy v emigraci žijící spisovatel Oscar Maria Graf aj. Revue ‚Defilé‘ byla financována z inserce a tisková korespondence měla být financována z předplatného, ale ve skutečnosti jsem musel výlohy nésti sám.“ In: tamtéž.

107 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1545, trestní oznámení ministerstva vnitra proti A. J. Kožíškovi, 29. 11. 1946, s. 2.

slov chtěl Kožíšek v r. 1934 odjet do Francie natrvalo, ovšem jeho nová manželka si přála zůstat v ČSR, a proto se vrátil i on.¹⁰⁸

Tiskový podnik Globus Bohumila Pištěláka, kde před válkou zakotvil i Zeman, se tak pro Kožíška stal východiskem z nouze,¹⁰⁹ ovšem jen do r. 1937, kdy mezi ním a podnikem došlo ke konfliktu, který skončil Kožíškovým propuštěním.¹¹⁰ Majitel Globusu Pištělák řekl, že Kožíšek „byl v prosinci 1937 propuštěn pro nepořádnost ve službě a pro neshody s ostatními zaměstnanci, na něž psal hanlivé anonymní dopisy; mimo to byl jsem upozorněn,“ dodal Pištělák, „brněnskou policií, že Kožíšek je podezřelý ze špiónážní činnosti“.¹¹¹ O tomto podezření se do výsledkového protokolu zmínil i bývalý redaktor Moravských novin Josef Drašnar.¹¹²

Tato tvrzení ovšem zpochybňuje fakt, že Globus si ve sporu s Kožíškem nebral servítky, protože v r. 1937 prý z iniciativy redaktora Josefa Rudolfa účelově oživil casu se zpronevěrou u advokáta dr. Bedö z r. 1923 spojenou s vydáním zatykače na tehdy ani ne dvacetiletého Kožíška. Aby věc byla ještě podivnější, v r. 1937 byl podle Zemana Kožíškovým právním zástupcem před třinácti lety domněle poškozený právník A. Bedö.¹¹³ Vysvětlením může být i to, že Kožíšek na svého advokáta věděl něco, čím jej vydíral, ale stejně tak i bagatelní povaha někdejší Kožíškovy zpronevěry,

108 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď A. J. Kožíška z 19. 11. 1946, s. 2.

109 Do Globusu se Kožíšek dostal na přímmluvu J. Pištělákové, švagrové majitele podniku, „která byla v příbuzenském poměru s jeho matkou“. In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď B. Pištěláka ze 4. 11. 1946, s. 1.

110 Kožíšek poté, co v r. 1937 dostal výpověď, žaloval majitele Globusu B. Pištěláka „u pracovního soudu a žádal náhradu za přescasové hodiny, v celkové částce asi 42.000 Kčs“. Zaměstnanec společnosti redaktor V. V. Koch popsal následující děj takto: „Byl jsem korunním svědkem v procesu a způsobil jsem svou výpovědí, že žalobce svoji žalobu odvolal a uprosil B. Pištěláka, aby mu dal aspoň 2000 K na obhájce. Je pochopitelné, že od té doby choval ke mně Kožíšek osobní zášť.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď V. V. Kocha ze 7. 11. 1946, s. 1.
O soudním jednání rovněž viz NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď L. Moravce ze 14. 11. 1945, s. 1; NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď J. Rudolfa ze 7. 11. 1946, s. 1; NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď B. Pištěláka ze 4. 11. 1946, s. 1.

111 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď B. Pištěláka ze 4. 11. 1946, s. 1.

112 „(...) jsme v redakci ‚Moravských novin a Moravské orlice‘ podezírali Kožíška, že si zaopatřuje peníze nečestným způsobem a že provádí asi špiónáž proti Československu. Zajížděl často do Německa a přivážel odtud propagační i fotografický materiál, který používal pro reportáže jen málo kdy. Po takových cestách nás obvykle udivoval vysokými částkami peněz, jichž původ vysvětloval obvykle prodejem rukopisu nějaké publikace, která prý vyjde buď v Německu nebo v Itálii.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď J. Drašnara z 8. 11. 1946, s. 1.

113 Globus na Kožíškovu žalobu „reagoval tím, že bylo způsobeno oživení starého zatykače na Kožíška z roku 1924 a Kožíšek byl zatčen, ale u soudu mladistvých osvobozen po prohlášení

kterou Bedö již nechtěl rozmazávat. A nelze zapomenout ani na to, že Bedö byl židovského původu, a mohl se proto Kožíška obávat, tušil již, že je „všehoschopný“.

Na Kožíška zaměstnanci podniku Globus rozhodně nevzpomínali v dobrém. Žádný z jeho tehdejších spolupracovníků, jimiž byli např. redaktori Valerian Valtr Koch, Josef Drašnar, Karel Schustala, Josef Rudolf,¹¹⁴ Čeněk Neshyba či František Tumpach, se o něm nevyjadřoval se sebemenší sympatií. Podle nich šlo o dobrodruha¹¹⁵ a hochštaplera, který vynikal drzostí a ctižádostí, o naprosto bezskrupulózního jedince, jehož pracovním nástrojem byla lež,¹¹⁶ díky níž si snadno získával lidi, ovšem jen do té doby, než jej prohlédli. Příznačná pro něj byla rovněž touha pohybovat se v blízkosti mocných lidí.¹¹⁷ Někteří jej přitom charakterizovali rovněž jako kverulanta, podle J. Drašnara „stavěl se Kožíšek vždycky proti stávajícímu řádu, měl odpor proti právu“.¹¹⁸ Jeho pochybný charakter byl podle většiny vypovídajících naštěstí v předválečném Brně dobře znám.

Jako novináře jej hodnotili rovněž příkře, shodli se na tom, že jde o pokleslého bulvárního novináře, řečeno dobovým termínem o tzv. revolverového žurnalistu. „Byl příslovečně drzý, což mu umožňovalo vniknout tam, kam se slušný a počestný novinář obvykle nedostal.“¹¹⁹ Někteří žurnalisté z Brna se také postarali o to, aby byla jeho žádost o členství v Syndikátu československých novinářů smetena ze stolu. V. V. Koch, jenž byl před válkou místopředsedou brněnské odbočky Syndikátu, vzpomínal, že tenkrát došli „k přesvědčení, že se mezi nás nehodí a proto byla jeho

---

dr. Bedö, který byl nyní jeho právním zástupcem u pracovního soudu, že se poškozen již necítí.“
 In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď L. Zemana z 11. 10. 1946, s. 2.

114 J. Rudolf popsal aféru s anonymními dopisy: „Otevřený redakční konflikt vypukl, když Kožíšek na mne a na kolegu Čenka Neshybu napsal sprosté anonymní listky – Kožíškův rukopis, ačkoliv byl úmyslně měněn, jsem poznal. Také znalec písma prof. Štefl v Brně označil s absolutní jistotou Kožíška za pisatele. Chtěl jsem jej žalovati, šéf podniku však mi to rozmluvil a přikázal Kožíškovi, že se mně musí omluviti. Kožíšek skutečně zastavil mne jednou na schodech a tvrdil, že to byl pouze žert, na což jsem mu prohlásil, že u mne byl a vždy bude „gangsterem.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď J. Rudolfa ze 7. 11. 1946, s. 1.

115 J. Rudolf jej dokonce označil za „dobrodruha největšího stylu“. In: tamtéž.

116 J. Drašnar konstatoval, že „každý, kdo se sním (s ním – pozn. aut.) setkal se záhy přesvědčil o tom, že Kožíšek velmi mnoho lže (...).“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď J. Drašnara z 8. 11. 1946, s. 1.

117 Bývalý diplomat Otto Štancil v říjnu 1946 o Kožíškovi vypovídal, že je to „chorobně ctižádostivý člověk, který se rád honosí vysokými styky, na př. se chlubil, že byl představen prezidentu francouzské republiky, francouzským ministrům atd. za svého pobytu ve Francii“. In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď O. Štancila ze 30. 10. 1946, s. 1.

118 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď J. Drašnara z 8. 11. 1946, s. 1.

119 Tamtéž.

příhláška do naší organizace zamítnuta“.¹²⁰ Svým způsobem to bylo vysvědčení, které Kožíškovi jeho kolegové vystavili.

Trebaže se na příkrosti a odporu vůči Kožíškovi mohla projevit nenávist, kterou vůči němu měli po válce lidé, jimž s určitou mírou pravděpodobnosti během okupace ublížil, jednomyslnost, s níž společenství jeho spolupracovníků odsuzovalo už předválečnou amorálnost Kožíškova jednání, svou výpovědní hodnotu má. Těžko lze najít podobně zakořeněnou a hlubokou nechuť vůči komukoliv jinému z řad pozdějších protektorátních kolaborantů u jeho novinářských soupeřníků z doby první republiky. V Kožíškově případě se jen obtížně hledá jakýkoliv pozitivní moment vnášející kapku svitu do temných valérů jeho povahy.

Ani Kožíšek ale vůči svým kolegům z Globusu neoplýval náklonností, a po okupaci se některým z nich měl pomstít. Podle dalšího z jeho tehdejších spolupracovníků, v r. 1947 rovněž souzeného kolaboranta L. Zemana,¹²¹ měl Kožíšek „k vrchnímu redaktoru listů Globus V. Kochovi poměr vysloveně nepřátelský, zřejmě aspiroval na jeho místo, vůči redaktoru Rudolfovi se zachoval též nekolegiálně, zejména posláním anonymního dopisu proti němu majiteli Globusu Bohumilu Pištělákovi. Kožíšek nebyl v redakci nijak oblíben pro své chování i pro uhýbání se normálním pracovním úvazkům, ale všichni byli vůči němu opatrní, ježto byl znám jeho příbuzenský poměr k majiteli Globusu B. Pištělákovi, (...)“.¹²² Příbuzenský vztah s majitelem firmy, který chtěl mít patrně hlavě klid v rodině, Kožíška nakonec přece jenom neuchránil. V r. 1938 musel znovu hledat pracovní uplatnění.

Ve druhé polovině 30. let ukazovaly mnohé znaky na blížící se válku i na to, že osud Československa bude záviset na soudržnosti demokratických a protiválečných sil v Evropě. Z nejisté politické situace hodlal těžit i egoista Kožíšek, dobrodruh s instinkty podvodníka. Jaké byly tehdy jeho politické názory, nelze s jistotou definovat, nejspíš by to nedokázal ani on sám. Přesto v závěru 30. let prošly jeho politické představy profilací, která odrážela vzestup fašistických a krajně pravicových sil, na něž nakonec vsadil i Kožíšek. Jeho názorový vývoj se zračí také v jeho cestách do Španělska a po Evropě, kam byl zprvu ještě vyslán jako reportér firmy Globus.

Kožíškovi kolegové ve firmě si sice jeho novinářských schopností příliš necenili, ale reportérskými ostruhami ze španělské občanské války se mohlo pochlubit jen málo českých žurnalistů. Patrně právě některé vlastnosti, které mu v očích jeho

120 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď V. V. Kocha ze 7. 11. 1946, s. 1.

121 Svůj poměr ke Kožíškovi popsal L. Zeman následujícím způsobem: „Podobně jako všichni členové redakce neměl jsem ani já ke Kožíškovi bližších a přátelštějších osobních vztahů, ježto vše, co jsem až dosud o něm věděl nebo slyšel, vytvářelo spíše negativní poměr k němu.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď L. Zemana z 11. 10. 1946, s. 1.

122 Tamtéž, s. 2.

kolegů tak škodily, tedy zejména ona „drzost“, se pro tuto misi dobře hodily. Ostatně této „drzosti“ mohla odpovídat v profesním kontextu mnohem pozitivněji působící průbojnost. Poněkud starmodní novináři Globusu myslící v dimenzích regionu byli v Kozíškově osobnosti nejspíš konfrontováni s prolhaným hochštaplerem, dobrodruhem a potenciálním násilníkem, ale také s jazykově vybaveným a náležitě asertivním reportérem, jemuž stálo za to „harcovat se“ na tehdy dosti exotický „konec Evropy“.

Byl tedy Kozíšek jenom pochybnou existencí, která se přizívovala na periférii žurnalistiky,¹²³ nebo měl i kvality zahraničního reportéra, jež posléze vynaložil nejen ve prospěch svůj, ale také ve prospěch nacistické okupační moci? A bylo ve střetu Kozíška s jeho spolupracovníky z Globusu také něco z konfliktu mezi všehoschopným, byť pokleslým a netříbeným talentem bez zábran a morálky a „moravskými lokálkáři“, kteří profesně nevytáhli paty z provinčního středo-evropského města? To jsou otázky, jež nelze nepoložit, jejich zodpovězení je však již s odstupem času obtížné.

Odkud vzešel podnět ke Kozíškovu nejvýznamnějšímu předválečnému novinářskému počínu, jehož výsledkem byla kniha reportáží *Španělsko krví zbrocené*¹²⁴ o zemi stížená občanskou válkou (1936–1939) mezi republikány a fašizujícími falangistickými nacionalisty, není také úplně jasné. To, že se Kozíšek vydal v srpnu 1936, tedy pouhý měsíc po vypuknutí války, jako reportér do bojujícího Španělska, mohlo mít příčinu opět v příbuzenské protekci u Pištěláků. Mohlo tu však být ale ještě jiné angažmá, novinář František Komenda se zmiňoval o tehdejších Kozíškových stycích s „německými židovskými továrníky“ v Brně.¹²⁵ Proč by měly Kozíška podporovat právě tyto kruhy, je otázkou, v úvahu by však měla být vzata jejich obava z budoucnosti, potřeba lépe pochopit dobové politické dění

123 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď F. Komendy z 29. 10. 1946, s. 1.

124 Viz Kozíšek, Antonín J.: *Španělsko krví zbrocené. Poznámky reportéra*. Občanská tiskárna, Brno 1937.

125 Kozíšek byl podle Komendy „podporován se strany brněnských německých židovských továrníků, pro něž podnikal i cesty do zahraničí (...). Jeho příznivkyně Ferraris-Kohnová, spolumatelka Maloměřických cementáren, poslala ho na svůj náklad v době španělské války do Španělska, kde se zdržoval jako novinář na straně republikánů“. In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď F. Komendy z 29. 10. 1946, s. 1.

Paní Ferraris-Kohnová měla podle Zemana Kozíška do Barcelony osobně doprovázet. In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď L. Zemana z 11. 10. 1946, s. 2.

O povaze jejich vztahů lze jen spekulovat, Kozíškova hezká, třebaže poněkud brutální tvář se mohla ženám líbit.

v Evropě. Kožíšek se k nim mohl vetřít a představit se jako zcestovalý znalec evropské politiky,¹²⁶ balamutit druhé uměl výborně. Buď jak buď, právě z tohoto prostředí prý vzešla podpora pro jeho první iberskou cestu, která směřovala do republikánské části země, do Barcelony. Nebyl by to Kožíšek, kdyby se po válce v očekávání procesu před Národním soudem nepochlubil činností, kterou na Pyrenejském poloostrově vykonával ve prospěch své vlasti.¹²⁷

Po návratu ze Španělska podnikl Kožíšek pravděpodobně v únoru 1937 cestu po Evropě, kterou také hradil Globus. Vytěžil z ní cyklus reportáží Bude válka v Evropě?, který vycházel v Moravských novinách. V Londýně se měl vloudit i k tamnímu čs. vyslanci Janu Masarykovi a po návratu do Brna se vychloubal v redakci, že „se asi stane sekretářem čs. vyslanectví v Londýně“.¹²⁸ Nejspíš to opět byly jen lži, možná ale na důvěřivého Masaryka zapůsobil. Jako každý podvodník přece vládl určitým kouzlem osobnosti, jeho prachšpatná reputace jej ovšem vždy znovu dostihovala a hatila mu jeho touhy po lepší kariéře, než byla pozice regionálního reportéra poněkud bulvárních tiskovin Globusu. V Římě se zase přitočil k čs. vyslanci u italského státu a budoucímu druhorepublikovému ministru zahraničí Františku Chvalkovskému,¹²⁹ ale také k tamním fašistickým funkcionářům.¹³⁰

Kožíšek ve druhé polovině 30. let cestoval také do Německa, jak prozrazují razítka v jeho pasu. Podle bývalého konzulárního tajemníka Otto Štancla se mu Kožíšek chlubil, „že hovořil v Berlíně s předními nacistickými vedoucími“, prý také s Alfredem Rosenbergem.¹³¹

126 Naznačovalo by to svědectví F. Aujezdského o jedné Kožíškově debatě s P. Kohnem, patrně v létě 1938: „Když se Kožíšek vrátil zpátky z Frankova Španělska, ptal se Kohn Kožíška na mezinárodní situaci, zda dojde k válce a jak si mají Židé počínati. Kožíšek mluvil přesvědčeně nacisticky, řekl že pro Židy by bylo nejlepší, kdyby se ihned stěhovali a on Kohn, aby prý se nejraději vystěhoval na Madagaskar.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď F. Aujezdského ze 7. 11. 1946, s. 1.

127 „V Moravských novinách přinesl jsem velmi obsažnou zprávu o tom, jak němečtí diplomaté ve Španělsku provozovali špionáž. V této zprávě uvedl jsem jména jednotlivých německých diplomatů i místa, kde a jak špionáž provozovali.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď A. J. Kožíška z 19. 11. 1946, s. 2–3.

128 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď L. Zemana z 11. 10. 1946, s. 2.

129 Tamtéž.

130 „V únoru nebo v březnu 1937 jsem byl v Římě u vyslance Chvalkovského a tehdejšího vojenského atašé, gen. Klecandy. Krátce před tím zdržoval se v Římě Kožíšek, který udivil Chvalkovského snadností s jakou si získal známosti a přístup ve vedoucích fašistických kruzích.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď F. Komendy z 29. 10. 1946, s. 1.

131 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď O. Štancla ze 30. 10. 1946, s. 2.

V červnu 1937 absolvoval další návštěvu Španělska, na níž mu krom jeho zaměstnavatele¹³² prý přispěl částkou dva tisíce korun¹³³ také brněnský továrník židovského původu Pavel Kohn, kterého ale L. Zeman ve své výpovědi označil za „podporovatele brněnského němectví“.¹³⁴ Tentokrát už Kožíšek mířil na území obsazené Frankovými povstalcí. Mezitím se Kožíšek se svým dosavadním zaměstnavatelem rozešel ve zlém, a proto následnou cestu do Španěl vykonal až v květnu 1938, a i ta směřovala do frankistické části občanskou válkou roztržené země, do Burgosu, kde mj. jednal s povstaleckým ministrem letectví o prodloužení letecké linky ČSA z Marseille do Salamanky, a to snad na základě pověření vrchního ředitele čs. letecké společnosti Karla Hupnera. Kožíšek prý cestu realizoval na vlastní náklady,¹³⁵ pravda to ale asi nebude.¹³⁶ Při obou návštěvách frankistického Španělska se měl seznámit „s předními španělskými pracovníky fašistickými a německými nacistickými žurnalisty“.¹³⁷

Nejdůležitějším hmatatelným výsledkem Kožíškových španělských zájezdů z druhé poloviny 30. let byla krom už výše zmíněné knihy Španělsko krví zbrocené (1937) publikace *Zakrvácené arény*,¹³⁸ která vyšla v Občanské tiskárně o rok později, v r. 1938. Kožíšek po válce tvrdil, že v ní vyjádřil své tehdejší protifašistické a protiněmecké smýšlení. Zvláště prý upozorňoval na negativní vliv německé vojenské pomoci Frankovi a jinotajně psal, „že všechno pohoršení vyšlo z Mnichova“, čímž mínil Hitlera. Kvůli knize měl prý po 15. březnu také problémy s gestapem, snad mu hrozilo i zatčení.¹³⁹ Obžalovací spis proti Novákovi a spol., kam byl zařazen

132 Podle svědectví L. Zemana se Pištělák ke druhé Kožíškově cestě na Pyrenejský poloostrov stávil negativně. In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď L. Zemana z 11. 10. 1946, s. 2.

133 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď A. J. Kožíška z 19. 11. 1946, s. 3.

134 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď L. Zemana z 11. 10. 1946, s. 2.

135 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď A. J. Kožíška z 19. 11. 1946, s. 3.

136 F. Aujezdský o jedné rozmluvě z r. 1938 s P. Kohnem: „Při řeči mi Kohn řekl, že dal Kožíškovi nedobrovolně nějaké peníze na jeho cestu do Španělska, která tehdy měla být Kožíškem podniknuta na popud někoho z agrární strany. Někjaké peníze Kožíškovi k tomuto účelu měl dát také Jan Baťa.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď F. Aujezdského ze 7. 11. 1946, s. 1.

137 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď O. Štancla z 30. 10. 1946, s. 1.

138 Viz Kožíšek, Antonín J.: *Zakrvácené arény. Španělské reportáže*. Občanská tiskárna, Brno 1938.

139 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď A. J. Kožíška z 19. 11. 1946, s. 3.

i Kožíšek, hodnotilo ovšem jeho dílko opačně: „V této knize jsou sice věty namířené proti Německu, základní tón knihy je však příznivý fašismu.“¹⁴⁰

Po nuceném odchodu z Globusu k 31. prosinci 1937 Kožíšek „přispíval do různých novin, jmenovitě do Venkova a do německého listu ‚Morgenpost‘. Koncem léta 1938 počal vydávati časopis pod jménem ‚Národní tábor‘ z popudu vedoucího brněnské fašistické organizace Jaromíra Valy.“¹⁴¹ Z toho vyplývá, že Kožíšek začal s fašistickými aktivitami v r. 1938, ovšem ještě před mnichovskými událostmi. Podle Kožíška po něm chtěl vůdce moravských fašistů Vala, aby se Národního tábora ujal. Kožíšek jej řídil až do dubna 1939, kdy se časopisu pro neshody s ním chopil sám Vala.¹⁴²

Kožíškovy aktivity svědčily o jeho blízkosti fašistickému hnutí, podle bývalého diplomata Štancla už v době svého působení v Globusu „zajímal se velmi živě o politické hnutí Gajdovo a fašistické hnutí vůbec.“¹⁴³ K českému fašismu jej snad přitahovaly i jeho kverulantní sklony. Lidsky i profesionálně již natolik zprofanovanému Kožíškovi možná ani nezbyval nikdo jiný než Valovi fašisté. Ódium novinářského podloudníka mu uzavíralo schůdnější cesty ke kariéře.

Jenže výpovědi dvou dalších svědků, vysokého policejního úředníka Josefa Babáka a jednoho z čelných sympatizantů nacismu v Brně, pokrývačského mistra Františka Aujezdského, naznačovaly, že tomu mohlo být i jinak.

Babák, který od r. 1935 řídil státně-bezpečnostní oddělení brněnského policejního ředitelství, a tudíž měl na starosti zločiny proti bezpečnosti státu, vyslovil podezření, že Kožíšek pracoval již tehdy pro „cizí zahraniční službu“, ovšem

140 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 114, inv. č. 1574, obžalovací spis národního prokurátora proti obžalovaným, 22. 2. 1947, s. 15.

141 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1545, trestní oznámení ministerstva vnitra proti A. J. Kožíškovi, 29. 11. 1946, s. 3.

142 Kožíšek vysvětloval, že ve skutečnosti za druhé republiky vedl časopis ve shodě s moravským agráříkem a vlivným představitelem cukrovarníků Viktorem Stoupalem ve prospěch Strany národní jednoty, což se prý fašistům vůbec nelíbilo: „V Praze jsem se dověděl, že strana Národní jednoty má zájem na tom, aby časopis (Národní tábor – pozn. aut.) vycházel a vstoupil jsem proto v jednání s brněnským exponentem této strany Viktorem Stoupalem. Výsledek jednání byl, že Stoupal uvolil se za stranu Národní jednoty ‚Národní tábor‘ financovat. Po jednání se Stoupalem nebyla v Národním táboře propagována fašistická strana, nýbrž politika Národní jednoty. Ježto Vala byl veden v záhlaví listu jako majitel, snažil se dostat Národní tábor do svých rukou, což jsem však nedovolil. Redakce Národního tábora byla také přepadena Valovými fašisty, kteří odnesli nábytek, patřící straně Národní jednoty. Když jsem zjistil, že Vala dělá politiku, s níž nemohu souhlasit, zastavil jsem vydávání časopisu Národní tábor po dohodě se Stoupalem počátkem dubna 1939.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď A. J. Kožíška z 19. 11. 1946, s. 3–4.

143 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď O. Štancla z 30. 10. 1946, s. 1.

své podezření dokladoval jen velmi chabě.¹⁴⁴ Na druhé straně potvrdil, že Kožíšek byl před březnem 1939 neplaceným informátorem tohoto policejního ředitelství, jemuž sděloval „novinky, které v kruzích fašistických získal“.¹⁴⁵ Kožíšek mohl docela klidně „hrát na dvě strany“, spolupracovat s policejními orgány republiky a zároveň plnit určité úkoly pro nacisty, kteří jej mohli do svých služeb získat již během jeho španělských „výletů“ nebo později.

Aujezdský na Kožíška ukázal jednoznačně, když řekl, že už za první republiky měl dojem, že Kožíšek pracuje „v zájmu a ve službách Německa“, a dodal: „Tato věc byla mi pak později, kdy jsem se stal německým státním příslušníkem, potvrzena.“¹⁴⁶ Sám Aujezdský byl ale po válce viněn mj. ze spolupráce s gestapem a Sicherheitsdienst (SD).

Na spojení Kožíška s Němci by ukazovalo to, jakým způsobem si počínal ve dnech, které bezprostředně předcházely 15. březnu 1939 a následovaly po něm. „Je všeobecně známo a mnohými svědky znovu a znovu potvrzeno,“ pravilo se v poválečném trestním oznámení proti Kožíškovi, „že hned po příchodu Němců do Brna byl Kožíšek se všemi předními nacistickými činiteli, ať u tiskových úřadů, nebo u Gestapa a jinde, ve velmi přátelském a důvěrném styku a téměř se všemi si také tykal.“¹⁴⁷

Kožíšek tedy možná již před okupací tajně spolupracoval s Němci, a tak zrazoval svoji vlast. Jeho činnosti kolaboranta by tak předcházelo angažmá zrádce, což z něj činí v kontextu české novinářské kolaborace okrajový zjev. Nelze přitom ale zapomenout ani na to, že si Kožíšek patrně až do léta 1939, jak dále uvidíme, ponechával otevřená „zadní vrátka“ a vyhledával styky i s čs. exilem.

144 „Bylo nám všem podezřelým z čeho Kožíšek žije, když přestal býti redaktorem v ‚Moravských novinách‘ a neměl žádného pevného zaměstnání. Při tom velmi často jezdil do zahraničí /Francie, Španělsko/. Mluvil jsem o této věci s vydavatelem ‚Moravských novin‘ B. Pištělákem, který potvrdil mé podezření, že Kožíšek musí žít s nějakých nelegálních prostředků. Tím bylo potvrzeno i mé podezření, že Kožíšek pracuje pro cizí zpravodajskou službu.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď J. Babáka z 9. 11. 1946, s. 1.

145 Tamtéž.

146 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď F. Aujezdského ze 7. 11. 1946, s. 1.

147 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1545, trestní oznámení ministerstva vnitra proti A. J. Kožíškovi, 29. 11. 1946, s. 10.

4. K metě šéfredaktora

Když došlo 15. března 1939 k okupaci zbytku českých zemí německou brannou mocí a o den později byl vyhlášen protektorát Čechy a Morava, změnil se dramaticky životní podmínky lidí obývajících tento „prostor“. O jejich příštích osudech nyní rozhodoval rasový původ a etnicita: obyvatelé židovského původu z velké části okupaci vůbec nepřežili, Češi se ve vlastní zemi stali občany druhé kategorie a Němci privilegovanými příslušníky „třetí říše“.

Ne všichni Češi ovšem na nových poměrech prodělali. V řadách podrobeného národa se profilela kolaborace, mezi níž zdaleka ne poslední místo zaujímala kolaborace novinářská. I ona byla diferencována z hlediska míry a kvality spolupráce, povahy svého jednání, ochoty poslouchat ve všem vsudy okupační moc.

K této novinářské kolaboraci náležela v protektorátu i čtveřice našich Moravanů, jejichž profesní peripetie se odvíjely již od 20. nebo 30. let 20. století. Každý z nich měl za sebou jinou minulost, jiná profesní východiska a do protektorátu vstupoval vybaven jinými názory, představami, tužbami i nadějemi. Některé aktivity nebo morální postoje zaujímané už dříve jim mohly – jako v Kožíškově případě – napomoci k roli, kterou pak hráli během protektorátu. S výjimkou už zmíněného Kožíška je však k pozici kolaboranta nic nepředurčovalo, ani předchozí politické postoje či specifické znalosti, zázemí nebo styky.

To, že se nakonec stali i oni žurnalistickými „sloupy kolaborace“ na Moravě, ovlivnila jistě také náhoda, ale jak pro Hloužka a Zemana, tak také pro mladšího Pelíška platilo, že se svým dosavadním pracovním postavením nebyli příliš spokojeni. Přehnaně ambiciózní Pelíšek prahnul po uznání a úspěchu, Zeman mohl být znechucen skutečností, že jeho kariéra má spíše sestupnou tendenci a u Hloužka lze pozorovat zjevné zklamání. Moc propůjčená nacisty jim mohla vynahradit to, co jim dosud nebylo dopřáno nebo k čemu by se jinak dopracovávali složitě a namáhavě.

Jen u **Antonína J. Kožíška** je ale možné vyslovit oprávněnou domněnku, že jako možný spolupracovník Němců jednal zrádně už před jejich příchodem do země v březnu 1939. Jinými slovy, že byl naverbován jako zrádce už v době druhé nebo dokonce první republiky. Jeho chování v únoru a v první polovině března 1939 by tomu odpovídalo.

Kožíšek už předchozího roku vplul do vod krajně pravicové politiky, vytvářel fašistický časopis *Národní tábor*, stýkal se s domácími fašisty. Podle výpovědi J. Babáka připravovali na únor 1939 vlnajkaři v Brně puč, byli ovšem včas internováni policií. Zpráva o tomto „pronásledování Vlajky“ měla být zveřejněna ve slovenském vysílání vídeňského rozhlasu právě v den, kdy ve Vídni pobýval Kožíšek se svým bratrem Zdeňkem, rovněž aktérem domácího fašistického hnutí. Podle vysokého

policejního úředníka Babáka měl „prsty“ v této relaci, která vyhrožovala jemu a jeho podřízenému, inspektorovi Antonínu Šťastnému, smrtí, přímo Kožíšek.¹⁴⁸ Ten to však ve své výpovědi po válce vehementně popřel a naopak tvrdil, že měl s radou Babákem přátelské vztahy a pracoval pro něj jako informátor.¹⁴⁹ Zdá se, že i tato „únorová aféra“ by mohla potvrzovat Kožíškovu „dvojí hru“, což by ostatně dobře odpovídalo jeho hochštaplerství.

V půli března 1939 nebyl Kožíšek nikde jinde než v Bratislavě (12.–14. března 1939), kde se právě vyhlášovala samostatnost „slovenského štátu“. Je otázka, zda Kožíška na Slovensko lákal jen instinkt reportéra. Ani v trestním oznámení po válce mu však tato cesta nebyla kladena za vinu, neboť „za jakým účelem a kým byl na Slovensko poslán, nebylo zjištěno“.¹⁵⁰ Mezi výpověďmi se objevilo také obvinění Kožíška z toho, že se po 10. březnu 1939 angažoval v protičeských výtržnostech Němců v Brně, což on ale rozhodně odmítal, už prý proto, že nebyl ve městě.

15. března však jeho kroky prokazatelně mířily do českého rozhlasu v Brně, aby tu pronesl prohlášení o nastalé situaci. Zda však jeho jednání bylo již režirováno okupační mocí, zůstává otázkou. Rozhlasový redaktor Komenda však akci hodnotil jako násilný vpád brněnských fašistů do rozhlasu.¹⁵¹ Podle Kožíška jej k napsání projevu pro rozhlas skutečně vyzval vůdce moravských fašistů hoteliér Jaromír Vala,¹⁵² jehož iniciativa byla patrně (nekoordinovanou) brněnskou ozvěnou pokusu českých Gajdových fašistů (NOF) a vlajkařů v Praze o převzetí moci.¹⁵³

Kožíšek ex post tvrdil, že „napsal prý tehdy asi půl stránky proslovu, v němž nabádal obyvatelstvo, aby se vrátilo k práci a očekávalo informace své české vlády. V této výzvě nebyla prázdná agitace pro fašistickou stranu, nýbrž jen prosté uklidnění znepokojenému obyvatelstvu“.¹⁵⁴ Souhlas k takovému projevu prý dal Karl

148 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď J. Babáka z 9. 11. 1946, s. 1-2.

149 Kožíšek ve své výpovědi tvrdil, že v inkriminovaný čas ve Vídni sice byl, ale jen „pro tiskový materiál pro půjčovnu filmů Lloyd-Film“, pro nějž vytvářel reklamu. Dále vypověděl: „S radou Babákem jsem byl v přátelském poměru a sám jsem mu příležitostně na jeho žádost dával informace, týkající se fašistů.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď A. J. Kožíška z 19. 11. 1946, s. 4.

150 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1545, trestní oznámení ministerstva vnitra proti A. J. Kožíškovi, 29. 11. 1946, s. 9.

151 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď F. Komendy z 29. 10. 1946, s. 1.

152 Hoteliér byl dvakrát trestán za kuplířství a hazardní hry. In: Pasák, Tomáš: *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha, Praha 1999, s. 283.

153 Viz tamtéž, s. 259-265.

154 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1545, trestní oznámení ministerstva vnitra proti A. J. Kožíškovi, 29. 11. 1946, s. 10.

Schwabe, jeden z vůdců brněnských nacistů, který se během okupace angažoval při převzetí brněnského policejního ředitelství a který se za protektorátu stal vice-prezidentem Moravskoslezské země. Podle Kožíška měl také jeho projev cenzurovat, sám Schwabe však ve své výpovědi odmítl jakoukoliv svou aktivitu v této věci.¹⁵⁵ V samotném rozhlasu projev předložil ke schválení spisovatel a rozhlasový redaktor František Kožík¹⁵⁶ Němci Smutníkovi, který se později stal komisařským vedoucím brněnského vysílání.

Protřelý Kožíšek se v chaotickém prostředí uměl pohybovat jako ryba ve vodě, ostatně tato vlastnost mu napomáhala při jeho práci reportéra. Dokázal se patrně rychleji zorientovat a bezohledněji rozhodnout než jiní. Hazardérovi a dobrodruhovi, jako byl on, kynula ze zmatku příležitost dostat se na výsluní.

Více než „rozhlasová avantýra“ by o Kožíškově zrádné činnosti svědčily svědecké výpovědi, podle nichž se záhy po okupaci, již v dubnu a květnu 1939, pohyboval na brněnském gestapu,¹⁵⁷ byl prý dobrým známým gestapáka Marcuse a i v tamní pobočce Úřadu říšského protektora byl jako doma. Kožíšek „již tehdy byl velmi dobře znám s předními úředníky tiskového úřadu říšského protektora Kobergem, Tschermakem-Götzem (správně Götz-Tschermak – pozn. aut.) a profesorem Lischkou. Zejména s Götzem a Lischkou, se kterými si tykal, udržoval velmi přátelské styky, prostřednictvím jichž navázal další známosti v Brně a v Praze“.¹⁵⁸ Krom toho se stýkal také s úředníky SD Heinem a Lebertem.

Nelze opomenout Kožíškovu výjimečnou schopnost vloudit se do přízně držitelů moci, na druhé straně důvěra, kterou mu tito funkcionáři okupačního režimu tak brzy po 15. březnu projevovali, měla patrně hlubší opodstatnění. Zdá se tedy, že opravdu dříve, než se Kožíšek stal kolaborantem, nastoupil dráhu zrádce.

155 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď K. Schwabeho z 21. 2. 1946, s. 1.

156 Pronesl prý tehdy ke Kožíškovi: „Dobře, že někdo jde, kdo promluví česky.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď A. J. Kožíška z 19. 11. 1946, s. 5.

157 Brněnský obdivovatel nacismu a budoucí říšský občan F. Aujezdský vypověděl: „Koncem dubna 1939 byl jsem po prvé zatčen brněnským Gestapem. Během doby, kdy jsem nebyl vyslýchán, čekal jsem v předsiní a byl jsem po několik dnů na volné noze vyšetřován. Za tu dobu jsem viděl několikrát Kožíška v budově Gestapa, kde se domácky pohyboval, viděl jsem, že je se všemi dobře znám a několikrát jsem ho také viděl vcházeti do oddělení dr. Marcuse, který jak jsem se později dověděl měl tiskové a kulturně politické věci.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď F. Aujezského ze 7. 11. 1946, s. 2.

Aujezdský vinil Kožíška za tento i všechny své následující problémy s gestapem. Nelze ale zapomenout, že pokrývač Aujezdský, fašista od 20. let, jehož oba synové padli na východní frontě v německých uniformách a jenž byl popraven v r. 1947, byl sám spolupracovníkem gestapa.

158 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1545, trestní oznámení ministerstva vnitra proti A. J. Kožíškovi, 29. 11. 1946, s. 11.

Ještě v květnu, a možná i později, ale Kožíšek nejspíš pořád hrál „dvojí hru“, spíše ji však už jenom předstíral. Jako žurnalista od dubna 1939 nepracoval, ale to mu nebránilo vyvíjet pozoruhodné, někdy přímo těžko uvěřitelné aktivity.

V květnu 1939 se mu podařilo navštívit Francii a Velkou Británii, přičemž cestu v poválečné výpovědi prezentoval jako odbojovou aktivitu. Celé dobrodružství se dle něj událo takto: „V květnu 1939 jsem jel v dohodě s Dr. Stanislavem Hrubým (...) do Londýna. U Dr. Hrubého seznámil jsem se s americkým Čechem, ing. Jiřím Fraňkem, který vezl do Londýna klíč pro tajné vysílání a jehož jsem měl doprovázet. (...). V Londýně navštívili jsme vyslance Jana Masaryka, kterého jsem informoval o situaci doma a jemuž jsem sdělil svůj úmysl zůstat v Londýně. Vyslanec Masaryk mne zrazoval a řekl: ‚Otázka českých zemí byla zřízením protektorátu vyřešena s trvalou platností.‘ Při debatě mi dále řekl, že sám nemá povolení k pobytu v Anglii a nedostane-li je, odejde do Ameriky, kde bude pracovat v průmyslu. Po rozhovoru s několika anglickými politickými osobnostmi odletěl jsem do Prahy (...).“¹⁵⁹

J. Masaryk patrně již tušil, s kým má v Kožíškově osobě tu čest, obával se asi také, že Kožíšek je vyzvědač nebo provokatér v německých službách. Zajímavá je rovněž Kožíškova poznámka o setkání s některými anglickými politiky. Byl prý mezi nimi i Winston Churchill, tehdy stojící v opozici proti vedení konzervativní strany reprezentované „usmiřovateli“ Nevillem Chamberlainem a lordem Edwardem Halifaxem. Churchill „snad prý měl prohlásit: ‚Již nikdy více nové Československo.““¹⁶⁰ Tento výrok, pokud byl pravdou, mohl Kožíška utvrdit v tom, že nad ČSR se zavřely vody a on může vsadit na jedinou kartu, na tu německou.¹⁶¹

Kožíšek neomezoval své cestovatelské aktivity ani po vyhlášení protektorátu. V červnu si naposledy odskočil do Španělska, ale to jej již přitahoval tehdejší Freie Stadt Danzig, nacisty ovládaný městský stát, který hodlala říše využít k rozpoutání druhé světové války. Gdaňská krize se stupňovala celé léto 1939 a již i ti největší optimisté si museli připustit, že se v Evropě opět schyluje k válce, tentokrát německo-polské, která asi sotva zůstane bez odpovědi Západu. Kožíškovi se v souvislosti s touto krizí dostalo výsady, která by pro jiné české novináře těžko připadala

159 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď A. J. Kožíška z 21. 11. 1946, s. 6.

160 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1545, trestní oznámení ministerstva vnitra proti A. J. Kožíškovi, 29. 11. 1946, s. 3.

161 Bývalý čs. diplomat a za protektorátu pracovník úřadovny SD O. Štancl ovšem ve své výpovědi uvedl, že tento výrok pocházel od Churchilla už z r. 1938. Kožíšek ovšem v r. 1938 v Británii nebyl, navštívil ji v únoru 1937 a v květnu 1939. Je tedy pravděpodobnější, že v jeho výpovědi došlo k omylu, zaměnil r. 1939 za r. 1938. I z hlediska politické logiky je to pravděpodobnější, před Mnichovem 1938 byl přece W. Churchill stoupenec obrany ČSR, v pozdním jaru 1939 se věc Československa zdála vyřízena minimálně po dobu míru.

v úvahu¹⁶² – vyjel do Gdańska.¹⁶³ Skutečnost, že „Kožíšek mohl odejeti do území, které bylo ohniskem, kde Německo soustředilo svůj vrcholný zájem a jistě mělo zájem také na tom, aby před vypuknutím sporu s Polskem nebyly důležité vojenské věci prozrazeny,“ si zaslouží mimořádnou pozornost. Vyplývá z ní, že Kožíšek „v té době byl v německých nacistických kruzích nejen dobře zapsán,“ ale byl tu „i známou osobností.“¹⁶⁴

V Gdaňsku se prý Kožíšek, třebaže to sám popíral, setkal i s tamním gauleiterem Albertem Forsterem. Ať už to bylo jakkoliv, po gdaňské cestě se teprve před Kožíškem otevřela zářná kariéra protektorátního novináře. Podle výpovědi jiného regionálního novinářského kolaboranta, Karla Schustaly, snad Kožíšek „získal přízeň i tehdejšího Protektora Neuratha, neboť prý přivezl nějakou diplomatickou poštu z Gdanska a snad tím byl jemu otevřen přístup k Neurathovi“.¹⁶⁵

Po několikátýdenní cestě se Kožíšek vrátil do Brna 16. září, tedy v době, kdy válka byla již v plném proudu, a o deset dní později, 26. září, se reálně stal šéfredaktorem všech listů vydávaných společností Globus.¹⁶⁶ Vydavatel B. Pištělák nemohl proti angažování Kožíška nic dělat, sám to musel přijmout jako nezměnitelný fakt naordinovaný okupanty. Po válce ve své výpovědi uvedl, že několik dnů po vypuknutí války byl pozván kulturně-politickým oddělením úřadovny říšského protektora v Brně, kde mu zástupce šéfa tohoto oddělení Koberg „oznámil, že ve všech

162 Byl prý nejenom jediným českým, ale i zahraničním novinářem, který oblast navštívil před vypuknutím konfliktu. In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1545, trestní oznámení ministerstva vnitra proti A. J. Kožíškovi, 29. 11. 1946, s. 12.

163 Kožíšek, stále ještě působící na volné noze, se v této věci obrátil na Františka Hoffmana z tiskového odboru presidia ministerské rady (TO PMR), později umučeného v koncentračním táboře. Vzhledem k tomu, že to nebylo v Hoffmanově pravomoci, směřoval jej na Úřad říšského protektora (ÚŘP), a tak se Kožíšek dostal ke zloपověstnému pánu nad českým protektorátním tiskem, Wolfgangu Wolframu von Wolmar, jenž působil jako šéf tiskového odboru kulturně politického oddělení ÚŘP. Ten skutečně Kožíškovi doporučující dopis připravil a odkázal jej na patřičná místa v přístavním městě na Baltu. In: tamtéž, s. 13.

164 Tamtéž, s. 12–13.

165 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď K. Schustaly z 8. 11. 1946, s. 1.

166 Vycházely tu především deníky Moravské noviny a Moravská orlice, které V. Kůrková trefně charakterizovala jako lokální a bulvární. Byly „svým obsahem a formou určeny spíše nižším vrstvám obyvatelstva. Před Kožíškovým příchodem tvořily politické zprávy jen malou část obsahu, jeho hlavní náplní byly zajímavosti a skandály z domova, částečně i ze světa, články se zabývaly vraždami, krádežemi, nehodami nebo různými podvody.“ In: Kůrková, Vendula: *Novinář A. J. Kožíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2011, s. 44.

českých novinách musí mít (okupanti – pozn. aut.) spolehlivé lidi, ježto české noviny až dosud neudělaly nic ze své iniciativy pro spolupráci s Němci“.¹⁶⁷

Kožíšek se tedy vrátil do Globusu, odkud byl před dvěma lety vykázán, vrátil se tam jako důvěrník okupantů. Mohl slavit triumf, ale hned na počátku byl jeho nástup na místo šéfredaktora doprovázen podezřením z denunciace.

Se začátkem války 1. září 1939 byli i v Brně zatýkáni čeští rukojmí v rámci Aktion Albrecht der Erste, z nichž část byla později propuštěna, část ale putovala do koncentračních táborů natrvalo, jako např. Josef Čapek nebo Ferdinand Peroutka. Mezi brněnskými novináři byli zatčeni hned tři zaměstnanci tiskových podniků Globus, všechno bývalí Kožíškovi spolupracovníci, s nimiž měl v minulosti konflikty: vedoucí redaktor Moravských novin V. V. Koch, vedoucí redaktor Večerní Moravské orlice J. Drašnar a dále J. Rudolf. Shodou okolností byli všichni také angažováni v někdejší cause Kožíškova zamítnutého členství v Syndikátu čs. novinářů. Třebaže se Kožíšek dušoval, že s jejich zatčením nemá nic společného, a přitom jako argument uváděl, že v inkriminované době pobýval v Gdaňsku a že se naopak zasloužil o pozdější propuštění těchto redaktorů,¹⁶⁸ všechny tři oběti byly po válce přesvědčeny, že za jejich proskripce byl právě Kožíšek, a že motivem jeho jednání byla pomsta.¹⁶⁹ Faktem je, že podniky Globus byly touto perzekucí postiženy hůře než jiná vydavatelství v Brně. V trestním oznámení na A. J. Kožíška lze objevit konstrukci, podle níž Kožíšek mohl za zatčením redaktorů stát díky tomu, že seznamy vypracovával jeho dobrý známý gestapák Marcus,¹⁷⁰ obžalovací spis však s tímto podezřením již neoperoval, důkazy pro ně chyběly.

Ať už měl Kožíšek na zatčení svých bývalých kolegů podíl, či nikoliv, podezření z denunciace na něj vrhalo hned od počátku jeho šéfredaktorského působení v listech tiskového podniku Globus ještě negativnější světlo než dosud.¹⁷¹ Většina jeho kolegů včetně majitele závodu jej považovala za špatného člověka; např. sám Pištělák prý redaktorovi Neshybovi, jehož Kožíšek napadl ještě v časech první republiky, řekl, že „doufá, že se toho lumpa brzy zbavíme“.¹⁷² V tom se ale převelice

167 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď B. Pištěláka ze 4. 11. 1946, s. 1.

168 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď A. J. Kožíška z 21. 11. 1946, s. 6.

169 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď V. V. Kocha ze 7. 11. 1946, s. 1; NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď J. Drašnara z 8. 11. 1946, s. 2; NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď J. Rudolfa ze 7. 11. 1946, s. 1–2.

170 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1545, trestní oznámení ministerstva vnitra proti A. J. Kožíškovi, 29. 11. 1946, s. 13–14.

171 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď L. Chalupy z 8. 11. 1946, s. 1.

172 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď Č. Neshyby z 5. 11. 1946, s. 1.

mýlil, Kožíšek na svém postu vydržel až do 1. května 1943, kdy se v rámci nacisty realizované „rotace kádrů“ stal šéfredaktorem v Praze vydávaného Poledního listu.

U ostatních novinářů, kteří si po válce za svou kolaboraci vysloužili obžalobu u Národního soudu, nebylo dosažení do jejich vedoucích funkcí v protektorátním tisku zdaleka tak dramatické. Žádného z nich také nelze vinit, že by ještě před násilným příchodem Němců do českých zemí zrazovali svou zemi, podporovali nacisty nebo s nimi byli v nějakém kontaktu. Žádný z nich se neprojevoval způsobem, který by predestinoval jejich následnou pozici, ačkoliv se všichni tři vyjadřovali o první republice a jejím establishmentu kriticky, což však během druhé republiky nepůsobilo nikterak mimořádně. Rozladění ze zrady západních spojenců v Mnichově i politiky Hradu bylo tehdy v české veřejnosti značné.

Jaroslava Pelíška prý okupace citově dosti zasáhla, cítil se deprimován jako všichni ostatní tím, k čemu došlo.¹⁷³ Zúčastnil se pak brzy tzv. tiskových konferencí spolu se svým šéfem Cekotou, takže od počátku viděl, jakým způsobem je okupanty řízen český tisk. Jeho smýšlení však bylo zatím vlastenecké, o Polsku se před vypuknutím války v r. 1939 soukromě vyjadřoval velmi příznivě.¹⁷⁴

Zajímavé je, že i on měl po vyhlášení protektorátu možnost zůstat v zahraničí a zapojit se tam případně do odbojové činnosti. A také u něho mohla mít zkušenost s návštěvou Západu jistý význam v tom, jak se nakonec rozhodl.

Ještě v červnu 1939 se Pelíšek spolu s dalšími patnácti baťovci dostal na studijní cestu do USA, kde navštívil krom New Yorku, kde se zrovna konala Světová výstava, a Chicaga, kde si prohlédl zázemí *The Chicago Daily News*,¹⁷⁵ také další města na Středozápadě, Cleveland, Buffalo a Detroit. Cestou do USA se mu však přihodila nemilá věc, která mohla ovlivnit jeho další postoje – byl načas internován na Ellis Island. Podle Jana Handzela mu Pelíšek po návratu „vyprávěl, že tvrdé zacházení se strany Anglosasů na něj zapůsobilo odpuzujícím dojmem“.¹⁷⁶ Přitom Pelíšek byl vždy považován za anglofila a obdivovatele Spojených států, a on sám to každodenně potvrzoval i tím, že neuměl dobře německy,¹⁷⁷ zatímco anglicky ano.

Před odjezdem v New Yorku „Pelíškovi oznámil Jan Baťa, že za skupinou do USA neočekávané pluje i Antonín Cekota. Pelíšek dostal za úkol zjistit důvody Cekotova

173 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď J. Pelíška z 10. 12. 1946, s. 3.

174 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď J. Handzela, nedatováno, s. 1.

175 Jeho majitel, pozdější ministr námořnictví Frank Knox, mu tu věnoval svou knihu s příznačným názvem *Democracy and Dictatorship*. In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď J. Pelíška z 10. 12. 1946, s. 3.

176 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď J. Handzela, nedatováno, s. 1.

177 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď J. Pelíška z 10. 12. 1946, s. 12.

příjezdu a zatelefonoval mu na loď. Cekota mu sdělil, že opustil Evropu ze strachu z Němců (záhy po okupaci byl za protinacistické články skutečně dva dny vyslýchán gestapem) a že v USA zatím zůstane. Pelíšek později při výsleších tvrdil, že mu Cekota v New Yorku řekl, aby zlínský tisk udržel v českých rukou do konce války a následného Cekotova návratu. A že Pelíška žádal, aby všemožně pomáhal tehdejšímu řediteli Baťových závodů Josefu Hlavničkovi.

Ať už to byla pravda, nebo ne, jisté je, že „Cekotovým nástupcem v čele baťovského tisku se stal dosavadní zástupce šéfredaktora Josef Vaňhara. Pelíšek byl po návratu z USA ustanoven novým zástupcem šéfredaktora.“¹⁷⁸

Tady ale narazila kosa na kámen, protože ambiciózní Pelíšek, který s oblibou snižoval schopnosti svých spolupracovníků, doufal, že se šéfredaktorem stane sám.¹⁷⁹ Prý mu to ještě v USA přislíbil Cekota, kterého měl po dobu jeho nepřítomnosti zastupovat. Pelíšek Vaňharovo jmenování asi chápal jako osobní prohru, protože poté, co byl povolán k Josefu Hlavničkovi, který vedle Dominika Čipery a Hugo Vavrečky Baťovy závody reálně řídil, se vyjádřil v tom smyslu, že „za dnešních neurovnaných poměrů v redakci“ pracovat nechce a raději by odjel do Latinské Ameriky, kam v r. 1939 přesídlil J. A. Baťa.¹⁸⁰

„Vaňhara ve snaze zabránit tomu, aby se zlínské časopisy staly nástrojem nacistické propagandy, usiloval o utlumení jejich vlivu. Postupně proto snižoval jejich náklad a tematicky zužoval obsah, který se měl nadále týkat hlavně zájmů osob spojených se zlínským průmyslem, městem Zlín a okresem. To však německým tiskovým úřadům neuniklo a Vaňhara byl několikrát vyšetřován gestapem. Posléze byl na nátlak Rudolfa Lischky a W. von Wolmara donucen z funkce odejít. Nahradil ho právě Jaroslav Pelíšek, kterého – podle vlastních slov – měl na místo oficiálně dosadit ředitel Baťových závodů Dominik Čipera.“¹⁸¹ Formálně byl Pelíšek „ustanoven redaktorem a vedoucím společnosti Tisk v srpnu nebo začátkem září 1940“.¹⁸²

178 Mašek, Miroslav: *Zlínský novinářský aktivista Jaroslav Pelíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2009, s. 36–37.

179 Podle trestního oznámení „Pelíšek činil vše možné, aby Vaňharu vystrnadil s jeho místa, na něž se chtěl dostat hlavně z ohledů finančních, ježto rozdíl platu šéfredaktora a jeho zástupce byl značný. Při tom snažil se uplatnit svoji tíživost, přemrštěnou ješitnost, přeceňuje sám sebe a podceňuje druhé“. In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1508, trestní oznámení ministerstva vnitra proti J. Pelíškovi, 12. 12. 1946, s. 5.

180 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď J. Pelíška z 10. 12. 1946, s. 3.

181 Mašek, Miroslav: *Zlínský novinářský aktivista Jaroslav Pelíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2009, s. 37.

182 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď J. Pelíška z 10. 12. 1946, s. 4.

Vaňhara, který se stal knihovníkem v knihovně Studijního ústavu Baťových závodů, byl přesvědčen, že k jeho pádu napomohl Pelíšek.¹⁸³ Považoval jej za prodejného člověka ochotného za služební postup kolaborovat s Němci.¹⁸⁴ Jestli však Pelíšek aktivně využíval v zápase o vedoucí místo německých konexí, není tak úplně jasné, třebaže jej ctižádostivost mohla hnát k tomu, aby buď přímo navazoval kontakty s exponenty okupační politiky, nebo se takovým kontaktům nebránil. Byl to prý on sám, kdo se nabídl, že bude místo Vaňhary jezdit do Prahy na pravidelné „tiskové konference“. Jejich účastníkem byl ovšem už v době, kdy na ně zjara 1939 jezdil spolu s Cekotou.

Pelíšek byl jistě ctižádostivý oportunist, ale ne dobrodruh, a ani v politice, která mu nejspíš byla vzdálená, nehledal aspoň zpočátku prostředek postupu. Nelze úplně opomenout ani to, že se cítil vlastencem, že prožíval „mnichovské události“ stejně jako 15. březen podobně jako většina Čechů. Když ale šlo o kariérní postup, už se zdaleka tak neohlížel na své vlastenectví, neboť kariéra byla alfou a omegou jeho života.

Pelíšek nemusel být iniciátorem své spolupráce s Němci, spíše se do této pozice nechal dosti lehkomyšlně vmanévrovat Kožíškem – právě jej lze chápat jako svého druhu Meřista Pelíškova pádu do kolaborace. S Kožíškem se Pelíšek seznámil už v r. 1935 a oba muži si vcelku padli do noty. Brzy je spolu také pojily různé kšeftíky, které Kožíškovi zprostředkoval Pelíšek v souvislosti s propagací Baťových

183 Nebyl jediným, kdo si to myslel, např. bývalý zlínský redaktor Stanislav Janderka vypověděl: „Vaňhara vedl všechny časopisy v duchu dřívějším a předepsané nacistické články omezoval, pokud to bylo (v – pozn. aut.) jeho moci, na nejnutnější míru. Podle mého názoru použil Pelíšek této pasivní resistance k tomu, aby Vaňharu z jeho místa sesadil a sám je obsadil.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď S. Jandery z 11. 12. 1946, s. 1.

184 „V pamětech (psaných i o sobě ve třetí osobě) později své názory na Pelíška a vývoj v redakci Tisku po Pelíškově jmenování šéfredaktorem až do konce války shrnul do několika vět: „Že Vaňhara již dříve neodešel z vlastní vůle, mělo jeden důvod: na jeho místo Němci měli už od podzimu 1939 svého člověka, jemuž se vedení Baťových závodů jako vlastník vydavatelství bránilo, pokud to bylo možné. Našli se takoví skoro v každé redakci. Právě s nimi vystupoval protektorátní tisk na cestu služebníčkování hitlerovskému „Novému pořádku“ v Evropě pod panstvím Němců. Kára, na jejíž kozlík usedl nový vedoucí J. P. (Jaroslav Pelíšek – pozn. aut.), byla však, zejména v prvním období, účinně bržděna zbylým osazenstvem redakce. Jeho jádro tvořili redaktori odborných časopisů, kteří jakž takž ještě mohli před novým kurzem uhýbat, a také zbylí redaktori v týdenících, až na ojedinělé výjimky, pokoušeli se dělat méně než nejnutnější. Nebylo proto divu, že postupný odchod lidí z doby před okupací z redakce pokračoval. Musel odejít redaktor OKG Cink, uprostřed okupace ho následovali redaktori velkého vydání Hliněnský, Šmíd (Josef Schmid – pozn. aut.) a Kopf. Nakonec zůstalo z redakčního sboru roku 1938 na svých místech jen osm lidí. Přišli ovšem za odešlé noví, mezi nimiž kolaborantskou bezostyšností vynikal zejména Josef Hradecký. Konec války a okupace znamenal i konec přísluhovačů.“ In: Mašek, Miroslav: *Zlínský novinářský aktivista Jaroslav Pelíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2009, s. 37–38.

závodů.¹⁸⁵ O přátelství mezi nimi však lze mluvit až po okupaci, nejspíše někdy od podzimu 1939.¹⁸⁶

Když se tedy jejich styky upevnilly, Pelískovi už nebránilo jeho „vlastenectví“ nechat si od Kožíška „posloužit“ ve svém úsilí zmocnit se vedení zlínského Tisku: „Kožíšek dal do služeb Pelískových ambicí své známosti na nacistických úředních místech v Praze i v Brně, která rozhodovala tehdy o protektorátním tisku. Kožíšek v Praze vyšlapával cesty k uskutečnění záměrů Pelískových, aby se Pelíšek stal šéfredaktorem, (...). Vedení závodů fy Baťa dostávalo poměrně příliš často pokyny z Prahy, aby dosadilo na místo šéfredaktora osobu, které Němci důvěřují a tou (...) je Pelíšek.“¹⁸⁷ Bezpečnostní orgány shromažďující po válce důkazy o Pelískově trestné činnosti během protektorátu v tom měly jasno.

O Pelískově vhodnosti měl ale Němce, kteří jistě hledali ochotné spolupracovníky i ve Zlíně, patrně přesvědčit Kožíšek. Pelískovi nejspíš lichotilo, že se o jeho služby ucházejí „noví páni“, předpokládal, že s jejich pomocí dosáhne kýženého cíle. Neuvedomil si ale, že podaný prst nebude stačit, a že sedět na takových „dvou židlích“ by dokázal jen kouzelník. Kožíšek se stal svému mladšímu zlínskému kolegovi průvodcem na cestách kolaborace, vtahoval jej do ní hlouběji a zároveň byl jeho mentorem, zprvu patrně obdivovaným.

Než Pelíšek dosáhl svého cíle, Němci si jej opět asi na Kožíškův popud¹⁸⁸ – Kožíšek si ovšem v celé věci hrál na nevinátka¹⁸⁹ – otestovali: v lednu 1940 jej na příkaz

185 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď L. Zemana z 5. 12. 1946, s. 1.

186 Kožíšek popsal počátky své známosti s Pelískem takto: „Jaroslava Pelíška jsem osobně poznal v létě 1935, kdy jsem byl redaktorem ‚Moravských novin‘ ve Zlíně. Sblížil jsem se s Pelískem při novinářské činnosti, občas jsem (jsme – pozn. aut.) se stýkali soukromě, i když jsem odešel do Brna. K bližším stykům došlo až po jeho návratu z Ameriky na podzim 1939. (...) Poněvadž Pelíšek byl velmi příjemný a sympatický mladý muž, nevyhýbal jsem se mu a časem jsme se spřátelili. Naše styky nebyly pouze novinářské, nýbrž také společenské a navzájem jsme se navštěvovali.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď A. J. Kožíška z 6. 12. 1946, s. 1.

187 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1508, trestní oznámení ministerstva vnitra proti J. Pelískovi, 12. 12. 1946, s. 5–6.

188 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď J. Pelíška z 10. 12. 1946, s. 4.

189 Kožíšek ve své poválečné výpovědi vehementně odmítal, že by hrál jakoukoliv roli „prostředníka“ mezi Pelískem a okupanty v jeho zápasu o získání postu šéfredaktora, jeho distanci lze však oprávněně pokládat za licoměrnou. Kožíšek k tomu 6. prosince 1946 řekl: „Koncem léta 1940 mně ředitel Baťových závodů Hlavnička, s nímž jsem byl v přátelském poměru, vyprávěl o tom, že Němci činí na ně nátlak, aby zreorganisovali zlínský Tisk, neboť chtějí vybudovat na Moravě silný tisk. Při této příležitosti mi také řekl, že žádají změny v redakci a sdělili mu několik jmen vhodných šéfredaktorů. Hlavnička a Baťovy závody mají však zájem na tom, aby to byl Baťovec, neboť se obávají, že by člověk zlínské práci cizí nezastával zájmy firmy Baťa. Hlavnička

Götze-Tschermaka vyslali na Balkán. Cestu do Jugoslávie, Bulharska a Rumunska Pelíšek vykonal spolu s Kožíškem, ale posloužil přitom i vedení Baťových závodů. Z Balkánu zaslal písemné zprávy Cekotovi do USA o vývoji situace v protektorátu a po návratu předal J. Hlavničkovi, který podle něj „udržoval spojení s emigrací“, informace o poměrech v navštívených balkánských zemích.¹⁹⁰ Po návratu Pelíšek napsal článek Balkán a střední Evropa určený pro periodikum Zlín, který se však okupačním úřadům nelíbil, Pelíškovi jeho ryze hospodářský obsah ostře vytkl sám Wolfgang Götz-Tschermak.¹⁹¹

Pozvání k návštěvě západního valu se Pelíšek vyhnul, 10. prosince 1946 ve své výpovědi uvedl, že se po dohodě s Hlavničkou omluvil nemocí. Pelíšek k tomu dodal: „Mám dojem, že impuls k tomu, že jsem byl k této cestě vyzván, vyšel opět od Kožíška a brněnských Němců, kteří od počátku projevovali o zlínský tisk velký zájem.“¹⁹² Tento zájem nejspíše neměl jen politickou a ideologickou motivaci, ale také privátně ekonomickou, jak bude vysvětleno později.

Pelíšek byl ustanoven redaktorem a vedoucím společnosti Tisk až někdy v srpnu nebo začátkem září 1940, ačkoliv boj byl pro něj úspěšně rozhodnut už zjara 1940. Pelíšek byl pravděpodobně subjektivně přesvědčen, že místo získal oprávněně, a nejspíš si nedělal velké starosti s tím, že mu k němu dopomohly okupační instituce dozírající nad českým tiskem a že se přitom dostal do ošemetné blízkosti zaprodance Kožíška. Snad i poctivě doufal, že ve své funkci bude platným pomocníkem manažerů Baťových závodů a že třeba i pomůže čs. zahraničnímu odboji v opatrování žádoucích informací, jak jej o to měl požádat v době jeho nástupu do funkce právě J. Hlavnička.¹⁹³

---

prý se dohodl s Čiperou, aby se stal šéfredaktorem Pelíšek, nebudou-li mít Němci nějakých námitek. Později se také Pelíšek šéfredaktorem zlínských tiskových podniků stal. Toto mne přivádí na myšlenku, že snad to byl německý zájem o „silný tisk“, proč Pelíšek byl vybírán pro cesty do zahraničí se mnou.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď A. J. Kožíška z 6. 12. 1946, s. 1–2.

190 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď J. Pelíška z 10. 12. 1946, s. 4.

191 Tamtéž.

192 Tamtéž.

193 Podle M. Maška „důležitou roli při Pelíškově jmenování šéfredaktorem měl sehrát také ředitel závodů Josef Hlavnička. V době těsně před Pelíškovým oficiálním převzetím funkce mu prý řekl, že vidí ve zlínských novinách prostředek, jímž lze krýt skutečné protiněmecké přesvědčení osazenstva i vedení Baťových závodů. Ve firmě mělo pracovat mnoho bývalých prvorepublikových důstojníků a státních úředníků a rodiny mnoha baťovců, kteří působili v zahraničí, bylo třeba chránit před případnou perzekucí. Hlavnička údajně také Pelíška požádal, aby v rámci svých možností shromažďoval informace cenné pro odboj“. In: Mašek, Miroslav: *Zlínský novinářský aktivista Jaroslav Pelíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2009, s. 38.

Pelíšek ostatně po válce vypovídal v tom smyslu, že svou misi v Tisku chápal v podstatě jako „národní úkol“, který mu Hlavnička svěřil: „Protože jsem ve Zlíně vyrostl a byl tu vychován, viděl jsem v úkolu, který mně Hlavnička přidělil, svou národní povinnost i povinnost k podniku, zejména když mne Hlavnička ujistil, že se za mne postaví a v pravý čas osvětlí, proč jsem tento úkol na sebe vzal. (...). Hlavnička mne také žádal, abych prostřednictvím Kožíška udržoval styk s brněnskými Němci a vyzvěděl tak jejich úmysly se zlínským Tiskem a případně je mohl ovlivňovat.“¹⁹⁴ K Pelíškově smůle mu však Hlavnička toto tvrzení nemohl dosvědčit, protože již v květnu 1943 tragicky zahynul při automobilové nehodě.

Pelíškova poválečná výpověď však mohla být právě tak účelová, někteří svědci naopak tvrdili, že „vedení závodů by nebylo ničeho namítalo proti tomu, kdyby listy byly zastaveny, byl to však Pelíšek, který dělal všechno možné, aby se noviny udržely při životě a zdůrazňoval na příslušných místech v Praze zvláště jejich důležitost, zejména značný vliv na obyvatelstvo Valaška a Slovácka.“¹⁹⁵ Bývalý redaktor baťovského tisku Josef Schmid dokonce vypověděl, že v jednom rozhovoru se mu Pelíšek chlubil, že „do Zlína musel přijet buďto přímo sám Wolfram nebo někdo jemu blízký, aby zakročil v ředitelně firmy Baťa v záležitosti jmenování Pelíška šéfredaktorem“.¹⁹⁶

Pelíškovo dosazení do funkce se událo nejspíš tak, že úředníci tiskového oddělení brněnské sekce Úřadu říšského protektora (Götz-Tschermak, Lischka), patrně inspirovaní Kožíškem, protlačovali do vedení zlínského Tisku Pelíška spolu s jinými kandidáty, kteří ale byli pro šéfy Baťových závodů ještě méně přijatelní. Pelíšek se pro Hlavničku i Čiperu nakonec zdál jako baťovec vcelku akceptovatelným kandidátem. Snad si tito muži také dělali iluze o jeho vlastenectví, a proto byla logická Hlavničkova důvěra k němu jako k možnému dodavateli oněch tajemných „informací“ pro zahraniční odboj. Hlavnička mohl předpokládat, že Pelíšek bude polichocen „národním úkolem“ a připoután tak úžeji k vedení Baťových podniků, které sledovalo své cíle, aniž by přitom opouštělo platformu na pomezí pasivně rezistentního a oportunistického přístupu k okupační moci i k okupaci jako takové. Kožíšek, který stál v pozadí, tento postup očekával, a přitom tušil, že manipulovatelného Pelíška bude moci vést jako loutkovodič na svých drátkách, a tak dále posílí svou pozici v kontextu celé novinářské kolaborace na Moravě.

194 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď J. Pelíška z 10. 12. 1946, s. 5.

195 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1508, trestní oznámení ministerstva vnitra proti J. Pelíškovi, 12. 12. 1946, s. 6.

196 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď J. Schmidy z 11. 12. 1946, s. 1.

V okamžiku, kdy Pelíšek dosáhl cíle, byl asi ještě v první řadě poslušen Hlavníčky a jiných vedoucích činitelů Baťových závodů, postupně však byl logikou vývoje namotáván stále více na přadeno kolaborace. Nad Pelískem se už neodstranitelně vznášel přízrak Kožíška, který jej ovlivňoval, a který díky svému „talentu podvodníka“ dávno intuitivně vycítil Pelíškovy slabiny: rozpor mezi přehnanými ambicemi a očekáváními na jedné straně a mezemi reálných schopností na straně druhé, rozpor způsobující Pelíškovu patolízalské slabošství překrývané zdánlivou sebejistotou a bezbřehou sebedůvěrou.

Ctízádnostivý slaboch Pelíšek bezesporu neměl osobnostní dispozice k tomu, aby dokázal Němce „vodit za nos“ – pokud to ovšem měl v úmyslu. Okamžikem převzetí funkce byl ještě více vystaven nemilosrdnému soukolí moci, v němž brzy začala brát za své jeho vlastenecká předsevzetí – pokud na samém počátku nějaká měl.

Nejenom Pelíšek, ale i **Leopold Zeman** byl při své cestě ke kolaboraci doprovázen Kožíškovým stínem, tentokrát ovšem v podobě rivalství, které mezi oběma muži panovalo.

Okupace zastihla Zemana v pozici všeobecného redaktora Moravské orlice, tedy na místě, kde nahradil redaktora Pavla Finka, spisovatele a bývalého legionáře, který musel odejít v listopadu 1938. Po válce u Národního soudu „pak mimo jiné padlo obvinění, že ‚Finka z redakce vyšťval‘, Zeman to vyvracel s tím, že někdo tehdy odejít musel a volba padla na Finka prý proto, že byl finančně zabezpečen. V ‚curriculum vitae‘ z roku 1940 však (Zeman – pozn. aut) Finka označuje za legionáře a svobodného zednáře“.¹⁹⁷ Tato příhoda může signalizovat Zemanovu bezohlednost stejně jako obojakost, svědecky je však doložena jen slabě.

Pouhých deset dnů po obsazení zbytku českých zemí 15. března 1939 byl Zeman spolu s bývalým poslancem sociální demokracie Františkem Tymešem a cenzorem Mornsteinem internován. Byli zatčeni kvůli zprávě uveřejněné v Moravské orlici informující o částečné mobilizaci Rudé armády na hranicích s Rumunskem. Brněnská veřejnost přijala tuto zprávu velmi pozitivně, podle Zemana „v ulicích města bylo voláno ‚Rusko mobilizuje na pomoc!‘ a mezi německými vojáky nastala panika, takže někteří přiběhli do kasáren s křikem: ‚Die Russen sind da!‘ a způsobili tam poplach“.¹⁹⁸ V nejisté, nadějným chimérám i poplašným zprávám příznivé době mohl takový článek způsobit skutečně pozdvižení, ostatně v historické paměti Němců byla ruská mobilizace v létě 1914 katalyzátorem spouštějícím první světovou válku.

197 Miessler, Jan: *Leopold Zeman, šéfredaktor Lidových novin 1941–1945*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2004, s. 10.

198 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, výpověď L. Zemana z 30. 12. 1946, s. 1–2.

Výslech na gestapu, který vedl gestapák Kessler, musel v Zemanovi zanechat velký dojem, ještě po válce jej i s následující dohrou vylíčil velmi sugestivně a převlece podrobně.¹⁹⁹ Je dosti pravděpodobné, že tato zkušenost mu nahnala strach, který napomohl tomu, aby později tak ochotně „ohnul hřbet“. Věc byla o to ošemetnější, že si Zeman, aspoň dle své výpovědi z 30. prosince 1946, uvědomil, že gestapo může mít materiály o jeho činnosti před r. 1938, které si mohlo vykládat jako protiněmecké či protinacistické.²⁰⁰

Nejvíce ho zneklidňovala jeho údajná špionážní iniciativa, kdy se v r. 1937 ve Vídni seznámil s jakýmsi domovníkem Vevodou, patrně vídeňským Čechem, a od něho získal informace o „zvláštní vojenské stavbě“ na „důležité obranné linii mohanské“, kde byl Vevoda zaměstnán. Zeman prý o tom neprodleně po návratu do ČSR informoval tamní úřady.²⁰¹ Zdá se, že i tato poněkud zvláštní historka – pokud nebyla jen plodem poválečné Zemanovy fantazie – mohla v jeho mysli posílit obavy o vlastní bezpečí v protektorátu. Na gestapu zasetý strach u něj pracoval jistě na plné obrátky, k čemuž patrně napomáhala i jeho neuróza.

Zeman uvažoval i o tom, že by opustil nejen zaměstnání v Globusu, ale také novinářskou profesi, rozhodl se ale pozdě. Své rozhodnutí prý tlumočil redaktoru V. V. Kochovi až 31. srpna 1939, o den později byl Koch zatčen jako rukojmí, ale hlavně vypukla druhá světová válka. Majitel podniku B. Pištělák prý jeho výpověď odmítl přijmout „poukazem na vyhlášku vojenského velitele brněnského, že každé opouštění pracovního místa bude se trestat jako sabotáž tj. smrtí“.²⁰²

K vystupňování Zemanovy úzkosti přispěla v půli září 1939 skutečnost, že novým šéfredaktorem listů Globus se stal A. J. Kožíšek, s nímž neměl Zeman dobré vztahy ještě z předválečného období. Ve své výpovědi označil Kožíška jako „obávaného gestapáckého agenta“ a toto vědomí jeho „tíseň a ohrožení (...) vystupňovalo“. Kožíšek mu prý nadto po svém nástupu do funkce řekl, že měl být zatčen, avšak

199 „Na gestapu s námi nakládali velmi hrubě a propustili nás až po důkazu, že šlo o zprávu, doslovně převzatou z listu ‚Neues Wiener Tagblatt‘, s přísnou výstrahou a patrně jen proto, že tehdy ještě kompetence v takových případech patřila armádě /Leutnant Janetschek v Röhrerově budově/. Asi za měsíc si mne však předvolal šéf tiskového oddělení gestapa Kessler a řekl mi tonem velmi zlým asi toto: ‚Měl jsem vás tu už jednou a propustil jsem vás. Dnes by to dopadlo jinak. Teď vím, co si o vás myslit!‘ /a položil ruku na akt, ležící před ním na stole: ‚Máte staré hříchy.‘ Mou námitku, že si nejsem ničeho vědom, odmítl zostrá: ‚Jen o tom přemýšlejte, přijdete na to sám. Teď jděte a hleďte, abyste jsem (sem – pozn. aut.) nepřišel po třetí. Jak nebudete parýrovat, skončí to s vámi zle!‘“ In: tamtéž, s. 2.

200 Tamtéž.

201 Tamtéž, s. 2–3.

202 Tamtéž, s. 3.

že mu „vymohl odklad“, protože jej potřebuje v redakci jako pracovní sílu. K tomu Zeman později dodal, že od té doby se cítil „stále těsněji v kleštích“. ²⁰³

Napjatý vztah obou mužů potvrdila řada svědků, ale také sám Zeman, když přisvědčil, že se Kožíška za okupace pokusil zastavit tím, že jej u Němců denuncoval jako autora „protiněmecké“ knihy *Zakrvácené arény*. Vypovídá to nejenom o míře Zemanova odporu vůči Kožíškovi, ale také o prostředcích, jichž byl ochoten užít. ²⁰⁴ Strach, který měl Zeman z Kožíška, jej patrně vedl k tomu, že se snažil zalíbit Němcům. Krom toho tu svou roli hrála, podobně jako u Pelíška, jeho ambicióznost, ale také pocit zneuznanosti, který si odnášel ze své předválečné profesní dráhy.

Proč se nakonec nejprve šéfem redakční služby (léto 1940) a pak i šéfredaktorem (léto 1941) protektorátních Lidových novin stal právě ustrašený Zeman a nikoliv protřelý kamarád gestapáků Kožíšek zčásti vysvětlil ve své diplomové práci Jan Miessler: „Kožíšek byl zřejmě velmi ambiciózní člověk a pozice šéfredaktora deníků firmy Globusu měla být pouhým odrazovým můstkem pro pozici s mnohem větší prestiží – chtěl se stát šéfredaktorem Lidových novin. Skutečně se o to snažil: podle výpovědi Zemana už od září 1939 Lidovky ustavičně denuncoval u nacistických tiskových úřadů, gestapa a SD, navíc se často účastnil tzv. novinářských zájezdů, které pro aktivistické novináře na dobytá území pořádaly německé tiskové úřady. Zájezdy se ale nakonec staly pro Kožíškovo snažení osudnými, díky jeho nepřítomnosti v Brně se totiž dostal jako jeho zástupce v redakci do styku s německými úřady také Zeman.“ ²⁰⁵

Nebyla to ale celá pravda, v prvé řadě si totiž Kožíškovo dosazení do této pozice nepřály vlivné kruhy okupantů, které Kožíškovi kvůli jeho odíózní pověsti přece jenom nedůvěřovaly. V trestním oznámení vypracovaném na L. Zemana se v této věci praví: „Proč asi nebyl za šéfredaktora (Lidových novin – pozn. aut.) vybrán A. J. Kožíšek, vysvítá z písemného materiálu, zabaveného u prof. Rudolfa Lischky (...), kde jedna zpráva končí tímto odstavcem: ‚Úvahy o osobě a činnosti Kožíškově vycházejí z obavy, že dobrodružná povaha a nevyhraněný charakter Kožíškův by mohly vésti k událostem, které by těm německým reprezentantům, kteří tohoto zástupce české žurnalistiky považují za důvěryhodného, mohly býti jednou nepříjemnými.‘“ ²⁰⁶

203 Tamtéž.

204 Miessler, Jan: *Leopold Zeman, šéfredaktor Lidových novin 1941–1945*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2004, s. 11–12.

205 Tamtéž, s. 12.

206 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, trestní oznámení ministerstva vnitra proti L. Zemanovi, 5. 1. 1947, s. 7.

Zdá se, že rozhodující Němci v Brně vítali Kožíška jako šéfa listů podniku Globus, v případě Lidových novin jim ale bylo jasné, že potřebují někoho méně zkompromitovaného, sice dobře ovladatelného, ale zároveň přijatelného pro čtenáře ještě před nedávnem hradního, příkladně demokratického a kultivovaného listu českých intelektuálů. K tomu se vcelku neznámý a navenek korektní Zeman hodil mnohem lépe než Kožíšek, jehož avanturistické eskapády a podvodné praktiky byly aspoň v Brně už mnohými prohlédnuty. Kožíšek měl známosti s lidmi od gestapa a SD, směrodatní úředníci nacistických tiskových úřadů v Brně a hlavně v Praze však v něm svého kandidáta asi neviděli. Hlavní osobou, která stála za Zemanovým dosazením do funkce šéfredaktora, byl funkcionář ÚŘP v Brně Rudolf Lischka. Svě slovo tu musel mít také Erwin Richter, který byl komisařským správcem Lidových novin a Lidové tiskárny, poněvadž podnik byl zabaven svým židovským majitelem, rodině Stránských, ihned po vpádu Němců v březnu 1939. Nelze zapomínat ani na to, že řídicí činitelé okupačních úřadů mohli spojovat se svými rozhodnutími i určité privátní zájmy.

Jakou v tom všem měl úlohu Leopold Zeman, je nejisté; ostatně, neměli v tom jasno ani vyšetřovatelé po válce: „Vzhledem k protichůdným tvrzením zůstává otevřenou otázkou, zda se Zeman o ‚Lidové noviny‘ ucházel nebo byl-li do nich přikázán proti své vůli. (...) Zeman sám tvrdí, že byl shodou okolností vybrán on, aby nepadlo rozhodnutí na Kožíška (...) nebo dokonce ing. dra Sacha (...)“²⁰⁷ Zdá se, že ustrašený, povolný, ctižádostivý a profesně neuspokojený Zeman představoval vhodnou postavu k ovládnutí málo kolaborantských Lidových novin, aniž by se riskovalo s nevyzpytatelným Kožíškem. Velkou roli mělo také Zemanovo přesvědčení o definitivním úspěchu Němců po jejich vítězstvích z jara 1940. Zeman byl „záměrně vybrán nacisty jako osoba jednak se osvědčivší lokálním postojem už v ‚Moravské Orlici‘, jednak přesvědčená o stálosti“ protektorátu.²⁰⁸

Nelze ale přitom v žádném případě přehlédnout, že Zemanovo dosazení bylo „vlastně trestním opatřením a zejména opatřením za účelem usměrnění do té doby nepřisluhujícího deníku. Z toho, jakož i z toho, že toto opatření se stalo po dohodě komisařského vedoucího s vedoucím kulturně politického oddělení t.zv. říšského protektora, známým von Gregorym, nelze usoudit jinak, než že obviněný byl už tehdy člověkem bezvýhradné důvěry nacistů“.²⁰⁹

207 Tamtéž, s. 5–6.

208 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1504, obžalovací spis národního prokurátora v trestní věci proti J. Pelíškovi, L. Zemanovi a J. Hlouškovi (správně Hloužkovi – pozn. aut.), nedatováno, s. 26.

209 Tamtéž, s. 27.

K Zemanovu jmenování šéfem redakční služby došlo 26. června 1940, tedy v době pádu Francie. Zeman byl s tímto záměrem seznámen o něco dříve na setkání s Lischkou – nejprve byl ohromen, pak si ale rychle uvědomil, že by se tím emancipoval od Kožíška,²¹⁰ kterého se patrně bál neméně než gestapáka Kesslera a jeho pochopí z brněnské úřadovny nacistické tajné policie.²¹¹

Strachem motivovaný Zeman, s Damoklovým mečem údajných kompromitujících materiálů gestapa na sebe a s Kožíškem jako kolegou-šéfredaktorem listů Globusu vedle sebe, byl pro Němce dobrou volbou. Jistě na něj také působilo oslnivé vítězství Němců ve Francii: pro malověrného pesimistu a defetistického ustrašence musel být vítězný wehrmacht v ulicích Paříže definitivním stvrzením toho, že staré pořádky jsou navždy pryč a že Němci budou v Brně usídleni navěky. Podle řady svědectví se projevoval jako „germanofil“,²¹² který byl přesvědčen o německém

210 K tomu velmi trefně poznamenal J. Miessler: „Zcela proti logice je ovšem myšlenka, že by Zeman mohl uniknout, ze spárů Kožíškových“ na mnohem exponovanější funkci v Lidových novinách. Pokud by na něho Němci skutečně nějaké materiály měli, nemohl ani v nejmenším doufat, že snad tento list nějak ‚zachrání‘ – jakýkoli jeho pokus o odpor mohli Němci hrozbou materiálů snadno zlomit. Útěkem do Lidových novin mohl uniknout pouze ze spárů gestapáckého denuncianta Kožíška do spárů samotného gestapa.“ In: Miessler, Jan: *Leopold Zeman, šéfredaktor Lidových novin 1941–1945*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2004, s. 12–13.

211 Ve svém výslechu schůzku i své myšlenkové pochody vyličil následovně: „Když mi prof. Lischka z úřadu reichsprotektora po prvé sdělil, že mne zamýšlí přikázat do Lidových novin (...), považoval jsem to za vtip nebo lest. Teprve, když jsem viděl, že se mi takto vskutku naskýtá možnost dostat se ze spárů Kožíškových a k tomu ještě zmařit jeho záměr, který by byl znamenal největší zhanobení listu, který jsem (měl – pozn. aut.) upřímně rád, smířil jsem se s Lischkovým plánem, který jsem ostatně nemohl zvrátit.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, výpověď L. Zemana z 30. 12. 1946, s. 3.

212 V curriculum vitae vypracovaném po svém nástupu do funkce šéfa redakční služby v létě 1940, jež bylo adresováno R. Lischkovi, se Zeman nechutně vlichocoval do přízně okupantů tím, že mj. svého otce označil za tzv. Rakušáka, který odmítal vznik ČSR. Jeho matka prý pocházela z rodu německých svobodných sedláků. Svůj odchod ze zaměstnání ve Zbrojovce zdůvodňoval mj. konfliktem s tehdejšími řediteli Edvardem Outratou. Z Melantrichu pak prý odešel proto, že tu působilo mnoho komunistů a židů. Podle pozdějšího rozsudku Zeman v tomto dokumentu uvedl, „že nebyl organizován v Sokole ani v podobných organizacích, že měl neskrývaný záporný postoj k dřívějším politickým poměrům a že byl zapsán v nakladatelství Globus jako germanofil“. In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1505, rozsudek národního soudu z 23. dubna 1947, s. 25–26.

Toto curriculum vitae po válce Zeman vysvětloval jako ryze účelově přehnané. Jeho cílem bylo naklonit si Lischku, neboť se tehdy velmi obával Kožíška, který chtěl do Lidových novin přivést tzv. literární aktivisty kolem V. Roznera a i jinak jej ohrožoval. Viz NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, výpověď L. Zemana z 30. 12. 1946, s. 14.

vítězství, „včleniv se do nepatrné menšiny českých lidí, kteří tehdy ztratili víru“²¹³ v budoucí osvobození.

A přece ani vyšetřovatelé po válce nevyklučovali, že v jeho motivaci přijmout svěřený úkol bylo i kus upřímné snahy udržet zbytky – či spíše zbytečky – starých Lidovek,²¹⁴ které mu přese všechno imponovaly. Podobně jako Pelíšek s vedoucími muži Baťových závodů i Zeman si na počátku představoval, že bude poslouchat dva pány – v jeho případě to měl být Miloš Jiránek, důvěrník uprchlé rodiny Stránských, kterého Zeman považoval za jakéhosi místodržícího legitimních vlastníků listu. Proto s ním hned 12. července 1940 za své první návštěvy Prahy v nové funkci navázal kontakt. Podle Zemanovy interpretace se na této schůzce s Jiránkem domluvil, že na sebe vezme kompromitující a pro něj osobně zahanbující „nezbytnosti“ vyplývající z kolaborace, „aby se pokud lze zabránilo potřísnění celé redakce Lidových novin kalem vynucovaného ‚aktivismu‘ (myšleno kolaborace – pozn. aut.)“.²¹⁵ Zeman měl tuto neformální dohodu dodržovat i poté, co byl M. Jiránek v září 1942 uvězněn. Po válce však Jiránek Zemanovi jeho výpověď nepotvrdil, což Zemana rozhořčilo do té míry, že se dožadoval osobní konfrontace s ním.²¹⁶

I to se zdá potvrdovat směr důvodů, které Zemana vedly k tomu, že začal sloužit nacistům v tak exponované funkci. V prvé řadě tu byl jistě jako určující faktor přítomen strach, zcela opomenout však nelze ani Zemanovu idealistickou motivaci posloužit legitimní reprezentaci Lidových novin. Koneckonců, vždyť to bylo spojeno s mocí, kterou nyní nad vedením listu měl. Před dvanácti lety propuštěnému nýmandovi muselo dělat jistě dobře, že teď byl pro „pány z Lidovek“ neopomenutelným „partnerem“, který je „chrání“ před Němci.

Ve srovnání se svými předchůdci dosáhl **Jan Hloužek** šéfredaktorské pozice mnohem později, až v půli února 1943. Hloužek pracoval v Moravskoslezském deníku, jak už bylo řečeno, od r. 1922. V květnu 1941 byl tento list zastaven a vznikla Ostravská Národní práce, regionální deník protektorátních odborů, Národní odborové ústředny zaměstnanecké (NOÚZ). Prvním šéfredaktorem tohoto listu se stal Vladimír Líbal, který byl v srpnu 1941 povolán do pražského ústředí Národní práce. Po něm vedl list až do února 1943 Hloužkův bezprostřední předchůdce Ladislav Novák. U obou šéfů Hloužek působil jako zástupce šéfredaktora.

213 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, trestní oznámení ministerstva vnitra proti L. Zemanovi, 5. 1. 1947, s. 6–7.

214 Tamtéž, s. 6.

215 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, výpověď L. Zemana z 30. 12. 1946, s. 3.

216 Tamtéž, s. 34.

V jeho úsporně pojaté výpovědi z 16. prosince 1946 se na jeho protektorátní kariéře ani povýšení nezdá nic problematického. O svém nástupu do funkce šéfredaktora k 15. únoru 1943 Hloužek řekl toto: „S tímto dnem stal jsem se na spon-tánní žádost všech redaktorů zmíněného denníku šéfredaktorem Národní práce, ačkoliv jsem tuto funkci za svou osobu odmítal a o toto místo se nikdy neuchá-zel, přestože mi bylo v Moravskoslezském denníku už několikrát nabízeno. Místo šéfredaktora jsem na naléhání svých kolegů převzal jen proto, poněvadž jsem byl pevně přesvědčen, že tím mohu prospěti české věci a že se mi podaří list pokud možno (...) alespoň částečně odpolitisovati, což se také skutečně stalo.“²¹⁷

Pod povrchem se však ukazuje, že tak jednoduché to nebylo. Předně si Hloužek vysloužil na Ostravsku již předtím pověst docela horlivého kolaboranta, která ne-zůstala omezena jenom na tento region.²¹⁸

Zdá se, že jeho smýšlení minimálně na počátku protektorátu bylo do určité míry motivováno zklamáním z první republiky, kterým se nijak netajil. Vinil ji ze selhání demokracie, z katastrofální zahraniční politiky, z ekonomického strádání i z celé řady společenských a politických nešvarů,²¹⁹ o představitelích předmnichovské ČSR mluvil jako o „grázlech“.²²⁰ Jeho nechuť vůči první republice se koncentrovala a vy-stupňovala doslova v nenávist vůči Edvardu Benešovi, kterého prý běžně „nazýval (...) kašparem, idiotem, pidimužikem, trpaslíkem, tajtrlíčkem a (...) londýnským povalečem“.²²¹ Svému protibenešovskému smýšlení zůstal věren až do samotného konce, jak vyplývá z celé řady svědeckých výpovědí.

217 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď J. Hloužka z 16. 12. 1946, s. 2.

218 L. Novák uvedl, že před jeho nastoupením do funkce šéfredaktora Ostravské Národní práce jej před Hloužkem varoval jeho spolupracovník z pražské redakce Večerníku Národní práce Pavlica s tím, že Hloužek je „znám na Ostravsku jako aktivista (myšleno kolaborant – pozn. aut.) a člověk před nímž je nutno se mít na pozoru.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď L. Nováka z 19. 12. 1946, s. 1.

219 Jeden z jeho známých, jistý František Mrštík, popsal Hloužkovy názory z doby po 15. březnu takto: „Po příchodu Němců v roce 1939 jsem se s ním opět setkal a při rozmluvě s ním jsem se jej také zeptal co říká novému režimu a příchodu Němců. Na to mně Hloužek odpověděl. Já se vám divím, čeho se tak bojíte, bude to každopádně lepší jak to bylo, bude zjednodušen politický život a budeme tvořit velko Říši, budeme na tom hospodářsky mnohem lépe. Pomine nezaměstnanost a nastane v každém směru pořádek. Vždyť to byl chlívek co se za republiky dělo. S divočelé poli-tické poměry, korupce, protekce a podroboval kritice celý demokraticko-republikánský režim.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď F. Mrštíka z 31. 7. 1945, s. 1.

220 „Když došlo k tragickým událostem našeho státu v roce 1938, ukázala se Hloužkova povaha v pravé podobě. Prohlašoval, že to věděl, jak to dopadne s celým naším státem, že v čele Česko-slovenské republiky byli samí „grázli“ a vůbec se holedbal s výroky, které jsem nebral vážně.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď L. Obruči z 26. 7. 1945, s. 1.

221 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď R. Kaminského z 26. 7. 1945, s. 1.

Snad také uvěřil v německé vítězství. Redaktor Rudolf Kaminský vypověděl, že o něm byl přesvědčen ještě v závěru války. „Již v době, kdy Rusové byli u Rybníka (dnes Rybník v polském Slezsku – pozn. aut.), tedy skoro před branami Ostravy, pevně věřil o vítězství nacismu, o čemž mně někdy v únoru neb v březnu 1945 skoro půl druhé hodiny na ulici přesvědčoval,“ s tím, že prý „Němci vrhnou do boje celé stovky tanků a že zaženou Rusy daleko na Krakov“.²²² Nelze vyloučit, že šlo o projev Hloužkovy náladovosti, která pro něj prý byla vůbec příznačná. Jiří Myron, herec, režisér a v l. 1941–1946 ředitel ostravského divadla konstatoval, že „jeho nálady se třeba během několika hodin měnily. Byl přesvědčen o vítězství Němců, ale obratem byl ochoten připustit možnosti, že jejich věc nestojí dobře“.²²³

Politicky se přitom během protektorátu tento žurnalistický kolaborant nijak zvlášť neangažoval. Po 15. březnu se stal zcela formálně členem Národního souručenství tak jako téměř všichni čeští muži. Přes své mnohdy radikální názory nevyvíjel žádnou činnost, která by jej usvědčovala ze sympatií vůči českému fašismu nebo hnutí Vlajka. Angažoval se jen ve výboru spolku českého divadla v Moravské Ostravě, kam byl přijat již v r. 1937. „Asi koncem roku 1943,“ vypověděl Hloužek, „stal jsem se na krátkou dobu asi 3 měsíce vedoucím krajské osvětové služby v Moravské Ostravě a to z toho důvodu, aby tato stěžejní kulturní organizace se dostala z rukou tehdejšího vedení v němž zasedali fašisté a vlajkaři.“²²⁴ Ani o činnost ve Svazu pro spolupráci s Němci nejevil žádný zájem.

Na Hloužkovo rozhodnutí vystupovat aktivně ve prospěch okupantů však nemusely mít vliv jenom názory na první republiku a hodnocení německých vyhlídek na válečné vítězství. Hloužek podle některých svědectví mohl odejít do důchodu a tak se zbavit povinnosti sloužit Němcům. Právě penze – respektive její výše – se však Hloužek obával, jak prozradil František Mrštík. Už na počátku okupace mu prý řekl, že „se nenechá vyhodit do pense s nějakými 2.000+K měsíčně“.²²⁵ Tato výsluha nebyla nikterak malá, čistě hmotné příčiny však nemusely být důvodem jediným. Na Hloužka již mohlo působit očekávané narození druhého dítěte, k němuž později dosti přilnul, ale které nebylo duševně normální.

Ani u Hloužka nelze vynechat jeho ambicióznost kompenzující pocit zneuznání, tak jako u některých jiných protektorátních žurnalistů-kolaborantů. Už služba pod Líbalem se mu protivila, vždyť před redaktorem Ladislavem Obručou se dopustil výroku, „že se vším praští a půjde do služeb gestapa, poněvadž tam by měl lepší

222 Tamtéž, s. 2.

223 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď J. Myrona ze 17. 12. 1946, s. 1.

224 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď J. Hloužka z 16. 12. 1946, s. 5.

225 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď F. Mrštíka z 31. 7. 1945, s. 1.

život než v redakci, kde má poslouchat nějakého „grázla“, kterého do redakce pošle Praha. Tím myslel šéfredaktora Vl. Líbal²²⁶

Když byl v r. 1941 Líbal odvolán do Prahy, Hloužek předpokládal, že se stane jeho nástupcem, protože jej už zastupoval. Místo toho byl opět z Prahy dosazen Ladislav Novák, který si v kolaboraci rovněž počínal dosti aktivně a který byl po válce podobně jako Hloužek zatčen a 11. dubna 1947 odsouzen na šest let do vězení.²²⁷ Novákova volba musela Hloužka zlobit, mrzet i trápit, vždyť byl o téměř pětadvacet let starší, navenek mu ale vyjadřoval loajalitu, prý se mu snažil „udělati pomyšlení“, a to právě pro jeho proněmecké aktivity. „Při jedné redakční schůzce, kterou svolal šéfredaktor Novák, přiznal se Hloužek přede všemi kolegy, že mu aktivismus (kolaborace – pozn. aut.) přirostl k srdci.“²²⁸

Ve své výpovědi potvrdil Hloužkovu ochotu k horlivé spolupráci i tehdejší šéfredaktor L. Novák. V jeho případě ovšem nelze vyloučit snahu prezentovat Hloužka jako výraznějšího kolaboranta, než jakým ve skutečnosti byl. Podle Nováka se Hloužek za dobu, kdy byl jeho zástupcem, projevoval velmi horlivě, psal nadšené kolaborační články, až „byl nucen jich část házet do koše, poněvadž jinak by Hloužek stačil psát články do každého čísla“. Přitom se Novák velmi rozhodně zříkal toho, že by jej do psaní takových textů nutil.²²⁹ Dosti aktivně si měl Hloužek také počínat ve snaze proniknout na „tiskové konference“ pořádané protektorátními a využívané okupačními orgány k řízení a dohledu nad českým protektorátním tiskem.²³⁰

Snad ještě více než u leckterých jiných novinářů na Hloužkův příklon k až ostentativní spolupráci s Němci působily také jeho specifické povahové vlastnosti, zčásti již naznačené. Právě ony stály za tím, že část členů redakce Ostravské Národní práce, a ještě před tím Moravskoslezského deníku, jej upřímně nesnášela jako člověka naprosto nekollegiálního, což zpochybňuje jeho slova o tom, že v únoru 1943 převzal místo šéfredaktora jenom na naléhání svých spolupracovníků. Slova, kterými jej část členů redakce při poválečných výsleších častovala, jsou svou razancí neobvyklá. Redaktor Boleslav Moravec jej označil za „lháře, cynika, surovce a despotu“,²³¹ další

226 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď L. Obruči z 26. 7. 1945, s. 1.

227 *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*. UK v Praze, FSV/ Matfyzpress, Praha 2007, s. 88.

228 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď L. Obruči z 26. 7. 1945, s. 1.

229 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď L. Nováka z 19. 12. 1946, s. 1–2.

230 „Pamatuji se že Hloužek mě důrazně žádal, abych mu opatřil legitimaci k jízdám do Prahy, aby se sám mohl tiskových konferencí zúčastňovat. Tuto legitimaci jsem mu opatřil a Hloužek skutečně do Prahy jezdil na tiskové konference.“ In: tamtéž, s. 2.

231 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď B. Moravce z 25. 7. 1945, s. 1.

Hloužkův kolega a posléze podřízený Ladislav Obruča hovořil o jeho násilnické a škodolibé povaze,²³² jiní jej hodnotili jako nevyzpytatelného mrzouta a pozéra, jako člověka, pro nějž byla typická až okázale hrubá povaha, tvrdé jednání, neomalenost a arogance. Redaktor Václav Ruml s ním spolupracoval třiačtyřicet let a za tu dobu prý dokonale poznal jeho povahu – „byla krajně despotická (...). Hloužek nikdy nesnesl odporu a vždy jednal povýšeně. Jeho silný hlas a rozkazující způsob vnášel neklid do duše každého s nímž se setkal. Způsob jeho vyjadřování byl krajně hrubý a přímo si v tom liboval“.²³³

Pro Hloužka prý bylo také příznačné, že s oblibou zaujímal názory, jež provokovaly a jež ho činily zajímavým, tedy určitý kverulantní rys,²³⁴ jemuž by odpovídala i jeho záliba v přehánění, v silných výrocích, v rázných gestech. Na Hloužkově obtížné povaze se přitom neshodovali jenom novináři, ale také členové výboru ostravského divadla, jehož byl Hloužek funkcionářem a posléze i úřadujícím místopředsedou. František Olšovský o něm výstižně řekl, že „byl osobně člověk nešťastný, cholerik, snadno vznětlivý, hodně náladový takže byly dny kdy s ním nebylo možno hovořiti, (...)“.²³⁵

Téměř všichni jeho spolupracovníci se shodovali na tom, že v kolektivu byl Hloužek mimořádně neoblíbený, což potvrzoval i jeho bývalý nadřízený L. Novák,²³⁶ a přece se patrně se souhlasem svých kolegů stal jejich šéfem poté, co byl L. Novák převelen na post šéfredaktora týdeníku Český dělník určeného pro Čechy nasazené v říši. Podle B. Moravce se Hloužek šéfem Ostravské Národní práce stal „čirou náhodou a omylem o kterém jsme věděli když jsme ho volili“.²³⁷ Tato dosti nelogická

232 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď L. Obruči z 26. 7. 1945, s. 2.

233 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď V. Rumla z 25. 7. 1945, s. 1.

234 Prozaik, literární historik a překladatel Milan Rusinský v tomto ohledu dobře osvětlil jeho povahu, když vypověděl: „Redaktorovi Hloužkovi jsem se vyhýbal, a jenom z hovorů o něm jsem se dovídal, jak setrvává ve svém aktivistickém (myšleno kolaboračním – pozn. aut.) postoji, který okázale hlásal ve svých novinách. Často jsem si v duchu kladl otázku, jaké důvody red. Hloužka ženou do takového chování a měl jsem o tom své mínění, že jde o chorobnou negaci a o jisté zavilé pozérství, které potlačuje veškerou logiku. K této domněnce mne přivedly některé staré rozhovory s red. Hloužkem, kdy se snažil za každou cenu mít jiné mínění než druzí.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď M. Rusinského z 19. 12. 1945 nebo 19. 12. 1946, s. 2.

235 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď F. Olšovského z 18. 12. 1946, s. 1.

236 „V redakci působil jako můj zástupce a ostatní redaktoři si často na něho stěžovali, že v době mé nepřítomnosti je šikanuje a chová se k nim hrubě.“ Jeho povahu označil Novák za zlostnou, ješitnou a panovačnou. In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď L. Nováka z 19. 12. 1946, s. 1.

237 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď B. Moravce z 25. 7. 1945, s. 1.

slova už nelze zcela rozplést, potvrzují však určitou ochotu novinářů svěřit se po Novákově odchodu konečně do „péče“ záludného Hloužka. Podstatou této „ochoty“ bylo již asi poznání, že Hloužek je „pes, který štěká, ale nekouše“. Jakkoliv byl Hloužek nepřijemný a nadmíru konfliktní, jeho okolí tušilo, že ve své kolaboraci není ve skutečnosti nebezpečný. Téměř všichni jej totiž zároveň charakterizovali jako člověka, který vyhrožuje jen naplano a který by doopravdy nikomu neublížil, byť se, jak dále uvidíme, dosti rozcházeli v tom, co jej k tomu vedlo.

Vladimír Adámek, jenž byl v r. 1940 jmenován vedoucím regionální TDS, tedy protektorátní cenzury v Moravské Ostravě, vypověděl, že se snažil pochopit smýšlení všech vedoucích novinářů v tehdejší Ostravě. Jedním z těch, s nimiž se v této souvislosti sblížil, byl tehdejší šéfredaktor Moravskoslezského deníku V. Líbal, tedy Hloužkův o téměř dvacet let mladší nadřízený, a ten mu dal nahlédnout do jeho duše. Podle Líbala Hloužek odůvodňoval svou až netakticky očividnou kolaboraci „těmito slovy: ‚Já už jsem starý dědek a někdo ty jejich voloviny psát musí, tak to budu dělat já. Vy všichni jste na to příliš mladí, abyste si zkazili svoji pozdější novinářskou kariéru‘“. Adámek měl ohledně situace v Ostravské Národní práci jasno v tom, že „hlavním zloduchem“ tu byl L. Novák.²³⁸ Tato výpověď vrhá na Hloužkovu motivaci poněkud jiné světlo, obohacuje ji totiž o idealistický prvek obětování se za druhé.

Hloužkovy důvody, které jej vedly k tomu, že byl mnohými považován za hlavního kolaboranta mezi ostravskými žurnalisty, by se tedy daly shrnout do amalgámu, v němž se objevuje zastřená či dokonce skrývaná ambicióznost, pocit nedocenění, snaha dát pocítit okolí svou náhle vyvstalou moc, která byla o to silnější, oč více byl Hloužek do té doby – a po pravdě řečeno i poté – vysmívanou postavou „starého blázna“. Na lehkou váhu by ovšem nemělo být bráno jeho znechucení první republikou, její politickou reprezentací a celou demokracií jako složitým a ne vždy ctnostným procesem. Právě odtud patrně vedla lávka k částečně nefalšovanému obdivu k říši a dokonce i k nacismu, které si Hloužek zkratkovitě minimálně v počátečních fázích okupace asocioval se spravedlností a pořádkem. Nakonec je třeba vzít v potaz také strach, který byl maltou celé konstrukce protektorátního Hloužka, jinak povahou typického „cyklisty“ hrbícího se před těmi nahoře a šlapajícího po těch dole. Ustrašenost před okupanty a kombinace zlovolnosti i zbabělosti ve vztahu k podřízeným jej měly svírat jako v kleštích už ve chvílích, kdy 15. února 1943 konečně – a via facti ne nadlouho – přebíral funkci šéfredaktora Ostravské Národní práce, ať už jí byl dlouhodobě přitahován, nebo to pro něj byla jen obtížná povinnost.

238 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď V. Adámka z 22. 12. 1945 nebo 22. 12. 1946, s. 1.

Kožíšek, Pelíšek, Zeman i Hloužek dosáhli na šéfredaktorské funkce až v době protektorátu. Lze důvodně předpokládat, že bez pomoci okupačních institucí řídících český tisk by se do vedoucích pozic nikdy nedostali (Kožíšek, Zeman) nebo by se v „normálních poměrech“ – jakkoliv hypoteticky – prosadili mnohem později (Pelíšek). Hloužkův případ je specifický tím, že se stal šéfredaktorem až v r. 1943, poté, co odsloužil dvě desítky let v ostravském tisku a za své jmenování vděčil do jisté míry tomu, že nikdo vhodnější z regionálních „lidských zdrojů“ v dané chvíli nepřicházel v úvahu, a to jak z hlediska loajality, tak pracovních zkušeností.

Motivace, která ony čtyři muže vedla k jejich angažmá, byla přes určité podobnosti rozdílná.

Protřelý podvodník Kožíšek, morálně zcela bezskrupulózní, zvěřil šanci, kterou si možná ne až od 15. března, ale už dříve, kdy vsadil na Němce, nehodlal nechat ujít. Materiální i symbolické statky, které mu z jeho veřejné činnosti za protektorátu plynuly, dalekosáhle převyšovaly vše, co mu mohla nabídnout demokratická první republika. Z hlediska motivace je Kožíšek mezi všemi právě pro svou bezohlednost nejméně zajímavou postavou – je bezuzdným sběratelem příležitostí, zchytralým a přitom nepředvídatým a zaslepeným beneficentem všeho, co se mu nabízí, ber kde ber, bez rozmyslu, jen s instinktem lovce žijícího přítomností.

Pelíšková až chorobná ambicióznost, pohaněná úzkostí z bídy, kterou znal z dětských let, jeho ochota sloužit jakýmkoliv „pánům“, směs kašírované silácké sebevědomí a slaboství, to vše z něj činily figuru neodolatelně přitahovanou mocí a požitky, které se mu v protektorátním Zlíně nabízely.

Neurotického a intrikánského Zemana sváděla na scestí kolaborace jeho úzkostná fantazie, která před ním kreslila barvitě výjevy ohrožení, v nichž byl lapen reálněji než v oněch pomyslných deskách, na něž ukazoval jeho vyšetřující gestapák Kessler. Pro ustrašence Zemana byl patrně rozhodujícím motivem kolaborace strach, který v něm vzdulo jeho zatčení pár dní po 15. březnu, strach z dotírajícího Kožíška, později strach o dítě, které se mu narodilo po dlouhých letech čekání. Když se k tomu přidala náhle vyvstalá důležitost, s jakou si po červnu 1940, tedy po svém jmenování šéfredaktorem, vykračoval před svými bývalými zaměstnavateli v Lidových novinách, bylo dokonáno. Z jedné strany jej trýznil strach z německého (a Kožíškova) biče, z druhé jej blažila slast cukru jeho panství nad Lidovkami.

U Hloužka, zatrpklého jankovitého koně, který si počínal se svéhlovostí němeého člověka volajícího o pomoc, byl strach rovněž důležitým motivem, krom toho ale také silný pocit zneuznání. V tom se podobal Zemanovi, na rozdíl od něj však za jeho kolaborací mohla být také přes jeho odpudivý vztah ke kolegům ochota obětovat se za ně, a to v jakémsi protikladu stvrzujícím ovšem jeho touhu po nadvládě nad nimi. Zatrpkllost byla určujícím klíčem ke všemu, co Hloužek dělal,

zatrpklost promítnutá do první republiky, svého okolí i rodiny, vskrytu a nehlouběji asi hlavně vůči sobě samotnému.

5. Na „tiskových konferencích“

Zeman a Pelíšek sloužili na svých místech až do konce války, Kožíšek byl ale k 1. květnu 1943 povolán na místo šéfredaktora Poledního listu vycházejícího v Praze. V rámci této rozsáhlé akce, během níž byla celá řada šéfredaktorů vyměněna, Kožíšek nepochybně povýšil, neboť byl přesunut do centra dění, do deníku, který byl významnější než listy moravského Globusu v Brně.

Jen Hloužek se z křesla šéfredaktora Ostravské Národní práce těšil pouze do srpna 1944, kdy byl list zastaven v rámci rozsáhlé restriktce protektorátního tisku reagující na potřeby válečného hospodářství v době, kdy se už Německo muselo soustředit na obranu svých pozic ve střední Evropě. Poté pracoval v nakladatelství Melantrich, byl vedoucím redaktorem deníku Telegraf v Moravské Ostravě určeného českému obyvatelstvu v odtrženém pohraničí, tzv. Sudetech. Tato funkce byla aspoň dle Hloužkových slov oslabena tím, že „politické články v převážné většině bývaly sem přejímány z Ostravského Českého slova“.²³⁹

Během doby, kdy tito muži řídili jim svěřené listy, patřilo k jejich důležitým povinnostem účastnit se pravidelných porad šéfredaktorů nebo mimořádných porad, kam byli zváni i političtí nebo ekonomičtí redaktori. Porady, někdy zvané „tiskové konference“, se obvykle konaly v budově pražského Autoklubu a pořádal je protektorátní tiskový odbor, ale rozhodující slovo na nich měli úředníci kulturně politického oddělení Úřadu říšského protektora (ÚŘP) v čele s Karlem Alexem von Gregorym a později Martinem Paulem Wolfem (1942), a v jeho rámci pak především odbor Gruppe Presse (šéfové Wolfgang Wolfram von Wolmar a od r. 1943 Artur Söhnel, dále jejich podřízení).

Na nich dostávali čeští žurnalisté obecné, ale mnohdy i dosti konkrétní pokyny, jakým způsobem mají medializovat válečné, zahraniční i tuzemské události, jak je komentovat a interpretovat, aby byla maximalizována účinnost propagandy v protektorátu. Porady „konaly se zásadně jednou týdně pro denní tisk a jednou měsíčně pro týdeníky. (...) Šéfredaktori dostávali tajné pokyny, v jakém směru měli orientovat novinové zpravodajství. Na těchto konferencích byly také činěny výstrahy a výtky časopisům, jejichž články neodpovídaly stanovené linii“.²⁴⁰

239 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď J. Hloužka z 16. 12. 1946, s. 3.

240 Pasák, Tomáš: *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939 až 1945*. Univerzita Karlova, Praha 1980, s. 53–54.

Pro instrukce si do Prahy zajižděli také novináři působící v moravském tisku, tedy i čtveřice Moravanů v budoucnu postavených před Národní soud. Jakým způsobem si tu počínali, může dokreslit míru a povahu jejich angažovanosti, třebaže je nutno předem konstatovat, že zatímco Kožíšek (po r. 1943) a hlavně Zeman řídili významné listy, Pelíšek a Hloužek jen tituly regionálního tisku. V písemných záznamech reflektujících průběh těchto setkání se objevují výtky i ocenění protektorátních žurnalistů, pozitivní stejně jako negativní hodnocení medializovaných témat, ale také se v nich zračí aktivity samotných novinářů.

Nebude patrně žádným překvapením, že neaktivněji si v kontextu moravské čtveřice kolaborantů počínal **Antonín J. Kožíšek**, který se během téměř šesti let, kdy byl účastníkem těchto setkání, často tázal, žádal o upřesnění pokynů a přicházel rovněž s vlastními iniciativami, nápady a požadavky. Počínal si tu jako jiní *aktivističtí kolaboranti*, kteří se „snažili domýšlet, prohlubovat a rozvíjet příkazy, které dostávali, a to v intencích okupačních záměrů“.²⁴¹ Neaktivněji Kožíšek působil v letech 1941 a 1942, po Stalingradu jeho aktivita ochabla, ale neustala; patrně chápal, že z „rozjetého vlaku“ nemůže jen tak snadno vystoupit.

Vzhledem ke své profilaci se Kožíšek ptal na zpracování různých zahraničněpolitických témat; tak např. v září 1940 chtěl vědět, jak má psát o Antoneskově nástupu k moci v Rumunsku,²⁴² v březnu 1941 o protiněmeckém převratu v královské Jugoslávii,²⁴³ v březnu 1944 o situaci v ještě horthyovském Maďarsku.²⁴⁴

Jako účastník různých Němci organizovaných zájezdů pro novináře líčil své zážitky z těchto cest, např. 7. října 1941 odpoledne seznámil své kolegy se svými dojmy z návštěvy východní fronty.²⁴⁵ Sám W. W. von Wolmar v této souvislosti chválil Kožíška, že prý má k dispozici „zajímavý obrazový materiál a zajímavé podrobnosti“ a přitom jeho kolegy vyzval: „Žádám vás, abyste ve velké míře použili tohoto materiálu, částečně také citací. Byl prvním českým novinářem (Kožíšek

241 Večeřa, Pavel: Ošemetné Scylly a zrádné Charybdy protektorátních novinářů. K projevům pasivní rezistence a kolaborace na stránkách českých tištěných médií za německé okupace (1939 až 1945). In: *Mediální studia 3. Českomoravský novinář*, Praha 2007, s. 268.

242 Gebhart, Jan – Köpplová, Barbara – Kryšpínová, Jitka a kol.: *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. Karolinum, Praha 2010. CD/tisková konference z 20. 9. 1940.

243 Tamtéž, CD/tisková konference z 28. 3. 1941.

244 Tamtéž, CD/tisková konference z 13. 10. 1944.

245 Tamtéž, CD/tisková konference ze 7. 10. 1941.

– pozn. aut.), který se zúčastnil cesty na východní frontu a dostal se až do Oděsy.²⁴⁶ To jistě dokazuje důvěru, kterou Němci do Kožíška vkládali.

Ke konci války se Kožíšek několikrát zmiňoval o cestě na povstalecké Slovensko, 13. září 1944 neopomněl denuncovat, „že partyzáni byli podporováni i z kruhu bankéřů, dříve blízkých agrární straně /Karvaš/“.²⁴⁷ 10. listopadu 1944 vylíčili Kožíšek, Werner a Scheinost své slovenské zážitky velmi obsírně, přičemž upozornili na podrobnosti, které by se hodily ke „zpracování tiskem. Scheinost se zabýval hlavně politickým pozadím povstání, které třeba hledati nesporně v Moskvě. Werner načrtl ráz tiskovin vydávaných povstanci a pracovní metody jimi uplatňované a Kožíšek zdůraznil podíl, který měli Židé na povstání a jeho průběhu“.²⁴⁸ I poslední zaznamenaná Kožíškova poznámka na „tiskových konferencích“ z 6. února 1945 se týkala Slovenska; vyplývalo z ní, že se již jako příslovečný tonoucí chytal stébła. Kožíšek „uvedl, že mluvil v Bratislavě s komunisty, kteří neměli než přání, aby co nejdříve mohli bojovat proti bolševikům“.²⁴⁹ Bizarní poznámka není dále nijak rozvedena, nejspíš měla ilustrovat, že po zkušenostech se Sověty se stoupenci komunistických ideálů obrátili proti „vetřelcům z Východu“.

Mnohem nebezpečněji vyznívaly Kožíškovy poznámky, které měly tuzemské souvislosti a nabývaly denunciačního významu. V únoru 1942 si Kožíšek přisadil proti zednářům, kteří byli za protektorátu běžně asociováni s první republikou, neboť řada tehdejších příslušníků elit byla členy zednářských lóží. Kožíškovi se patrně zdálo, že se proti zednářům nepostupuje s dostatečnou razancí, neboť 13. února se provokativně zeptal, „zdali český tisk má ještě psáti proti zednářům, neboť zjistil, že v jednom týdeníku se zednářů zastávají. Jde o ‚Českou práci‘, která se ujímala Dr. Lányho a Dr. Kaprasa. Připomněl, že dostává anonymní dopisy, v nichž se upozorňuje na odlišná stanoviska ve věci zednářů“.²⁵⁰ Na Kožíškův atak, který měl zmínkou o Emilu Lánym a Janu Kaprasovi jednoznačně udavačský podtext, navázal už předválečný sympatizant nacismu Karel Werner z Poledního listu, který v této souvislosti připomněl „rozpolcenost“ fenomenálního kreslíře Maxe Švabinského. Denunciační zápal obou českých kolaborantů museli krotit až protektorátní

246 Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Kryšpínová, Jitka: *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara. Stenografické zápisy Antonína Fingera z protektorátních tiskových porad 1939–1941*. Karolinum, Praha 2003, s. 464.

247 Gebhart, Jan – Köpplová, Barbara – Kryšpínová, Jitka a kol.: *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. Karolinum, Praha 2010. CD/tisková konference z 13. 9. 1944.

248 Tamtéž, CD/tisková konference z 10. 11. 1944.

249 Tamtéž, CD/tisková konference z 6. 2. 1945.

250 Tamtéž, CD/tisková konference z 13. 2. 1942.

a okupační úředníci Ctibor Melč a Wolfgang Wolfram von Wolmar, byť v jeho případě s hrozivě výsměšnou invektivou.²⁵¹

Vzhledem k vskrytu protiněmeckým postojům části funkcionářů Národního souručenství mělo denunciační rozměr i Kožíškovu upozornění z 10. ledna 1941 na to, že si v Brně tamní Mladé NS dovolilo na plese zatančit polonézu.²⁵² Kožíšek se připojil k předcházející ostré výtce známého *aktivistického kolaboranta* Lažnovského, který tři čtvrtě roku poté přišel o život při slavné „chlebičkové aféře“, proti Národnímu souručenství jako takovému.²⁵³ Celá věc byla již součástí tlaku

251 „C. Melč odpověděl, že případ mu není znám a že bude vyšetřen. Stanovisko k svobodným zednářům se nezměnilo. Šéfredaktor **Werner** připomněl, že novináři by potřebovali pomoci při své činnosti proti zednářům, neboť nemají možnosti zjistiti, kdo je zednářem a kdo nikoli. Upozornil při tom na případ Maxe Švabinského, který mu poslal čestné prohlášení, že zednářem není, ačkoliv – jak potom zjistil – Kapras o Švabinském psal v časopise zednářů jako o nejvěrnějším členu. C. Melč odpověděl, že věc bude vyšetřena. Vládní rada von **Wolfram** k vývodům šéfredaktora Kožíška a Wenera poznamenal: Doporučuji panu Wernerovi, aby s připomínkou na tyto přehmaty jednou žertovným způsobem pojednal o této záležitosti a vyzval zednáře, aby se u něho přihlásili, poněvadž přec členství bez členské legitimace a bez dopisu, jímž byla někomu v loži udělena hodnost, nelze dokázati a každý proto může říci: Já jsem zednářem nebyl. Ostatně bych navrhol, aby v budoucnosti se kladla menší váha na osobu, za to však tím větší význam se přikládal zásadní otázce rejdu zednářství a skutečnosti, že v bývalém režimu bylo vše, od shora až dolů v zednářských rukou. To platí i o národní výchově, jako např. o Sokolu, Junáku atd. a jiných různých institucích.“ In: tamtéž, CD/tisková konference z 13. 2. 1942.

252 „Redaktor **Kožíšek** (...) uvádí, že když chtějí v Brně něco kritizovati, musí se obracet na pány z tiskové dozorcí služby, kteří jsou tam z pověření německých úřadů. Připomíná, že v Brně nesměli napsati kritiku, když tamní Mladé NS uspořádalo taneční besedu, která začínala polonézou. Předepsán byl večerní úbor. To považuje mluvčí za nevhodné.“ In: tamtéž, CD/tisková konference z 10. 1. 1941.

253 „Redaktor **Lážňovský** (správně Lažnovský – pozn. aut.) dále uvedl, že by měly být vydány zásadní směrnice, je-li vůbec možno kritizovati některé členy Národního souručenství či nikoliv. Stalo se již častěji, že nebylo dovoleno uveřejniti kritické stanovisko k bezvýznamnému činu nebo přehnanému projevu NS s odůvodněním, že není dovoleno kritizovati Národní souručenství. Děje se tu zásadní omyl v tom, že se národ srovnává s Národním souručenstvím. Jakmile se řekne jen kritické slovo proti Národnímu souručenství, většina našich lidí se domnívá, že se tím píše proti českému národu. To je velký omyl. Nám v Praze nemůže býti nejasno, že Národní souručenství, jak vypadá, jsou stále staré strany a staří lidé. Proto se proti tomu píše, že se chce národu pomoci k lepšímu aparátu a pořádné činnosti. Ale i úřady a inteligence, které se z povzdálí na to dívají, domnívají se, že když se člověk ozve proti některému pánu a proti jeho manýrám, že se tím jde proti českému národu. To se nám ozývá i s úředních míst a odmítají se nám některé věci, protože Národní souručenství se nesmí kritizovati. Je-li takový příkaz od vlády, jednají ti páni správně. Mělo by se vyžádati zásadní rozhodnutí, aby vláda pozměnila svůj názor na to, že Národní souručenství, resp. několik lidí, kteří to v jeho kancelářích dělají, nejsou celý národ.“ In: tamtéž.

aktivistických kolaborantů, hlavně tzv. aktivistické sedmičky,²⁵⁴ na tehdejší protektorátní establishment, přičemž novináři-kolaboranti působili v tomto směru jako svého druhu vyděrači, kteří v německý prospěch ohrožovali pořád ještě vcelku pasivně rezistentní postoje části Eliášovy protektorátní vlády a vedení NS. Za čtvrt roku povede tento tlak k pádu ministra Havelky.

Některé Kožíškovy diskusní příspěvky měly ryze technický charakter, v jiných pak v sobě nezapřel „ukřivděného Moravana“ stěžujícího si na nezáměr Prahy o mediální produkci provinčních kolaborantů, přičemž neváhal upozornit na jejich „kvalitu“ a tak pochválit sám sebe. 10. ledna 1941 např. „vyslovil stížnost, že rozhlas ve svých citacích opomíjí venkovské listy, např. brněnské. Je třeba brát zřetel na to,“ pravil, „že na Moravě jsou novináři, kteří dovedou psát a mají kladný poměr k dnešní době“.²⁵⁵ O čtrnáct dní později svou výtku na adresu rozhlasu v podstatě opakoval.²⁵⁶

Pozornost je ovšem třeba věnovat také Kožíškově snaze využít „konferencí“ k dalšímu posílení pravomocí redaktorů. 25. října 1940 si stěžoval, že „vydavatelé pořád ještě nechtějí pochopit, že nemají co mluvit do redakce listu a do hospodářského zatížení. Bylo by třeba vydat pro ně upozornění“.²⁵⁷ Kožíškova filipika odráží jeho úsilí po ještě pevnějším ovládnutí Globusu, kde se B. Pištělák jen těžce smířoval s úlohou pouhé figurky majitele novin, s jejichž obsahem se těžko mohl identifikovat. Svědčí o tom Pištělákova výpověď i zaprotokolovaná svědectví jeho někdejších zaměstnanců z Globusu učiněné po válce.

O tom, že Kožíšek patřil k *aktivistickým kolaborantům*, napovídají jeho některá vystoupení na „tiskových konferencích“. Jeden z momentů, který odlišoval *aktivistické kolaboranty* od jejich *konformistických* kolegů, spočíval ve snaze iniciativně pomáhat okupantům vlastními nápady při upevňování jejich panství. A. J. Kožíšek

254 Silně proněmecká skupina protektorátních novinářů zformovaná v l. 1940-1941, do níž náleželi Václav Crha, Vladimír Krychtálek, Jaroslav Křemen, Karel Lažnovský, Vladimír Ryba, Emanuel Vajtauer a Karel Werner.

255 Gebhart, Jan – Köpplová, Barbara – Kryšpínová, Jitka a kol.: *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. Karolinum, Praha 2010. CD/tisková konference z 10. 1. 1941.

256 24. ledna 1941 „redaktor Kožíšek si stěžoval, že v rozhlasovém přehledu tisku jsou opomíjeny mimopražské listy. Bylo ihned v minulém poradě konstatováno, že nejde o nějaké přecházení mimopražského tisku a novinářů, nýbrž že jde o otázku technickou. Činí se pokus o její rozřešení. Od příštího týdne odbočky ČTK redakčně zpracují přehled listů svého obvodu a zatelefonují jej do Prahy. V Praze bude ho použito jako materiálu při celkové redakci přehledu všeho protektorátního tisku“. In: tamtéž, CD/tisková konference z 24. 1. 1941.

257 Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Kryšpínová, Jitka: *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara. Stenografické zápisy Antonína Fingera z protektorátních tiskových porad 1939–1941*. Karolinum, Praha 2003, s. 198.

navrhoval varianty, jež by usnadnily chod mašinerie ovládající protektorátní tisk. Většinou šlo dle zaznamenaných protokolů ze schůzek o spíše drobná technická řešení, někdy ale přicházely i s hlubšími podněty,²⁵⁸ které však nebyly vždy přijaty. Tak např. na schůzce v září 1944 „upozornil na verzi, rozšířenou v české veřejnosti, že Anglo-Američané urychlují svůj postup proto, aby mohli bojovat s Němci proti bolševikům,“ načež von Gregoryho nástupce P. M. Wolf odpověděl, že je mu tato kombinace známa, že „je však pro zpracování tiskem vyloučena“.²⁵⁹ Na základě tohoto kratičkého záznamu se lze domnívat, že Kožíšek navrhoval čelit této šeptané propagandě, případně ji zpracovat do okupačního propagandistického arzenálu. Můžeme se jen dohadovat, zda měl po ruce i nějakou konkrétnější propagandistickou konstrukci, kterou Němci museli zamítnout. Buď jak buď, svědčí to opět o nepomíjející Kožíškově kolaborační aktivitě, a to v době, kdy by německé porážce zabránila už jen „zázračná zbraň“. Možná byl Kožíšek opravdu ještě na podzim 1944 přesvědčen o německém „konečném vítězství“, pravděpodobnější je jeho poznání, že se s okupanty zapletl natolik, že už nemá na výběr.

Porovnáme-li četnost i obsah Kožíškových vystoupení na těchto schůzkách se zmínkami o dalších třech mužích, vysvitne z nich jednoznačně Kožíškovo dominantní postavení. V souvislosti s Kožíškem se mihne také Pelíškovo jméno, a sice když byli žurnalisté zváni v únoru 1941 na jejich besedu o návštěvě Dánska a Norska v Národní kavárně²⁶⁰ nebo když Kožíšek 22. dubna 1943 referoval o bombardování na Plzeňsku.²⁶¹ V červnu 1944 **Jaroslav Pelíšek** spolu s Karlem Wernerem vyprávěl o jejich společné cestě do Pobaltí, prý „narýsovali“ své dojmy z bývalých baltských států, kam se právě probíjela Rudá armáda, „velmi názorně“.²⁶² Samostatných iniciativ se Pelíšek zdržoval, ale aktivity, jichž se zúčastnil, byly spojeny s novináři, kteří

258 Dobrý příklad lze najít na pravidelné týdenní poradě šéfredaktorů denního tisku z 21. února 1941, kde Kožíšek „upozornil, že před časem vyšla v Paříži kniha bývalého velvyslance Hendersona: ‚Dva roky s Hitlerem‘, v níž autor píše i o bývalém Československu a dokazuje, že v mnohých věcech samo bylo vino (samo bylo vino – pozn. aut.). Tázał se, zdali by nebylo možno tuto knihu dostati a novinářsky ji využíti. Velvyslanec píše v ní příznivě o Vůdci a říšském kancléři, což jest v rozporu s tím, co o něm mluví a píše dnes“. In: Gebhart, Jan – Köpplová, Barbara – Kryšpínová, Jitka a kol.: *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. Karolinum, Praha 2010. CD/tisková konference z 21. 2. 1941.

259 Tamtéž, CD/tisková konference z 6. 9. 1944.

260 Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Kryšpínová, Jitka: *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara. Stenografické zápisy Antonína Fingera z protektorátních tiskových porad 1939–1941*. Karolinum, Praha 2003, s. 301, 304.

261 Gebhart, Jan – Köpplová, Barbara – Kryšpínová, Jitka a kol.: *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. Karolinum, Praha 2010. CD/tisková konference z 22. 4. 1943.

262 Tamtéž, CD/tisková konference z 9. 6. 1944.

si dlouhodobě počínali *aktivisticky*. Sám byl chválen za to, jak si vedl ve Zlíně při propagaci možností, které se po německém vítězství otevrou ve „spojené Evropě“ pro českou mládež.²⁶³

V Pelíškové případě je však třeba také poznamenat, že už jeho účast na důvěrných poradách, kam bývalo zváno okolo dvanácti až patnácti předních novinářských kolaborantů, představovala určitou výsadu.²⁶⁴ Pelíšek totiž řídil „pouhý“ týdeník (Zlín, pak Svět), kromě něj dosáhly takové výsady už jenom týdeník Zteč, list Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě (KVMČM) a Vajtauerův měsíčník Přítomnost, jenž byl ukraden v koncentračním táboře uvězněnému Peroutkovi.

Také **Leopold Zeman** byl pochválen, 22. dubna 1943 tak učinil sám W. W. von Wolmar: „Úvodník včerejších ‚Lidových novin‘,“ řekl, „možno označit jako vynikající, poněvadž představuje obratnou a s příkladnou přesvědčivostí psanou práci; nutno jej doporučit přítomným k přečtení, aby mohli dáti v budoucnosti zazníti též podobným tónům /autorem úvodníku ‚Jediná naděje a záchrana‘ je Leopold Zeman/.“²⁶⁵ Zmíněný Zeman se ale nehnal, jak aspoň vysvítá z dochovaných zápisů, do žádných *aktivistických* experimentů, rovněž se s jedinou výjimkou (Slezsko) nezúčastnil novinářských zájezdů organizovaných Němci.

I **Jan Hloužek** jezdil do Prahy na „tiskové konference“, ale zůstával pouze pasivním účastníkem událostí, do diskusí nejspíš nevstupoval, aspoň o tom nehovoří záznamy. Choval se jistě nanejvýš zdrženlivě, k čemuž asi přispívalo i to, že si byl vědom svého postavení novináře regionálního listu. Redaktor Leoš Süß, který se znal s Hloužkem z dob svého prvorepublikového působení v Moravskoslezském deníku, vzpomínal, že během těchto porad s Hloužkem asi pětkrát mluvil: „Nepozoroval jsem, že by Hloužek v této době změnil své národní smýšlení, vyjadřoval se otevřeně, ovšem při důvěrném hovoru se mnou, o jisté porážce Německa a kritisoval směrnice udělované nám na konferencích vzhledem k obsahu článků. Já sám jsem před ním mluvil také otevřeně, a to podle svého mínění o něm bez jakýchkoliv obav.“²⁶⁶

263 Von Wolmarův zástupce Erich Schubert Pelíška jmenovitě pochválil na setkání 23. ledna 1942. V úředním zápise stojí: „Er verweist (E. Schubert – pozn. aut.) ferner auf eine gute Arbeit des Hauptschriftleiters Pelíšek im ‚Svět‘, ‚Unsere künftige Grösse‘, in welcher dargelegt wird, welche Möglichkeiten sich besonders für die Jugend des tschechischen Volkes nach dem Kriege im geeinten Europa bieten.“ In: tamtéž, CD/tisková konference z 23. 1. 1942.

264 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1508, trestní oznámení ministerstva vnitra proti J. Pelíškovi, 12. 12. 1946, s. 8.

265 Gebhart, Jan – Köpplová, Barbara – Kryšpínová, Jitka a kol.: *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. Karolinum, Praha 2010. CD/tisková konference z 22. 4. 1943.

266 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď L. Süsse z 19. 12. 1946, s. 1.

Podle tohoto svědectví Hloužek v soukromém hovoru s člověkem, kterému důvěřoval, dokázal ventilovat své skutečné smýšlení o povaze toho, co se děje kolem něj. Byl-li už za prvním republiky „socialistou“ ve službách národně demokratické strany, jak to o sobě tvrdil ve své zaprotokolované výpovědi,²⁶⁷ zůstal i nyní „chameleonem“ úkolovaným ovšem místo kramářovských konzervativců nacistickými okupanty.

Z chování čtveřice Moravanů na poradách šéfredaktorů vcelku zřetelně vysvítá, že Kožíšek až do konce vystupoval jako *aktivistický kolaborant*. Byl také zván na užší schůzky po skončení oficiálních porad, kterých se účastnily špičky novinářské kolaborace v protektorátu.²⁶⁸ Pelíšek se Zemanem byli horliví a chválení *konformisté*, přičemž Pelíšek byl díky svému spojení s Wernerem a podléhání Kožíškovi sekundárně zapojen do jejich *aktivismu*. Hloužek byl typickým *konformistou*, který nedělal nic víc, než musel, neprojevoval se a čekal, jak se situace vyvine.

6. Za hranice všedních dnů

Okupační moc v protektorátu Čechy a Morava zorganizovala pro vybrané české novináře několik exkursí do zahraničí, které měly v zásadě dva cíle: připoutat novináře k okupantům a využít jejich „očitých“ svědectví k protektorátní propagandě.

V počátcích protektorátu šlo hlavně o podchycení žurnalistů ochotných ke kolaboraci. K tomu sloužil zejména zájezd do Berlína na přelomu května a června 1939, při němž byli čeští novináři přijati mj. šéfem německého tisku Otto Dietrichem. V září 1939 se tzv. polská delegace protektorátních novinářů zúčastnila cesty do právě poraženého Polska, odkud měla přinést svědectví o drtivosti německého vítězství. K dalším větším akcím tohoto typu patřila cesta do Francie v červenci 1940, v září téhož roku do Německa, v r. 1942 na východní frontu a na podzim 1944 na Slovensko, kde bylo právě potlačeno protifašistické povstání.²⁶⁹

267 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď J. Hloužka z 16. 12. 1946, s. 4.

268 Jak připomíná Vendula Kůrková Kožíšek „patřil k úzké skupině šéfredaktorů, kteří byli po skončení konferencí zváni, aby se účastnil porady v užším kruhu. Jednalo se vedle Kožíška o Vladimíra Krychtálka, Karla Wernera, Karla Lažnovského, Václava Crhu, Vladimíra Rybu a Jaroslava Křemena. O tom, jak tyto porady probíhaly a co při nich bylo projednáváno, nejsou dochovány žádné bližší informace“. In: Kůrková, Vendula: *Novinář A. J. Kožíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2011, s. 49.

269 Pasák, Tomáš: *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939 až 1945*. Univerzita Karlova, Praha 1980, s. 51.

Účast na těchto a dalších „výpravách“ byla s výjimkou obou prvních, německé a polské, organizována pouze pro vybrané špičky kolaborujících novinářů, a proto představovala jistou výpověď o intenzitě kolaborační činnosti.

Ani v této oblasti nebude žádným překvapením, že prim mezi čtyřmi Moravany postavenými před Národní soud hrál **Antonín J. Kožíšek**, reportér, který měl hojně zkušenosti se zahraničními pobyty již v době první republiky. Není náhodou, že se Němcům hodil jako reportér-propagandista v řadě oblastí, kam vstoupili jako okupanti. Kožíšek však nebyl jenom součástí oficiálních novinářských zájezdů, ale podnikal také další cesty za hranice protektorátu, které si „vymohl vlastní horlivostí“.²⁷⁰

Při některých těchto cestách navíc na Kožíška padlo více než důvodné podezření ze zrádné činnosti. Kožíšek napomohl k odhalení českých a slovenských odbojových pracovníků, vojáků zahraniční armády či ilegálního protifašistického hnutí v zahraničí. Jeho činnost je v tomto ohledu nesouměřitelná s žádným jiným kolaborujícím protektorátním novinářem.

Již koncem září a v říjnu 1939 byl Kožíšek, který měl za sebou své gdaňské extempore, na novinářském zájezdu v Polsku, právě dobytém Němci. „Výběr novinářů na polský zájezd prováděla Wolframova kancelář. Účastnili se ho mj. Krychtálek, Křemen, Lažnovský, Ryba, Crha, Paulus, Kožíšek, Pelíšek, Jelínek a Režný. Tuto skupinu, (...) vedl představitel vojenské propagandy v Praze major von Goss a říšský tiskový šéf von Gregory. Novináři pobývali v Krakově, Lodži, Varšavě, u Kutna a jinde. Návštěva poražené země sledovala,“ podle Tomáše Pasáka, „vysloveně politický účel. Polská katastrofa, zvláště však její žurnalistické využití, měla být dostatečným poučením pro ty, kteří vůči změněným poměrům v Evropě nezískali dosud pozitivní vztah.“²⁷¹

Po návratu z Polska, kde se patrně ještě nijak zvlášť neprojevoval, byl Kožíšek zařazen do asi dvacetičlenné skupiny, v níž byli mj. redaktori František Paulus a Jaroslav Křemen. „Účelem této cesty bylo shlédnouti západní val a jiná opevnění na Rýnu a zhodnotit jejich odolnost a sílu. Náklad cesty hradili z části Němci, z části tiskové podniky, které jsme zastupovali. O tom, jak psát o této cestě, dostali jsme přesné pokyny,“²⁷² vzpomínal Kožíšek ve své výpovědi z 25. listopadu 1946, přičemž charakterizoval organizační a finanční bázi cesty.

V lednu a květnu 1940 byl Kožíšek na Balkáně, nejprve s Pelíškem, později již sám. V lednu 1940 navštívili Jugoslávii, pak Bulharsko a Rumunsko, v květnu 1940

270 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1545, trestní oznámení ministerstva vnitra proti A. J. Kožíškovi, 29. 11. 1946, s. 50.

271 Pasák, T.: Problematika protektorátního tisku a formování tzv. skupiny aktivistických novinářů na počátku okupace. In: *Příspěvky k dějinám KSČ*, 1/1967, s. 72–73.

272 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď A. J. Kožíška z 25. 11. 1946, s. 12.

Kožíšek opětovně cestoval do Bělehradu, Sofie a Bukurešti. Nebyla to poslední Kožíškova cesta na Balkán, právě tyto dvě, z ledna a května 1940, však mohly být počátkem jeho údajných styků s jakousi ilegální čs. odbojovou organizací působící v Bulharsku. Po válce se objevilo svědectví jisté Marie Macháčkové, která vinila Kožíška a zprostředkovaně i Pelíška z rozbití této ilegální skupiny a z jejího vydání gestapu. Celá aféra však vyznívala dosti mlhavě a byla založena na jediném, nadto zprostředkovaném svědectví.²⁷³ Pelíšek toto obvinění rozhodně odmítl, žádnou ilegální organizaci prý v Sofii nekontaktoval, ani to po něm Němci nebylo žádáno. V Kožíškově případě to však vyvrátit nemohl, prý jeden celý den v sofijském hotelu proležel nemocen, a proto jej nedoprovázel, takže nemůže vědět, co tehdy Kožíšek dělal.²⁷⁴ V květnu 1940 byl pak Kožíšek podruhé v Bulharsku již sám.

Že ale Kožíšek na Balkáně sbíral „zajímavé informace“ z prostředí čs. emigrace před pádem Jugoslávie v dubnu 1941 je nasnadě z přípisu brněnského gestapa z 10. listopadu 1941, jímž tato instituce reagovala na jakousi stížnost proti němu. V textu se mj. konstatovalo, že Kožíšek shromáždil při svých cestách na Balkán řadu informací o českých emigrantech žijících v Jugoslávii, které uměl chytře

273 26. července 1946 zaslala jistá Marie Macháčková Svazu čs. novinářů dopis, v němž vinila Kožíška a Pelíška ze smrti Marie Papežové a Jaroslava Zevla. Podle trestního oznámení sumarizujícího výpovědi k této záležitosti „na podzim 1944 byla Macháčková vězněna na Pankráci, kde jejím spoluvězněm (spoluvězněm – pozn. aut.) byla také čsl. státní příslušnice Marie Papežová ze Sofie a Antonie Zachová, roz. Bohuslavová. Marie Papežová prosila Macháčkovou, aby po skončení války oznámila, že v roce 1944 (správně 1940 – pozn. aut.) přijel do Sofie Kožíšek a druhý den redaktor Pelíšek ze Zlína, kteří předložili tamní ilegální skupině (neví přesně, o které šlo) fingovaný dopis od jistého doktora z Brna, ilegálního pracovníka, jehož pomocí chtěli navázati s nimi jako ilegální pracovníci bližší styky. Vedoucí tohoto ilegálního hnutí je přijal a jelikož Papežová byla českého původu a poměry v Čechách znala, vypytavala se na různé věci z Prahy a z celých Čech. Kožíškovi a Pelískovi však nedůvěřoval tajemník Veselý nebo Veselík a Papežovou varoval. Tato nedůvěra byla zcela oprávněná, neboť jak se později zjistilo, byla celá ilegální společnost, kterou Kožíšek poznal, po okupaci Bulharska Gestapem zatčena. Papežová i se svým bratrem Dr. Jaroslavem Zevlem byla dne 10. března 1944 zatčena v pohraniční stanici Svílingradě (Svilengrad – pozn. aut.) a transportována přes Řecko do Prahy. Po propuštění Macháčkové a Zachové nesly jí obě po vánocích (1944 – pozn. aut.) balíček, který však nebyl přijat, protože Papežová i s bratrem byli odtransportováni do malé pevnosti v Terezíně. Tam, jak se Macháčková po válce dozvěděla, byla Papežová i se svým bratrem dne 20. 4. 1945 popravena. Marie Papežová obviňovala přímo Kožíška s Pelíškem, že byli poslání od Gestapa, aby zjistili a informovali je o členech ilegálního hnutí v Sofii. (...) Antonie Zachová, roz. Bohuslavová, (...) byla vězněna na Pankráci společně s popravenou Papežovou, která jí vyprávěla o svém zatčení v březnu 1944. O své ilegální činnosti se jí však nezmínila, jednou však prohlásila, že Kožíšek je lump (...)“. In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1545, trestní oznámení ministerstva vnitra proti A. J. Kožíškovi, 29. 11. 1946, s. 53–54.

274 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď J. Pelíška z 22. 10. 1946, s. 1–2.

využít²⁷⁵ – toto „využít“ si lze jen domýšlet, na jiném místě tohoto přípisu se však doslova praví, že „über seine Balkanreise kann das Sicherheitshauptamt selbst die beste Auskunft geben“. ²⁷⁶ Jde o další indicii posilující verzi o Kožíškově spolupráci s SD i gestapem. ²⁷⁷

Novinář Karel F. Zieris, který byl za protektorátu tajemníkem Národního svazu novinářů, vypověděl, že Němci tehdy neradi povolovali komukoliv z Čechů výjezdy do balkánských zemí, jež byly tehdy ještě chápány jako neutrální a kde bylo relativně snadné navázat styky s tamními členy čs. zahraničního odboje. U Kožíška proto na jeho cestách na Balkán mohli mít zájem, mohli mu dokonce předem uložit nějaké „poslání“. Ostatně „Němci později popravený redaktor Kladiiva, který měl spojení na korespondenta londýnských Times Parkera v Bělehradě, poslal zprávu a v ní varoval před Kožíškem“.²⁷⁸

Na Balkáně ještě zůstalo podezření z Kožíškova zrádného a udavačského jednání jen naznačeno, v létě 1940 ale došlo k události, která Kožíškovu novinářskou angažovanost ve prospěch německých okupantů vykresluje mnohem lépe.

Na konci června a v červenci 1940 pobývala v Němci vyřízené Francii skupina protektorátních novinářů, mezi nimiž nemohl chybět ani Kožíšek, jemuž tato země poskytla před více než patnácti lety dočasný domov a který si odtud přivezl krom své první manželky také výtečnou znalost francouzštiny. Mezi českými novináři pozvanými původně na návštěvu francouzské fronty si Kožíšek osoboval přednostní postavení, prý se všude chlubil, jaký je znalec francouzských poměrů. Mnozí z účastníků tohoto zájezdu si však na něj dávali dobrý pozor, protože se v novinářských kruzích „vědělo“, že Kožíšek je v „důvěrném styku s Gestapem“.²⁷⁹

275 „K. (Kožíšek – pozn. aut.) hat wiederholt Reisen ins Ausland unternommen, darunter vornehmlich nach den Balkanstaaten. Er hat von dort Informationen über das Treiben der zahlreichen in Jugoslawien lebenden tschechischen Emigranten mitgebracht, der er sehr geschickt auszunützen wusste.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1547, první dodatek k trestnímu oznámení proti A. J. Kožíškovi (přípis brněnského gestapa z 10. 11. 1941, s. 3).

276 Tamtéž, (s. 1).

277 Ve výpovědi L. Zemana z doby jeho působení v podniku Globus je popsána forma spojení s Kožíškem: „Než Kožíšek odejel na Balkán (myslím, že před druhou cestou), sdělil mi tajně telefonní číslo, na které jsem měl vždy hlásit každý jeho dopis z cesty a jeho obsah. Volat jsem měl vždy k telefonu Fröhlicha nebo v jeho nepřítomnosti Heina. Kožíšek mně neřekl, o jakou instituci jde, ale ze všech průvodních zjevů jsem vyvodil, že to je gestapo nebo nějaká jeho odnož, sídlící na okraji města. Fröhlich si pro každý Kožíškův dopis ihned posílal a to mladíka v civilu s odznakem SS. Obsah dopisů byl stručný a informoval o cestovním plánu Kožíškově.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď L. Zemana z 16. 10. 1946, s. 4.

278 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď K. F. Zierise z 29. 10. 1946, s. 1.

279 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď V. Fialy z 26. 10. 1946, s. 1.

Václav Fiala, šéfredaktor zpravodajské agentury Centropress zneužitě okupanty, vzpomínal, že byl před Kožíškem varován bývalým senátorem (1935–1939) za Národní sjednocení, fašistou gajdovského stříhu Františkem Paulusem.²⁸⁰ U svého výslechu později řekl: „Varoval jsem se po celou cestu podle možností bližšího styku s Kožíškem. Špatného dojmu jsem nabyl zejména v Paříži. Na rozdíl od většiny spolupracujících, kteří se potulovali po Paříži sami bez německého průvodu, Kožíšek byl stále ve styku s Němci.“²⁸¹

Pro Němce byl Kožíšek vhodným prostředníkem nejen díky své ochotě být jim horlivě nápomocen, ale také pro svou jazykovou výbavu, vždyť uměl německy a francouzsky, a samozřejmě také česky. To se náramně hodilo při prohledávání sídla vrcholného orgánu čs. emigrace v Paříži, benešovského Československého národního výboru (ČSNV), kde byla nalezena korespondence i kartotéka lidí, s nimiž byl výbor ve spojení – žel včetně těch, kteří byli nuceni žít v protektorátu pod německou mocí. Podle Kožíška byl on sám jen pasivním účastníkem nálezu dokumentů, neboť jej von Gregory požádal, aby dělal průvodce německému pověřenci v českém rozhlasu Schneiderovi.²⁸² Z článku Česká emigrace a Paříž²⁸³ uveřejněného 14. července 1940 v Moravské orlici a z výpovědi V. Fialy i L. Zemana²⁸⁴ ale vyplývá, že Kožíškův podíl na prohledávání sídla byl asi mnohem významnější.²⁸⁵

280 Paulus za své jednání během protektorátu nebyl potrestán, zemřel již 21. 8. 1945. Hned po osvobození byl ale vyloučen z novinářské organizace. In: *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*. UK v Praze, FSV/ Matfyzpress, Praha 2007, s. 94.

281 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď V. Fialy z 26. 10. 1946, s. 1.

282 Kožíšek popsal celou situaci ve své výpovědi následovně: „V Paříži jsem byl požádán Gregorem, abych doprovodil dr. Schneidera, německého pověřence v českém rozhlasu, do ulice Reaumuer (Rue Réaumur – pozn. aut.) do redakce českého listu, na jehož jméno si okamžitě nemohu vzpomenout (Československý boj – pozn. aut.). Stalo se tak proto, že jsem Paříž ze svého dřívějšího pobytu dobře znal. Když jsme přišli na místo, zjistili jsme, že tam dosud nikdo z Němců nebyl a Dr. Schneider vykázal se jakýmsi pověřením, že smí místnosti prohlédnout. Domovník měl však klíče a při předání jich nám sdělil, že osazenstvo redakce uteklo v době, kde (kdy – pozn. aut.) německá vojska byla v Saint Quentin a kdy v Paříži podle jeho názoru neohrožilo ještě žádné nebezpečí. Po otevření redakce zjistil Dr. Schneider, že se tam nalézá všechna korespondence, ba i kartotéka lidí, s nimiž byl list ve spojení, což mi ukázal.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď A. J. Kožíška z 25. 11. 1946, s. 12–13.

283 Kožíšek, A. J.: Česká emigrace a Paříž. *Moravská orlice* 78, 1940, č. 163, 14/7, s. 1.

284 Podle Zemana, který to měl mít přímo od brněnského Lischky, Kožíšek v sídle „našel skříň plnou čísel Lidových novin, v nichž byla zaškrťována určitá místa, zejména v inserci. Toto Kožíškovo tvrzení mělo pak za následek různá úřední opatření v inserci“. In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď L. Zemana z 16. 11. 1946, s. 4.

285 Kožíšek se v článku letmo zmínil o exilových centrech, např. že tu podle něj vládla špína či že se tu neshledal s portrétem emigrací velebeného T. G. Masaryka. Jmenovitě přitom uváděl pařížské

Kožíšek naopak vše popíral, tvrdil, že ani netušil, že tu sídlil Čs. národní výbor a že se žádné prohlídky písemného materiálu, který zde byl zanechán, aktivně nezúčastnil. Byl viněn i z toho, že zde získal jisté dokumenty, což Kožíšek opět vehementně odmítal.²⁸⁶ Jen si prý v novinovém stánku před hotelem, kde novináři bydlili, zakoupil několik výtisků exilového časopisu,²⁸⁷ které však poté musel odevzdat na gestapu. To, že sepsal výše zmíněný úvodník Česká emigrace a Paříž, vysvětloval vlasteneckou snahou varovat české lidi v protektorátu, kteří byli ve spojení se zahraničním odbojem. Rovněž chtěl odsoudit lehkomyšlnost čs. činitelů v exilu při nakládání s písemnostmi prozrazujícími jejich spojení s domovem.²⁸⁸

Obsah zmíněného Kožíškova úvodníku však ukazuje něco jiného. Kožíšek se musel zúčastnit prohlídek i jiných míst spjatých s působením čs. emigrace v Paříži, protože jsou zde zmíněny některé pařížské ulice, v nichž vedoucí představitelé emigrace žili a pracovali. Z celého článku vyplývala radost z toho, co se stalo, a pocit zadostiučinění; jeho duch je vůbec dosti útočný a výsměšný.²⁸⁹ Kožíšek čs. zahraniční reprezentaci označoval jako „korupčníky“, „ješitníky“ či „nájemné politiky ve službách židozедnářů“. Zvláště si bral na paškál jejich chvatný odchod z Paříže poté, co již bylo zřejmé, že město padne do rukou postupujícího wehrmachtu. Operoval přitom se zbabělostí emigrantů, což prosvítalo ještě z jeho výpovědi učiněné před orgány činnými v trestním řízení po válce. Skutečnost, že se Němcům

---

ulice, v nichž sídlily jednotlivé sekce ČSNV – Rue de la Bourdonnais, ulici Bonaparte, třídu Charlese Floqueta i třídu Kleber. Konstatoval, že „prohlídka těchto kanceláří byla velmi zajímavou“ a na jiném místě napsal: „hlavní slovo a hlavními vedoucími všech výborů byli (...) Židé, jak jsem poznal v Paříži, přímo na místech, odkud byla řízena všechna propaganda a činnost opravdových zrádců národa“. Lze to chápat jako přiznání jeho aktivní součinnosti s Němci prohlédávajícími dané objekty. In: Kožíšek, A. J.: *Česká emigrace a Paříž. Moravská orlice* 78, 1940, č. 163, 14/7, s. 1.

286 Bývalý tiskový referent úřadovny říšského protektora v Brně Ernst Weithofer však po válce tvrdil opak, vzpomněl si, že „po návratu z Francie, po jejím pádu, Kožíšek se chlubil, že našel nějaké doklady, snad fotografie Osuského a jeho manželky, jak navštívili nějaký legionářský československý tábor ve Francii“. In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď E. Weithofera z 6. 11. 1946, s. 2.

287 Šlo patrně o Československý boj.

288 „Po návratu do Brna napsal jsem úvodník do Moravské orlice, v němž jsem odsoudil skutečnost, že v redakci byl zanechán před příchodem Němců všechen písemný materiál i kartotéka, čímž bylo uvedeno do nebezpečí mnoho českých lidí. Poněvadž jsem neznal nikoho jménem, chtěl jsem tímto článkem varovat lidi, kteří byli ve spojení s touto redakcí. Po uveřejnění článku byl jsem vyslýchán na pražském Gestapu, které mi dokazovalo, že jsem článek napsal jen proto, abych své krajany varoval. Byl jsem asi po třech dnech na zákrok Wolmara propuštěn.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď A. J. Kožíška z 25. 11. 1946, s. 13.

289 Kůrková, Vendula: *Novinář A. J. Kožíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2011, s. 73.

podařilo zmocnit se archivu, neopomněl vyzdvihnout, když v půli července 1940, kdy se německé vítězství zdálo tak blízko, napsal, že „hrdinní ochránci svého národa uprchli v divokém zmatku, aniž by se třeba jen pokusili o zničení archivu, který prozrazuje, s kým byli doma ve spojení a koho svedli v neprospěch celého národa.“²⁹⁰ Jmenoval přitom rovněž některé představitele čs. emigrace v Paříži, např. Štefana Osuského, Jana Šrámka nebo Bohuslava Ečera.

Šok, který odhalení emigrantského „archivu“ v Paříži způsobilo, musel být značný a projevil se i mezi některými novináři sezvanými k výjezdu do poražené Francie. V. Fiala²⁹¹ po válce výstižně popsal atmosféru, jež nastala. „Na druhý den po našem příjezdu měli jsme se večer asi o 7. hod. všichni shromáždit v hale hotelu Scribe. Když jsem přišel poměrně brzy do haly, která byla ještě prázdná, nalezl jsem tam úplně zdrceného šéfredaktora Pauluse. Na mou otázku, co mu je, odpověděl, že byl nalezen československý archiv a že Kožíšek společně s Němci v tomto archivu byl. Senátor Paulus mně tehdy řekl, že se sám obává zatčení, jelikož dával do Paříže doporučující visitky. Němci nám večer také nepokrytě řekli, že v „archivu“ byly nalezeny důležité dokumenty a Kožíšek ani nezastíral svůj posměch, ani svoje spolupůsobení. Choval se k Němcům velmi familierně.“²⁹² Jestliže informace o nálezu „archivu“ vyvolala neklid mezi některými kolaborujícími žurnalisty, přímo zděšení mohla vyvolat mezi pracovníky domácího odboje.

S odstupem doby není snadné plně posoudit Kožíškovu roli v celé aféře odhaleného „archivu“. Nejspíš byl při všem aktivním a dobře informovaným nohsledem Němců, kterým pomáhal radou i přímou součinností. Mohl být rovněž inspirátorem jejich hledání, protože na Západ podnikl cestu ještě na jaře 1939, kdy se mu přece jen podařilo kontaktovat československý exil. Myslím, že to postačuje k tomu, aby to kvalifikovalo jeho jednání jako zrádné. Kožíšek v letní Francii, poražené a zčásti i obsazené Němci, pomáhal nacistům v hledání pomyslných skulin, které tu ponechala uprchlá reprezentace rodícího se čs. státního zřízení v exilu. Svými znalostmi

290 Kožíšek, A. J.: Česká emigrace a Paříž. *Moravská orlice* 78, 1940, č. 163, 14/7, s. 1.

291 Po válce sice proti němu bylo zahájeno trestní řízení pro kolaboraci s Němci, ale bylo zastaveno 9. 4. 1947 pro nedostatek důkazů. Očistná komise Svazu českých novinářů mu ale v r. 1946 zakázala novinářskou činnost a také publikování knih, přesto již v r. 1947 vydal Věčný epos Balkánu: Slovem i obrazem. Do své smrti v r. 1960 působil jako vědecký pracovník a spisovatel. In: *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*. UK v Praze, FSV/ Matfyzpress, Praha 2007, s. 34.

V. Černý jej ve svých pamětech charakterizoval jako kolaboranta, ale hovořil o něm jako o nadaném a slušném člověku. Řadil jej mezi čestné, bezúhonné „aktivisty“, „kteří upřímně pokládali říšskou integraci českého národa za jediné spásné řešení, jehož dobrodružnost vysvitne, až zuřivě vzduté vlny rasistického pangermanismu opadnou“. In: Černý, Václav: *Křik Koruny české. Paměti 1938-1945. Náš kulturní odboj za války*. Atlantis, Brno 1992, s. 185.

292 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď V. Fialy z 26. 10. 1946, s. 1.

a schopnostmi ve službách svých pánů hledal jako policejní pes všechno, co by se mohlo Němcům hodit. Usmadňoval jejich konání a svou češtinou a francouzštinou jim byl vždy k ruce.

Ve společnosti Němců se jistě opájel svou důležitostí a mocí plynoucí z úlohy, kterou jim nikdo z Čechů účastnících se „francouzského zájezdu“ nemohl – a asi ani nechtěl – poskytnout. Jako každý zrádce měl tu neocenitelnou vlastnost, že myslel v určitém smyslu podobně jako ti, které zrazoval, neboť byl příslušníkem téhož společenství, a i v tom mohl mít neocenitelnou hodnotu pro Němce slídící v právě dobyté Paříži. V ní se pak Kožíšek jistě vyznal náramně dobře, mnohem lépe než drtivá většina jiných „účastníků zájezdu“, bez ohledu na jejich národnost.

Jestli si přitom Kožíšek sám o své vůli odvezl ještě nějaké písemné materiály do protektorátu, je již podružné. Vyloučit to nelze, jako všemi mastmi mazaného chlapíka, který v minulosti neměl daleko k podvodům, jej musely lákat informace pocházející z těchto zdrojů, informace, které by mohl využít různě, včetně vydírání. Lze však pochybovat, že by mu Němci umožnili zmocnit se individuálně čehokoliv skutečně důležitého – a Weithoferem zmiňovaná trofej, fotografie manželského páru Osuských, k tomu nepatřila. Pokud se později Kožíšek něčím takovým chlubil, bylo to patrně jen projevem jeho touhy oslňovat druhé, předestírat jim, jakou má moc a jak je pro Němce významnou personou. Tato Kožíškova pošetilost byla poválečnými svědeckými výpověďmi dokumentována mnohokrát.

Z Kožíškova chování během celé aféry i z mediálního zpracování této causy vyplývá také jedno významné zjištění, jež osvětluje jeho celé další působení v protektorátu. Ve srovnání s mnoha jinými kolaboranty se s Němci opravdu identifikoval, přijal jejich věc za svou a naopak měl radost z problémů čs. exilu a potažmo domácího odboje. Zatímco řada jiných kolaborantů byla lidmi tzv. janusovské tváře, která měla jinou podobu pro německé okupanty a jinou pro podmaněné Čechy, Kožíšek dával upřímně a bez jakýchkoliv obav najevo, s kým je nejenom jeho rozum, ale i srdce. Taková míra ztotožnění s okupanty byla během protektorátu relativně vzácná i u osvědčených horlivců, kteří nepřestávali myslet „na zadní kolečka“, nevylučovali možnost, že Němci prohrají, a proto si zajišťovali alibi. Ani v dnech pohromy Francie, kdy se zdálo, že osud Československa je zpečetěn, nebyli ve své proněmecké činnosti tak bezprostřední, ba „bezelstní“.

Kožíšek byl jistě přesvědčen o tom, že sázkou na „německou kartu“ vsadil správně, ale nebyla za tím jen tato jistota. Projevoval se v tom i jeho charakteristický povahový rys, schopnost žít (jedině) okamžikem. V jeho duševní „fyzioonomii“ blízké kriminálním živilům bylo něco z nenasytné potřeby radovat se přítomností tady a teď a nezatěžovat si hlavu ničím, co by upomínalo na budoucnost.

V letních dnech roku 1940 to mohlo být překryto kalkulem počítajícím s německým vítězstvím. Na podzim 1944 ale Kožíšek nejednal na Slovensku jinak, opět

zrazoval – v čase, který mohl leckterému pamětníkovi první světové války připomínat aspoň na Balkáně měsíce bezprostředně předcházející zhroutení centrálních mocností. Leckterý „prognostik“ předvídající konec druhé světové války v tom mohl hledat analogii. Ne tak Kožíšek, ten si definitivně utáhl smyčku kolem krku, která mu zlomí vaz zjara 1947.

V poslední dekádě října 1944 byl Kožíšek poslán na Slovensko, kam cestoval už v minulých letech asi pětkrát nebo šestkrát. Spolu s ním se tohoto novinářského zájezdu vedeného sekčním šéfem ministerstva školství a lidové osvěty, příslušníkem SD Němcem Adolfem Leitgebem, zúčastnili rozhlasový reportér Josef Cincibus a šéfredaktoři Karel Werner (Večerní České slovo) a Jan Scheinost (Národní politika). Z německých žurnalistů byli vybráni šéfredaktor Der Neue Tag dr. Homolka a dr. Bartholi z tiskového odboru kulturně politického oddělení ÚŘP. Podle K. Wernera výběr těchto osob závisel na „velikosti nákladu a vlivnosti časopisu“, který reprezentovali. Kožíškova volba byla dle Wernera zapříčiněna tím, že „byl pokládán za znalce slovenských poměrů a už dříve, ještě, když byl na Moravě na Slovensko častěji zajížděl“.²⁹³ Novináři se měli seznámit s poměry na Slovensku, popsat porážku povstaleckých oddílů SNP a oslavit tak jinak již otrěsenou moc německých branných sil. Publikačním výsledkem zájezdu byla propagandistická brožura nazvaná Banská Bystrica, společné dílko J. Scheinosta, A. J. Kožíška a K. Wernera.²⁹⁴

Novinářská delegace mířila napřed vlakem do Bratislavy, kde pobyla tři dny, a pak pokračovala auty do Nitry, kde se konala porada pod Leitgebovým vedením. Němci chtěli dobýt Banskou Bystricu symbolicky 28. října, získali ji ale již o den dřív. Novinářská výprava pak podle K. Wernera přijela do města právě 28. října a o den později „se konala prohlídka bojiště v Donovalech“.²⁹⁵ Podobně jako kdysi ve Francii i nyní si Kožíšek počínal nadmíru horlivě, už v Banské Bystrici, jak vzpomínal J. Cincibus, se „rozběhl ihned za honbou po materiálu“ a zmizel mu z očí.²⁹⁶

A právě v Donovalech se 29. října udál akt zrady, kterým Kožíšek prokázal, že se na něj Němci mohou spolehnout až do poslední chvíle. Podle trestního oznámení vypracovaného na něj na podzim 1946 orgány čs. ministerstva vnitra okolo druhé hodiny odpolední uviděl Kožíšek v tamní obecní škole nedaleko kostela „raněné vojáky, od nichž se dozvěděl, že budova sloužila jako hlavní stan generálů Viesta a Goliana. V místnostech (...) našel Kožíšek vedle map různých českých

293 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď K. Wernera z 15. 10. 1946, s. 2.

294 Viz Scheinost, Jan – Kožíšek, Antonín J. – Werner, Karel: *Banská Bystrica. S předmluvou Emanuela Moravce*. Orbis, Praha 1945.

295 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď K. Wernera z 15. 10. 1946, s. 2.

296 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď J. Cincibuse z 23. 10. 1946, s. 1.

a moravských okresů některé tajné, resp. přísně důvěrné rozkazy československých vojenských jednotek. Před budovou našel v příkopě další větší množství rozkazů, částečně krví pošpiněných. Aby je zachránil před zkázou, neboť nepřetržitě pršelo a na ulici panoval živý provoz, vzal nalezené věci do úschovy a učinil o tom Leitgebovi hlášení. V Praze po patričním očištění a osušení z vlastního popudu předložil je Kožíšek Wolfovi (...).²⁹⁷

Kožíšek ve své výpovědi popsal situaci poněkud jinak, v Donovalech prý našel jenom „generálskou čepici, šavli a čisté dopisní papíry generála Goliána (správně Goliana – pozn. aut.)“. Ony deštěm zmáčené „vojenské papíry“ měl objevit na „bojišti u Starých Hor“, válely se tu na zemi i na vozech. Kožíšek prý „neodolal (...) novinářské zvědavosti“ a nějaké dokumenty k sobě v přítomnosti A. Leitgeba vzal. „Večer při prohlídce těchto papírů jsme zjistili,“ vzpomínal, „že vedle mnoha bezvýznamných zpráv obsahovaly vypsání odměn na ukořistěný tank a jiný německý válečný materiál. Vedle toho tam byly vojenské pokyny pro styk s partyzánskými jednotkami a jejich sovětskými veliteli.“²⁹⁸ S Leitgebovým souhlasem prý tento písemný materiál odvezl s sebou do Prahy, kde si jej následně 3. listopadu vyžádal M. P. Wolf, od něhož pak dokumenty putovaly k samotnému Karlu Hermannu Frankovi. Kožíšek „z materiálu prý dostal později písemné výňatky, které uveřejnil v reportážích o slovenském povstání“.²⁹⁹

Vyslídění velitelského centra povstalců v Donovalech přiblížil K. Werner, který ve své výpovědi uvedl důležitý detail – zatímco on si s Leitgebem obhlížel louku sloužící jako provizorní letiště a poté se vraceli zpět, Kožíšek na ně volal z tamní školy, aby se šli podívat, co objevil! Iniciativa tedy byla výlučně Kožíškova, byl to on, kdo hlavní povstalecký stan objevil, a ihned na něj upozornil. Učinil tak dobrovolně, ačkoliv mohl „objev“ přehlédnout. Kožíškovi nic nebránilo, aby o funkci školy pro povstalice pomlčel a ony „papíry“ vystavené dešti nechal dál jejich osudu. Jistě, vlastenec – a nacházeli se i mezi tehdejšími kolaborujícími protektorátními novináři – by se na jeho místě snažil co největší množství takových dokumentů zničit. Kožíškův čin lze proto považovat za ukázkový příklad zrady. V symbolickém smyslu šlo o prolomení „hradeb“, o nalezení „otevřené branky“, jíž pak dovnitř vnikl „nepřítel“, který o této možnosti dosud nevěděl, nebo nemusel vědět.

297 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1545, trestní oznámení ministerstva vnitra proti A. J. Kožíškovi, 29. 11. 1946, s. 55–56.

298 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď A. J. Kožíška z 25. 11. 1946, s. 13–14.

299 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1545, trestní oznámení ministerstva vnitra proti A. J. Kožíškovi, 29. 11. 1946, s. 56.

Své tehdejší počínání Kožíšek po válce obhajoval tak, že význam zachycených dokumentů zlehčoval a odpovědnost svaloval na vojenské velení Slovenského národního povstání, které přece podobně jako kdysi činitelé čs. exilu v Paříži mělo takové materiály včas „předpisově“ zničit.³⁰⁰ Hra na nevinátka, jež nechápe smysl svých činů, však Kožíškovi před Národním soudem nemohla projít, o to více, že dokumenty měly vskutku svou hodnotu, a to nejenom vojenskou. Po válce byly Kožíškem objevené materiály podrobeny odborné vojenské expertize pplk. Ladislava Chodila a škpt. Antonína Fršlíneka, kteří se shodli na závažných důsledcích Kožíškova činu pro následné vedení odbojových akcí. Jeho akt zrady vedl podle nich ve svém důsledku k dalším ztrátám na životech a přinesl i materiální škody.³⁰¹

Otázkou zůstává Kožíškova motivace, jíž nelze vysvětlit jenom jeho dosavadním *kolaboračním aktivismem*. Vždyť zdrženlivost byla nyní vlastní i takovým horlivcům, jako byl např. Vladimír Krychtálek, který psal na podzim 1944 do Venkova úvodníky, jako by už Němců málem ani nebylo. Fanatismus, hloubka přesvědčení *aktivistického kolaboranta*, jíž by bylo možné jako hodnotu *sui generis* přiřknout takovému Wernerovi, u něho rovněž neplatil. Kožíšek byl už kvůli své

300 Kožíšek drze tvrdil: „Vojákem jsem nebyl a nepokládal jsem proto zprávy o odměnách za ukořistěné tanky a pod. za prospěšné nepříteli. Bylo ostatně povinností velitelů ustupujících jednotek, aby písemný materiál zničili a nenechali jej volně na poli válet. Musili vědět, co je jejich základní povinností, předepsanou přísluš. zákony a nařízeními.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 114, inv. č. 1588, vývodní návrh obžalovaného A. J. Kožíška, 8. 3. 1947, s. 16.

301 „Jejich úkolem bylo posoudit, zda si Kožíšek byl vědom důležitosti nalezeného materiálu a byly mu známy důsledky, jaké jejich předání Němcům bude mít pro zatčené povstalce i jejich spolupracovníky nejen na území Slovenska, ale i v protektorátě. Za tímto účelem zpracovali znalci pro Národní soud několikastránkový posudek a také sami v rámci hlavního líčení vypovídali 21. března před Národním soudem. Ve svém posudku dokazovali vojenští znalci Chodil a Fršlínek, že informace obsažené v Kožíškem odevzdaných listinách použili vyšetřovatelé při výslechu generálů Viesta a Goliana za účelem vynucení jejich pravdivé výpovědi. Znalci citovali pasáže z listin a dokladů zabavených po válce SS, které potvrdily, že výslechy generálů skutečně vycházely ze jmenovaných materiálů. Dále znalci potvrzují důležitost materiálů pro organizaci říšské branné moci na území Slovenska: ‚Dodaného materiálu bylo využito také pro další akce říšské branné moci v bojích proti partyzánským skupinám na Slovensku, které se utvořily z ustupujících a rozbitých jednotek slovenského povstání.‘ V závěru svého posudku vojenští znalci uvádějí škody, které Kožíškovo jednání způsobilo. Zejména šlo o škodu vojenskou, která vznikla tím, že ‚nepřítel mohl zcela bezpečně zjistit organizační prvky týkající se velkého počtu různých činností a úkonů a tím, že případné změny nelze vůbec provést‘, stálo ve znalecké zprávě. Podle ní mohl nepřítel dále ‚následkem zjištění okolností o spojích ilegálních organizací a tvořících se partyzánských skupin v Čechách a na Moravě s Československou armádou na Slovensku účinně zasáhnouti v boji proti domácímu odboji.‘ Dále Kožíškovo jednání vedlo ke škodám materiálními a ke ztrátám na životech. Vojenští znalci ve svém posudku i výpovědi vyjádřili své přesvědčení o závažnosti Kožíškova činu a také o tom, že Kožíšek si byl důležitosti a důsledků přivezení listin ze Slovenska vědom.“ In: Kůrková, Vendula: *Novinář A. J. Kožíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2011, s. 77–78.

minulosti veskrze prospěchářem, třebas dobře hrál roli ideového soupevníka okupantů.³⁰² Patrně si uvědomoval, že své *aktivistické* minulosti se jen tak nezbaví několika „měkkými“ články, jak si to snad ve své bezostyšnosti i naivitě představoval Krychtálek.

Ke Kožíškovu parazitismu na protektorátním režimu přistupovaly faktory, jež oslabovaly racionální a účelové jednání, jež bylo příznačné pro většinu i *aktivisticky kolaborujících novinářů*. Kožíšek měl skutečně jakýsi reportérský pud, kus zaujetí, s nímž svou profesi vykonával. Jeho vysvětlení, že v Donovalech podlehl „novinářské zvědavosti“ nemusí být pouhou výmluvou. Kožíšek byl reportérem protektorátního *aktivismu* a jeho zájem o aktuální politické dění měl v sobě něco z fascinace klepny na malém městě. Činy, jež tuto fascinaci doprovázely, mohly mít fatální důsledky, to ale již egoistu Kožíška nezajímalo.

K tomu je třeba přičíst Kožíškovu až chorobnou ctižádost, stupňovanou pocity outsidera za první republiky, kdy byl obskurním provinčním žurnalistou. Jeho touha být v centru pozornosti, být hlavní hvězdou, dosáhnout obdivu a pochvaly, byla nesmírná. Byl to mocný pud bořící všechny přehradu, které ještě stavěl jeho rozum. Pro slávu by udělal všechno, pro okamžitý záblesk respektu, uznání a pozornosti, a samozřejmě také pro iluzi moci, by se upsal ďáblu. Jeho niterné chápání života jako bodové přítomnosti upnuté na „tady a teď“ mu k tomu poskytovalo potřebné morfium lehkomyšlnosti zbavující jej nutkání ohlížet se do minulosti a obávat se budoucnosti.

Již zmíněný V. Fiala o něm řekl, že považoval Kožíška za „člověka, kterému popletla hlavu nezdravá ctižádost a který buď jak buď chtěl hrát vynikající úlohu“.³⁰³ Nezdravé ambicióznosti a potřeby vyniknout si všimli i „pánové na brněnském gestapu“, kteří o něm vypracovali 10. listopadu 1941 již citovaný přípis. V tomto textu byla Kožíškova pracovní činnost charakterizována jako krajně nevyrovnaná, Kožíšek se prý neangažoval věcně, nýbrž jen s ohledem na svou osobu. Jeho konání bylo prý vždy poznamenáno „nesmírnou osobní ješitností“. „Nur dann, wenn sich die Möglichkeit ergibt, dass K. (Kožíšek – pozn. aut.) seine Person in den Vordergrund zu stellen vermag, tritt er mir grosser Geste und einem Überschwung hervor, der durch die unbesonnenne mitunter allzu überhebliche Art die Tschechen vor der Kopf stossen muss.“³⁰⁴

302 Jan Scheinost o něm řekl, že si u něho nikdy „nebyl jist, je-li tzv. aktivistou z přesvědčení, nebo je-li to u něho pouhá taktika“. In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď J. Scheinosta z 16. 10. 1946, s. 2.

303 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď V. Fialy z 26. 10. 1946, s. 3.

304 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1547, první dodatek k trestnímu oznámení proti A. J. Kožíškovi (přípis brněnského gestapa z 10. 11. 1941, s. 3–4).

Právě tato přehnaná horlivost motivovaná potřebou být v centru pozornosti vedla Kožíška nakonec k otevřeně a dobře doložené zradě v době, kdy německá moc již zeslábla a většina Čechů už počítala měsíce, ba možná i týdny do jejího konce. Kožíšek přitom vskutku nebyl fanatikem, v „záračnou německou zbraň“ doufat mohl jako mnozí jiní, ale bezpodmínečně v ní věřit nikoliv. Lehkomyslná povaha koncentrovaná na „užívání“ přítomnosti ochromovala jeho opatrnost, koneckonců už dříve mu leccos prošlo. V nitru hochštapler s talentem podvodníka zůstal nejspíš přesvědčen, že se v případě potřeby ze všech svých protektorátních činů vylže, vždyť nad ním svítí šťastná hvězda, která ho až dosud spolehlivě provázela po cestách životního parazitismu.

Třemi akty zrady na svém národu, jehož byl součástí, a československého státu, který vyjadřoval vůli tohoto národa po samostatné státní existenci, by se dopustil Kožíšek činů, které jsou nesouměřitelné s ostatními novinářskými kolaboranty z Moravy. Časově první akt zrady, balkánský, zůstal jen nanejvýš vážným podezřením; druhý akt zrady, francouzský, může být při maximální benevolenci vykládán jako souhra okolností, v nichž měl Kožíšek jen trpnou roli průvodce skutečných hybatelů; třetí akt zrady, slovenský, však byl jasně doložen a Kožíšek v něm měl úlohu iniciátora.

Všechny další skutky, jichž se Kožíšek dopustil při svých cestách za hranice, nepřesáhly meze *aktivistické kolaborace*. Kožíšek se horlivě a o své vůli hlásil k zahraničním výjezdům, ať už kolektivním nebo individuálním, a v náležité formě ke spokojenosti svých chleboďárců zpracovával témata v článcích i samostatných publikacích.

Počátkem r. 1941 Kožíšek podnikl se svým fámulem Pelískem cestu do okupovaného Dánska a Norska, z níž vytěžili společnou knihu *Sever dnes*,³⁰⁵ ve které propagovali projekt budování Nové Evropy rozpracovaný nacistickými propagandisty. Ve Skandinávii navštívili Kodaň, švédský Helsinborg s Göteborgem a norské Oslo a Lillehammer s okolím. Kožíšek si stěžoval, že během cesty neměl „vůbec žádnou volnost, každodenní program byl předem připraven od (...) příletu do Kodaně až do odletu z Oslo byli (...) doprovázeni některým úředním německým činitelem“.³⁰⁶ Volnost, kterou si vydobyl díky své spolehlivosti a iniciativnosti, mu tu nebyla darována, a to mu nevyhovovalo. Na úzkostlivý dozor ze strany německých okupačních orgánů vojenských i civilních si stěžoval rovněž Pelíšek.

Kožíškovi také bylo „jako jedinému z českých novinářů (...) dovoleno na pozvání skupiny ‚Tisk‘ spolu s americkými, švýcarskými a jinými zahraničními novináři

305 Viz Kožíšek, Antonín J. – Pelíšek, Jaroslav: *Sever dnes*. Orbis, Praha 1941.

306 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď A. J. Kožíška z 25. 11. 1946, s. 13.

navštívit obsazenou část Sovětského svazu. Byli zde hosty německé branné moci. Kromě reportáží pro vydavatelství Globus také tato cesta vedla k sepsání knihy, Kožíšek ji nazval *Moře bídy*,³⁰⁷ a vyšla v r. 1942 v nakladatelství Orbis.³⁰⁸ Právě o účast na této exkurzi měl Kožíšek velký zájem, doslova se jí domáhal. Podle A. Leitgeba za ním „před zájezdem novinářů na východní frontu přišel (...) Kožíšek s prosbou,“³⁰⁹ aby mu zařídil zařazení do této „exkluzivní společnosti“. Výprava na obsazená sovětská území trvala asi tři týdny, proběhla zkraje podzimu 1941, jejím těžištěm byla Ukrajina a její itinerář vypadal grandiózně – Berlín, Krakov, Přemyšl, Lvov, Žitomir, Kyjev, Bělaja Crkva, Sokačevo, Umaň, Pervomajsk, Nikola-jev, Oděsa, Tiraspol, Kišiněv, Bukurešť, Budapešť.³¹⁰ O reportážích, které z výpravy vzešly, Kožíšek vyslovil přesvědčení, že přes tiskové pokyny, které k nim dostal, „v celku nelišily se reportáže od prací ostatních zahraničních novinářů“.³¹¹

V květnu a červnu 1941 stihl Kožíšek také návštěvu Horního Slezska. Cesty na Slovensko, kde se prý přátelil s částí tamní politické elity a dokonce si tykal se Saňo Machem,³¹² pro něj byly rutinní. Podle některých svědectví měl na Slovensku i soukromé zájmy, žil tam ostatně jeho bratr Zdeněk.

Podobného privilegia cestovat po válečné Evropě se z českých novinářů dostalo málokomu. Již to vypovídá o specifickém postavení, jaké si tento bývalý polobulvárnický žurnalista, opovrhovaný svými regionálními kolegy natolik, že jej ani nepřijali za člena své profesní organizace, u nacistů za okupace vydobyl.

Výjezdy do zahraničí byl však hojně obšťastňován také zlínský **Jaroslav Pelíšek**. Už jen výčet těchto zahraničních cest je úctyhodný: „v roce 1939 do poraženého Polska, v lednu 1940 s Kožíškem do balkánských států, v lednu 1941 s týmž společníkem do Dánska, Norska a Švédska, v březnu 1941 s Kožíškem, Götzem-Tschermakem, Lischkou a dalšími dvěma Němci do Vídně, v květnu a červnu 1941 s novináři do Dolního Slezska (Horního – pozn. aut.), v říjnu 1941 s Kožíškem a Lischkou do Berlína, v září 1942 s Wernerem (Polední list), Rudolfem Hudcem (Lidové noviny), Alfonsem Sedláčkem (Večer), Rybou (Národní práce), Brožem (ČTK), Jiřím Zavřelem (Národní politika), Gustavem Perglem (A-Zet)

307 Kůrková, Vendula: *Novinář A. J. Kožíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2011, s. 51.

308 Viz Kožíšek, Antonín J.: *Moře bídy. Se 179 původními snímky autorovými*. Orbis, Praha 1942.

309 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď A. Leitgeba z 18. 11. 1946, s. 1.

310 Kožíšek, Antonín J.: *Moře bídy. Se 179 původními snímky autorovými*. Orbis, Praha 1942, s. 10.

311 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď A. J. Kožíška z 25. 11. 1946, s. 13.

312 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď E. Weithofera z 6. 11. 1946, s. 2.

a podplukovníkem Suchánkem (Centropress) za vedení W. W. von Wolmar a podplukovníka Menschika na Ukrajinu a Krym. Tato cesta se uskutečnila na přímý podnět Heydricha“. V květnu 1944 byl Pelíšek spolu s generálním referentem Kuratoria pro výchovu mládeže Františkem Teunerem a šéfredaktorem Karlem Wernerem v bývalých pobaltských státech.³¹³

Až do r. 1941, tedy do roztržky mezi oběma muži, tvořil Pelíšek s Kožíškem přímo cestovatelský tandem, který nejspíš „autonomně“ podporovali lidé jako Götz-Tschermak a Lischka řídící z brněnské expozitury moravský tisk. Podle Pelíška za tím mohla být jejich snaha vytvořit si „prostřednictvím moravského tisku silnou posici v Brně“. Tehdy prý ještě nebyli tak závislí na Praze a mohli rozhodovat i o některých výjezdech protektorátních novinářů.³¹⁴ Kožíšek měl zase zájem na dobrých vazbách ke Zlínu, na nichž byl interesován tak jako za první republiky materiálními důvody. Pelíškovi pomáhal v účasti na výjezdech a tak si jej zavazoval. Sám Pelíšek nepopíral, že byl až do r. 1941 poután ke Kožíškovi přátelským vztahem, který měl ovšem poněkud klientský charakter. 11. prosince 1946 o tomto poutu Pelíšek řekl: „Do té doby (1941 – pozn. aut.) byl ještě můj poměr ke Kožíškovi kamarádský a musím říci, že mi pomáhal v mnohých potížích, které jsem měl.“³¹⁵ Jakého druhu tyto potíže byly, Pelíšek neupřesnil. Jak se ale později netajil, a po válce možná i zveličoval, určitý problém měl s tím, že němčinu, jejíž ovládnutí bylo pro novináře ve vedoucí funkci za protektorátu nutností, znal jen částečně.

Pelíšek byl už v září 1939 součástí novinářské „polské delegace“, ale o jeho aktivitách se dochovalo jen minimum informací a výsledky o této cestě také mlčí. V lednu 1940, jak už bylo řečeno, vyjel spolu s Kožíškem na Balkán, pobyt popsal dosti podrobně, takže slouží do určité míry jako korektiv Kožíškovy výpovědi.

O rok později, v lednu 1941, Pelíšek s Kožíškem zamířili do Skandinávie, jmenovitě na tři týdny do okupovaného Dánska a Norska. Itinerář cesty vedl nejprve do Berlína, odkud odletěli oba novináři do Kodaně, kde na ně již čekal zástupce německého vyslanectví v tomto skandinávském království, jehož okupace měla relativně mírnou formu. Tento úředník německé zahraniční služby se pak oběma Čechům věnoval během jejich pobytu v Dánsku natolik intenzivně, že podle Pelíška nebyli ponecháni sami sobě, „s výjimkou snad jednoho odpoledne“. Z Dánska pak moravští kolaboranti zamířili přes neutrální Švédsko do norského Osla, odkud trasa novinářského zájezdu pokračovala do Hamaru a Lillehammeru, kde viděli vojenského ozdravovny a kasárna. „Ze staveb, jež Němci prováděli, bylo viděti, že se zde zařizují

313 Mašek, Miroslav: *Zlínský novinářský aktivista Jaroslav Pelíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2009, s. 46.

314 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď J. Pelíška z 11. 12. 1946, s. 7.

315 Tamtéž.

na trvalo a vzbuzovali svým jednáním nenávist Norského obyvatelstva,³¹⁶ hodnotil Pelíšek počínání Němců v dobyté zemi. Z Osla se pak oba vraceli stejným způsobem letecky přes Kodaň do Berlína a vlakem do protektorátu.

Pelíšek obestřel svou skandinávskou výpravu špionážním aranžmá. Ono volné „jedno odpoledne“ měl využít k návštěvě zástupce firmy Baťa v Kodani, aby si u něj opatřil informace o reálných náladách v Dánsku a aby je posléze předal J. Hlavničkovi, jednomu z „regentů“ J. A. Bati ve Zlíně. V Oslu prý zase náhodně na ulici potkal jistého Oswalda Crumpa, bývalého zaměstnance podniku působícího ve Zlíně, nyní „Sonderführera“, od něhož prý „vyzvěděl zprávy o stavu a počtu německých vojsk“, patrně v Norsku. Co s těmito údaji učinil, již ve své výpovědi Pelíšek nezmínil.³¹⁷

Napětí mezi Kožíškem a Pelískem existovalo už během oněch tří skandinávských týdnů. Ostřejší podobu však dostalo až o něco později, když se jednalo o vydání brožury Sever dnes, která měla reportážně zpracovat výpravu obou žurnalistů do Skandinávie. Za konfliktem byla Pelískova stále rostoucí nechuť ke Kožíškovu poručnictví, s čímž se těžce snášelo Pelískovo ego, jeho přesvědčení o vlastní výlučnosti. Mužská a profesní rivalita však nebyla jediným motivem, který Pelíška vedl k tomu, aby se od Kožíška distancoval. Možná pochopil, že jeho „kamarád“ je darebák daleko převyšující všechny dosavadní Pelískovy představy. Snad též tušil, že by ho vazba ke Kožíškovi mohla dovést až do tenat spolupráce s takovými nacistickými organizacemi, jako bylo SD anebo gestapo. Pelíšek, který stál na rozhraní mezi *konformistickou a aktivistickou kolaborací*, byl ochoten Němcům sloužit, pokud mu to přinášelo moc ve Zlíně a peníze, kterých byl tento někdejší chudás bídy přímo špitální náramně chtivý. Duši by za obé asi ještě zaprodal, ale krk nikoliv, dokázal si přece jenom spočítat, že válka přes všechna dílčí německá vítězství může docela dobře skončit jejich porážkou. A koneckonců, kus prvorepublikového vlastence a anglofila v něm zůstal, jeho platonické vyzvědačství nelze smést ze stolu jako pouhé pohádky pro poválečný soud. I když dal po okupaci přednost „německým pánům“, na „pány od Bati“ nezapomněl – a pokud to šlo, snažil se skloubit službu oběma chleboďárcům. Do tohoto kalkulu mu už zcela zprofanovaný a povždy odíózní Kožíšek nezapadal. Pelíšek asi cítil, že se od něj musí vzdálit.

Bezprostřední roznětkou pracovního i lidského rozchodu obou kolaborantských novinářů byl sám Sever dnes. Kožíšek se totiž nerozpakoval rozhodovat za svého „svěence“ ve zcela zásadních věcech, postavit jej před hotovou věc v otázce samotného zrodu knihy a zneužít jeho autorských práv, navíc za okolností pro něj ponižujících. Pelíšek to již neunesl a svou nespokojnost dal najevo. Po válce na to vzpomínal takto: „Na jedné z tiskových konferencí brzy po mém návratu

316 Tamtéž.

317 Tamtéž.

ze skandinávské cesty mluvil Kožíšek s Rudlem, býv. generálním ředitelem Orbisu, jehož jsem do té doby neznal. Zavolali mne k sobě a Kožíšek mi oznámil, že se dohodují na tom, že z cesty vydáme knihu. Nezbylo mi, nežli dáti souhlas. Všechny podrobnosti o této knize dohodl Kožíšek. Vyžádal si ode mne fotografie, z nichž pak sestavil obrázkovou část knihy a doplnil ji také texty. Když jsem tuto obrázkovou část obdržel z Orbisu, protestoval jsem, odpověděli mně však, že předpokládali, že jsme tyto obrázky sestavovali spolu, že příloha je již vytištěna a že se na ní nedá nic měnit.³¹⁸

Roztržka měla doznění v podobě dopisu, který Kožíšek adresoval Pelískovi 10. května 1941. Kožíšek se v něm stylizoval do role Pelískova otcovského rádce, který mu „rovná páteř“, když mu mezi řádky vyčítá spolupráci s Němci jen kvůli hmotným výhodám. Sám se přitom představil jako upřímně přesvědčený stoupenec kooperace. V psaní Kožíšek Pelíška nepřímo označil za nečestného člověka, za vychytralce, který páchá „morální podvod“. Nakonec mu odkazem na případ jistého Komůrky, funkcionáře Národního svazu novinářů a dopisovatele Zlínských listů, jehož udal „říšským úřadům“, nepřímo vyhrožoval.³¹⁹ Pelíšek to dobře pochopil, neboť po válce v reakci na tento dopis hovořil o tom, že „zmínku o udání Komůrkově považoval za druh Kožíškova psychologického nátlaku“,³²⁰ aby s ním nepřerušoval styky.

318 Tamtéž.

319 Celý dopis, zajímavý už formou komunikace mezi kolaboračními novinářskými špičkami na Moravě, byl následujícího znění: „Milý Jarku, poznávám, že není s Tebou všechno v pořádku. Jsi na špatné cestě. Slušný chlap si počíná zcela jinak než Ty. Nezapomínej, že každá špatnost a neupřímnost je podle zásluhy odměněna. Myslím, žeš viděl dosti příkladu (příklady – pozn. aut.) kolem Tebe, abys zanechal těch zlínských chytráctví, které nejsou ničím jiným než nejhorším morálním podvodem, s jakým jsem se kdy potkal.

Nevěříš-li tomu, co píšeš – nechej toho. Myslíš-li, že si neudržíš své postavení jinak než když budeš sloužit, vzdej se ho. Pro Tebe se vždy něco najde i když nebudeš vydělávat, co dnes. Nesmíš dělat peníze svým bohem.

Jsi mladíku na scestí. Vzmuž se! Jen lidé čestní vyhrávají!

Posílám Ti korekturu, kterou mi vyměň za Tvoji, opatřenou ovšem vlastní korekturou, aby mohly být učiněny ostatní korektury. Mé korektury nechť použije Bezdek. Pošli mi to obratem pošty, neboť Praha telefonovala, že to potřebuje ihned.

Jako funkcionáře odbočky NSN bude Tě zajímat, že jsem musel oznámit říšským úřadům pana Komůrku a že jej volám před čestný soud NSN.

Tvůj vždy stejný aju.“

In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 111, inv. č. 1555, svědecké výpovědi v trestní věci A. J. Kožíška, výpověď J. Pelíška ze 14. 1. 1947 (příloha: dopis A. J. Kožíška J. Pelískovi z 10. 5. 1941).

320 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 111, inv. č. 1555, svědecké výpovědi v trestní věci A. J. Kožíška, výpověď J. Pelíška ze 14. 1. 1947.

Úplně se vymanit z Kožíškova vlivu se Pelíškovi nepodařilo, což přiznal i ve své výpovědi z 12. prosince 1946, když řekl, že „věděl (Kožíšek – pozn. aut.) o mnoha věcech“ a uměl na něj působit psychologicky.³²¹ Relativně těsná vazba mezi oběma novináři však byla už rozvolněná a i Kožíšek nejspíš chápal, že krom zarputilého nepřítele Zemana dostal na Moravě v Pelíškovi dalšího protivníka, třebaš méně zjevného. Pelíšek se pak o Kožíškovi začal vyjadřovat „pohrdlivě, ovšem spíše v tom smyslu, že on už Kožíška přerostl“.³²² Kožíšek se později při výpovědi vyslovil o ochladnutí přátelského vztahu k Pelíškovi v tom smyslu, že to způsobil jeho odchod do Prahy, protože „žili daleko od sebe“.³²³

V březnu 1941 podnikl ještě Pelíšek s Kožíškem, a nadto i Lischkou, cestu do Vídně,³²⁴ v červnu téhož roku byl součástí zmíněné větší výpravy do Horního Slezska, které se zúčastnili Kožíšek i Zeman, a v říjnu 1941 byl opět s Kožíškem a Lischkou na zájezdu v Berlíně³²⁵ – to byla ale již poslední cesta, na které se Pelíšek se svým „rádcem“ setkal. Nelze ovšem zároveň zapomínat na tehdejší oslabení brněnské sekce řízení protektorátního tisku ve prospěch pražského ústředí, však se také Pelíšek začal od nynějška ještě více orientovat přímo na wolframovské vedení v Praze. S Heydrichem přicházelo do protektorátu nejenom utužení poměrů, ale také „racionalizace“ okupační politiky.

Ani pak se ale Pelíšek zahraničních výjezdů nevzdal. Jak se zdá, přeorientoval se na spolupráci s Karlem Wernerem, který byl v kontextu novinářské kolaborace ideovým kolaborantem, přesvědčeným sympatizantem nacismu, lidsky však nesrovnatelně slušnějším člověkem než vyděrač Kožíšek. Werner byl s Pelíškem jak v září 1942 na Ukrajině a Krymu, kde byli součástí větší novinářské delegace, tak v květnu 1944, kdy navštívili ještě s Teunerem Pobaltí. Krom toho byl Pelíšek asi dvakrát obchodně na Slovensku.

K účasti na výpravě na Ukrajinu a Krym jej podle Pelíška vyzval sám W. W. von Wolmar.³²⁶ O svých zážitcích pak napsal Pelíšek samostatnou knihu reportáží *Cizí svět*³²⁷ vydanou v r. 1943 zlínským Tiskem a jedním článkem se podílel i na publikaci

321 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď J. Pelíška z 12. 12. 1946, s. 8.

322 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď J. Kopfa z 11. 12. 1946, s. 2.

323 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď A. J. Kožíška z 6. 12. 1946, s. 2.

324 Cílem výjezdu byl vídeňský jarní veletrh.

325 Podle Pelíška „navštívili tehdejší největší německý vydavatelský podnik ‚Volk und Reichsverlag‘ na Tempelhofu, kde (...) se zajímal o organizaci provozu a technické vybavení.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď J. Pelíška z 12. 12. 1946, s. 9.

326 Tamtéž, s. 10.

327 Viz Pelíšek, Jaroslav: *Cizí svět. Reportáž z Ukrajiny a Krymu*. Tisk, Zlín 1943.

Čeští novináři na Východě,³²⁸ která spatřila světlo světa péčí nakladatelství Orbis. Cizí svět měl původně vyjít rovněž v Orbisu,³²⁹ ale pak bylo rozhodnuto, aby ji vydal zlínský Tisk, protože tu ještě žádná podobná propagandistická brožura nevznikla.³³⁰ „Publikaci doplňovalo několik desítek Pelíškových fotografií. O tom, jaká publicita byla knize vytvořena, svědčí množství článků v dobovém tisku věnovaných jejímu vydání. A to i v listech, které se na první pohled mohly jevit zcela apoliticky.“³³¹

Zjara 1944 byl Pelíšek z příkazu Gruppe Presse spolu s Wernerem a Teunerm asi na tři týdny v Pobaltí. Společně procestovali Lotyšsko, kde se odpojil Teuner, takže do Estonska a Litvy už pokračovali jen Pelíšek a Werner. Výsledkem bylo několik Pelíškových reportáží, uspořádat přednášky přikázané Moravcem a Leitgebem z Úřadu lidové osvěty už Pelíšek odmítl, bylo mu ostatně jasné, komu případné vítězství ve válce.

Stejně jako v případě skandinávského zájezdu i na ukrajinské a pobaltské cestě se Pelíšek podle svých slov pohyboval za hranicemi dovoleného, fotografoval věci, které chtěli Němci skrýt, sbíral informace s výzvědnými cíli a dokonce se dostal do kolize s německými orgány. Nakolik to lze s odstupem času posoudit, Pelíšek určité „zásluhy“ měl,³³² hlavně však své skutky heroizoval.³³³

Na rozdíl od Kožíška, který na zahraničních novinářských zájezdech a individuálních výpravách prokazatelně zradil a možná i opakovaně zrazoval úsilí o obnovu Československa, Pelíšek byl „jenom“ kolaborantem horlivě vykonávajícím to, co od

328 Viz *Čeští novináři na Východě*. Kyjev – Charkov – Oděsa – Krym. Orbis, Praha 1942.

329 Sám Pelíšek si prý přál, aby v Orbisu nevyšla, dokonce celý honorář 50 tisíc korun věnoval právě proto tehdejšímu generálnímu řediteli Orbisu, poněkud záhadné postavě Franze Friedricha Rudla, předválečného zpravodaje Reuter's. Viz NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď J. Pelíška z 12. 12. 1946, s. 10.

330 Tamtéž.

331 Mašek, Miroslav: *Zlínský novinářský aktivista Jaroslav Pelíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2009, 46.

332 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1505, rozsudek národního soudu z 23. dubna 1947, s. 42.

333 Aktivitu tohoto druhu na Ukrajině a Krymu popsal takto: „Podotýkám, že z ruské cesty jsem přivezl fotografie mostu přes Dněpr v Kyjevě, jehož fotografování nám bylo co nejpřísněji zakázáno (svědek Zavřel) a fotografií mostu přes údolí u Sevastopolu. Tyto fotografie jsem předal npor. Buzkovi. O skutečné situaci v Rusku jsem informoval generála Klecandu a Hlavníčku.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď J. Pelíška z 12. 12. 1946, s. 10. Svá „hrdinství“ v Pobaltí vylíčil stručněji: „Při návratu fotografoval jsem v Berlíně přes výslovný zákaz zříceniny a byl jsem i s Wernerem zatčen a později propuštěn.“ In: tamtéž, s. 11.

něj bylo žádáno. Účast na zahraničních výjezdech získaných s Kožíškovou asistencí mu asi zprvu lichotila, cesty mu dodávaly v kolaboračních kruzích jistého renomé. V případě hlavně té pobaltské cesty mu však lze věřit, že mu byla nařízena shora. Po Stalingradu se již angažoval méně, ale lapen byl pevně, a tak mu nezbyvalo než jezdit tam, kam mu Němci přikázali.

Leopold Zeman – s jedinou, již zmíněnou výjimkou – a **Jan Hloužek** se podobných akcí nezúčastnili. U Zemana mohlo svou roli hrát to, že měl za protektorátu malé dítě, ostatně byl usedlým „rodinným typem“, který o výjezdy nejevil valný zájem. Hloužek byl pro podobné akce málo významný, jeho dosah byl omezen na ostravský region a dosáhl již vyššího věku, a tak s ním asi příslušné orgány ani nepočítaly.

7. S Němci v práci i po práci

Okupace – a zvláště ta nacistická – s sebou přináší ostré vymezení dvou základních kategorií obyvatelstva: ovládaní jsou v různé míře podrobeni, okupanti naopak získávají privilegovanou pozici, přičemž se namnoze zřetelně odlišují (občanstvím, národní příslušností, jazykem, vnějšími znaky oděvu atd.).

Okupanti ovšem bývají podrobenými identifikováni nejenom s uniformovanými složkami okupační branné moci a s okupačními strukturami. Totální povaha druhé světové války vedla k tomu, že jako okupanti byli namnoze chápáni lidé mluvící německy, aniž by reálně měli s okupačními strukturami co do činění. Pro příslušníky německého národa, členy nacistické strany a její sympatizanty a struktury okupační moci platil všezahrnující pojem Němci. Ostatně ani dobový jazyk protektorátní propagandy nečinil valně rozdílů mezi Němcem a nacistou. Při snaze zjistit, jaké vztahy čtyři moravští kolaboranti souzení po válce Národním soudem udržovali s okupanty, je třeba na tuto skutečnost pamatovat.

Jako styky s okupanty lze proto kvalifikovat jen takové vazby, které kolaborující novináři udržovali s lidmi disponujícími určitými funkcemi, pozicemi, rolemi či statusy v kontextu okupační moci. Tyto styky mohly mít úřední povahu, a tudíž se jim žádný z těchto čtyř jedinců nemohl vyhnout. V úvahu přicházejí především kontakty s okupačními úředníky řídícími protektorátní tisk z Gruppe Presse v Praze nebo jejího detašovaného pracoviště v Brně. Jinou věcí ale byly kontakty, které tito lidé udržovali s okupanty nad rámec svých úředních povinností, styky s vlivnými úředníky, důstojníky či dokonce reprezentanty bezpečnostních složek, jako bylo SD nebo gestapo. Pominout nelze ani privátní povahu takových kontaktů v případě, že úřední styk přerostl ve styk soukromý, přátelský, případně mu předcházel.

Ani pak ale nelze zapomenout, že takové vztahy měly pořád povahu interakce mezi nadřazenými a podřízenými, protože kolaborant nemůže být okupantovi nikdy rovnocenným partnerem, už proto ne, že je primárně jeho nástrojem. Ani zdání „přátelské vzájemnosti“ tuto podstatu neobdourává.

Ve vztazích mezi – zjednodušeně řečeno – okupanty a kolaboranty svou významnou roli hrály i specifické zájmy určitých skupin okupantů nebo i jedinců, kteří rozehrávali zápas o vliv uvnitř okupačních struktur. Mnozí z nich také chtěli čistě soukromě profitovat z okupace, kořistit a parazitovat na systému, v němž se jim dostalo tolik moci. Uvnitř různých okupačních úřadů, včetně těch nejvyšších, se odehrával tvrdý boj o moc a o podíl na kořisti.

Okupační úředníci v protektorátu byli mnohdy zjištní a úplatní, přičemž hodnota materiálních statků, po nichž bažili, se s pokračující válkou obvykle snižovala. Všeobecný nedostatek zasahoval do jisté míry i je, takže balíček kávy, láhev koňaku nebo různé potraviny z venkova se stávaly důležitými směnnými jednotkami na velkém bazaru vlivu a moci. Není náhodou, že kolaboranti toho dokázali šikovně využívat a naopak příliš chtivé funkcionáře okupační správy občas čekala za jejich „neskromnost“ východní fronta.

Nejhojnější a nejhlubší kontakty s okupanty měl v kontextu čtyř kolaborujících novinářů z Moravy nikoliv překvapivě **Antonín J. Kožíšek**. Navíc u něj existuje podezření, že tyto kontakty předcházely okupaci a měly zrádnou povahu.

Poté, co se Kožíšek stal šéfredaktorem tiskových orgánů Globusu, pěstoval styky s okupanty horlivě dál; z mnoha výpovědí redaktorů vyplývá, že na pracovišti „Kožíška denně navštěvovali Němci“.³³⁴ Mezi těmito „Němci“ je však třeba diferencovat, v jakém byli ke Kožíškovi poměru a hlavně co měli na „starosti“. Kožíšek měl dobré vztahy s úředníky ÚŘP v Brně, kteří byli pověřeni dohledem nad moravským tiskem, Götzem-Tschermakem, Lischkou, Kobergem, později Weithoferem, což byli úředníci, jimž se vyhnout nemohl, i kdyby nakrásně chtěl. K osobám z těchto kruhů náležel také komisařský vedoucí brněnského rozhlasu Smutník.

Naklonění mu byli Götz-Tschermak a Lischka, snad na ně působilo i jeho „poslání v Gdaňsku“ na začátku války, však také měl Kožíšek tendenci se před nimi nezřízeně chlubit.³³⁵ Pro oba však podle Weithofera, což byl jediný vysoce postavený brněnský „tiskový úředník“, který byl po válce k dispozici čs. úřadům, tato známost

334 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1545, trestní oznámení ministerstva vnitra proti A. J. Kožíškovi, 29. 11. 1946, s. 16.

335 Podle výpovědi E. Weithofera, bývalého redaktora a později úředníka tiskového odboru ÚŘP v Brně, přímo od Kožíška slyšel „vyprávěti o jeho cestě do Gdanska, kdy se chlubil, že věděl o všech chystaných akcích v Gdansku, že byl jediným cizincem, který byl přítomen všem akcím, a dokonce prý měl nějaké potvrzení od tamějšího župního vedoucího Forstera“. In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď E. Weithofera z 6. 11. 1946, s. 1.

neměla příliš dobrý výsledek. Kožíšek je totiž prý kompromitoval před jejich nadřízenými a nakonec asi nechtěně přispěl i k úpadku jejich vlivu.³³⁶ Mocenské hrátky oba původně vcelku vlivné muže brněnského ÚŘP paralyzovaly.

Právě jejich prostřednictvím měl Kožíšek navázat další pro něj prospěšné známosti v Brně, ale i v Praze, na niž se postupně přeorientoval, když pochopil, že brněnští „šéfové“ jsou jen druhořadí. O *aktivistické povaze Kožíškovy kolaborace* svědčí to, že když se mu podařilo naklonit si W. W. von Wolmara, využíval toho a získané informace uplatňoval i proti brněnské cenzuře.³³⁷ Von Wolmar si ovšem vůči Kožíškovi udržoval větší odstup, byl si jistě vědom jeho pověsti, hodil se mu však ke zvýšení jeho vlivu na Moravě.

Dobré vztahy ale Kožíšek neměl jenom s „tiskovými úředníky“, ale i se skutečnými špičkami německé moci ve městě: znal se s proslulým starostou Brna, nacistou Oskarem Judexem, či zemským viceprezidentem Karlem Schwabem.

Zvláště Zeman, který si s Kožíškem po válce vyřizoval dávné účty, byl dobře obeznámený s Kožíškovými partnery mezi těmito Němci a právě on dosvědčil více než úzké Kožíškovy vazby na úředníky gestapa a hlavně SD: „z pozorování a nahodilých poznámek Kožíškových zjistil (Zeman – pozn. aut.), že se stýkal (Kožíšek – pozn. aut.) hlavně s členy brněnského SD Fröhlichem a Heinem, s nimiž si tykal. Dále si tykal s gestapákem Prudkym“.³³⁸ Krom toho měl vazbu na úředníky gestapa Hermanna Marcuse, který se později stal prezidiálním šéfem zemského úřadu v Brně, a Ewalda Taudta.³³⁹

V květnu 1943, kdy se Kožíšek stal při Němci iniciované rošádě novinářských špiček v protektorátu šéfredaktorem Poledního listu, přesunul se do Prahy, kde tyto noviny vycházely. To už byl „mezi pražskými Němci velmi dobře známou a velmi vítanou osobou“.³⁴⁰ Zdá se, že se snažil rozšířit svůj akční rádius také do říše, do redakce Poledního listu za ním prý přicházelo mnoho vysokých úředníků

336 „Přátelství Götzovo a Lischkovo s Kožíškem jest v Praze u některých vedoucích německých míst pro různá Kožíškova navedení natolik kompromitovalo, že Götz, přesto že měl nárok na vedení brněnské odbočky, po svém návratu z vojenské služby byl ponechán v Praze a Lischka ztratil většinu vlivu, což nakonec vedlo k tomu, že musel na frontu.“ In: tamtéž, s. 1–2.

O Lischkově dočasném pádu viz rovněž Pilz, Jaroslav: *Národní 9*. Československý spisovatel, Praha 1969, s. 120–121.

337 Tamtéž, s. 1.

338 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1545, trestní oznámení ministerstva vnitra proti A. J. Kožíškovi, 29. 11. 1946, s. 16.

339 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď E. Weithofera z 6. 11. 1946, s. 1.

340 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1545, trestní oznámení ministerstva vnitra proti A. J. Kožíškovi, 29. 11. 1946, s. 24.

přímo z Německa, zvláště z Horního Slezska, kam také Kožíšek jezdil na soukromé návštěvy. Chlubil se také, že jeho přítelem je německý velvyslanec ve vichistické Francii Otto Abetz, což ovšem mohlo být plodem jeho bájevé fantazie přivlastňující si známosti s vysoce postavenými jedinci už za první republiky.³⁴¹

Úřední a oficiální kontakty s Němci nebylo možné ani v Brně oddělit od soukromých styků, které Kožíšek vždy pěstoval nadmíru zdatně. Už na Moravě zajížděl hodovat s předními okupačními hodnostáři do Dolní Rožínky.³⁴² V hlavním městě se tento trend ještě posílil.

V přiděleném pěti- či šestipokojovém bytě po odvěčené židovské rodině Kožíšek rychle zařídil „politický salon“, prý po francouzském vzoru, kam zván v úterý odpoledne, zhruba o páté, vlivné okupační i protektorátní činitele. Byli mezi nimi logicky hojně zastoupeni lidé, kteří rozhodovali o tisku. Až do svého pádu sem přicházel W. W. von Wolmar, pak jeho nástupce Söhnel, dále Kožíškův starý známý Götz-Tschermak, působící nyní u Franka, kromě toho několik pražských německých novinářů a také Franz Tremml, vlastník prodejny kinotechnických výrobků v paláci Lucerna, který na filmový pásek zachytil zkázu Lidic. Občas se tu vyskytli i říšští Němci z Berlína. „Z kruhů SD docházivali ke Kožíškovi SS-Hauptsturmführer Dr. Wilhelm Richter, SS-Obersturmführer Hein (jehož znal důvěrně již z Brna), Dr. Erich Richter, Kurt Klöpper, někdy také SS-Obersturmführer Walter Lang. Mimo to ke Kožíškovi velmi často chodil sekční šéf Moravcova ministerstva Leitgeb, prostřednictvím jehož měl Kožíšek spojení k některému vedoucímu úředníku správního úseku SD Praha, pravděpodobně to byl SS-Sturmbannführer Lämmel.“³⁴³ Z Čechů sem mířili již zmíněný František Teuner, dále literát František Zavřel, režisér Jan Svíták, herec Čeněk Šlégl, šéfredaktor Národní politiky Václav Črha nebo dobrodruh, podvodník a spolupracovník SD Harry Jelínek.

Kožíšek s pomocí svých německých známých a přátel udržoval své ambiciózní plány, snad snil o ministerstvu. Podle Zemana se v lednu 1942 v brněnských novinářských kruzích proslýchalo, že se Kožíšek stane vedoucím vznikajícího Úřadu lidové osvěty při protektorátní vládě.³⁴⁴ Když se ministrem školství a lidové osvěty

341 Tamtéž, s. 29.

342 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď L. Zemana ze 17. 10. 1946, s. 6.

343 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1545, trestní oznámení ministerstva vnitra proti A. J. Kožíškovi, 29. 11. 1946, s. 25–26.

344 „Počátkem roku 1942 vrcholily Kožíškovy aspirace, jak jsme se tehdy v Lidových novinách dovídali z Globusu, očekáváním, že se (Kožíšek – pozn. aut.) stane vedoucím úřadu lidové osvěty v chystané tehdy nové protektorátní vládě. Kožíšek tehdy odjel do Prahy v očekávání tohoto jmenování a vrátil se za několik dní, načež prohlašoval, že on a Moravec se dohodli, že do chystané vlády nepůjdou. V zápětí však Moravec byl jmenován členem vlády. Při příležitostném rozhovoru

stal Emanuel Moravec, mohlo to být pro Kožíška zklamání, jež se podepsalo na vztazích mezi oběma muži, jež nebyly nikterak přátelské. Pokud se nemuseli setkat při oficiálních příležitostech, navzájem se vyhýbali. „Moravec by býval jistě z moci svého úřadu proti Kožíškovi zakročil, tento však měl ve svých protektorech, hlavně Leitgebovi a Wolframovi velkou oporu.“³⁴⁵

Špičky okupační správy v protektorátu byly sice s Moravcem navýsost spokojeny, zdá se však, že jim nebylo proti mysli udržovat v duchu *divide et impera* napětí mezi kolaboranty, aby je tak mohly ještě lépe ovládat a účinněji exploatovat. V Kožíškově pražském salonu patřilo k dobrému tónu polichotit svému hostiteli, přý nejlépe tím, že by měl být nejméně šéfem propagandy. V Kožíškovi to patrně přizívovalo naději, že ministerského snu přece jednou dosáhne, a posilovalo to jeho horlivost sloužit Němcům. Po Wolframově pádu v r. 1943 se Kožíšek dostal pod Leitgebova ochranná křídla, který tím zvyšoval moc nad svým vlastním šéfem E. Moravcem.

Kožíšek se rovněž snažil udržovat velmi dobrý poměr k Franzi Friedrichu Rudlovi, generálnímu řediteli Orbisu, protože měl zájem na tom, aby v tomto nakladatelství vycházely jeho reportážně propagandistické publikace. Podle výpovědi některých svědků byl Kožíšek u Rudla „velmi dobře zaveden“ a získával odtud značné finanční prostředky. V. Fiala ovšem vypověděl, že ve skutečnosti Rudl Kožíškem pohrdal, považoval jej totiž za nevalného novináře, ale otevřeně mu to najevo nedal, obával se jej, patrně jeho styků s SD.³⁴⁶

Právě povaha těchto kontaktů – nejen s SD, ale také s gestapem – je důležitá z hlediska pochopení Kožíškovy činnosti v protektorátu i před jeho vznikem. Že se s mnohými členy SD a gestapáky dobře znal a soukromě stýkal, je jasné. Vazby k některým z nich mohly být i dosti vřelé, např. podle Zemana si Kožíšek na slavnostní večeri pořádané v Zemském domě v Brně koncem dubna 1942 u příležitosti návštěvy W. W. von Wolmara připsal na bratrství s šéfem brněnského

---

s Moravcem jsem mu tuto věc nadhodil a z jeho vyhýbavé odpovědi jsem vyrozuměl, že skutečně mezi ním a Kožíškem muselo být nějaké předběžné jednání.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď L. Zemana ze 17. 10. 1946, s. 6.

345 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1545, trestní oznámení ministerstva vnitra proti A. J. Kožíškovi, 29. 11. 1946, s. 26.

346 „Pokud jde o poměr Rudla a Kožíška, mohu vypovědět, že Rudl udržoval s Kožíškem zdánlivě přátelský styk, vydával jeho knihy, ale Kožíška si osobně vůbec nevážil. Měl jsem dojem, že i on se měl před Kožíškem na pozoru, ale ve chvílích, kdy cítil, že mu Kožíšek nemůže nijak ublížit, vyslovoval se o jeho práci velmi pohrdavě. Jeho ‚Sever dnes‘ považoval za špatnou knihu a měl netajenou radost, že kniha nejde na odbyt a že se Kožíšek marně domáhá nového vydání. Byl jsem přímo svědkem, jak před několika lidmi Rudl vytáhl ze své knihovny Kožíškovo ‚Moře bídy‘ a ironicky řekl, že je to opravdu moře bídy.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď V. Fialy ze 26. 10. 1946, s. 3.

Sicherheitsdienst. Zeman měl tuto informaci od komisařského správce Lidových novin Wesselyho.³⁴⁷

Sám Kožíšek se známostmi s členy Sicherheitsdienstu a gestapáky nikterak netajil, naopak se jimi vychloubal, a to i před svými podřízenými. Řada lidí jej proto označovala za konfidenta těchto organizací. I úředník brněnského gestapa Richard Schetke jej považoval za konfidenta, ale o konkrétní spolupráci s jeho nadřízenými Marcusem nebo Taudtem mu nebylo nic známo.³⁴⁸ Velmi zajímavá je v tomto směru také informace o legitimaci SD mezi Kožíškovými osobními věcmi, kterou měli vidět Jiří Stříbrný ml. a technický ředitel tiskárny Karel Hájek, oba z podniku Tempo, kde Kožíšek působil od května 1943. Problém je ovšem v tom, že oba svědci, kteří legitimaci viděli, si protřečili v tom, za jakých okolností ji u Kožíška spatřili.³⁴⁹

Ať už byla Kožíškova spolupráce s gestapem a SD formalizována či nikoliv, intenzita jeho styků s Němci zapojenými do činnosti těchto bezpečnostních organizací a četná podezření z jeho denunciačních aktivit svědčí o mnohém. Podle Zemanovy výpovědi to byl právě Kožíšek, kdo mohl pomáhat členům SD v jejich „lovech“ na potenciální české spolupracovníky. Zeman si vzpomněl, že když byl v létě 1945 internován v zajišťovací policejní vazbě v Brně, setkal se tam s jistým Kalinou ze zemského ústředí měst a okresů, který mu prozradil, že „ten lotr Kožíšek ho zatáhl do (...) spolupráce se Sicherheitsdienstem“.³⁵⁰ Kalina byl pak po válce odsouzen mimořádným lidovým soudem v Brně k trestu smrti a popraven.

347 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď L. Zemana z 16. 10. 1946, s. 5.

348 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď R. Schetkeho z 8. 11. 1946, s. 1.

349 Inkriminovanou událost popsal J. Stříbrný ml. následujícím způsobem: „Při jednom leteckém poplachu buď koncem roku 1944 nebo začátkem 1945 stál jsem s ostatními zaměstnanci na dvoře (podniku Tempa – pozn. aut.) před krytem a v-tom z hlavního vchodu se přihnal Kožíšek celý rozčilený, že ho zadržel strážník a kdyby prý neměl legitimaci, kterou nám ukazoval – vytáhl ji z náprsní kapsy – na níž jsem zahlédl červený přetisk SD, nebyl by ho strážník pustil.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď J. Stříbrného ml. z 22. 10. 1946, s. 2. Podle K. Hájka ale k věci došlo poněkud jinak: „V prvních měsících r. 1945 stál jsem jednou na dvoře během leteckého poplachu s ml. Stříbrným, redaktorem Hudcem, a Kožíškem. Hudec se ptal Kožíška na nějaké věci o zaplacení příspěvku do svazu novinářů. Kožíšek vytáhl náprsní tasu, aby Hudcovi ukázal legitimaci a při té příležitosti, když obrátil novinářskou legitimaci, jasně jsem viděl, poněvadž jsem stál vedle Kožíška z jedné strany, Stříbrný ml. z druhé strany, že má legitimaci opatřenou vlastní fotografií, na které byla asi 1 ½ cm písmeny červený přetisk SD a pod tím kulaté razítko s orlicí a hákovým křížem.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď K. Hájka z 18. 10. 1946, s. 2–3. Oba svědci však vzájemně potvrdili, že Stříbrný Hájka vzápětí po Kožíškově odchodu upozornil na legitimaci, načež Hájek konstatoval, že si ji všiml také. Posléze se ujistili, že Kožíšek bude členem Sicherheitsdienstu.

350 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď L. Zemana ze 17. 10. 1946, s. 6.

Kožíškovy styky s Němci byly skutečně exkluzivní, činily z něj nejvlivnějšího kolaborujícího novináře na Moravě a jednoho z nejobávanějších kolaborantů vůbec.³⁵¹ Posilovaly jeho mocenské aspirace do té míry, že si dovolil snít nejspíš nesplnitelné sny o ministerské funkci. Němci jeho nezřízené ctižádosti využívali, kdykoliv se totiž v jejich rukou mohl proměnit v „beranidlo“, kterým by vydírali méně povolné představitele kolaborace. Ani to však nebránilo, aby mnozí z Němců neviděli, s kým mají v Kožíškovi čest. Jeho pochybná minulost, probleskující konjunkturálnost a nesmazatelné bulvární dryáčnictví, jeho až směšná touha po uznání a počtách, to všechno jej oslabovalo. Přesto – nebo spíše právě proto – byl v německých rukou „nebezpečnou zbraní“ využitelnou i jako zdroj denunziací vůči českým lidem.

O jeho ideovém příklonu k Němcům lze přes mnohé doklady loajality, ba až horlivosti vůči nim do samého konce války vážně pochybovat – prostě jen vsadil na špatnou kartu. Kožíškovo pozérství a jeho bytostná inklinace k podvodnému jednání, k přetvářce a přehrávání mu dovolovaly nosit matoucí masku ideového kolaboranta, hrát si na „čestného“ a přesvědčeného stoupence Němců. Ti ostatně nedali tomuto podvodnickému megalomanovi šanci, aby se byť jen pokusil „převléknout kabát“.

Rozsahem, povahou a hloubkou kontaktů s německými okupanty nemohl Kožíškovi nikdo z dalších novinářských kolaborantů z Moravy konkurovat.

Přesto lze říci, že si mezi nimi vynalézavě počínal zvláště zlínský **Jaroslav Pelíšek**, který rovněž dokázal do jisté doby (1941), než si vybudoval pevnou pozici, šikovně parazitovat na Kožíškových stycích s Němci. Podle vyšetřovatelů Pelíškova případu i on „požíval určité přednosti u německých úředních tiskových míst“.³⁵² Po pracovní linii se Pelíšek setkával zejména s klíčovými „tiskovými referenty“, s šéfem von Wolmarem a jeho zástupcem Schubertem, samozřejmě rovněž s brněnskými pracovníky ÚŘP řídícími tisk na Moravě. Byl to prý von Wolmar, kdo ve Zlíně přímo zakročil u vedení Baťových podniků, aby Pelíška prosadil jako šéfredaktora. Do Zlína s oblibou zajížděli Lischka s Götzem-Tschermakem,³⁵³ mnohdy

351 Trestní oznámení jej kladlo do souvislosti s E. Moravcem a J. Rysem-Rozsévačem. In: *NA*, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1545, trestní oznámení ministerstva vnitra proti A. J. Kožíškovi, 29. 11. 1946, s. 1–2.

352 *NA*, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1508, trestní oznámení ministerstva vnitra proti J. Pelíškovi, 12. 12. 1946, s. 4.

353 S Götzem-Tschermakem si Pelíšek tykal, a ten s ním někdy milostivě promluvil česky, protože Pelíšek němčinu jen lámal. Viz *NA*, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď L. Zemana z 5. 12. 1946, s. 2.

v Kožíškově doprovodu: cíle těchto cest byly hodně privátní, Zlín pro ně představoval příležitost k drobnému obohacení.³⁵⁴

Z významných okupantů dislokovaných ve Zlíně navštěvoval Pelíška v redakci poměrně často „jeden z nejobávanějších gestapáků Urbánek“,³⁵⁵ který ovšem hodnotil tento poměr pouze jako přátelský, Pelíšek prý nebyl jeho konfidentem.³⁵⁶ Primárním důvodem Urbánkových návštěv, které se s koncem války stupňovaly, byla nejspíš záliba v alkoholu. Urbánek přicházel za Pelíškem „v úředních záležitostech, a později pod záminkou úředních záležitostí, které končily zájezdem do nějaké pálenice nebo vinného sklepu“.³⁵⁷ Urbánkova pověst na Zlínsku byla velmi špatná, vyznačoval se velkou brutalitou a po válce byl odsouzen k smrti mimořádným lidovým soudem v Uherském Hradišti.

Podlézavý Pelíšek se často prostřednictvím Kožíška snažil některým z okupačních funkcionářů, od nichž očekával osobní prospěch, zavděčit také specifickým způsobem jako zprostředkovatel určitých služeb nebo hmotných statků, jež byly ve válečných podmínkách cenné. Přivázel jim různé dárky, mezi nimiž potraviny (hlavně šunka a máslo), valašská slivovice, baťovské boty (a kožené kabáty),³⁵⁸ jakož i mimořádné inzertní příspěvky hrály nemalou úlohu. Pelíšek se stal svými dodávkami slivovice do Prahy přímo proslulý, po celém Valašsku jezdil a obstarával potřebný „proviant“. Prý pro tyto tekuté dary opatřil i zvláštní etikety s nápisem Viktoria slivovice.³⁵⁹ Zvláště ponižující skutečností bylo, že Pelíšek těmto Němcům vozil do Zlína i boty na opravu a „dával velmi striktní příkazy jak opravy mají být opraveny, aby páni byli spokojeni“.³⁶⁰ Tyto dary ani služby ovšem nešly z Pelíškovy kapsy, na to byl příliš hrabivý, dával je uhradit svému podniku, a to navzdory tomu, že tehdy vydělával značné finanční prostředky. Krom osobního

354 Podle Zemana časté výjezdy obou brněnských „pánů“ nad protektorátním tiskem na Moravě nebyly dány jen jejich zájmem o Zlín a později Svět, ale také příležitostí dát se ve Zlíně hostit a získávat různou „aprovisaci“. In: tamtéž.

355 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1508, trestní oznámení ministerstva vnitra proti J. Pelíškovi, 12. 12. 1946, s. 9.

356 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď J. Schmidy z 11. 12. 1946, s. 3.

357 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď F. Hliněnského z 11. 12. 1946, s. 3.

358 Podle redaktora Vladimíra Bursy se míra na boty pro Götze-Tschermaka brala přímo v redakci. In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď V. Bursy z 11. 12. 1946, s. 2.

359 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1508, trestní oznámení ministerstva vnitra proti J. Pelíškovi, 12. 12. 1946, s. 9.

360 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď V. Bursy z 11. 12. 1946, s. 2.

prospěchu tím Pelíšek prý usiloval o zvýšení nákladu baťovských periodik (Zlín, Svět) a o mimořádné přiděly benzínu.³⁶¹

Pelíšek Němců využíval k nátlaku na vedení Baťových závodů, především na Hlavníčku a Čiperu. Přinášelo mu to neotřesitelné postavení ve struktuře baťovského Tisku, ale také mimořádné příjmy těžko srovnatelné s čímkoliv v protektorátních tištěných médiích. Německým úředníkům řídicím protektorátní tisk dlouho vyhovoval svou snaživostí, někteří jej využívali i k soukromému přilepšení. Tento privátní, „společenský“ rozměr Pelíškovy kooperace s okupanty dodává celému jeho počínání rozměr provinciální „slivovicové frašky“.

O ideovosti nemůže být v Pelíškově případě ani řeči, Pelíšek byl přímo „předurčen“ sloužit „pánům“ a mít se přitom co nejlépe. Styky s Němci byly pro Pelíška jen přetvářka, prostředek bytosti uvyklé k hrbení, jak si zajistit dobré bydlo. K jeho dobru je však třeba uvést, že v určitých případech dovedl pomoci proskribovaným jedincům, hlavně ovšem po Stalingradu. Podle M. Maška „bývá řazen mezi aktivisty z přesvědčení a velmi ochotné přísluhovače Němců, (...)“. A přesto dobové prameny dokazují, že minimálně zčásti Němce odsuzoval a účastnil se aktivit, které byly zaměřeny proti okupačnímu režimu.³⁶²

Na rozdíl od Kožíška a zčásti i Pelíška **Leopold Zeman** asi styky s německými okupanty nevyhledával. Samo trestní oznámení na něj z 5. ledna 1947 bylo v tomto ohledu zdrženlivé, klíčoví svědci ovšem chyběli.³⁶³ Na svou funkci byl Zeman patrně vybrán Němci, kteří jej ohodnotili jako loajálního novináře na základě jeho činnosti v Globusu, kde byl jeho nadřízeným Kožíšek. Zemana patrně vedla k jeho loajalitě vzpomínka na výslech na gestapu, k němuž došlo krátce po okupaci, ale také obava z Kožíška – oba muži se neměli ani trochu rádi, jak již bylo řečeno několikrát.

Zeman v Lidových novinách sice „unikl z Kožíškových spárů“, ale byl tu podržen přímo komisařskému správci Lidové tiskárny a Lidových novin Erwinu Richterovi. Zatímco Globus, Tempo nebo Baťovy závody měly české majitele, Lidové noviny před okupací vlastnili Stránští, kteří byli v očích nacistů židy, a tudíž jim byl podnik zabaven.

361 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď S. Janderky z 11. 12. 1946, s. 2.

362 Viz Mašek, Miroslav: *Zlínský novinářský aktivista Jaroslav Pelíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2009, s. 86.

363 „Vzhledem k protichůdným tvrzením zůstává otázkou, zda se Z e m a n o „Lidové noviny“ ucházel nebo byl-li do nich přikázán proti své vůli. L i s c h k a, který by mohl vnést do věci jasno, je neznámým. /Pozdější komisařský správce W e s s e l y byl v létě 1945 odtransportován./“ In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, trestní oznámení ministerstva vnitra proti L. Zemanovi, 5. 1. 1947, s. 5–6.

S E. Richterem bylo možné vcelku vyjít, s dalším komisařským správcem, Rudolfem Wesselym,³⁶⁴ který nastoupil v říjnu 1940, měl už ovšem Zeman konflikty týkající se především personální politiky. Zeman je po válce interpretoval jako snahu vytlačit nebo co nejvíce oslabit *aktivistické kolaboranty* v Lidových novinách jako Rudolfa Hudce nebo Josefa Pavlíka, čemuž se Wessely bránil. Tato Zemanova snaha ovšem nemusela být motivována jen vlastenecky, ale hlavně potřebou zbavit se možné konkurence v listu, který řídil. Zejména Pavlíkova osoba byla zdrojem Zemanova napětí s Wesselym, v roce 1943 s ním prý měl Zeman pro Pavlíkovy články, které nebyly v Lidových novinách tištěny, „dlouhý konflikt, který byl,“ podle Zemana, „až po řadě měsíců aplanován úředním zákrokem“.³⁶⁵ Další spory měl s Wesselym kvůli horlivému kolaborantovi, nadto agentu gestapa Vladimíru Sachovi, který se chtěl do Lidovek vetřít, a s některými dalšími méně významnými *aktivisty*.

Všechny spory s Wesselym však Zeman ustál, což svědčí o tom, že měl podporu příslušných úředních míst v Brně, ale hlavně v Praze. Zdá se, že v rozhodujících chvílích jej podržel sám W. W. von Wolmar, který mu prý dokonce adresoval pochvalný dopis. Miloši Jiránkovi měl Zeman říct, že takový nedostal žádný

364 O privátním, ba přímo kořistnickém pozadí některých personálních kroků W. W. von Wolmara může napovědět Jaroslav Pilz, vedoucí hospodářský pracovník nakladatelství Borový, autor vzpomínkové knížčky *Národní 9*, v níž mj. napsal: „Sudetský Němec Wolfram von Wolmar věřil pevně ve vítězství říše a na tom vybudoval svou budoucí existenci. Zatím seděl na teplém místě jako vedoucí tiskového oddělení pro noviny a časopisy v Čechách, ale vypočítal si, že po válce bude výhodné vydávat české noviny a knihy. Věřil, že po vítězné válce Němci v Čechách zůstanou, on si koupí majetek Stránského za babku a bude tisknout česky i německy, zvláště když se postará, aby mezitím konkurenční vydavatelství byla zlikvidována. Zatím ovšem byl příliš zaneprázdněn prosazováním říšské politiky v tisku a nemohl Stránského podniky řídit, resp. budoucí majetek hlídat, aby se ho jiný Němec nezmocnil. Na to si našel pražského Němce Rudolfa Wesselyho, padesátníka pocházejícího z Nového Jičína, úředníka s obchodní praxí, který měl dbát o to, aby se majetek nejen udržel, ale aby se další produkci zvyšovala jeho hodnota. V říjnu 1940 se Wolfram dostavil do nakladatelství a představil nám nového treuhändra Rudolfa Wesselyho jako příštího pána veškerého jmění J. Stránského v Praze i v Brně. Wesselyho snahou bylo udržet se co nejdéle v Praze, aby nemusel na frontu; během své téměř pětileté vlády zůstal relativně slušným Němcem, který do ediční politiky skoro nezasahoval. (...) Jen na nátlak a intriky několika málo českých renegátů se pokusil ovlivnit vydavatelský program nebo zakázat vydání určitého titulu, ale vždy s minimálním úspěchem.“ In: Pilz, Jaroslav: *Národní 9*. Československý spisovatel, Praha 1969, s. 106.

Hodnocení Wesselyho může být ovšem dosti subjektivní, Zemana prý během okupace překvapoval „stupeň důvěrnosti mezi Wesselym a Pilzem“. In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, výpověď L. Zemana z 30. 12. 1946, s. 31.

365 Tamtéž, s. 5.

z redaktorů.³⁶⁶ Na svou stranu získal Zeman také Ernsta Weithofera, „tiskového úředníka“ z Brna, jehož někteří svědci na rozdíl od jeho spolupracovníků či nadřízených charakterizovali jako korektního a neúplatného člověka nezátíženého protičeskou animozitou.³⁶⁷ Zeman dovedl svým seriózním vystupováním získat důvěru lidí, u nichž Kožíšek nebo i Pelíšek pohořeli.

Zeman ovšem nevedl s Wesselym jenom spory, vytvářel s ním také tandem tam, kde to bylo ku prospěchu oběma mužům. Jejich společným zájmem bylo udržet Lidové noviny v Brně, protože jim to zajišťovalo dobré bydlo, Wessely tím navíc unikl před válkou. Ovšem Emanuel Moravec usiloval o přeložení listu do Prahy, kde z něho chtěl učinit vývěsní štít protektorátního režimu. Když na konci r. 1943 padl von Wolmar, jemuž nebyl nakloněn nový šéf kulturně politického oddělení P. M. Wolf – a co je nejdůležitější, ani Karl Hermann Frank – zdálo se, že Moravec, který od svého jmenování do funkce ministra v lednu 1942 na von Wolmara žárlil, uspěje. Tehdy museli Wessely i Zeman napnout všechny síly, aby se jim podařilo zachovat Lidové noviny v Brně. Jakkoliv své pohnutky Zeman po válce vysvětloval vlasteneckými důvody, přechodem deníku do Prahy by nejspíš nastal konec Zemanova „šéfredaktorování“ (a Wesselyho „zašívárny“ na příjemném postu v zázemí).³⁶⁸

Vcelku lze říci, že Zemanovy kontakty s okupačními činiteli se odehrávaly po úřední linii. Šlo o styky s úředníky Gruppe Presse, což bylo v jeho funkci nevyhnutelné. Tyto vztahy byly definovány v řadě výpovědí jako přátelské v oficiální rovině, nepřesáhly však do soukromé sféry. Kontakty s bezpečnostními složkami gestapem hned od počátku vystrašený Zeman nepěstoval, byť u jeho dosazení do funkce šéfredaktora Lidových novin asistovali v červnu 1940 také gestapáci.³⁶⁹ Jejich člověkem ale Zeman nebyl a jejich přítomnosti při své instalaci do funkce sotva mohl zabránit.

366 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1504, obžalovací spis národního prokurátora v trestní věci proti J. Pelíškovi, L. Zemanovi a J. Hlouškovi (správně Hloužkovi – pozn. aut.), nedatováno, s. 29.

367 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, trestní oznámení ministerstva vnitra proti L. Zemanovi, 5. 1. 1947, s. 10.

368 Zeman celou záležitost vyličil velmi podrobně a přitom prokázal nepochybný vypravěčský talent. Viz NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, výpověď L. Zemana z 30. 12. 1946, s. 8.

369 Gestapákem, „s nímž se Zeman prokazatelně stýkal, byl Pagnacco z tiskového oddělení gestapa. Podle Zemana však tiskovým věcem nerozuměl a šlo mu jen o to, aby nemusel na frontu. Do styku s ním se prý dostával obvykle tehdy, když Pagnacco sháněl v redakci Wesselyho, který však v redakci nebyl – a zaměstnanci obvykle hovor přepojili k Zemanovi. Ten také musel vyřizovat zaměstnancům podniku ústní předvolání k výslechům na gestapu“. In: Miessler, Jan: *Leopold Zeman, šéfredaktor Lidových novin 1941–1945*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2004, s. 18.

Zeman Němcům sice asi nikterak nenadbíhal, ale jako spolehlivého jedince si jej sami vytypovali. Během oslňujících vítězství Němců ve druhé čtvrtině roku 1940 získal Zeman přesvědčení, že válka skončí jejich úspěchem a jako defetista ztratil naději v to, že se poměry ve střední Evropě vbrzku změní. Právě proto Němcům dobře sloužil, později, hlavně po Stalingradu, se už ze svého závazku nemohl vyvázat. Jeho pozice u Němců zůstala natolik pevná, že v Lidových novinách „přežil“ i známou rošádu s funkce šéfredaktorů z května 1943.

Poslední z čtyřlístku kolaborantů, **Jan Hloužek**, neudržoval styky s vlivnými „tiskovými úředníky“ ani jinými významnějšími reprezentanty okupační moci. Jeho známosti se v zásadě omezovaly na jistého majora (a později podplukovníka) policie, který byl nejenom Němec, ale také se tak jmenoval. Tento muž jej častokrát navštěvoval v redakci, jejich kontakty měly prý důvěrnou povahu.³⁷⁰ Kromě něj se Hloužek znal ještě s několika jinými policejními úředníky.

Podle jeho podřízeného, redaktora Boleslava Moravce, Hloužkovým „bohem byli Němci inspektor Schestak a major Němec“.³⁷¹ Jejich jmény se prý s oblibou oháněl, aby jimi „vyztužil“ svou moc, zejména v redakci. Další z redaktorů pracujících pod Hloužkem, zejména Rudolf Kaminský a Ladislav Obruča, toto obvinění potvrdili a přidali k tomu ještě to, že se chlubil svými styky s gestapem.³⁷² V tomto případě ale jenom blufoval.

Na vznesená obvinění Hloužek reagoval už ve své výpovědi při vyšetřování, když řekl: „S Schestákem jsem se vůbec nestýkal a podplukovník Němec byl smýšlením Čech, který mnoha našim lidem za války pomáhal.“ Hloužek prý právě u tohoto vysokého policejního funkcionáře intervenoval v případě řady zatčených Čechů na Ostravsku. Protože byl vedoucím protiletectvé ochrany, mohl vyreklamovat řadu osob a zaměstnat je ve svém oboru, a tak je uchránit před perzekucí nebo totálním nasazením v Německu. Podle Hloužka právě díky jeho zákroku „unikl také bývalý šéfredaktor Vladimír Líbal zatčení a koncentračnímu táboru“.³⁷³

Vedle těchto obvinění se na Hloužka objevilo ještě jedno vážné podezření. Bývalý agent ostravské služebny Sicherheitsdienst Norbert Rosignal tvrdil, že Hloužka měla určitou dobu v zorném poli jeho mateřská organizace. Ze spolupráce s ním však

370 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď L. Nováka z 19. 12. 1946, s. 2.

371 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, trestní oznámení ministerstva vnitra proti J. Hloužkovi, 20. 12. 1946, s. 32.

372 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď R. Kaminského z 26. 7. 1945; NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď L. Obruči z 26. 7. 1945.

Obě výpovědi pocházely z léta 1945, kdy bylo rozhořlení vůči kolaborantům pochopitelně silnější než později.

373 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď J. Hloužka z 16. 12. 1946, s. 16.

sešlo, prý pro Hloužkovu naprostou neschopnost,³⁷⁴ kterou však lze také interpretovat na základě dalších skutečností jako poněkud švejkovské předstírání vlastní hlouposti.

Vskrytu totiž Hloužek svých kontaktů s okupanty vskutku využíval v zájmu internovaných protektorátních občanů, což mu potvrdilo několik svědků a v rozsudku to bylo výslovně uznáno.³⁷⁵ Povaha Hloužkových styků s okupanty tak byla patrně do značné, ne-li převážné míry motivována snahou prospět příslušníkům vlastního národa, a teprve vedle toho také k posílení vlastní autority v kolektivu redakce Ostravské Národní práce, zvláště vůči těm redaktorům, s nimiž byl dlouhodobě znepřátelen.

8. Diktátoři v kruhu podřízených

Každý z moravských šéfredaktorů, který byl shledán pro svou kolaboraci s Němci jako natolik významný, že byl po válce postaven před Národní soud, měl v rámci své redakce a svého podniku výsadní postavení. Záviselo v plné míře na okupantech, zda má či bude mít jejich důvěru, ale bez součinnosti podřízených redaktorů i dalších pracovníků nezbytných pro chod moderních novin se šéfredaktor rovněž neobešel.

Tato pozice s sebou nesla během protektorátu mimořádnou odpovědnost. Osoby, jež byly touto funkcí pověřeny, se stávaly jakýmsi malými „diktátory“ v redakcích či podnicích. Tito řídicí novináři, „byli odpovědní za celý obsah listu, a to jak po stránce redakční, inzertní, tak po stránce administrativní, expediční a tiskárenské. Šéfredaktoři byli povinni dbát, aby obsah a úprava listu odpovídaly ‚smyslu a duchu hlavního úkolu‘ tak, aby v listě jim svěřeném ‚nevyšlo nic závadného,

374 Podle N. Rosignala se o Hloužka SD zajímala od listopadu 1942 do září 1944 „a počítala prý s tím, že by obviněný (tedy Hloužek – pozn. aut.) mohl pro ni působiti jako konfident, ježto byl znám svou ochotou vůči německým úřadům a německým osobám. Kontakt, který prý s ním byl navázán sliboval určité úspěchy, se kterých však sešlo, jelikož Hloužek nebyl sto podati nějakou souvislou zprávu a promyslet souvislý názor na věc. Stereotypně opakoval prý některé fráze a v podstatě ničím neposloužil.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, trestní oznámení ministerstva vnitra proti J. Hloužkovi, 20. 12. 1946, s. 34.

375 „Obžalovaný využíval (...) své aktivistické (myšleno kolaborační – pozn. aut.) činnosti, jak je to zjištěno výpovědí svědka Dr. Vladimíra Adámka k intervencím za zatčené osoby, tak intervenoval za zatčeného Dr. Dvořáka, Dr. Měrku, za Fingra, Veselého a Pavlicu, jednak prostřednictvím bývalého policejního podplukovníka Němce, jednak prostřednictvím majora Lewetzova.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1505, rozsudek národního soudu z 23. dubna 1947, s. 44.

aby zprávy, stati a obrázky byly umístěny tak, jak toho jejich význam vyžaduje.³⁷⁶ Za každou chybu, ať úmyslnou či neúmyslnou, se zodpovídali spolu s tzv. domácími cenzory, tj. těmi, kteří nad výkonem cenzury bděli přímo v redakci. Mimořádné odpovědnosti odpovídaly mimořádné pravomoci, jež šéfredaktoři získali nad podřízenými novináři v redakci, ale také vůči majitelům podniků degradovaných v podstatě na pouhé kolečko v ekonomicko-technologickém soukolí vytváření a výroby denního tisku.

Podle Souborného přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku ze 17. září 1939, jenž tvořil jakousi páteř instrukcí adresovaných ovládanému protektorátnímu tisku, byli šéfredaktoři definováni jako „hlavní odpovědní činitelé“, přičemž „vydavatelství listu jest povinno učiniti vše, aby šéfredaktor mohl splniti svůj úkol a aby mohl odpovídati za celý list“.³⁷⁷ Fakticky se tak vydavatel dostal ve vztahu k šéfredaktorovi do podřízeného postavení, z čehož někdy plynuly konflikty, většinou to ale pouze posilovalo tajenou nechuť majitelů listů vůči šéfredaktorům, považovaným za lidi, které dosadili nebo ve funkci udržovali okupanti. Pokud by šéfredaktoři měli se svými vydavateli potíže, měli se obrátit na tiskový odbor předsednictva ministerské rady, od ledna 1942 Moravcova Úřadu lidové osvěty, případně ministerstvo školství a lidové osvěty. Za těmito protektorátními institucemi stáli vskrytu okupační úřady pověřené řízením tisku, respektive médií a kultury obecně.

U novinářů a jiných pracovníků tiskového podniku či listu se předpokládala jejich bezvýhradná poslušnost a součinnost při plnění pracovních úkolů ukládaných tajnými písemnými instrukcemi nebo ústními pokyny realizovanými na tzv. tiskových konferencích, o nichž už byla řeč. Zvláště novináři pracující v redakcích byli pod dohledem, bylo jim vyhrožováno, a v případě, že by chtěli opustit své pracovní místo, jim v době války mohlo hrozit až obvinění ze sabotáže. Lze tedy říci, že protektorátní novináři byli represivním systémem vydírání, přičemž součástí tohoto systému byli právě šéfredaktoři jako jeho důležitý převodní článek.

Na osobnosti šéfredaktora proto velmi záleželo, a to nejenom na tom, jaké povahy byla jeho kolaborace, jaké bylo jeho smýšlení v době protektorátu či jaké vztahy pěstoval s okupanty. Neméně důležité byly jeho vlastnosti, způsob, jímž komunikoval s podřízenými, kvalita jeho autority jako vedoucího a řídicího pracovníka, hlavně však mravní dimenze, s níž vědomě či bezděky definoval svou funkci. Mezi šéfredaktory se v protektorátu našli lidé, kteří na sebe v zásadě vzali ódium kolaborace

376 Pasák, Tomáš: *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945*. Univerzita Karlova, Praha 1980, s. 56.

377 Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Kryšpínová, Jitka: *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara. Stenografické zápisy Antonína Fingera z protektorátních tiskových porad 1939–1941*. Karolinum, Praha 2003, s. 470.

jako „obětní beránci“, sami psali klíčové úvodníky a komentáře a při styku s okupačními a protektorátními úřady chránili členy redakce a jiné pracovníky od „toho nejhoršího“. Na opačném pólu byli šéfredaktoři snažící se „namočit“ do kolaborace co nejvíce novinářů, a proto jim všemožně vyhrožovali ve snaze zlomit jejich charakter a přizpůsobit si je k obrazu svému.

I tyto šéfredaktory je však třeba chápat jen jako články totalitaristického mechanismu moci usilujícího o co nejdokonalejší exploataci „lidských zdrojů“ a jejich neúčinnější kontrolu v pracovních-právním, sociálním, ekonomickém, politickém i morálním smyslu v soukolí tištěných médií protektorátu. Za vše odpovědní šéfredaktoři byli Němci rovněž vydírání, rovněž jim bylo vyhrožováno a za pochybení, většinou jimi nezaviněná, se stávali objekty vyšetřování a docházelo i k jejich dočasnému uvěznění, což posilovalo strach nejenom jejich, ale i jejich kolegů. Okupanti nemilosrdně využívali jejich slabin a v záloze měli někdy připravené i jiné kolaboranty, ještě horlivější, jejichž přítomnost udržovala šéfredaktory v patřičném napětí vedoucím k větší pracovní výkonnosti a spolehlivosti. Po bitvě u Stalingradu, zvláště pak v závěru války – v podstatě od léta 1944, kdy se Spojenci vylodili v Normandii a Sověti se dostali na Balkán –, museli Němci leckteré šéfredaktory doslova přitáhnout k pokračování ve spolupráci, neboť i jim bylo již stále jasnější, že „tisíciletá říše“ brzy válku prohraje.

Při pohledu do nitra pracovních kolektivů v protektorátních novinách je proto nutné učinit právě z šéfredaktorů pomyslné osy vyprávění, a to primárně ve dvou rovinách – ve vztahu k nakladatelům a k novinářům, respektive pracovníkům v tiskárně, administraci, distribuci, inzerci aj.

V kolektivech tvůrců mediálních produktů, tedy novinářů v redakcích, je možné v zásadě sledovat více či méně poslušnou masu vykonavatelů příkazů, v níž se však odlišují „rebelové“ pokoušející se o odpor a „snaživci“ následující šéfredaktora ochotněji než jiní. Specifickou pozici míval „snaživec“, který ve své kolaborační horlivosti překonával samotného šéfredaktora, a tak jej ohrožoval zevnitř. Ke zvýšení strachu se nad všemi vznášela všudypřítomná obava z udavačství, před níž si vskutku nemohl být nikdo jistý. Na druhé straně však touto obavou bylo možné ospravedlnit mnohá individuální selhání.

Jako nebezpečí zvenčí posilující kolaboraci těch uvnitř vstupovalo do hry obvykle několik externistů, kteří chtěli kolaboraci až extrémní povahy či přímo zradou proniknout do redakce, a vystupňovali tak obavy zaměstnaných internistů, včetně šéfredaktorů. Tito externisté „v záloze“, někdy vázání na gestapo či spíše SD, nebyli ovšem prosti leckterých slabin, většinou intelektuálních či morálních. Okupanti je proto používali spíše jen jako nástroje vydírání, ve skutečnosti však jejich zapojení do redakce neplánovali, věděli, že by z toho mohlo vzejít více škod než užitku. Byla to koneckonců taktika, kterou Němci během druhé světové války

uplatňovali všude, včetně ovládnutí celých států, kde jim k nátlaku na oficiální kolaborující establishmenty sloužila různá fašistická či nacismu blížecká hnutí, jež však Němci aktivizovali jen v případě nejvyšší nouze.

Poměry v redakcích ovšem nelze pochopit ani bez přihlídnutí k atmosféře, jež tu panovala před okupací, během druhé nebo dokonce první republiky. Týmy novinářů se utvářely dlouhodobě, a i v „normálních“ podmínkách liberálně demokratického režimu se mezi vedením a zaměstnanci na jedné straně či mezi pracovníky samotnými na straně druhé generovaly různé animozity. Mezilidské vztahy v redakcích přirozeně nebyly zatíženy jenom víceméně korektní profesní rivalitou nebo v zásadě ještě pozitivní vzájemnou konkurencí posilující pracovní výkon zainteresovaných, ale také závistí, nevraživostí, skrytým či otevřeným nepřátelstvím, pečlivě pěstovaným vědomím různých křivd, ústrků a ponižení, pocity zneuznání, zlosti z nízkého platového ohodnocení a celou řadou dalších škodlivých jevů. Celý tento komplex vztahů, přenesen do hrozného prostředí protektorátu, mohl spoluutvářet patologické chování jednotlivců vedoucí až k individuálnímu zločinnému jednání – v první řadě k udáním, jež v některých případech vyústily v úmrtí denuncované osoby na popravišti nebo v koncentračním táboře.

Perfidním projevem zvrhlé snahy „motivovat“ novináře ke „kvalitnější“ – rozuměj na poli kolaborace aktivnější – výkonům pak byly různé výhrůžky šéfredaktorů na adresu jejich podřízených, samozřejmě hlavně novinářů. Hrozba udáním ze sabotáže nebo jiného „zločinu“ protektorátním či okupačním úřadům mezi těmito výhrůžkami neměla místo zrovna poslední. Přitom je třeba konstatovat, že většina kolaborujících novinářů – včetně členů „aktivistické sedmičky“ – se nikdy k žádným denunciacím nesnížila.

Proto je třeba brát výhrůžky šéfredaktorů na adresy jejich podřízených zčásti jako reálné hrozby – vždyť jim záleželo hlavně na nich samotných –, zčásti ale jen jako kolorit redakce v protektorátu. Sami podřízení novináři pak tyto výhrůžky mohli v poválečných výpovědích poněkud zveličit, aby tak posílili svoji pozici obětí systému, které jen musely psát, co jim „zlý pan šéfredaktor“ nařídil.

Neutěšené vztahy, jaké panovaly v redakčních kolektivech protektorátních listů, lze dobře ilustrovat už na poměrech v Ostravské Národní práci, kde jako šéfredaktor působil nejméně aktivní ze čtyřlístku moravských novinářských kolaborantů, **Jan Hloužek**. Jeho pozice byla zatížena animozitou, jíž vůči němu chovala řada redaktorů ještě z doby první republiky. Hloužkovy povahové vlastnosti, jeho nervózní chování, neomalenost hraničí s neurvalostí, panovačnost a konfliktnost, mu zjednávaly zapřisáhlé nepřátele mezi bývalými kolegy. Patřili k nim v první řadě Rudolf Kaminský a Ladislav Obruča, kteří však již ve svých výpovědích korektně upozornili, že jsou vůči němu podjati. Jeden z redaktorů, B. Moravec, popsal pohled této části členů redakce na svého šéfa: „Celé redakci připravoval peklo a strpčoval

život, otravoval a byli jsme šťastni, když byl na dovolené. Jen proto že byl zbabělec nevyvedl vše čím často vyhrožoval ale rozhodně mu nikdo nedůvěřoval.“³⁷⁸ I vůči Hloužkovi shovívavější novináři vzpomínali na to, že „nesnesl odporu a vždy jednal povýšeně. Jeho silný hlas a rozkazující způsob vnášel neklid do duše každého s nímž se setkal“.³⁷⁹

Důležitou otázkou v úvahách o povaze kolaborace každého z protektorátních šéfredaktorů je to, zda své podřízené nutil k psaní kolaboračních textů, nebo se je naopak snažil před touto věcí, pro drtivou většinu redaktorů nepříjemnou, chránit. Mnoho manévrovacího prostoru šéfredaktoři neměli, protože byli pod tlakem orgánů řídících protektorátní tisk. To jistě chápali i jejich podřízení, ovšem o míře a povaze tohoto tlaku zpraveni být nemohli, vždyť instruktaže, písemné z tiskového odboru a ústní prostřednictvím „tiskových konferencí“, byly utajovány. Redaktorům se tak mohlo zdát, že na nich šéfredaktoři články s kolaboračním obsahem vyžadují o své vůli.

U Hloužka se většina jeho podřízených v Ostravské Národní práci shodla, že po nich jejich šéfredaktor požadoval,³⁸⁰ aby se podíleli na produkci textů s kolaboračním obsahem, ovšem někteří, jako např. Vojtěch Nevlud,³⁸¹ potvrdili, že se před nimi Hloužek hájil tím, že to musí dělat, protože to po něm chtějí v Praze. Gruppe Presse měla samozřejmě zájem na tom, aby se na vytváření takových textů podílelo co nejvíce novinářů zaměstnaných v redakci, protože tak odvracela výtku, že kolaborace je záležitost jen několika málo zaprodanců. Snaha zapojit co nejvíce redaktorů do psaní úvodníků a politických komentářů s příslušným proněmeckým obsahem rezonovala téměř po celou dobu protektorátu. Šéfredaktorům bylo na poradách v Praze vytýkáno, když jejich úsilí nebylo v tomto ohledu naplněno.

378 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď B. Moravce z 25. 7. 1945, s. 1.

379 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď V. Rumla z 25. 7. 1945, s. 1.

380 R. Kaminskému lze věřit, když popisoval způsob, jakým si Hloužek takové texty vynucoval: „Také po mě žádal (Hloužek – pozn. aut.) psaní aktivistických (myšleno kolaboračních – pozn. aut.) článků, které také nemilosrdně vymáhal. (...). Ovšem že Hloužek vždy trval na tom, aby úvodníky byly vždy nesmlouvavě aktivistické (myšleno kolaborační – pozn. aut.) a jelikož jsem se k tomu nepropůjčil, zle se rozčiloval a stále vyhrožoval.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď R. Kaminského z 26. 7. 1945, s. 1–2.

Podobné postupy popsal i L. Obruča: „Několikrát mi zaslal příkaz, abych napsal úvodník. Vymlouval jsem se všelijak a když už vymlouvání nepomohlo, napsal jsem nějaký článek, který Hloužek přeškrtoval, doplňoval a přikrašloval takovými výrazy, že jsem svůj původní článek ani nepoznal. Když jsem se bránil a nechtěl jsem k článku dát své jméno, vyhrožoval opět gestapem a podobnými „strašáky.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď L. Obruči z 26. 7. 1945, s. 1–2.

381 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď V. Nevluda z 25. 7. 1945, s. 1.

Potřeba vyplnit přání „vrchnosti“ se promítla do redakčního oběžníku z počátku Hloužkova šéfování, jehož podstatu tlumočil trestní spis proti obviněnému: „Oběžník je psán strohým nařizovacím stylem,“ Hloužek v něm vyžaduje „od redaktorů především nejpřesnější dodržování služby, za něž je každý osobně odpověden, vyhrazuje si předkládání veškerých rukopisů, požaduje od členů více iniciativy a podotýká, že nestačí jen automaticky rozvádět to, co se jim nadiktuje, ale mají přinášeti sami i nové myšlenky a náměty. Rámcově v něm prikazuje, že každý redaktor musí napsat týdně aspoň jeden časový úvodník, jehož obsah sám šéfredaktor určí. Nařizuje největší pozornost, největší péči článkům, praví, že redakce je místem práce a nikoliv zábavy. Na konec oznamuje výhrůžně, že na striktním dodržování všech příkazů bude trvat důsledně a do krajnosti.“³⁸²

Oběžník lze chápat jako rukověť Hloužkova direktivního přístupu k novinářům Ostravské Národní práce, zároveň je svědectvím o marné snaze aktivizovat členy redakce a přimět je nejenom ke *kolaboračnímu konformismu*, k pouhému plnění předepsaných úkolů, ale také k vlastní iniciativě. Oběžník zůstal v zásadě jen papírovou záležitostí, protože Hloužek musel neustále zápasit o to, aby ze svých podřízených „vyrazil“ nějaké úvodníky a politické komentáře, a ty pak byl stejně nucen do „náležitě“ podoby upravovat, jak to vysvítá z řady výpovědí.

Hloužkovo hrubé chování vůči podřízeným přitom hatilo jakoukoliv naději na zlepšení ovzduší v redakci a v prvé řadě naději na to, že by mezi ním a většinou podřízených zavládla elementární důvěra. „Hloužek vnášel nervozitu mezi zaměstnance již tím, že kvůli každé maličkosti připomínal, že z toto (toho – pozn. aut.) vyvolá důsledek.“³⁸³ Někteří z podřízených vypověděli, že z něj měli strach způsobený jeho nevyzpytatelností, na druhé straně mu občas otevřeně odporovali, v každém případě jej měli za „kašpara“ a po straně si z něj tropili blázný. Několikrát se ve výpovědích jeho podřízených objevila i chuť vyřídit si rozpory s ním „ručně“.³⁸⁴ Jeho ostré výroky ale nepovažovali za reálné³⁸⁵ a podle toho se chovali, dokonce i když jim vyhrožoval gestapem.

382 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, trestní oznámení ministerstva vnitra proti J. Hloužkovi, 20. 12. 1946, s. 33.

383 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď V. Rumla z 25. 7. 1946, s. 2.

384 Tamtéž.

385 Jiří Myron k tomu podotkl: „Není mi znám ani jediný případ, kdy by někomu osobně ublížil, ač se stalo že někdy používal drastických výrazů, já Vás nechám zavřít do koncentráku, byla to u něho spíše vžitá floskule, nežli vážná výhrůžka.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď J. Myrona ze 17. 12. 1946, s. 1.

Hloužek při vši své neurvalosti a hrubosti neměl mnoho autority, většina jeho spolupracovníků chápala, že je to jen „pes, který nekouše“.³⁸⁶ Přesto mu ti, jež neměl v oblibě, přisuzovali zlou vůli – podle nich jen jeho značná zbabělost vedla k tomu, že své výhrůžky nikdy nerealizoval. Je však možné, že ve výpovědích uskutečněných v létě 1945 se zračila i jejich snaha svalit veškerou odpovědnost výlučně na Hloužka.

Lidé, kteří jej znali lépe a k nimž měl sám Hloužek důvěru, jej charakterizovali jinak a také zmírňovali ostrá vyjádření zvláště mladších členů redakce na jeho adresu. Vladimír Líbal hodnotil Hloužka jako charakterního, ovšem silně nervózního člověka, který „plnil sice příkazy, dané německými tiskovými úřady, ale ve svých soukromých rozhovorech (...) smýšlel uvědoměle česky a projevoval odpor k Němcům. Veřejně se tento odpor neodvážil projevit (...). Jeho chování k ostatním členům redakce bylo kolegiální a dané tím, že byl po celou řadu let starší než všichni ostatní členové redakce“. Podle Líbala sice někdy docházelo k rozmrškám mezi šéfredaktorem a jeho podřízenými, šlo ale spíše o nedorozumění daná Hloužkovou nervózní povahou a generačními rozdíly.³⁸⁷ Toto generační odcizení skutečně mohlo zosťovovat rozpory mezi nerudným šéfem a jeho mladšími kolegy.

Přesto poměry v Ostravské Národní práci zaráží, ona Hloužkova nervozita, v mnoha výpovědích zmiňovaná, měla až chorobnou dimenzi. Však také redaktor V. Ruml řekl, že Hloužek „svou povahou spíše patřil do blázince než do redakce“.³⁸⁸ Jako „starého blázna“ jej charakterizoval cenzor Vladimír Adámek, který se poctivě snažil porozumět Hloužkově duši.³⁸⁹ Pocit určité abnormality z něj měl i divadelník Jiří Myron.³⁹⁰ V Hloužkově případě však mohlo jít o další kousek masky, s níž „starý chameleon“ asi uměl zacházet velmi dobře. Schovával se za ni a cítil se tak bezpečněji.

Navenek totiž Hloužek vystupoval jako přesvědčený stoupenec Němců věřící v jejich vítězství, ale u lidí, jimž důvěřoval, nebo v okamžicích, kdy se dokonale nekontroloval, probleskovalo jeho skutečné smýšlení. Výtečně je ilustrováno ve výpovědi

386 Situaci dobře ilustruje výpověď jednoho z Hloužkových osobních nepřátel v redakci, L. Obruči: „Několikrát jsem se s ním pohádal ve věci národní a hádka vyvrcholila vždy tím, že (Hloužek – pozn. aut.) utíkal k telefonu a zavolal gestapo. Ovšem při všech těchto jeho výhrůžkách jsem jaksi zůstal klidný, neboť jsem byl přesvědčen, že to neudělá. Báł se totiž toho, že bych mu hned na to nafackoval.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď L. Obruči z 26. 7. 1945, s. 1.

387 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď V. Líbala z 19. 12. 1946, s. 1.

388 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď V. Rumla z 25. 7. 1945, s. 1.

389 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď V. Adámka z 22. 12. 1945 nebo 22. 12. 1946, s. 1.

390 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď J. Myrona ze 17. 12. 1946, s. 1.

V. Rumla, který vzpomínal, jak se jednou ustrašený Hloužek vrátil z jakési „tiskové konference“ v Praze, přesto však prý podotkl: „A kdo těm zprávám něm. vedení věří ať tam běží.“³⁹¹

Rozhodujícím motivem v jednání zkušeného „chameleona“ Hloužka byl strach, přímo ustrašenost, kterou jeho podřízení často zmiňovali. Práce „za šéfredaktorství J. Hloužka byla nesnesitelná,“ vybavoval si kulturní redaktor V. Ruml, „právě v důsledku jeho povahy a ustrašenosti. Mnohdy i svůj úvodník upravoval po vysazení v sazárně až sedumkrát.“³⁹² Hloužek sice jiným vyhrožoval udáním na gestapu, sám se ale denunziace obával, protože od kolegů, jimž nedůvěřoval, očekával leccos. Vypráví to nejenom o nezdravých poměrech v redakci, ale hlavně o atmosféře strachu v protektorátu vůbec.

Jako zdaleka ne jen komickou historku lze proto chápat Hloužkův úděs, když se dozvěděl, že by jeden z redaktorů, Boleslav Moravec, který jej nikterak nemiloval, mohl být donašeč gestapa. Vše se sice rychle vysvětlilo a zápletka málem vystřižená z vaudevillu by se s odstupem času mohla zdát paranoidní, pro úzkost lidí v protektorátu však byla charakteristická. „Nešťastný“ redaktor Moravec jen bydlel v domě, v němž přebýval shodou okolností také jeden z ostravských úředníků gestapa, který dočasně využíval Moravcův telefonní aparát.³⁹³

Tím, koho se Hloužek ale musel reálně obávat, byl jeho předchůdce Novák. I Hloužkovi osobní nepřátelé, L. Obruča a R. Kaminský, uznávali, že „obžalovaný se možná o vítězství Němců vyjadřoval jen kvůli Ladislavu Novákovi“; oba přitom potvrdili, že „aktivismus (kolaborace – pozn. aut.) obžalovaného nebyl brán vážně.“³⁹⁴ K tomu se ostatně přiklonil také rozsudek. „Chameleon“ a ustrašenec Hloužek „kalil vodu“, zdůrazňoval, jaký že je stoupenec Němců, ale leitmotivem jeho jednání byl namnoze strach, spojený s poněkud podivně působící snahou šikanovat své podřízené, na nichž si tak mohl odreagovávat své komplexy a úzkosti.

Že by někoho Hloužek v redakci či kdekoliv jinde udal, to vyvraceli i jeho odpůrci, jen příčiny mu nepodsouvali ani trochu čestné. Za všechny to snad nejlépe vyjádřil Obruča: „O tom, že by Hloužek někoho byl udal gestapu, nebo že by někdo na jeho udání byl zatčen, nevím. Naopak byl jsem svědkem toho, že Hloužek

391 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď V. Rumla z 25. 7. 1945, s. 2.

392 Tamtéž.

393 Tamtéž.

394 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1505, rozsudek národního soudu z 23. dubna 1947, s. 37–38.

pomáhal vytáhnout někoho z kriminálu, ale tyto jeho všechny dobré činy nevěřaly z nějaké dobroty srdce, ale spíše z toho, že chtěl ukázat, jakou má moc.“³⁹⁵

Mohlo to tak být, dnes to už nelze posoudit – možná ani sám Hloužek nevěděl, jak to vlastně je. Byla-li Hloužkovou potřebou snaha pomoci bližním nebo jen touha ukázat moc, zůstane v posledku ve hvězdách. A zůstane tam i to, jestli za jeho kolaborací stála jistá obětavost spojená s poněkud protikladnou chutí ponížit své kolegy, to vše podtržené strachem z Němců, okořeněným zklamáním z první republiky a zkušeností s názorovým chameleonstvím, jak se snad poněkud romanticky domnívá autor těchto řádků.

Rozsudek Národního soudu dal nakonec za pravdu Hloužkovi i v tom, že smetl ze stolu některá další jeho nařčení (např. v otázce údajné Hloužkovy stížnosti gestapu v malicherné aféře kvůli údajnému odcizení knih Obručovi v hodnotě patnácti korun či ve věci zavedení árijského pozdravu v redakci). Nikterak to však neznamenal, že by Hloužek nesekýroval své podřízené a nebyl vůči nim nespravedlivý, despotický nebo přinejmenším hrubě netaktní. Zvyky osvojené snad už za první světové války, kdy byl Hloužek rakouským důstojníkem a s nikým nediskutoval, nesly své ovoce ve stáří a v extrémní době okupace se jen vyhrotily.

Jeho příběh ukazuje hlavně na to, jaké konflikty se rodily v dusném přišší redakci. V tomto případě možná jen shodou okolností lidská nevraživost způsobená dlouholetými spory nevedla k neštěstí. Hloužek v zápase se svými osobními nepřáteli v redakci nesáhl k udání jako k prostředku, který by mu pomohl s definitivní platností zbavit se svých oponentů. Byl koneckonců tím, za koho jej už od toho okamžiku, kdy v únoru 1943 nastupoval do své funkce, považovali jeho budoucí podřízení a dosavadní kolegové – zlostným, potměšilým a podivinským „kašparem“, jehož se doopravdy bát nemusí.

Stejně jako Hloužek i **Jaroslav Pelíšek** byl člověkem dlouhá léta pracujícím v redakci Zlína, jež mu byla „svěřena“ během protektorátu, a koneckonců i v podniku Tisk. Od počátku r. 1942 se týdeník nazýval Svět, což mělo lépe postihnout jeho protektorátní funkci.

Ti, kdo mu baťovský tisk svěřili – nebo spíše byli nuceni svěřit –, tedy „regenti“ za legitimního šéfa J. A. Baťu, který pobýval v Jižní Americe, především J. Hlavnička a D. Čipera,³⁹⁶ však posléze z Pelíška nebyli nikterak nadšeni. Společensky a hlavně hmotně neukojitelný „chudáš“ jim očividně přerůstal přes hlavu. „Z pražských

395 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, výpověď L. Obruči z 26. 7. 1945, s. 2.

396 Podle redaktora Stanislava Janderky jeden výstup s Pelíškem odnesl Čipera pobytem v nemocnici: „Bylo to u příležitosti 50. letého jubilea (1944 – pozn. aut.) práce Baťových závodů. Generální ředitel Č i p e r a chtěl, aby na první stránce časopisu byl článek o tomto jubileu, Pelíšek trval na tom, aby tam byl článek ‚Zdravme arijsky‘. Došlo k prudké kontroverzi, při které Pelíšek bouchl na stůl a řekl: ‚Když nechcete svůj článek na třetí stránce, nebude tam vůbec.‘ Čipera

tiskových konferencí přijížděl (...) stále chytřejší, sebevědomější,“ přesto se zpočátku ještě choval přijatelně i vůči baťovským šéfům a snad s nimi koordinoval svůj postup.³⁹⁷

Redaktor František Hliněnský v přípravném řízení vypověděl, že „při soukromých hovorech se svými českými přáteli ve Zlíně, ve chvílích, kdy Pelíšek byl již přístupný sdílnější debatě pod vlivem alkoholu, odpovídal jim na výtku, proč dělá víc než musí, že tak činí v zájmu závodů a že o tom ředitel Hlavníčka ví. Z druhé strany jsem ovšem slyšel, že Hlavníčka udržoval s Pelíškem takticky navenek dobrý poměr, ale ve skutečnosti však ho nemohl ani vidět a když mu byla ohlášena jeho návštěva, řekl: ‚Co ten smrad zas tady chce‘“. ³⁹⁸ Nedlouho před svou tragickou smrtí se prý J. Hlavníčka (1943) svěřil, že má z Pelíška obavu, a to přesto, že mu maximálně vyhovuje ve všech jeho finančních požadavcích, které byly i v protektorátním kontextu enormní. Pelíšek tehdy pobíral ročně okolo tři čtvrtě milionu korun, vedle toho také další finanční prostředky na nákup lihovin „ve stovkách lahví“. ³⁹⁹ Pelíšek byl patrně vůbec nejlépe placeným protektorátním šéfredaktorem.

O Pelíškově řízení redakce a podniku podal zasvěcený obraz Miroslav Mašek: „Poměry v redakci vydavatelství Tisk a Pelíškovu roli v ní lze alespoň zčásti rekonstruovat na základě několika dochovaných příkazů pro různé redaktory, jejichž autorem byl právě Pelíšek. Některé se týkají rutinních a ideologicky neutrálních provozních záležitostí podniku, jiné však dokládají, že Pelíšek osobně členům redakce nařizoval – i když někdy na popud svých nadřízených – zařazovat do periodik proněmecké a pronacistické prvky. Tyto příkazy lze rozčlenit do několika skupin. První tvoří výzvy ke spolupráci s aktivistickými novináři či kolaboranty. (...). Druhá skupina příkazů se týká obecných témat, o kterých se mělo či naopak nemělo psát, a přístupu redakce k nim. Z dochovaných nařízení je v tomto ohledu zdaleka nejzávažnější příkaz redaktorovi Františku Hliněnskému ze 14. května 1943, který mj. obsahuje větu ‚Je třeba zesílit protizidovskou propagandu‘. V témže nařízení se vyskytuje naopak i zakázané téma – cesta Edvarda Beneše do USA. Třetí skupinu

dostal nervový otřes a odvezli ho do nemocnice. Pelíšek prosadil svou.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď S. Janderky z 11. 12. 1946, s. 1–2.

397 Patrně k r. 1940 je datováno svědectví A. J. Kožíška, v němž popsal dvě rozhovory Hlavníčky s Pelíškem. Kožíškovo svědectví Pelíškovi pomohlo, ale i sám Kožíšek se v něm prezentoval „pozitivně“ jako člověk disponující za války povědomím o stycích vedení Baťových závodů s čs. emigrací. Kožíšek vypověděl, že se Hlavníčka a Pelíšek „domlouvali, jak nejlépe dělat zlínské noviny, aby vyhověli Němcům a nepoškodili české zájmy. Zde jsem viděl, že Pelíšek dělá všechno v dohodě a po schválení s Hlavníčkou. O Hlavníčkovi mně bylo známo, že má styky s naší emigrací“. In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď A. J. Kožíška z 6. 12. 1946, s. 2.

398 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď F. Hliněnského z 11. 12. 1946, s. 2.

399 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď J. Schmida z 11. 12. 1946, s. 2.

tvoří příkazy, v nichž Pelíšek formuloval konkrétní aktuální témata a způsob, jímž je redaktoři měli zpracovat. (...). Doklady žurnalistického aktivismu se vyskytují takřka ve všech dochovaných redakčních příkazech. Tento soubor pramenů však nelze považovat za reprezentativní vzorek Pelíškova působení v redakci, neboť byl vybrán z archivu redakce za účelem dokázání jeho spolupráce s okupačním režimem. Mnoho neutrálních příkazů se tak jistě před Národní soud nedostalo a nelze tedy určit ani celkový poměr ideologicky zabarvených a neutrálních příkazů.⁴⁰⁰

Výpovědi o Pelíškově chování vůči podřízeným se dosti rozcházejí, lišily se také výpovědi učiněné tváří v tvář rodící se moci Statní bezpečnosti a později veřejně v soudní síni.⁴⁰¹ Velká „část svědků, pokud byli vyslechnuti při hlavním přelíčení, změnila své výpovědi, původně silně zahrocené proti obžalovanému“.⁴⁰²

Vcelku lze však vydedukovat, že Pelíškovo chování vůči novinářům a ostatním zaměstnancům zlínského Tisku bylo směsí arogance, despotismu a příležitostné velkorysosti projevující se občasnými projevy vlídnosti a nostalgicky laděného kamarádství, jistě selektivního a podléhajícího proměnlivým náladám „pana šéfa“. Hlavně zpočátku byl Pelíšek ochoten naslouchat podřízeným, později se stával tvrdší; občas dovedl být osobně dosti sobecký Pelíšek neuznal až asociální, lidsky odtahitý, někdy i bezohledný. Očividně si liboval ve své funkci, v tom, že může ovládat lidi, že je pánem nad jejich osudy. „Pelíšek vykonával přímo drakonickou moc v redakci,“ vypověděl redaktor Vladimír Bursa, „a sám o sobě tvrdil, že nikdo z redakce dobrovolně neodešel, nýbrž když někdo odešel, tak on ho vyhodil.“⁴⁰³ Vedl si prý zvláštní deník, do něhož si zaznamenával poklesky redaktorů,⁴⁰⁴ jeho direktivy směřovaly od „dobře míněných“ pokynů a rad přes příkazy až k nátlaku.

Pelíškovo jednání přitom mělo být určováno především materiálním egoismem, touhou získat co nejvíce peněz – jako by mu pořád šla v patách bída. Druhým hnacím motivem Pelíškova jednání byla jeho přehnaná ambicióznost, jejíž potenciální

400 Mašek, Miroslav: *Zlínský novinářský aktivista Jaroslav Pelíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2009, s. 43–45.

401 Důvody rozporu dobře vystihla výpověď Ludvíka Slezáka učiněná před soudní stolicí. V rozsudku se o tom pravilo: „Pokud svědek Ludvík Slezák vypovídal v přípravném řízení něco jiného, vysvětlil to tím, že byl vyslýchán Dr Šimčíkem a jeho pomocníkem Peřinou a že nad ním stál třetí muž s býkovcem nad hlavou, výslech byl prováděn v noci, svědek byl unaven a na konec musel protokol podepsat, aniž mu byl přečten. O celé vyšetřovací komisi ve Zlíně bylo při hlavním přelíčení tvrzeno, že byla zatčena pro nezákonné provádění výslechů.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1505, rozsudek národního soudu z 23. dubna 1947, s. 13.

402 Tamtéž, s. 14.

403 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď V. Bursy z 11. 12. 1946, s. 2.

404 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď S. Janderky z 11. 12. 1946, s. 1.

nebezpečnost asi dobře odhadl redaktor Hliněnský, když vysvětloval, že „Pelíšek nebyl přísluhovačem Němců z přesvědčení nebo vnitřního založení“, o to však mohl být nebezpečnější, „poněvadž při své ctižádosti a kariéristice chtěl dosáhnout nejvyšších míst, které by mu umožňovaly moc, peníze a slávu. Při tom chtěl ještě předstihnout své vrstevníky a v tomto úsilí k dosažení tohoto cíle mu byl každý prostředek dobrý“. Snad prý snil i o ministerském křesle.⁴⁰⁵

Většina výpovědí v přípravném řízení přitom charakterizovala Pelíška jako kolaboranta přesvědčeného o vítězství Němců, výpovědi při hlavním líčení však naplňovaly spíše představu o Pelíškovi jako o člověku, který si kolaborační masku jen nasazoval. Vedoucí knihkupectví zlínského Tisku Svatopluk Býma vypověděl, že se před Pelíškem vůbec „po strance politické nemusel bát, že obžalovaný zdravil pozdravem ‚Nazdar‘, byl přísný na práci, nadával na Němce a říkal, že je z aktivistických (myšleno kolaboračních – pozn. aut.) článků otráven“.⁴⁰⁶ Podobně v přípravném řízení řada novinářů vypověděla, že je Pelíšek nutil ke kolaboraci, při hlavním líčení však upřesnili, že „dával redaktorům pokyny, když přijížděl z tiskových konferencí z Prahy, ale nikomu nevyhrožoval“.⁴⁰⁷ Vysvětloval svou proněmeckou angažovanost tak, že zaměstnance před Němci chrání. Stávalo se ovšem, že texty svých podřízených nebo externistů upravoval či nechával upravovat do „náležité“ podoby.⁴⁰⁸ Jak častá to ovšem byla praxe, je těžké s odstupem doby posoudit, zvláště když někteří redaktori mohli na Pelíška přesouvat svůj díl viny. Že by Pelíšek někoho udal,⁴⁰⁹ to nebylo potvrzeno, naopak se vyskytlo několik svědectví potvrzujících jeho ochotu v nouzi pomoci.⁴¹⁰

Vztahy v kolektivu zaměstnanců připravujících týdeník Zlín (později Svět), respektive další zlínská periodika, však nelze omezit jen na poměr autoritativního

405 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď F. Hliněnského z 11. 12. 1946, s. 3.

406 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1505, rozsudek národního soudu z 23. dubna 1947, s. 14.

407 Tamtéž.

408 Podle V. Bursy „články politického rázu musely mu (Pelíškovi – pozn. aut.) být před zasláním tiskárně předloženy a Pelíšek sám je upravoval a pokud byly psány neutrálně, zesiloval jejich aktivistický (myšleno kolaborační – pozn. aut.) ráz, nebo-li, jak říkal ‚dodával jim šťávu‘. Tak se stalo, že u článku nic nefikajícího se několika vloženými větami, úvodem nebo závěrem, vepsaným Pelíškem, stal článek aktivistického (myšleno kolaboračního – pozn. aut.) zabarvení“. In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď V. Bursy z 11. 12. 1946, s. 2.

409 Spekulovalo se jen o jeho podílu na zatčení Čiperova tajemníka Josefa Spáčila v r. 1944 gestapem, ale nebylo to prokázáno. Sám Spáčil to u soudu nepřímou odmítl. In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1505, rozsudek národního soudu z 23. dubna 1947, s. 13.

410 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď J. Pelíška z 12. 12. 1946, s. 13.

šéfa k ustrašeným podřízeným. Samotný kolektiv novinářů byl totiž dosti diferencovanou skupinou. Redaktor Josef Hradecký byl prý oddaným následovníkem svého šéfa,⁴¹¹ dokonce občas psal i nad rámec toho, co bylo v instrukcích požadováno. Před mimořádný lidový soud v Uherském Hradišti byl postaven Jan Kopf,⁴¹² stejně jako osobně prý velmi hodný, avšak zcela pasivní Karel Kůstka,⁴¹³ který byl nakonec potrestán tvrdým trestem. Naopak někteří zkušení novináři jako Vladimír Bursa měli v redakci jen druhořadé postavení, protože se na protektorátní propagandě nechtěli podílet. Jaroslava Ondráčka, který měl vůli k odporu, se Pelíšek zbavil již v říjnu 1941, ač to byl jeho bývalý přítel. Na konci r. 1943, respektive počátkem r. 1944, opustili redakci i Jan Kopf, Josef Schmid a František Hliněnský, přičemž jedno svědectví tvrdilo, že byli Pelíškem propuštěni proto, že nechtěli psát články v požadovaném kolaborantském duchu,⁴¹⁴ jiné, že aspoň v případě prvních dvou šlo o pracovní rozchod spíše přátelské povahy.⁴¹⁵ Hliněnského ovšem Pelíšek vypověděl z redakce nejspíš i ze strachu způsobeného denunciací, jíž se dopustil žárlivý Kožíšek na jedné „tiskové konferenci“. Bylo to už po jejich společné cestě do Skandinávie, kdy mezi nimi převažovalo soupeření.⁴¹⁶

Pelískovi při hlavním přelíčení dosti pomohla výpověď Čiperova tajemníka Josefa Spáčila, který mu potvrdil, že Pelíšek jej žádal, aby mu pomohl tlumit

411 F. Hliněnský označil Hradeckého, který v redakci zaujal důležité postavení zvláště po r. 1943, kdy se stal Pelískovým zástupcem, za „důstojného žáka svého učitele“ Pelíška. Jejich pracovní symbiózu charakterizoval tak, že se „jejich psaní zvrhlo v závodění o primát v novinářském aktivismu (myšleno kolaboraci – pozn. aut.) a ve snižování, urážení a zatracování českého národa“. In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď F. Hliněnského z 11. 12. 1946, s. 1–2.

412 10. 1. 1947 byl však zproštěn obžaloby. In: *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*. UK v Praze, FSV/ Matfyzpress, Praha 2007, s. 66.

413 18. 9. 1946 byl mimořádným lidovým soudem v Uherském Hradišti odsouzen za kolaboraci a vlastizrádnou činnost k deseti rokům vězení. In: tamtéž, s. 73.

414 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď E. Horaka z 12. 12. 1946, s. 1.

415 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1505, rozsudek národního soudu z 23. dubna 1947, s. 14.

416 Hliněnský bránil se stále ještě politickým úvodníkům vzpomínal: „Jednou na podzim 1943 po návratu z tiskové konference v Praze, si mne Pelíšek zavolal a položil mi ultimatum, „buď budete psát – (...) – anebo počítejte s nejhrošími následky. Měl jsem kvůli Vám včera velikou nepříjemnost v Praze. Když mne pan Wolf dal přede všemi za vzor jako novináře i organisátora, upozornil Kožíšek, že ten pořádek a ten vzor není tak zářivý, když se v Pelískově redakci může na jednom z vedoucích míst povalovat tak dlouho takový sabotér, jako Hliněnský, který ještě nenapsal ani řádek.““ Hliněnský pak použil osvědčenou taktiku simulované nemoci, po čtyřech týdnech byl však z Tisku „odejit“ a poté pracoval v gumárnách Baťových závodů. In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď F. Hliněnského z 11. 12. 1946, s. 2–3.

tehdejší propagandu tím, že by do zlínského tisku psal anonymní články oslabující některé projevy novinářské kolaborace. Mohlo by to svědčit o tom, že Pelíšek neměl důvěru k členům svého redakčního kruhu. Jistě se obával udavačů, neboť život v protektorátu byl poznamenán silnou nedůvěrou mezi lidmi.⁴¹⁷ V r. 1943 Pelíšek Spáčilovi umožnil „vytisknout soukromý tisk, v němž bylo mnoho zmínek o T. G. Masarykovi“.⁴¹⁸ Již záhy po okupaci se prý Pelíšek a v odboji působící Spáčil domluvili tak, že zatímco Spáčil „bude pracovat „za kulisami““, Pelíšek „bude na oko pracovat s Němci“.⁴¹⁹

Tato Spáčilova poznámka dovoluje interpretovat Pelíškovy styky s odbojem (poručík Buzek)⁴²⁰ – prý již od r. 1942⁴²¹ – jako logické a konzistentní. Nemuselo tedy jít jen o projev konjunkturalismu v posledním roce války, kdy již bylo jasné, že s Němci bude brzy konec. Pelíšek tvrdil, že bývalému důstojníku čs. zpravodajské služby Buzkovi, zatčenému v době Slovenského národního povstání a později popravenému, dodával všechny důležité zprávy, jež získal ze svých cest i jinak.⁴²² Dalším adresátem těchto informací měl být J. Hlavnička. K Pelíškově smůle mu to však ani jeden po válce nemohl dosvědčit, neboť již nebyli mezi živými.

Pelíškovu účinkování ve zlínském Tisku má přese všechno nejspíš dvě tváře. Jedna nabízí obraz horlivého šéfa pobízějícího své podřízené k vyšší výkonnosti, obraz šéfa, který svou budoucnost spojil s Němci vládnoucími v zemi a nechal si za to dobře zaplatit,⁴²³ přičemž ve svém sobectví nebral moc ohledů ani na vedení podniku, ani na své kolegy. Ta druhá tvář, spíš skryta než v pološeru, dovozuje doplnit tento až příliš jednostranný pohled na Pelíška tím, že dokresluje jeho

417 Např. redaktora Chotaše Pelíšek podezříval ze sepsání dvanáctistránkového udání, které jej obviňovalo, že jeho proněmecké postoje jsou jen předstírané. In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď J. Pelíška z 12. 12. 1946, s. 13.

418 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1505, rozsudek národního soudu z 23. dubna 1947, s. 41.

419 Tamtéž.

420 Tamtéž, s. 41–42.

421 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, výpověď J. Pelíška z 12. 12. 1946, s. 14.

422 Tamtéž, s. 13.

423 Podle M. Maška se Pelíškovy stále vzrůstající mzdové nároky za protektorátu vyvíjely takto: „Kromě fixního platu (nejprve 500, pak 630 korun) měl Pelíšek dostávat ještě osmiprocentní podíl ze zisku podniku, což průměrně činilo asi 5000 korun týdně.“ Výsledkem bylo, že „si Pelíšek za rok 1939 vydělal 98 500 korun, za rok 1940 152 100 korun, za rok 1941 280 300 korun, za rok 1943 471 500 korun, za rok 1944 527 290 korun. Jeho výdělek za prvních patnáct týdnů roku 1945 pak činil 128 746 korun.“ In: Mašek, Miroslav: *Zlínský novinářský aktivista Jaroslav Pelíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2009, s. 50.

kontury jako člověka, který se zcela nezpronevěřil československému vlastenectví, k němuž byl v batovském Zlíně za první republiky veden. Důležitým zlomem k tomu, aby tato druhá tvář začala působit účinněji, byly nejenom porážky Němců po r. 1943, ale také to, že se tehdy Pelíšek již distancoval od svého mefistofelského přítele Kožíška.

Další z předních moravských kolaborantů-novinářů, **Leopold Zeman**, byl v redakcích Lidových novin ještě mnohem méně oblíben než Pelíšek. Zatímco ostravský Hloužek byl s kolektivem pracovníků srostlý, byť spíše ve zlém, a Pelíšek patřil k odchovancům zlínského Tisku, Zeman přišel do redakce druhdy ctihodných prvorepublikových Lidovek jako přivandrovalec dosazený zvenčí Němci a jako nýmand, kterým by novinářská esa slovutného listu opovrhovala i za normálnějších poměrů, než byl protektorát. Okolnosti jeho příchodu do redakce Lidových novin v létě 1940 byly již vylíčeny, stejně jako sporná „dohoda“ mezi ním a Milošem Jiránkem, svým způsobem reprezentujícím v podniku jeho bývalé majitele, rodinu Stránských.

Oproti Hloužkovi, jehož zaměstnavatel – Národní odborová ústředna zaměstnanecká (NOÚZ) – do chodu redakce zasahoval jen zprostředkovaně, a Pelíškovi, který měl nad sebou „staré známé šéfy“, se Zeman musel vyrovnat s přítomností německých správců, treuhänderů, přímo v podniku (E. Richter, R. Wessely). O to byla jeho funkce, kterou vykonával bezmála pět let, těžší. Musel – takříkajíc „na pěníku“ – manévrovat mezi Němci dosazenými do podniku a českými novináři, z nichž mnozí byli ve svém oboru živoucími legendami.

Zemanova špatná pověst protektorátního žurnalisty-kolaboranta byla utvářena a následně zesilována už jen tou skutečností, že pod jeho vedením se slavné noviny potřísnily kolaborací. U listu prvorepublikových intelektuálů bylo očekávatelné, že vzdělaná a kultivovaná veřejnost bude na tuto skutečnost pohlížet s krajní nevolí. Václav Černý jako svého druhu mluvčí těchto pocitů obdařil protektorátního šéfredaktora Lidovek ve svých slavných válečných pamětech epitetonem „pověstný“⁴²⁴ a ve svých poválečných vzpomínkách se rozhorloval nad nízkým trestem, který Zemanovi vyměřil Národní soud, ačkoliv jinak rozhodně nepatřil k zastáncům retribuční spravedlnosti jako nástroje tvrdé pomsty. U příznačně velkorysého profesora Černého vyvolával Zeman něco, co lze bez nadsázky označit jako znechucení, a možná i zášť.⁴²⁵

424 Černý, Václav: *Křik Koruny české. Paměti 1938-1945. Náš kulturní odboj za války*. Atlantis, Brno 1992, s. 121.

425 Její důvody mohly mít i osobní dimenzi, vždyť Černý mohl být Zemanovým postupem v dnech druhé heydrichiády ohrožen na životě. Nedlouho předtím nadto došlo zásahem treuhändera Wesselyho (a Zemana) k zastavení Kritického měsíčníku, revue, kterou Černý vydával u nakladatelství Borový, jež bylo před okupací součástí nakladatelského impéria Stránských. V. Černý

Podobné pocity lze zaznamenat i u řady redaktorů Lidových novin, ačkoliv je s podivem, že to dokázal právě takový člověk jako Zeman, navenek až mdlý, rozhodně chladný, odtahitý a uzavřený. Část osazenstva Lidovek na něho opravdu pohlížela se značnou nevolí, což odráží i trestní oznámení z 5. ledna 1947, kde se mj. praví: „Zeman je líčen některými svědky jako šéf, který zavedl v podniku nesnesitelný teror, dával pomocí svých důvěrníků sledovati hovory zaměstnanců, kontroloval je a snažil se je omezovati i v jejich jednání mimoslužebním. Kdo z podřízených vystihl tento zájem, byl u něho oblíben a tomu se odvděčoval. Kdo se však nepodřídil nebo se postavil na odpor, pocítil brzy nepříjemné následky. Osobní styk s ním působil nepříjemným dojmem něčeho studeného, záluďného a nebezpečného.

Naproti tomu jinými svědky je charakterizován jako člověk krajně úzkostlivý a nedůvěřivý, nosící v sobě pocit uražení a ponížení, v podstatě však dobrý a nezištně pomáhající, jenže to neumějící dát najevo. Svůj pocit méněcennosti snažil se překompenzovat příkrostí; v dřívějším podružném postavení – ač s ambicemi kulturními a značným vzděláním hudebním – cítil se nedoceněn, až teprve Němci ho „objevili“.⁴²⁶

Suchý styl úředního spisu zpodobnil velmi zdatně Zemana jako typ nedůvěřivého a vnitřně nejistého, zakomplexovaného šéfa, který hledí na své podřízené s obavami a s předpojatou podezřívavostí. Většina z nich tuto nejistotu svého šéfa

---

„setkání“ se Zemanem v době stanného práva popsal velmi expresivně v Křiku Koruny české: „Dne 22. června (1942 – pozn. aut.) vzkaz dr. Jiránka od Borových, abych se ihned dostavil; čeká mě zpráva, z Brna se vrátil Herr Wessely s ultimátem šéfredaktora Zemana, jenž podrobil cenzurou povolené dvojčíslo KM, již vyčištěné od mého halasovského článku, nové osobní supercenzuře a shledal, že tím, že jsem zařadil básničku Josefa Rumlera, končící verši ‚a v cloumání smrti řeč couvá, řeč vázne – a topol myšlenky jisté a srázné – k prostorám budoucna ční...‘, dopustil jsem se vědomě zločinu schvalování smrti Reichsprotektora Heydricha. Na to je smrt podle stanného práva. Oba pánové, Čech i Němec, mě vyzývají, abych se okamžitě vzdal redigování KM: jinak mě odevzdají gestapu. Omráčenému dr. Jiránkovi, nástupci Jílovského, se Herr Wessely dává slyšet, že si nakladatelství může blahopřát, zbaví-li se mne, neboť mě beztoho čeká zatčení; Jiránek mi není s to říci, mýlel-li tím důstojný Geschäftsleiter, že moje zatčení je bezprostředně blízké jako logické dovršení všeho, co předcházel, anebo že si nezasloužím jiného konce a *jednou* se ho jistě dočkám.“ In: tamtéž, s. 291–292.

Pokud v této věci vskutku iniciativa vycházela od Zemana, šlo by o aféru s denunciačním pozadím. Událost je však V. Černým vyličena tak, jako by Wessely byl jenom „poslíčkem“ Zemanova rozhodnutí, což nepůsobí pravděpodobně.

426 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, trestní oznámení ministerstva vnitra proti L. Zemanovi, 5. 1. 1947, s. 15–16.

nemohla nevnímat a mnozí mu pochopitelně odpovídali podobnou mincí. Pro vztah mezi Zemanem a minimálně částí jeho podřízených byla příznačná vzájemná odcizenost.

Podle Jana Miesslera, který zpracovával případ tohoto kolaboranta před Národním soudem, personální politika Leopolda Zemana „zaslouží zvláštní kapitolu, neboť jeden z jeho prvních kroků v nové funkci byl skutečně svérázný: všem zaměstnancům redakce dal výpověď. To ovšem neznamenalo, že by se Lidové noviny ocitly ze dne na den bez redaktorů – ti měli vesměs dlouhé výpovědní lhůty a proto také nadále pracovali v redakci. Zemanovi šlo především o to, že dřívější pracovní smlouvy mohl nahradit novými – zejména špičkoví a těžko nahraditelní redakční pracovníci K. Z. Klíma a Eduard Bass měli velmi vysoké platy, které jim Zeman mohl v nové smlouvě snížit až na desetinu. Případní nespokojenci nebo ti, se kterými Zeman v redakci nadále nepočítal, nedostali novou smlouvu vůbec,⁴²⁷ což se ale týkalo jen Edvarda Valenty a výtvarníka Eduarda Miléna, vůči nimž byl pro jejich zednářství ostře naladěn Kožíšek, který patrně zpracoval snad ještě váhajícího Lischku.⁴²⁸

Celý postup, jakkoliv za něj byl Zeman zodpovědný, ovšem nejspíš nepocházel od něj – na to byl příliš „malým pánem“ –, ale přímo od Němců, patrně od tehdy v „mediálním Brně“ mocného Lischky. I tak to ale Zemanovi sotva nastoupivšímu do funkce moc nepomohlo.

V létě 1940 byli již čtyři redaktori Lidovek drženi v koncentračním táboře, šlo o Ferdinanda Peroutku, Josefa Čapka, Jaroslava Rejzka a Jana Dlabáče.⁴²⁹ Brzy po svém vstupu do arény Lidových novin Zeman provedl, opět patrně na Lischkův popud, jakousi inventuru pracovních sil, aby oddělil ty, kteří byli nějak „nenapravitelně zatíženi“ prvorepublikovými poměry, od těch, s nimiž bylo možno počítat

427 Miessler, Jan: *Leopold Zeman, šéfredaktor Lidových novin 1941-1945*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2004, s. 14–15.

428 Podle Zemana „Milén si ve své personální věci nejvíce ublížil sám tím, že dopustil, aby u Lischky za něho intervenoval jeho švagr, prý Blockleiter NSDAP Prochaska, který podle líčení Lischkova přišel na něho v plné nacistické uniformě. Kdyby nebylo tohoto zákroku, která (který – pozn. aut.) Lischku definitivně naladil proti Milénovi, bylo by se snad podařilo věc s jeho výpovědí nechat usnout“. In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, výpověď L. Zemana z 30. 12. 1946, s. 29.

429 Oba posledně jmenovaní byli později z koncentračního tábora uvolněni a vrátili se na své pracoviště.

i za „nové situace“;⁴³⁰ např. Eduard Bass a Karel Z. Klíma tu byli označeni za stoupence prezidenta Beneše, Eduard Milén a Vladimír Ůlehla za zednáře.⁴³¹

Vzdor tomuto ohavnému dokumentu udržoval Zeman „v redakci co nejděle osoby, které byly u okupantů v nemilosti, a to včetně Klímy, Basse, Sekory, Smetáčka a Mrkvičky, což se mu prý dařilo až do roku 1942 (zásah Moravce) a za což byl Kožíškem opakovaně denuncován. Navrátilce z koncentračního tábora (Dlabač, Rejzek) umisťoval na místa, kde neměli příležitost se politicky exponovat, stejně jako osoby, kterým z nejrůznějších důvodů hrozilo pracovní nasazení. I rozsudek Národního soudu na základě výpovědí svědků uznal, že v redakci udržoval nadbytek pracovníků“.⁴³² Pokud už musel někoho ze zaměstnání propustit, bylo to na přímý pokyn okupačních tiskových úřadů.

Na některé redaktory byl ovšem později vykonáván Zemanem tlak, aby odešli do důchodu. Týkalo se to např. redaktora Klusáčka, dlouhodobě hendikepovaného potížení se zrakem, nebo Františka Šelepý, který ovšem působil v Lidových novinách až do r. 1943.⁴³³ Zeman své počínání vcelku logicky vysvětloval snahou „zachránit“ mladší pracovníky listu, jimž hrozil přesun na práce pro říši.

430 „O známém ilustrátorovi dětských knížek a tehdejšími sportovními karikaturistovi Lidových novin Ondřeji Sekorovi se tak dovídáme, že „byl ženat s bohatou Židovkou. Formální rozvázání redakčního svazku s ním je žádoucí již proto,“ Eduard Milén je pro změnu „grafik známého jména, ale známý zednář, takřka ztělesňující dřívější zednářské tradice Lidových novin,“ proti tomu přestože byl například František Píšek „asi před 10 lety v redakci brněnské Rovnosti, rozešel se záhy s listem a komun. směrem, při čemž byl osobně zle postižen, a od té doby není politicky aktivní. Mám za to, že si zaslouží pardonu vzhledem ke své redakční užitečnosti a ochotné přizpůsobivosti, kterou již projevuje.“ Asi nejzajímavější je však hodnocení Ferdinanda Peroutky, prvotřídního žurnalisty s jednoznačně demokratickým smýšlením, kterého Zeman vydává za aktivistu (myšleno kolaboranta – pozn. aut.): „Kdyby mu byl povolen návrat do tisku, bylo by to pro tisk užitečné, neboť Peroutka byl v podstatě aktivistou a snad není nenapravitelně zatížen z dřívějšíka,“ píše Zeman doslova. Těžko soudit, zda považoval Peroutkovy články po Mnichovu, ve kterých se zrcadlí jeho zklamání ze západních velmocí, za argument, který by mohl Němce přesvědčit o Peroutkově „aktivismu“ a prospěšnosti jeho návratu do novin.“ In: Miessler, Jan: *Leopold Zeman, šéfredaktor Lidových novin 1941–1945*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2004, s. 15.

431 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1504, obžalovací spis národního prokurátora v trestní věci proti J. Pelíškovi, L. Zemanovi a J. Hlouškovi (správně Hloužkovi – pozn. aut.), nedatováno, s. 28.

432 Miessler, Jan: *Leopold Zeman, šéfredaktor Lidových novin 1941–1945*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2004, s. 15–16.

433 Zeman celou záležitost vysvětloval následujícím způsobem: „Je faktem, že Dr. Šelepý byl již řadu let churav, ale z důvodů finančních neodcházel do penze, naopak se služby v redakci téměř úporně držel. Kdyby byl chtěl se vyhnout důsledkům svého jmenování šéfredaktorem, mohl klidně odejít ze zdravotních důvodů bez jakýchkoliv obav. Je obecně známo v jeho okolí, (...) že Dr. Šelepý ani po mém jmenování šéfredaktorem v r. 1941 z redakce neodešel, ač mu byla nabízena

K okruhu novinářů pohlížejících na Zemana jako na nadřízeného, jemuž mohou leccos negativního přičítat na vrub, patřila přesto řada jmen starých Lido-vek, někdy i proslulých. Edvard Valenta – stejně jako V. Černý⁴³⁴ – mu vyčítal nucený odchod z brněnské redakce v létě 1940 – podle Zemana to však byla věc, o níž rozhodl R. Lischka⁴³⁵ – a dále tvrdil, že mu prostřednictvím Rudolfa Fejfuši hrozil koncentračním táborem.⁴³⁶ Otakar Mrkvička a Ladislav Khás Zemana dokonce podezřívali ze špionážní činnosti ve prospěch Němců již před válkou, což se ale nikterak nepotvrdilo. Někteří redaktori vinili Zemana ze styků s gestapem (např. J. Rejzek, F. Pivoň), považovali *aktivisty* Hudce, Pavlíka (např. J. Drda) či dokonce Krapla za jeho důvěrníky a hovořili o tom, že se jej bál i komisařský vedoucí R. Wessely (mj. O. Mikulášek, faktor V. Havlík). Objevila se rovněž domněnka, že nutil podřízené, aby špiclovali své kolegy (J. Rejzek).

Všechna tato obvinění však zůstávala nedoložena a v zásadě se dá souhlasit se Zemanem, když se ohradil, „že mnozí ze svědků tvrdí do protokolů okolnosti, které svého času zkreseně zaslechli, aniž byli jejich přímými svědky“.⁴³⁷ Sám závěr trestního oznámení naznačoval, že Zeman nečekal tak negativní výpovědi svých bývalých podřízených na svou adresu a doufal ve vylepšení svého obrazu cestou přímé konfrontace s nimi před soudem. Zeman prý „působil při výslechu dojmem slušným, odpovídal věcně a nepřicházel vůbec do rozpaků, byv pouze značně zklamán

plná pense, lépe řečeno plný aktivní plat, aby nebyl poškozen. Nechal proběhnout celoroční výpovědní lhůtu a nestaral se o pensionování. Když jsem se ptal některých redaktorů, proč Dr. Šelepa postupuje tak nerozumně, řekl mi tuším redaktor Hrnčíř, že již byl v dřívějších dobách takovými sliby zklamán, takže nyní nevěří ničemu. Dr. Šelepa odešel do pense až někdy počátkem 1943 (bylo to k 31. 3. 1943, definitivně pak přesně o rok později – pozn. aut.), když jsem požádal některé redaktory /tuším Rejzek a Hrnčíř/, aby ho pohnuli k odchodu, čímž se měl zachránit některý mladý redaktor ohrožený pracovním úřadem, vzhledem k nadpočetnému stavu personálu.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, výpověď L. Zemana z 30. 12. 1946, s. 18–19.

434 Černý, Václav: *Křik Koruny české. Paměti 1938–1945. Náš kulturní odboj za války*. Atlantis, Brno 1992, s. 121.

435 Bylo to prý „v důsledku akce Kožíškovy /tvrzení, že Valenta se při své cestě do USA v r. 1939 nějak provinil proti Německu a že jsou o tom ve Zlíně u firmy Baťa doklady/“. In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, výpověď L. Zemana z 30. 12. 1946, s. 20.

436 V rozsudku se k tomu pravilo, že nejenom „vzhledem k nejasnosti výpovědi Eduarda Valenty v tomto směru nemohl Národní soud vzít za prokázáno“, že se tak stalo. In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1505, rozsudek národního soudu z 23. dubna 1947, s. 27.

437 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, výpověď L. Zemana z 30. 12. 1946, s. 31.

výpověďmi lidí, od nichž čekal podle svého tvrzení pravý opak, což si prý vysvětluje jen snad jejich prestižními důvody.⁴³⁸

Řadu sporných bodů mezi šéfredaktorem a jeho podřízenými nebylo možné objasnit ani nedlouho po válce, protože si výpovědi protiřečily. Leckteré Zemanovy výroky lze chápat jako dobře míněná varování, ale i výhrůžky, záleželo na okolnostech, konkrétní situaci, interpretaci dotčených osob. Některé konflikty měly zcela maličké pozadí.⁴³⁹ Národní prokurátor některé Zemanovy domnělé výroky zapracoval do obžalovacího spisu,⁴⁴⁰ ale při soudním pojednávání se ukázalo, že na nich nelze stavět, protože svědci vesměs své výpovědi pozměnili, upravili nebo doplnili v takovém smyslu, že pro Zemana již nevznývaly zdaleka tak negativně nebo byly dokonce v zásadě negovány.⁴⁴¹ Mnohá svědectví měla také jen zprostředkovanou povahu, takže postrádala dostatečnou míru průkaznosti.

Podle Bedřicha Golombka po Zemanově nastoupení do funkce napřed šéfa redakční služby (1940) a pak šéfredaktora (1941) „ustal teror gestapa proti členům redakce“. Zeman sám „chtěl zaměstnancům bránit v ilegální činnosti proto, aby se nedostali do neštěstí“, za hejdrichiády „byl dojat osudem českého národa a později byl vlídný k lidem, o nichž věděl, že mají pevnou páteř“.⁴⁴² Jan Drda vysvětloval, že Zeman kolaboraci vždy jen předstíral „s velkým taktickým talentem, aby se

438 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, trestní oznámení ministerstva vnitra proti L. Zemanovi, 5. 1. 1947, s. 17.

439 Bedřich Golombek např. u soudu vypověděl, že Zemanovým „gestapáckým chováním“ mínil to, že obžalovaný „neodpověděl na ulici redaktorům na pozdrav“. In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1505, rozsudek národního soudu z 23. dubna 1947, s. 27.

440 Spis operoval mj. tím, že „k redaktoru Mikuláškově se vyslovil několikrát s pohrdáním o těch lidech v českém veřejném životě, kteří se octli v době nesvobody na indexu okupantů, jiným redaktorům vytýkal, že poslouchají Londýn, spisovatelům Janu Drdovi a Václavu Řezáčovi vytýkal jinotaje v jejich pracích a varoval je před pokračováním v této činnosti, Josefu Lerchovi předhazoval, že je Sokol, Benešovec a nespolehlivý člověk. (...) Redaktoru Janu Dlabacovi, který pracoval v redakci po svém návratu z koncentračního tábora, vyhrožoval několikrát při osobních schůzkách s ním, že se postará, aby se dostal tam, odkud se neměl vracet. Redaktoru Josefu Kepřtovi vyvolal aféry proto, že se Kepřta snažil opatřit výtisky Lidových novin manželce uvězněného redaktory (redaktora – pozn. aut.) Kladivý, k jehož obhajobě měly být předloženy, a dále proto, že Kepřta nechal ležet nějaké fotografie, které měly být uveřejněny, a upozornil na to tiskový odbor v Praze. Václavu Řezáčovi pak způsobil nepříjemnosti pro uveřejnění překladu, pořízeného překladatelem, který byl zatčen gestapem a byl jím ubit“. In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1504, obžalovací spis národního prokurátora v trestní věci proti J. Pelíškovi, L. Zemanovi a J. Hlouškovi (správně Hloužkovi – pozn. aut.), nedatováno, s. 32–33.

441 Např. výpověď J. Dlabace o vyhrožování koncentračním táborem, stejně tak tomu bylo s Rejzkovou výpovědí, která měla tu předchozí potvrzovat. In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1505, rozsudek národního soudu z 23. dubna 1947, s. 25–26.

442 Tamtéž, s. 27.

nedostal do nepříznivého světla“.⁴⁴³ Václav Řezáč nyní interpretoval Zemanovy výtky za protektorátu spíše jako svého druhu varování, žádné komplikace mu přitom nezpůsobil. Zvláště oba komunisticky orientovaní spisovatelé svými výpověďmi před soudem Zemanovi dosti pomohli. Mohlo to být i v jisté nepřímé souvislosti se Zemanovým blahovolným postojem vůči komunistům Františku Piškovi a Mórici Mittelmanovi-Černému, o čemž bude ještě řeč.

Podle výpovědi sazeče Jana Macků a univerzitních profesorů Františka Trávníčka a Zdeňka Hájka Zeman nebyl nikterak nepřátelský vůči lidem, kteří měli prohradní, legionářskou nebo sokolskou minulost. Národní soud proto konstatoval, že „nelze mít za to, že obžalovaný vystupoval nějak nepřátelsky proti osobám, které byly protiněmeckého smýšlení“.⁴⁴⁴

Vážné obvinění zavánějící udavačstvím představovala výpověď Bohumila Pištěláka, majitele podniku Globus, podle něhož Zeman dal R. Lischkovi články z Moravské orlice a Moravských novin z let 1936–1938. Tyto články byly ostře protiněmecké a jejich předání Lischkovi mělo Pištěláka poškodit. Zeman se už předtím přiznal k tomu, že Lischkovi předal Kožíškovu knihu Zakrvácené arény, což vysvětloval snahou zbavit se nenáviděného Kožíška, prý dokonce motivovanou ze samotného Globusu.⁴⁴⁵ Pištělákovu obvinění však poměrně logicky odmítl s tím, že pro Lischku v jeho úřadě nebylo nejmenším problémem obstarat si takové výtisky bez jeho pomoci. Před Národním soudem potom sám Pištělák označil Lischku za vyděrače a naznačil, že se za Zemana jenom kryl. Pištělák byl v r. 1941 se Zemanem v pracovněprávním sporu a Lischka mohl této okolnosti využít.

Ještě mnohem závažnější bylo obvinění Jaroslava Ondráčka, který byl manželem Šelepovy dcery Milevy a do r. 1941 pracovně působil ve Zlíně. Ondráček se domníval, že se Zeman někdy v létě 1941 vloupal do pracovního stolu F. Šelepů a odcizil v něm dopis, jenž mu adresoval ze Zlína. V tomto inkriminovaném psaní jej informoval, jak si Pelíšek počíná ve Zlíně, jak se obohacuje, vydírá podnik, šmelí, to vše díky své spolupráci s Němci. Zeman měl odcizený dopis okopírovat a předat Pelíškovi, Kožíškovi a Lischkovi, načež Pelíšek v listopadu 1941 zařídil, aby Ondráčka ze Zlína propustili. Měla tak podle něj začít rodinná kalvárie, která pokračovala zatčením Milevy Ondráčkové-Šelepové, učitelky angličtiny v Ústavu moderních řečí, během heydrichiády, vrcholila její smrtí 15. prosince 1942 v Osvětimi

443 Tamtéž, s. 28.

444 Tamtéž, s. 29.

445 Kniha byla prý Zemanovi „doručena z okruhu redakčního Kožíškova právě s tendencí“, aby se jeho prostřednictvím dostala k Lischkovi. Zeman v tom prý „spatřoval jeden z pokusů Globusu, zbavit se Kožíška, kdyby to bylo možno. Tento pokus však ztroskotal stejně jako jiné“. In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, výpověď L. Zemana z 30. 12. 1946, s. 36.

a doznívala ještě úmrtím zdrceného Šelepý 4. dubna 1945. Jaroslav Ondráček chápal Zemanovo jednání jako prvo počátek celého sledu neštěstí. V dopise adresovaném čs. ministerstvu vnitra se sugestivně ptal: „Uvědomí si někdy Leopold Zeman, že od okamžiku, kdy sáhl do cizí zásuvky po cizím dopisu – zasáhl tak krutě do osudu několika lidí, z nichž jeden byl umučen (...), druhý se utrápil?“⁴⁴⁶

Zeman se proti tomuto obvinění vehementně bránil, přiznal jen to, že mu Lischka dal dopis k přepsání. Pelíšek vypověděl, že dopis sice dostal od Lischky, ale že neví, odkud jej měl on. Zeman vysvětloval, že se dopis dostal do Lischkových rukou asi díky tomu, že se Lischka v létě 1941 v podniku volně pohyboval, protože Wessely musel dočasně narukovat a Lischka tehdy využíval pěkně zařízenou Šelepovu kancelář. Zeman se pochopitelně ohradil proti tomu, aby dopis byl dáván do souvislosti se smrtí Milevy Ondráčkové-Šelepové.⁴⁴⁷ Její tragický konec takticky odděloval od osobnosti jejího otce. Už v reakci na výslechy svědků orgány činnými v trestním řízení se snažil vyličít Šelepu jako člověka, který díky rodinnému spříznění požíval u Němců určité protekce,⁴⁴⁸ a tudíž dceřinu smrt nelze chápat jako nějakou „pomstu“ na něm za jeho činnost během první republiky.

Přes podivné okolnosti Zemanova podílu na celé aféře Národní soud nakonec nepřijal verzi, že by se do Šelepova psacího stolu skutečně vloupal a celou věc tak odstartoval.⁴⁴⁹ Pro Zemana to byl důležitý moment, v opačném případě by jeho konání muselo být považováno za udavačství. Nad celým případem a Zemanovou účastí v něm se ale přesto vznášá otazník vyvolávající podezření.

Národní soud nepřijal za prokázané ani to, že by Zeman manželce zatčeného redaktora Jaroslava Kladiwy Zdence odmítl dát „články jejího manžela“, jak to vysvítalo z její výpovědi i z výpovědi redaktora Kepřty.⁴⁵⁰ V aféře tzv. tiskových chyb, v níž figuroval

446 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1509, vyjádření J. Ondráčka z 6. 12. 1946, s. 1.

447 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, výpověď L. Zemana z 30. 12. 1946, s. 30.

448 Zeman přišel s informacemi, u nichž je těžké oddělit, kde končí pravda a začíná fáma. Tvrdil vyšetřovatelům, „že Šelepova manželka rozená Chalupecka z Toruně měla bratra, jenž patřil mezi nejstarší stoupence Hitlerovy a jednou na rozkaz Hitlerův byl odtransportován zvláštním letadlem k nutné operaci. Šelepova manželka byla bývalá tanečnice, která pod pseudonymem ‚Mata Rhani‘ jezdila s dívčí taneční skupinou v době okupace do Hamburku a do Rumunska, k čemuž by bývala asi sotva dostala povolení od německých úřadů, kdyby její manžel byl u nich špatně zapsán“. In: tamtéž, s. 19.

449 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1505, rozsudek národního soudu z 23. dubna 1947, s. 28.

450 Tamtéž, s. 29.

především sazeč Nádeníček, se Zeman zachoval způsobem, který mu také nebyl Národním soudem kladen za vinu.

Rozsudek ohledně Zemanova šéfování vcelku výstižně konstatoval, že „i když tu a tam řekl nějaké výroky, z nichž by bylo možno usuzovat na jeho aktivistické (myšleno kolaborační – pozn. aut.) smýšlení, nutno uvážit, že z výpovědí téměř všech bývalých členů redakce plyne, že jim nebyl příjemný příchod obžalovaného do redakce Lidových novin, že se proti němu vytvořila jakási animozita a nelze pustit ze zřetele ani to, že obžalovaný jako osoba exponovaná musel být v jistém smyslu opatrný a nemohl všem osobám kolem sebe důvěřovat (...)“⁴⁵¹.

O Zemanových konfliktech s treuhändrem Wesselym byla již řeč, na pozoru se však musel mít i před českými kolaboranty, kteří byli napojeni na různé skupiny, mocenské a také ideově politické. Zeman vysvětloval, že „sledoval taktiku nedopustit proniknutí nežádoucích živlů do redakce a všemožné tlumení aktivistických publicistických pokusů zvenčí“.⁴⁵² Na konci r. 1940 se mu prý podařilo překazit příchod Vojtěcha Roznera z Poledního listu, usilujícího zmocnit se kulturní rubriky Lidových novin. V tomto úsilí jej tehdy podporovali Kožíšek, ale i stoupající hvězda kolaborace, Moravec. Za rovněž neúspěšným Josefem Opluštěm – během protektorátu proslul rozhlasovými skeči – stál zase W. W. von Wolmar a Vladimír Krychtálek, tehdy už vedoucí Národního svazu novinářů.

Některým z těchto horlivců se však přesto podařilo do redakce vstoupit, samozřejmě s podporou Němců, zejména R. Lischky nebo R. Wesselyho. Zeman k tomu ve své výpovědi podotkl, že když mu byl přece „vnucen někdo, kdo chtěl vážně provozovat aktivismus a napadat surovým způsobem představitele zahraničního odboje, ztěžoval (...) mu všemožné činnost a posléze jej pod tou či onou záminkou vytlačil z redakce“.⁴⁵³ O Zemanových slovech a hlavně jeho motivaci si lze myslet leccos, faktem však je, že většina takových lidí opravdu dříve nebo později redakci opustila. V r. 1942 to byl mladý vlajkař Lubomír Uher a v r. 1943 i Josef Pavlík, kvůli němuž měl Zeman velký konflikt s Wesselym.⁴⁵⁴ Pavlík, jehož si Wessely přál za šéfredaktora pražské redakce LN, byl za druhé heydrichiády autorem zvláště odpudivého úvodníku Komu není rady, tomu není pomoci. Lidové noviny 50, 1942, č. 303, 17/6, s. 1.⁴⁵⁵

451 Tamtéž, s. 32.

452 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, výpověď L. Zemana z 30. 12. 1946, s. 4.

453 Tamtéž.

454 Tamtéž, s. 4.

455 Viz Pavlík, Josef: Komu není rady, tomu není pomoci. *Lidové noviny* 50, 1942, č. 303, 17/6, s. 1.

v „němž se mj. pravilo, že obyvatelé Lidic se dali do služeb „nejstrašnějšímu nepříteli arijského lidstva, židobolševismu“.⁴⁵⁶

Mimořádně nebezpečný byl také Eduard Krapl, který určitou dobu působil v listu dosazen přímo Lischkou. Stěžoval si až u Franka, že „Lidové noviny odnímají pracovnímu nasazení, ve prospěch vítězství říše“ 60 až 80 nadbytečných zaměstnanců.“⁴⁵⁷ Právě Kraplovi, odsouzenému již v říjnu 1945 mimořádným lidovým soudem k mnohaletému žaláři, byla přičítána některá udání na zaměstnance podniku adresovaná Zemanovi, který je pak musel řešit,⁴⁵⁸ ale také udání Františka Pivoně na gestapu, z čehož byl postiženým viněn mylně i sám Zeman.⁴⁵⁹

Už od léta 1942 byl součástí redakce Rudolf Hudec, prý Wolframův a Krychtálkův oblíbenec, který měl za sebou už dlouhou novinářskou kariéru. Za protektorátu přispíval mj. do Arijského boje a Vajtauerovy Přítomnosti, což bylo vysvědčení, jež mu jistě v Lidových novinách nezjednávalo sympatie. Zeman se jej mohl obávat jako konkurenta, především jej ale vnímal jako Wesselyho člověka. Dva roky, do léta 1944, se se Zemanem podílel na vytváření úvodníků a politických komentářů, pak přešel do Poledního listu a nedlouho před koncem války do Národní politiky. V lednu 1947 byl odsouzen mimořádným lidovým soudem na deset let, tedy na více než trojnásobek trestu vyměřeného později Zemanovi.⁴⁶⁰

Zvenčí se do Lidových novin snažili také proniknout různí *aktivističtí externisté*, obvykle spjatí s takovými organizacemi, jako byla zprvu Vlajka, později Veřejná osvětová služba (VOS), nebo Kuratorium pro výchovu mládeže. Někdy tito externisté reagovali na obstrukce s uveřejňováním svých článků denunciacemi listu nebo odpovědných osob.⁴⁶¹

Různými *aktivistickými horlivci* byli ohroženi všichni zaměstnanci Lidových novin a Lidové tiskárny, nejvíce však ti, kteří měli co skrývat. V odboji působili popravený redaktor Jaroslav Kládiva (25. červen 1943) a v Terezíně umučený Karel Zdeněk Klíma (23. srpen 1942). František Píšek, po válce šéfredaktor komunistické Rovnosti a po r. 1946 předseda zemského národního výboru země moravskoslezské, byl zapojen do podzemního komunistického hnutí. O Zemanovi vypověděl,

456 Večeřa, Pavel: *Obraz Lidových novin, Venkova a Národní práce v období existence Protektorátu Čechy a Morava*. Disertační práce. FSS MU, Brno 2001, s. 275–276.

457 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, výpověď L. Zemana z 30. 12. 1946, s. 7.

458 Tamtéž, s. 21.

459 Tamtéž, s. 26.

460 *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*. UK v Praze, FSV/ Matfyzpress, Praha 2007, s. 49.

461 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, výpověď L. Zemana z 30. 12. 1946, s. 4.

že věděl o jeho „smýšlení pro Německo neúnosném“, že tušil jeho aktivity, „byl vždy velmi nervosní, když (...) odjížděl jako spojka ilegální organizace z Brna do Prahy, upozorňoval ho na útoky podnikané proti němu v Arijském boji“.⁴⁶² Tato Píškova výpověď byla pro Zemana velmi příznivá a podporovala jeho verzi, že Píška v redakci chránil před Lischkou nařízenou restrikcí už v létě 1940.⁴⁶³

Zcela specifickou záležitostí byl případ Mórica Mittelmana,⁴⁶⁴ slovenského literáta židovského původu, který se pod jménem Jaroslav Černý skrýval v protektorátu. V části rozsudku vyhrazené Zemanovi stálo černé na bílém, že „obžalovaný (tedy Zeman – pozn. aut.) ho zaměstnával v redakci, i když se dověděl, že je žid a kryl ho i v době, kdy se o tom dověděla německá místa a zařídil, aby svědek nemusel předložit doklady o svém arijském původu a zařídil dále, aby svědkova přítelkyně Plšková-Tauberová byla umístěna na moravskoslezských hranicích, aby mohla provozovat ilegální činnost“.⁴⁶⁵ Zemana tyto skutečnosti stavěly do heroického světla, kdyby tu ovšem nebyly jisté stíny, jež dovoľovaly interpretovat Zemanovu aktivitu spíše jako zneužití intelektu a pracovní síly zcela bezbranného Mittelmana-Černého.⁴⁶⁶

462 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1505, rozsudek národního soudu z 23. dubna 1947, s. 42–43.

463 Zeman interpretoval svůj rozhovor s B. Golombkem o Píškovi po svém nástupu do funkce šéfa redakční služby v létě 1940 tak, že Golombek mu dal doporučení, aby Píška, kterého dosud neznal, „podržel v redakci vzdor nařízené restrikci“, což respektoval zejména, když mu „G. (Golombek – pozn. aut.) v rozmluvě obsáhle vylíčil jeho životní osudy“. In: NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, výpověď L. Zemana z 30. 12. 1946, s. 18.

464 Móric Mittelmann (-Dedinský) (1914–1989) byl slovenský divadelní a literární kritik a předkladatel. Studoval na univerzitě v Bratislavě, později v Praze, kde jej v březnu 1939 zastihla okupace českých zemí. Protože byl žid a nadto sympatizoval s komunisty, uchýlil se do ilegality, přičemž se mu podařilo získat falešné doklady na jméno Jaroslav Černý. V l. 1944–1945 byl vězněn v koncentračních táborech v Terezíně, Zamošce a Flossenbürgu. Po únorovém převratu byl znovu internován v l. 1949–1953 pro podezření z trockismu. Později se cele věnoval literatuře, překládal zejména z němčiny a publikoval pod jménem Móric Mittelmann-Dedinský. Viz http://www.snk.sk/swift_data/source/casopis_kniznica/2004/oktober/478.pdf

465 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1505, rozsudek národního soudu z 23. dubna 1947, s. 43.

466 Václav Černý pohlížel ve svých slavných válečných pamětech na Mittelmana dosti negativně, jeho hodnocení bylo podbarveno zřetelným – a nejenom osobně odůvodněným – nepřátelským zaujetím. Protektorátní působení M. Mittelmana i své pomyslné setkání s ním vylíčil V. Černý takto: „Po valnou část let 1943 a 1944 byl hlavním štitonošem Moravcova kulturního programu a pasovaným hlasatelem kolaboračního optimismu v umění vedoucí kritik Lidových novin (...) pseudonym Jaroslav Černý. Za firmou jména kryl se s fantastickou nestoudností židáček slovenského původu a v té chvíli i slovenské státní příslušnosti Moric Mittelmann, z pražských kaváren těsně před válkou dobře známý, drobounký a absolutně netalentovaný publicistický příživníček

Přesto, jak velký tu byl rozdíl oproti Zemanovi z léta 1940, kdy se u něj projevoval defetismus, byl člověkem plazícím se před Němci a rozdírala jej vlastní zbabělost. Mezi Zemanem z hořkého roku 1940 a Zemanem po stalingradské bitvě byl skutečně značný rozdíl. Pro spravedlnost je však třeba říci, že změna u něj byla patrná již dříve, snad mu opravdu docházela v jasnějším světle celá hrůznost nacistického režimu již v l. 1941–1942.

Ve dvou momentech snad nejvýrazněji vynikne jeho odlišnost od takového Kožíška nebo Pelíška. Nebažil po vnějších počtech, necpal se do popředí; již na podzim 1941 se neúčastnil pohřbu aktivisty Karla Lažnovského, který zemřel v souvislosti s tzv. chlebičkovou aférou, v červnu 1942 se jako jediný z vedoucích protektorátních šéfredaktorů neúčastnil tryzny za R. Heydricha na Pražském hradě, strasil se jednání Presseklubu a nevstoupil do nacistické Mezinárodní novinářské unie ve Vídni, na podzim 1943 ignoroval předání Lažnovského ceny.⁴⁶⁷ Na rozdíl od tolika jiných šéfredaktorů hnanych ziskovými motivy se také nenechal ve své funkci přepálčet, byť v tomto ohledu byl – či by byl – držen na uzdě komisařskými vedoucími, hlavně Wesselym, jemuž by ujídal z „misky“.

To, že by Zeman někoho z členů redakce nebo jiných zaměstnanců udával, se neprokázalo a je málo pravděpodobné, že by tomu tak bylo. Zeman byl štvancem strachu, ale ne do té míry, aby se zaprodal jako denunciant. Strachem z gestapa i z Kožíška klesal patrně až do léta 1941, pak se pomalu morálně revitalizoval, možná i s vědomím, že jakmile je ve válce Sovětský svaz, dny nacistů budou přece sečteny. Inteligentnímu a vzdělanému Zemanovi musela být paralela s Napoleonovým tažením na Rus v r. 1812 jasná od samého počátku.

(...). Že se tento izraelský homunkulus neostýchal čepovat veřejně ze sudu nejnutnějších ideových nacistických splašků, a to se vzezřením kulturního grand seigneura, v době, kdy jeho nejbližší bližní byli v tisícíhlahých davech hnáni k pecím, bylo jistě jen věcí jeho svědomí. I to, že na zájmy a slušnost české kultury kašlal, do té mu naprosto zřejmě nic nebylo. Ale samozřejmost, s níž se pohyboval mezi špičkami árijsství a s níž cirkuloval mezi Brnem a Moravcovým úřadem v Praze, kde ho znal každý pudlík, vyrážela dech: jeho nebetýčná drzost by byla z řádu „černého humoru“, kdyby nebylo býválo zřejmé, že jeho pánům musí být pravda jasná a že Mittelmannu používají k zvláštním účelům a na čas potřeby. A vskutku ho nakonec vykopli do Terezína a mně se dostalo zvláštní cti, že v závodu o svůj drahocenný život Jaroslav Černý podržel v koncentráku a především vůči českým lidem svůj pseudonym a vydával se za mne; a klaplo mu to, a hned v květnu 1945 mne v bytě vyhledal protektorátní český strážmistr, abych mu potvrdil, že se mnou při dopravě do Terezína slušně jednal, a dokonce mne ze svého krmil. Jeho úžas nad změnou mé fyzické podoby byl stejně upřímný a veliký jako zklamání nad tím, že jsem mu potvrzení nemohl dát; zato si odnášel dvojí poučení, jednak že dobrý čin má být sám o sobě odměnou, jednak že český četník udělá dobře, bude-li české „kultuře“ podruhé méně věřit.“ In: Černý, Václav: Křik Koruny české. Paměti 1938–1945. náš kulturní odboj za války. Atlantis, Brno 1992, s. 356.

467 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, výpověď L. Zemana z 30. 12. 1946, s. 5–6.

Jako podupaná tráva se začala jeho osobnost zvedat z prachu a v redakci to jeho podřízení pocítili – odtud to příznačně janusovské hodnocení Zemanova počínání během protektorátu, jako by šlo o dva rozdílné jedince, v paměti nejen kolektivní se čas poněkud sléval. Vlastní ponížení mu však redaktoři předválečných Lidovek nemohli odpustit, jakkoliv bylo jeho vystupování převážně účelové a motivované strachem. Jeho kolaborační tvář měla hrozivý škleb hlavně v prvním roce ve vedoucí funkci, ale to, „že sám nikoho nenutil ani nenabádal ku psaní aktivistických (myšleno kolaboračních – pozn. aut.) článků, jako se tomu dělo jinde, (...) by podporovalo jeho obhajobu, že se rozhodl, vzít tyto tak zahanbující a kompromitující nezbytnosti na sebe, aby ostatní redakce nebyla potřísněna“.⁴⁶⁸

Jestliže u Hloužka, Pelíška i Zemana lze v jejich způsobu řízení svěřených redakcí najít některé pozitivní momenty a oni sami nejsou černobílé postavy, **Antonín J. Kožíšek** je jiný případ. Jeho formy vedení a kontroly podřízených i majitelů, jak v brněnském Globusu, tak v pražském Tempu, vykazují rysy *aktivistického kolaboranta*, pro něhož bylo vyhrožování zaměstnancům téměř denním chlebem. Diktátorsky a zcela bezohledně se choval i k vlastníkům Globusu a Tempa a v podstatě je odštíhl od vlivu na obsah listů, které byly vytvářeny v jejich vydavatelstvích.

Šéfredaktorem listů vycházejících v Globusu se Kožíšek stal formálně již 15. září 1939 – reálně až 26. září t. r. – načež v podniku „nastalo (...) skutečné zděšení“,⁴⁶⁹ jež bylo stejné u majitele Globusu Pištěláka i u řadových zaměstnanců. Kožíškovo působení v Globusu bylo od počátku ve znamení hrubého nátlaku a vyhrožování.

Pištělákoví znemožnil „přístup do redakce a redaktorům zakázal, že od něho nesmějí přijmout žádný článek k uveřejnění“,⁴⁷⁰ vyhrožoval mu kvůli jeho zednářské minulosti i proto, že Moravské noviny a Moravská orlice ve 30. letech psaly proti nacistům a Hitlerovi. Zasahoval do ryze ekonomických záležitostí, do investic podniku, a angažoval se rovněž v rozhodování o výši mezd, jak aspoň tvrdil bývalý vlajkař – s organizací se ale rozešel ve zlém – Karel Strejc, který v redakci působil od 1. srpna 1942.⁴⁷¹

Někdy od r. 1941 nebo 1942 měl Kožíšek Pištěláka v hrsti také proto, že přistihl jeho bratra Karla, který se profiloval zejména jako sportovní novinář, dále redaktory

468 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, trestní oznámení ministerstva vnitra proti L. Zemanovi, 5. 1. 1947, s. 8.

469 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 115, inv. č. 1613, rozsudek a jeho vyřízení, s. 36.

470 Tamtéž.

471 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď K. Strejce z 30. 10. 1946, s. 1.

Františka Tumpacha a sportáka Oldřicha Skotala a úřednici Sofkovou, jak v noci, asi ve tři čtvrtě na jednu, poslouchali čs. rozhlasové vysílání z Londýna.⁴⁷²

Bohumil Pištělák pak druhý den prosil Kožíška, aby je neudával, přičemž mu nabídl až sto tisíc protektorátních korun, které však Kožíšek odmítl, neboť si prý chtěl, podle Pištělákova vyjádření, vše ještě rozmyslet. „Věc se vyřešila tak,“ vypověděl majitel Globusu, „že to Kožíšek neudal, avšak od toho okamžiku měl mne i bratra úplně v rukou.“⁴⁷³

Výsledkem byl růst Kožíškových finančních nároků: zpočátku pracoval za plat čtyři tisíce korun, ten však postupně stoupl na 12 tisíc; krom toho měl měsíčně zhruba 10 tisíc korun jako reprezentační příplatky, takže Kožíškův měsíční příjem v době jeho odchodu z Globusu přesahoval 20 tisíc korun.⁴⁷⁴ Tehdy se plat novináře v Globusu pohyboval kolem 1 500 korun.⁴⁷⁵ Jeho celkový roční příjem přitom mohl činit až 300 tisíc korun.⁴⁷⁶ Za své publikační počiny totiž nejspíš získával další finanční bonusy, aspoň redaktor O. Skotal tvrdil, že za knihu *Moře bídy* dostal jenom od Globusu 75 tisíc korun.⁴⁷⁷

472 Podlé výpovědi F. Tumpacha Kožíšek na gestapo volal, ale nezdařilo se mu spojení. Novinář vypověděl, že „poslechem byli (...) tak zabráněni, že (...) vůbec nepozorovali jeho příchodu“. Kožíšek se prý nenadále vrátil z nějakého výletu do sklípku v Čejkovicích, kam jej doprovázeli mj. Karl Schwabe a jiní Němci. Tumpach celou situaci vylíčil takto: „Kožíšek pronesl pouze: ‚Co tady děláte, tak vy posloucháte rozhlas, no tak dobře, volám hned Gestapo.‘ Jelikož jsme Kožíška dobře znali, věděli jsme zcela určitě, že Gestapo zavolá. Karel Pištělák a Oldřich Skotal odešli ihned za Kožíškem do jeho pracovny a snažili se ho prosbou od toho odvrátiti. Sám jsem zůstal za dveří (dveřmi – pozn. aut.) a slyšel jsem, jak Kožíšek rozhorleně odmítá s poznámkou, že to musí udělat, co by tomu řekli Němci, že se v Kožíškově redakci poslouchá zahraniční rozhlas. Slyšel jsem také, že Kožíšek telefonoval, pravděpodobně se však nedovolal, ježto asi za ¾ hodiny vyšli oba zmínění redaktori a řekli mi, že Kožíšek prohlásil, že si to do rána rozmyslí.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď F. Tumpacha z 6. 11. 1946, s. 1. Výpověď O. Skotala nepůsobila už tak jednoznačně a u Kožíška už měl intervenovat jenom K. Pištělák: „Byli jsme překvapeni a museli jsme přiznat, že skutečně posloucháme Londýn. Kožíšek beze slova odešel do své kanceláře a ihned telefonoval. Domnívám se, že volal Gestapo. Redaktor Karel Pištělák ve snaze zabránit katastrofě šel za Kožíškem a vysvětloval mu, že jsme poslouchali Londýn ze zvědavosti, neboť v té relaci mělo být hovořeno právě o Kožíškovi.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď O. Skotala z 16. 11. 1945, s. 1.

473 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď B. Pištěláka ze 4. 11. 1946, s. 2.

474 Tamtéž.

475 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď Č. Neshyby z 5. 11. 1946, s. 2.

476 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď J. Rudolfa ze 7. 11. 1946, s. 3.

477 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď O. Skotala z 16. 11. 1945, s. 2.

Redaktoři podniku Globus byli zastrašeni hned v první den války, kdy byli zatčeni v rámci preventivní zatýkácí akce Albrecht der Erste všichni odpovědní redaktoři Globusu, V. V. Koch,⁴⁷⁸ J. Drašnar⁴⁷⁹ a J. Rudolf,⁴⁸⁰ s nimiž měl mimochodem Kožíšek nevyřízené účty ještě z doby první republiky, jak už bylo řečeno. Že bylo uvěznění těchto mužů přičítáno k tíži Kožíškovi, si lze dobře představit.

Kožíšek patrně od podzimu 1941 zavedl systém, který spočíval v tom, že „podřízeným redaktorům poručil psát aktivistické (myšleno kolaborační – pozn. aut.) úvodníky a články, z čehož nebyl vyjmut ani sportovní redaktor, ba ani redaktorka Ženské hlídky (Jarmila Kindlová, později provdaná Neumanová – pozn. aut.). Kdo by se chtěl vzepřít, tomu hrozil gestapem. S redaktory nemluvil, příkazy vydával písemně. Stanovil přesný rozvrh, kdy který redaktor má napsat článek, k nimž i sám poskytoval náměty. Články pak opravoval, měnil a doplňoval, a mnohdy je podepisoval jménem redaktorů, kteří je nenapsali“.⁴⁸¹

Součástí Kožíškovy agendy byla tzv. kniha rozkazů a pokynů,⁴⁸² do níž byly písemně udíleny členům redakce nařízení, co mají vykonávat. Tato „kniha“ byla prý uzamčena v ohnivzdorné pokladně, protože nesměla být jako „tajemství“ vynešena z budovy.⁴⁸³

Pro Kožíškovo chování vůči podřízeným novinářům byla charakteristická brutální agresivita, despotičnost a neomalenost přecházející ve sprostotu. Podle J. Rudolfa někdy ůřadoval i opilý, to pak prý „řádl jako pominutý“; jednou mu prý v takovém stavu „vynadal, do praset“.⁴⁸⁴ Atmosféra v podniku musela být ale dosti nepříjemná, i když byl Kožíšek střizlivý, protože byl velice náladový a „zdálo se,

478 V. V. Koch pobyl v koncentračním táboře až do r. 1941, v l. 1942–1945 pak pracoval jako vedoucí sběrný vajeck a účetní v Rovném u Nového Města na Moravě. In: *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*. UK v Praze, FSV/ Matfyzpress, Praha 2007, s. 64.

479 J. Drašnar byl vězněn do počátku prosince 1940, poté pracoval v inzertním oddělení Moravských novin. In: tamtéž, s. 31.

480 J. Rudolf byl zadržen v koncentračním táboře rok a půl, po svém návratu v únoru 1941 „pracoval ve filiální redakci Moravských novin v Olomouci, po roce a půl byl znovu povolán do ústřední redakce v Brně. Po krátké době však byl dán k dispozici úřadu práce pro říší. Před prací v Německu ho zachránil faktor tiskárny Němec Sigmund Kaidusch“. In: tamtéž, s. 105.

481 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 115, inv. č. 1613, rozsudek a jeho vyřízení, s. 36.

482 Kniha nemohla sloužit jako předmět doličný před Národním soudem, protože byla hned po válce zabavena orgány NKVD a skončila neznámo kde. Viz Kůrková, Vendula: *Novinář A. J. Kožíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2011, s. 45.

483 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď Č. Neshyby z 5. 11. 1946, s. 1.

484 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď J. Rudolfa ze 7. 11. 1946, s. 3.

že někdy, když začal řídit, že je to člověk bez smyslů. Každého jeho slova muselo být uposlechnuto, byla vytvořena atmosféra k zalknutí, nebylo slyšeti nic jiného než sabotáž, sabotáž“.⁴⁸⁵ Novináři přitom své pracovní vytížení považovali za sotva nesitelné, protože podle Čenka Neshyby, asi dva měsíce Kožíškova zástupce pro interní redakčně-technické záležitosti, trvalo 14–16 hodin denně – a někdy dokonce až těžko uvěřitelných hodin dvacet.⁴⁸⁶

Před Kožíškovými výpady si nebyl jist ani další personál, úředníci, zřízení a dělníci,⁴⁸⁷ dokonce ani faktor tiskárny Sigmund Kaidusch, ač byl německého původu. Jeho případ stojí za pozornost jako příklad toho, že ani ve vyhrocených podmínkách okupace rozdělující obyvatelstvo protektorátu ostře na Čechy a privilegované Němce není možné vystačit s černobílými schématy. V tomto případě totiž Čech Kožíšek, *aktivistický kolaborant*, udal říšského státního příslušníka, který mu do očí řekl, že je hanobitelem vlastního národa.⁴⁸⁸ Kaidusch později napomohl smírně vyřešit i obvinění strojního sazeče Josefa Smolky ze sabotáže kvůli tiskové chybě.⁴⁸⁹

Ani v Globusu ale nepanovala nějaká solidární jednota zaměstnanců, speciálně redaktorů, proti Kožíškovi, protože byla soustavně narušována blíže nespecifikovanými donašeci. Museli to být lidé, kteří se účastnili i soukromých posezení

485 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď Č. Neshyby z 5. 11. 1946, s. 3.

486 Tamtéž, s. 2.

487 Určitou, ovšem selektivně zaměřenou vstřícnost projevoval Kožíšek jen vůči dělnickým profesím. In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď J. Neumanové, roz. Kindlové z 24. 11. 1945, s. 1.

488 Mělo se to stát na konci r. 1939, kdy si B. Pištělák sezval několik pracovníků Globusu, aby jim oznámil, že ziskovost Globusu je ohrožena Kožíškovou kolaborační horlivostí. Vzhledem k tomu, že Kaidusch byl mezi těmito sezvanými zaměstnanci jediným Němcem, rozhodl se ve prospěch podniku, v němž pracoval již od r. 1928, domluvit Kožíškovi. Po válce celou dosti ošemetnou záležitost popsal následujícím způsobem: „Přišel jsem do Kožíškovi (správně Kožíškovi – pozn. aut.) kanceláře a tomuto jsem řekl: Pane šéfredaktore Váš způsob psaní zničí úplně finančně podnik, podívejte se, všechny listy donesly vzpomínku na pana presidenta Masaryka, jediné naše listy ne. Dále jsem mu řekl, že jako Čech hanobí svůj vlastní národ. Na to Kožíšek vzal telefon a zavolal šéfa úřadovny říšského protektora Götze /Cermaka/ a stěžoval si mu na můj postup. V té době jsem odešel zpět do tiskárny a asi za půl hodiny mne volal majitel podniku Pištělák, že se mám ihned dostavit na gestapo, což mu bylo telefonováno. Odebral jsem se na gestapo, kde byl se mnou sepsán protokol za přítomnosti člena gestapa H a i n a, který se mnou sepsal protokol a na konec napsal větu, že jsem jednal ve smyslu nepřátelském (správně nepřátelském – pozn. aut.) proti Německu /deutschfeindlichen Sinne/ a v případě opakování, že budu předán do výchovného tábora. Na to jsem byl propuštěn.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď S. Kaidusche z 1. 11. 1945, s. 1.
Tuto událost Kaiduschovi ve své výpovědi v rámci přípravného řízení potvrdil strojník Viktor Havlík. Viz NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď V. Havlíka z 8. 11. 1946, s. 1.

489 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď J. Smolky z 6. 11. 1946, s. 1.

novinářů v brněnských restauracích a vinárnách (např. U Cikánků na Veveří, u Trepešů), kde se mluvilo dosti volně. Kožíšek účastníkům těchto sedánek naznačoval, že o všem, co se tam povídalo, dobře ví, jak uvedl ve své výpovědi Č. Neshyba. Buď jen blufoval, reálnější však je, že vskutku disponoval donašečem – nebo dokonce okruhem donašečů –, protože jeho znalosti témat těchto hovorů byly velmi dobré. Nikoho ovšem neudal,⁴⁹⁰ spíše se pasoval do role vědoucího šéfa, který s nadhledem sleduje „pošetilé“ počínání svých podřízených. V případě potřeby byl naopak ochoten některým podřízeným pomoci, pokud byli proskribováni, jako např. právě Neshybovi, který byl krátce zatčen v září 1942.⁴⁹¹

Atmosféra v Globusu byla po celé téměř čtyři roky, kdy tu Kožíšek jako šéfredaktor působil, negativně ovlivňována obavami zaměstnanců ze špiclování, Kožíškovou nevyzpytatelností a příklady jeho udavačství i zkazkami o něm.⁴⁹² Sám se musel nejenom mezi svými podřízenými cítit izolovaný či dokonce ohrožený, vždyť „měl od německých úřadů povolení nosit revolver. Toto povolení (...) dokládalo Kožíškovo výjimečné postavení mezi žurnalisty, tímto privilegiem se nemohl prokázat každý“.⁴⁹³

Na Kožíškově způsobu řízení se mnoho nezměnilo ani poté, co byl v květnu 1943 převezen do Prahy, aby se ujal Poledního listu vydávaného podnikem Tempo, a to jako náhrada za prý příliš měkkého a poddajného K. Wernera, jenž poledníku šéfoval dosud.⁴⁹⁴ Nátlak na majitele, systém písemných příkazů, nucení novinářů k psaní kolaborantských článků, to všechno byla již osvědčená praxe z Brna.

Kožíšek brzy po svém příchodu oznámil řediteli podniku Jiřímu Stříbrnému, synu známého politika a podnikatele, který Tempo založil a vlastnil, „že si bude rozhodovat o všem sám, že si do ničeho nenechá mluvit“. Také jej upozornil, „že dřívějšího zaměstnavatele B. Pištěláka vlastnoručně vyhodil z redakce“, tak aby se

490 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď Č. Neshyby z 5. 11. 1946, s. 3.

491 Tamtéž, s. 2.

492 O Kožíškově pověsti svědčí i to, co o něm řekl v přípravném řízení Ctibor Melč, od května 1941 šéf TO PMR, v.l. 1942–1945 vedoucí druhé sekce ministerstva školství a lidové osvěty (redakční služba a tisková dozorcí služba): „Z novinářských kruhů byl jsem před Kožíškem několikrát varován z toho důvodu, že prý má styky s SD nebo Gestapem. Byl jsem proto v rozhovorech s ním krajně zdrženlivý, poněvadž jsem tuto výstrahu bral na základě svých vlastních zkušeností vážně.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď C. Melče z 23. 10. 1946, s. 2.

493 Kůrková, Vendula: *Novinář A. J. Kožíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2011, s. 45.

494 Hned po Kožíškově příchodu do podniku byl snad na přímý nátlak W. W. von Wolmara propuštěn redaktor Jindřich Žitný, prý pro svou „politickou nespolehlivost“. In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď A. J. Kožíška z 25. 11. 1946, s. 14

mu to nestalo také.⁴⁹⁵ Poté si prý nadiktoval plat ve výši 14 tisíc korun, k tomu měsíčně na reprezentační a jiné účely dalších – průměrně – 15 tisíc korun.⁴⁹⁶ Tempo mu také prý muselo kompletně zařídit pětipokojový byt⁴⁹⁷ původně náležející rodině židovského původu.

„Podle výpovědi redaktorů Poledního listu a dalších zaměstnanců vydavatelství Tempo se poměry v redakci po Kožíškově nástupu značně zhoršily. Nový šéfredaktor byl podle nich „pánovitý a usurpátorský“, „asociální a zlomyslný“, „povýšený a nekolegiální“, vyhrožoval totálním nasazením a gestapem (...).“⁴⁹⁸ Šlo o charakteristiku nápadně podobnou té z brněnského Globusu. Běžné se stalo také vydírání, jež ohrožovalo samu existenční a mravní podstatu života podřízených. Podle Viléma Nejedlého Kožíšek novinářům tvrdil, že jsou „úředníci říše“, a proto nemohou své zaměstnání změnit, „opuštění novinářské služby je sabotáží, která se trestá koncentračním táborem, ba i smrtí.“⁴⁹⁹ Podle Lubora Chalupy jim zase hrozil, že „nenapsání příkázaného článku neodnese pouze odbojník, nýbrž s ním i celá jeho rodina“. Jediná cesta z redakce prý vede přes gestapo.⁵⁰⁰

Tlak však vyvolal odezvu, kterou Kožíšek, zvyklý na diktátorské manýry z Brna, nečekal. „V lednu 1944 napsal redaktor Pavel Křepela, jako šéfredaktorův zastupce, stížnost na Kožíška na tiskový odbor. Z listu odešlo (...) sedm redaktorů, všichni měli potíže na tiskovém odboru, ale problémy z odchodu pro list důležitých redaktorů vznikly u německých míst i Kožíškovi, jeho pozice byla podle redaktora Nejedlého částečně otřesena.“⁵⁰¹

Kromě Křepely tehdy měli redakci opustit Vladimír Bor-Strejček, Ladislav Koňas, Vilém Nejedlý, František Petrovický, Eva Sadecká a Štěpánka Janoušková-Doubková.⁵⁰² Celá věc ale nemusela mít tak jednoznačnou profilaci. Křepelu

495 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď J. Stríbrného ml. z 22. 10. 1946, s. 1.

496 Tamtéž, s. 2.

497 Podle redakční sekretářky Bertý Hubené si pak Kožíšek v redakci několikrát stěžoval, „že má poplivané dveře u svého bytu a když nemohl zjistit, kdo mu to dělá, (...) věc předal policii a ta potom zatkla domovnici“. In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď B. Hubené z 18. 10. 1946, s. 2.

498 Kůrková, Vendula: *Novinář A. J. Kožíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2011, s. 46–47.

499 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď V. Nejedlého z 24. 10. 1946, s. 1.

500 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 115, inv. č. 1613, rozsudek a jeho vyřízení, s. 37.

501 Kůrková, Vendula: *Novinář A. J. Kožíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2011, s. 47.

502 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď V. Nejedlého z 24. 10. 1946, s. 1.

Kožíšek ve své poválečné výpovědi označil za jednoho ze svých „nejaktivističtějších redaktorů“ – jeho dopis prý jej samotného denuncoval jako „politicky nespolehlivého“. Nejdříve si prý vyreklaoval Zankl do Ligy proti bolševismu a Petrovický chtěl sám odejít do zaměstnání ke svému budoucímu tchánovi. Nejostřeji se ale Kožíšek opřel do Š. Janouškové-Doubkové, když o ní řekl, že byla udavačka, měla poměr s vojákem wehrmachtu, po němž pobírala penzi, a dopustila se blíže nespecifikované „skandální historky se směnkami“. Měla prý velmi špatnou pracovní morálku, do redakce prý přicházela jen na několik minut denně, a ač byla soudní referentkou, jednání soudů vůbec nesledovala. Kožíšek na její adresu ještě podotkl: „Nenutil jsem ji psát politické články, které by bývala ráda psala, neboť byla již před okupací oficiálně akreditovanou zpravodajkou Poledního listu v Berlíně.“⁵⁰³

Zdá se, že i tato aféra přispěla k tomu, že se Kožíškovi v Praze nelíbilo, ostatně pražský život nazýval „džunglí a stokou“ a prý „pořádní lidé začínali teprve za Českou Třebovou“ – myšleno z pražské perspektivy.⁵⁰⁴ Ze svého předchozího působiště si do Prahy přivedl redakčního tajemníka Miloše Fenika, který mu prý byl oddaným nohsledem, však mu také v redakci říkali „oko a ucho vladařovo“.⁵⁰⁵ Pro Kožíška ovšem v Brně pracoval teprve od počátku srpna 1942, cenný pro něj byl i tím, že výtečně ovládal němčinu a stenografii.

Po Stalingradu i Kožíšek zapochyboval, že Němci válku vyhrají, a jeho aktivita v průběhu let 1944 a 1945 přece jenom asi trochu polevila, jak si stěžoval sám Moravec. Platilo to ale pro většinu protektorátních šéfredaktorů. Ani vývoj na válečných frontách v posledním zhruba roce války však nic nezměnil na Kožíškově terorizování podřízených. Podle faktora tiskárny Václava Víška, „aby nahnal zaměstnancům strach, říkával, že „až přijdou bolševici nebude pověšen jen on, ale i ostatní zaměstnanci tiskárny, poněvadž to co on napsal, oni sázeli““.⁵⁰⁶

V Tempu se Kožíšek podle všeho dopustil také jednoho ze svých udavačských zločinů, a to na sportovním redaktoru Zdeňku Šafránkovi, který prohlásil v srpnu 1944, že než by napsal požadovaný politický článek proněmeckého obsahu, raději vyskočí z okna. „Když se toto Kožíšek dozvěděl prostřednictvím akce redaktora Hampachera, který ze švandy vybíral Šafránkovi na věnec“,⁵⁰⁷ došlo 26. srpna 1944 k zatčení nešťastného redaktora. Pobyl si asi týden ve vazbě, do 3. září 1944, a po svém návratu do Tempa, kde byl nyní zaměstnán v administraci, tvrdil, že mezi

503 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď A. J. Kožíška z 25. 11. 1946, s. 14–15.

504 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď V. Nejdělého z 24. 10. 1946, s. 1.

505 Tamtéž, s. 1–2.

506 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď V. Víška z 18. 10. 1946, s. 2.

507 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď J. Stříbrného ml. z 22. 10. 1946, s. 2.

materiály, s nimiž gestapo pracovalo, viděl Kožíškovo vlastnoručně psané udání.⁵⁰⁸ Kožíšek už v přípravném řízení připustil, že Šafránka oznámil šéfovi Gruppe Presse, ovšem pod podmínkou, že z toho pro něj nebudou vyvozeny žádné „důsledky“ a později v jeho prospěch intervenoval.⁵⁰⁹

Krom toho vinil Kožíška Jiří Stříbrný ml. z udání svého tchána Josefa Žďárka, který měl být po jeho upozornění zatčen, protože jako „korektor přehlédł sazečovu chybu. Sazeč vysázel a vytiskl ‚strategie Rommelova‘ místo správného ‚strategie‘“.⁵¹⁰ Žďárek byl naštěstí ještě téhož dne z rukou gestapa propuštěn a posléze se nepodařilo prokázat, že by za chybou byl „sabotážní záměr“.

Šafránkuv (a možná i Žďárkův) případ ukazoval, kam až byl Kožíšek ochoten dojít, aby si vynutil poslušnost podřízených. Nic na tom nemění, že své oznámení Wolfovi podmiňoval ohledy na Šafránka, natolik musel Kožíšek metody nacistických orgánů znát, aby mu došlo, že tím Šafránka, který byl již v předdůchodovém věku, vystavuje vážnému nebezpečí. Že nakonec vše dopadlo vcelku dobře a Šafránek po svém návratu mohl pracovat v administraci listu, je asi spíše zásluhou majitele podniku, Jiřího Stříbrného st.

I když se Kožíškova denunce po válce mezi kopiemi jeho korespondence neobjevila, udání lze považovat za prokázané. Kožíšek tím překročil mez, která byla pro většinu jeho kolegů v bývalých seriózních listech hraniční. Jakkoliv byli protektorátní šéfredaktoři reprezentanty kolaborace, včetně té *aktivistické*, nelze je ztotožňovat s udavači. Nad něco takového byli svým způsobem povzneseni. Jinou věcí byly postupy „revolverové žurnalistiky“ typu Rudolfa Nováka, který se na vydírání proskribovaných jedinců přizívoval.

Závěrem lze říci, že všichni čtyři přední novinářští kolaboranti z Moravy byli neoblíbenými šéfy. Jinak to asi ani být nemohlo, ale ve světle poválečných výpovědí mohla být jejich neoblíbenost ještě vyostřena, protože někteří z podřízených se za nimi jako za „obětovanými beránky“ snažili schovat. Někteří z nich totiž nemuseli být bez viny a obava z nich naopak mohla motivovat samy šéfredaktory k horlivější službě. Protektorát byl prostředím, v němž se takřka každý člověk obával udání ze strany bližních, a ani sami šéfredaktoři si nebyli v tomto ohledu ničím jisti. Krom toho se v redakci vyskytovali ambiciózní horlivci, kteří měli záslusk na jejich vedoucí postavení; zvláště L. Zeman byl vystaven tlaku osob, jejichž kolaborace byla ještě aktivnější a bezohlednější než ta jeho.

V kruhu podřízených se obvykle vyskytovali jedinci, k nimž mívali šéfredaktoři důvěru, před nimi si ovšem zbytek redakce dával dobrý pozor, takže ani oni

508 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď Z. Šafránka z 18. 10. 1946, s. 1.

509 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 115, inv. č. 1613, rozsudek a jeho vyřízení, s. 67–68.

510 Tamtéž, s. 68.

nemohli plnit roli neformálního prostředníka v komunikaci. Většina šéfredaktorů také čelila určité redakční opozici, opatrné a vyčkávané, která nemusela být vůbec motivována národně rezistentním duchem, nýbrž osobními nesváry, někdy sahajícími do předválečného období.

Denunciaci jako snad nejodpudivější formu řešení „problémů“ s neposlušnými podřízenými však šéfredaktoři – s výjimkou Kožíška – nepoužili. Vystačili si vyhrůžkami, ale podobně jako psi, kteří štěkají, ale nekoušou, k uskutečnění takové hrozby nikdy nesáhli. Navzdory tomu atmosféra pracovišť, na nichž bylo zaměstnancům vyhrožováno gestapem či koncentračními tábory, významně ztěžovala nebo spíše znemožňovala nastolení vzájemné důvěry. A i když mnozí podřízení věděli, že jejich „uštěkaný pes“ usazený v šéfredaktorském křesle je ve skutečnosti neškodný „voříšek“, nikdy nemohli vědět, kam jej strach se svými velkýma očima zažene. I v posledním roce války, ba v jejím samém závěru, zůstával v redakcích strach přítomen, o to se už Němci postarali.

9. Po ovoci poznáte je

Ačkoliv si tato práce za cíl primárně neklade – a při svém omezeném rozsahu klást ani nemůže – výzkum mediálních produktů zvěčněných v tiskařské černi zažloutlých protektorátních novin, úplně je vynechat nemůže. Důkladnou analýzu, ať už kvantitativního (např. obsahová analýza) nebo kvalitativního (např. kritická diskursivní analýza) charakteru, by si jistě zasloužilo veškeré „novinářské dílo“ protektorátních šéfredaktorů, především úvodníky a komentáře. Na této úrovni však musí čtenáři postačit aspoň jisté vyčíslení kvantity jejich produkce. Jako určitý lakmusový papírek pak poslouží specifický úhel pohledu akcentující otázku po možné přítomnosti denunciací v těchto textech.

Dokumenty vypracované bezpečnostními a justičními orgány (trestní spis, obžalovací spis, rozsudek) proti novinářům postaveným před Národní soud se snažily vyčíslit také jejich mediální produkci a specifikovat její obsah.

Už jen v rozsahu činnosti nemohl **Antonín J. Kožíškovi** konkurovat žádný z dalších Moravanů, ostatně rozsudek Národního soudu zcela oprávněně hovořil o Kožíškovi s patřičnou ironií jako o „velmi plodném žurnalistovi“. Mezi 15. březnem 1939 a 5. květnem 1945 prý „napsal více než 2.500 úvodníků, článků, reportáží, rozhlasových projevů, přednášek a publikací“.⁵¹¹ Kožíšek pochopitelně psal především do Moravské orlice a Moravských novin, deníků podniku Globusu, kde působil až do května 1943 jako šéfredaktor, potom hlavně do novin Tempa, kam byl převelen,

511 Tamtéž, s. 37.

tedy zejména do Poledního listu. Své texty ale se zdarem prosazoval také v jiných dobových novinách, např. ve Večerním Českém slovu, Národní práci, v Pelíškově Zlíně/Světě, rovněž v Arijském boji nebo Zteči, časopisu Kuratoria pro výchovu mládeže, kolaborantské Vajtauerově Přítomnosti a dalších.

Pro Kožíška bylo typické, že nebyl jen novinářem využívajícím svých „schopností“ v tištěných médiích, ale uplatňoval se také jako propagandista v rozhlasu a při veřejných přednáškách. Jen v brněnském rozhlasu zvládl mezi 11. říjnem 1939 a 21. srpem 1941 na třicet přednášek či relací, v nichž se „věnoval“ především porážce Polska, skandinávských zemí a Francie.⁵¹²

Jaroslav Pelíšek se jako kolaborantský žurnalista projevoval až od začátku r. 1941, předchozí dvě léta byla ve znamení jen několika málo článků, vesměs nepolitického obsahu. Jádrem jeho činnosti spadalo do období 1941–1944, kdy vydal desítky novinových textů především ve Zlíně nebo Světě.⁵¹³ Je to jistě mnohem méně, než kolik toho „vyprodukoval“ Kožíšek, na druhé straně je třeba přihlídnout k týdenní periodicitě obou časopisů, případně jiných periodik baťovské provenience.

Krom toho vydal Pelíšek spolu s Kožíškem již zmíněnou publikaci Sever dnes, v listopadu 1942 se podílel s dalšími účastníky novinářské výpravy na okupované území Sovětského svazu na vydání knihy Čeští novináři na Východě a v dubnu 1943 sám realizoval publikaci Cizí svět s reportážemi z Ukrajiny a Krymu. V brněnském rozhlasu pronesl Pelíšek nejspíš jenom tři přednášky, dvě o zájezdu do Skandinávie s Kožíškem a 13. října 1942 přednášku Východ dnes. Krom toho vystoupil také několikrát s přednáškami na veřejných shromážděních; Pelíšek přiznal přednášky ve Zlíně a Vizovicích v r. 1942, jež byly určeny „mladým mužům“ a měly je informovat o poměrech v Sovětském svazu, a přednášku pro starosty obcí okresů Frýdek, Valašské Meziříčí a Vsetín uspořádanou v Brně, patrně s tímto tématem.⁵¹⁴

Aktivita **Leopolda Zemana** se datovala již do první poloviny roku 1940, kdy ještě pracoval pod Kožíškovým vedením v Moravské orlici. Šlo o šest textů věnujících se vesměs překotnému vývoji válečné situace v dubnu, květnu a červnu tohoto roku, po německých „blitzkrieg“ ve Skandinávii a na Západě.⁵¹⁵ Rok 1941 byl již plně spjat se Zemanovým působením v Lidových novinách, kde podepsal 61 článků

512 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 111, inv. č. 1556, přehledy a texty rozhlasových přednášek A. J. Kožíška (seznam připojených relací A. J. Kožíška 1939–1941).

513 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1505, rozsudek národního soudu z 23. dubna 1947, s. 7–10.

514 Tamtéž, s. 10–11.

515 Tamtéž, s. 20.

pod průhlednou šifrou „L(l)z“⁵¹⁶ nebo pod svým jménem.⁵¹⁷ V r. 1942 byla jeho produkce početně o něco nižší, podle rozsudku se tu však „propagace a podpora nacistického hnutí (...) projevuje mnohem zřetelněji a nezákonné činy okupačních úřadů a orgánů jim podřízených jsou schvalovány a obhajovány zcela otevřeně“.⁵¹⁸ I v letech 1943 a 1944 lze napočítat desítky Zemanových článků v Lidových novinách, jejich obsah ze setrvačnosti sledoval předchozí linii. V r. 1945 už ale Zeman publikoval jen dva kolaboračně zaměřené texty.⁵¹⁹ Roli nedělního úvodníkaře přitom na konci války přebíral v Lidových novinách samotný Emanuel Moravec. Celkem napsal Zeman během protektorátu okolo dvou set článků, které mu Národní soud vyčítal.

Na rozdíl od Pelíška, ale hlavně Kožíška, se Zeman nepodílel na reportážích z okupovaných zemí, nebyl účasten na rozhlasové propagandě ani na veřejných besedách, které by podporovaly okupaci a protektorátní režim. Omezoval svou činnost na funkci šéfredaktora Lidových novin, do nichž psal převážně úvodníky a zásadní komentáře.

Poslední ze čtveřice Moravanů, **Jan Hloužek**, se svým kolegům nemohl rovnat. Šéfredaktorem byl jenom od února 1943 do srpna 1944, proněmecky vyznávající články však psal do Ostravské Národní práce už předtím. Jeho mediální produkce v době, kdy byl šéfredaktorem, obnášela okolo čtyřicítky článků.⁵²⁰ Podobně jako v Zemanově případě i Hloužek tvrdil, že napsal jen články podepsané šifrou „hl“, což Národní soud také uznal.

Srovná-li se mediální „výkon“ všech čtyř souzených kolaborantů před Národním soudem, vyvstane nápadný rozdíl mezi rozsáhlým a mnohostranným „dílem“ Antonína Jaromila Kožíška a ostatními třemi novináři. Zatímco tato trojice většínou dělala jen to, co z titulu svých funkcí musela, Kožíšek se vyznačoval horlivostí, v níž byla asi nejenom potřeba zalíbit se Němcům, ale pravděpodobně i určitá touha postavit si – obrazně řečeno – „nehynoucí pomník“ *aktivistického novináře*, pokud možno nejenom na Moravě.

516 Zeman tvrdil, že články podepsané pod touto šifrou skutečně sepsal. Autorem těch, které se objevily pod značkou ln, prý ale nebyl. Národní soud toto tvrzení považoval za pravdivé. Viz tamtéž, s. 24.

Šifra ln jistě vyjadřovala stanovisko redakce, které ovšem bylo v podmínkách protektorátu především stanoviskem šéfredaktora a jeho „řídících orgánů“.

517 Tamtéž, s. 20.

518 Tamtéž, s. 22.

519 Tamtéž, s. 23.

520 Tamtéž, s. 40.

Kožíškovi, který si od mládí nesl rysy vyděrače, podvodníka a hochštapera, nelze v době protektorátu vytknout, že by byl líný. Ačkoliv se ještě ve druhé polovině 30. let v podnicích Globus jako řadový novinář rád vyhnul plnění svých povinností, pod Němci šlapal jako dobře natažené hodinky. Nelze se přitom ubránit myšlence, že v jeho horlivosti byl kus jakéhosi pozdně nalezeného životního smyslu, třebaže zvráceného. Už rozsah Kožíškovy novinářské činnosti napovídá, že Kožíšek na Němce vsadil všechno, co měl, a hrál vabank do samého konce.

Samozřejmě i obsah uveřejněných článků představoval pro Národní soud důkazní materiál. Výše zmíněné dokumenty vypracované bezpečnostními a justičními orgány proti čtyřem novinářům postaveným před Národní soud vytvořily několik kategorií snažících se postihnout klíčová témata těchto textů, jako např. adorace říše, nacismu a A. Hitlera, chvála okupantů v protektorátu, propagace tzv. Nové Evropy, tedy sjednocení evropského kontinentu okupovaného nebo kontrolovaného Němci, verbální útoky proti čs. státnímu zřízení v exilu v čele s prezidentem republiky E. Benešem, hanobení Spojenců a jejich válečného úsilí, protikomunistická a protisovětská rétorika či projevy rasismu zaměřené především proti židům apod.

Tato témata mají ovšem bez přihlédnutí především k instrukcím z tzv. tiskových konferencí pouze orientační povahu. Teprve rozbor témat a použitého jazyka by mohl odhalit, zda se články čtveřice moravských novinářských kolaborantů nějak odchyľují od instrukcí, zda je překračují, a pokud ano, jakým směrem, zda představují jejich inovace nebo přicházejí s originálními řešeními podporujícími pozici Němců a nacistů. Bez takové analýzy půjde vždy jen o velmi hrubý přehled témat, jež v podstatě vycházely z písemných instrukcí, Souborného přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku ze 17. září 1939 a hlavně z „tiskových konferencí“.

V člancích i vcelku málo horlivého protektorátního novináře lze snadno najít věty hanobící Edvarda Beneše a příslušníky čs. zahraničního odboje v Londýně nebo Moskvě, skandalizující Winstona Churchilla, vysmívající se Franklinu D. Rooseveltovi nebo vyhrožující Josifem V. Stalinem jako ztělesněním komunistické agresivity. A přece jsou většinou jen slovním odpadem, prázdným, echolalicky opakovaným odrazem dikce instrukcí. Ostatně, objektům hanobením, státníkům v Londýně, Washingtonu či Moskvě, sotva mohla ublížit „špinavá slina“ nějakého protektorátního pisálka.

Jinou věcí ovšem je, když někdo psal jmenovitě o lidech, kterých se mohly nacistické orgány snadno zmocnit, internovat je či je dokonce zbavit života. Zatímco čs. emigrantům v Londýně nebo Moskvě se nemohlo nic stát, jejich příbuzní a přátelé v protektorátu byli vystaveni zlovůli nacistů. Ukázat na ně, připomenout je, jak to v dnech druhé heydrichiády učinil Vladimír Krychtalek, má potom povahu denunciačního činu, bez ohledu na to, že to nebylo učiněno pokoutním, skrytým

způsobem, ale veřejně, prostřednictvím médií. A podobně – jakkoliv je to odpudivé – útočit verbálně proti levici a socialismu, židobolševismu, tzv. mezinárodnímu či světovému židovstvu, komunismu či bolševismu, plutokracii, „perfidní Anglii“ nebo třeba „degenerované americké kultuře“ je přece jenom něco kvalitativně odlišného než jmenovat konkrétní stoupence levice, socialisty, komunisty, židy, demokraty, anglofily nebo třeba jazzmany v protektorátu, u jejichž dveří mohlo v kteroukoliv denní či spíše noční hodinu zaklepat gestapo. Jednoduše řečeno, pokud protektorátní novinář něco takového učinil, aniž k tomu byl donucen „instruktáží shora“, jedná se o udání, jež by mělo být posuzováno dokonce přísněji než „obyčejné“ udání, neboť bylo dáno na srozuměnou velkému počtu adresátů, čtenářů, čímž se dále množovalo ohrožení denuncovaných jedinců. U Hloužka,⁵²¹ Pelíška⁵²² ani Zemana⁵²³ takové jednání prokázáno nebylo, u **Antonína J. Kožíška** však rozsudek hovořil jasnou řečí o případech mediální denunce, a to dokonce ad illustrandum. Objekty Kožíškových denunciací byli intelektuálové a umělci, a to

521 Hloužek se ocitl v podezření, že byl autorem nebo ideovým původcem článků Žaby na prameni a Bolševismus v kapse otištěných v Ostravské Národní práci, které denunciačním způsobem kritizovaly činnost ostravského národního divadla. Národní soud se v této věci přiklonil ke svědectvím, které hovořily o tom, že autorem článků byl Ladislav Novák a jejich původci jistý herec a herečka Národního divadla v Ostravě. Viz tamtéž, s. 39.

522 V obžalobě proti Pelíškovi představovalo vážný bod obvinění, že vyhrožoval občanu Karlu Reisovi, který byl židovského původu, dokonce se prý měl v první polovině roku 1942 proti němu zúčastnit „zastřehovacího aktu“ za účastní německých četníků. Viz NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1504, obžalovací spis národního prokurátora v trestní věci proti J. Pelíškovi, L. Zemanovi a J. Hlouškovi (správně Hloužkovi – pozn. aut.), nedatováno, s. 20.

Znalec Pelíškovy protektorátní dráhy M. Mašek k tomu ve své diplomové práci poznamenal: „Situaci, při níž mělo podle zástupce národního prokurátora k vyhrožování dojít, popsal Pelíšek takto: Podnět k setkání s Reiséem vzešel z návštěvy Pelíška a Götz-Tschermaka u továrníka Šerého ve Valašských Kloboukách. Götz-Tschermak se zde zmínil o tom, že potřebuje najít nějakého „typického židovského vykořisťovatele“, o němž pak chtěl napsat do tisku. Někdo z přítomných prý zmínil právě (...) Reise z Francovy Lhoty. Götz-Tschermak se rozhodl za Reiséem zajet a k účasti vyzval i Pelíška. Po nalezení Reise v jeho hostinci Götz-Tschermak požádal Pelíška, aby žida vyfotografoval. Reisovi prý nikdo nevyhrožoval a Götz-Tschermak s Pelíškem po několika minutách odjeli. Götz-Tschermak poté po Pelíškovi chtěl, aby o Reisovi napsal negativně laděný článek, což Pelíšek neudělal – zejména poté, co zjistil, že Reis dodává dobytek pro zlínská jatka. Článek nikdy nevyšel a Reisovu fotografii Pelíšek zničil.“ In: Mašek, Miroslav: *Zlínský novinářský aktivista Jaroslav Pelíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2009, s. 62–63.

Rozsudek později Pelíška tohoto obvinění zprostil.

523 O Zemanově nepotvrzeném podezření z odcizení korespondence mezi Šelepou a Ondráčkem už byla řeč.

levicově i pravicově⁵²⁴ smýšlející, a příslušníci brněnské, a vůbec moravské společenské a ekonomické elity.⁵²⁵ Kožíšek se nerozpakoval nepřímo některým z nich vyhrožovat koncentračním táborem.

Případem s nejzávažnějšími důsledky, v němž se Kožíšek angažoval, bylo mediální udání ředitele brněnského Zemského divadla režiséra Václava Jiříkovského a herce Josefa Skřivana, kteří přáli avantgardnímu divadlu a byli levicově orientováni. Po jejich „odchodu ze scény“ toužili fašisté a vlajkaři na Moravě,⁵²⁶ ale jak se zdá, také část německého okupačního establishmentu v Brně.

Poprvé Kožíšek zaútočil už v březnu 1940, když se v Moravské orlici objevil článek Divadlo musí vychovávat v duchu doby (27. březen 1940),⁵²⁷ v němž Kožíšek otevřeně atakoval J. Skřivana, když jej označil za demokrata a levičáka.⁵²⁸ Celé divadlo pak podle autora článku mělo sloužit levici a „Benešovým židozедnářům“. „Útoky se opakují v r. 1941. Moravská Orlice 29. 4. 1941 přinesla další článek obžalovaného „Špatné perspektivy brněnské činohry“,“⁵²⁹ který si krom vedení Zemského divadla vzal na paškál Jindřicha Honzla, o němž se uvažovalo jako o šéfovi činohry. 1. října

524 31. 5. 1940 Kožíšek např. uveřejnil článek s denunciačním podtextem Ozýváme se, v němž útočil na některé literáty, např. Františka Kožíka, Rajmunda Habřinu či Václava Prokůpka. In: Fürst, A. F. (A. J. Kožíšek): *Ozýváme se. Moravská orlice* 78, 1940, č. 125, 31/5, s. 4.

525 V rozsudku se píše, že jde o „denunciační články proti levicovým intelektuálům ze 14. 1., 4. 4., a 28. 11. 1940. mezi nimi článek „Nezval touží po nové hygieně“, ve kterém (Kožíšek – pozn. aut.) vytýká Nezvalovi oslavnou báseň napsanou na Jacobsona, který končí „... Snad trochu Šaratice po tomto židovském česneku a což také pár prostocviků?“ V jiných článcích, zabývajících se komunismem dotčených jmenuje básníka a spisovatele Halase, Olbrachta, Horu, Malířovou, E. F. Buriana a Beneše. V článcích ze 7/1, 14/1, 10/2 1942 útočí na členy Rotary klubu a jmenuje Konráda Vichra, velkoobch. Osvalda, obch. Dresslera, Dr. Lerka, o nichž uvádí, že byli čestnými konzuly dříve spřátelených států, Arnošta Píšu, bank. ředit. Dr. Ladislava Rozehnal, stavitele Nedělu, býv. starostu města Brna Karla Tomeše, Dr. Ing. Frant. Touška, Viktora Stoupala, ředit. pens. ústavu Růžičku, prof. Hugo Trauba, prof. Dr. Vlad. Ůlehu, Huberta Lamplotu, primáře Neuwirtha, prof. Ing. Lista, hoteliéra Moravce, býv. min. Dr. Engliše, ředit. Lid. novin. Dr. Cisaře, Ing. Jáchymka a mnoho jiných“. In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 115, inv. č. 1613, rozsudek a jeho vyřízení, s. 68.

526 Z jejich zatčení a následné smrti byl viněn také fašista Jaromír Čech z brněnských Obrán, člen direktoria a zemský organizační vedoucí fašistické organizace MNSS. V prosinci 1946 byl odsouzen mimořádným lidovým soudem v Brně na doživotí. Jako bývalý odpovědný redaktor Divadelního listu měl s ředitelem Jiříkovským a s režisérem a hercem Skřivanem mnoho neshod, a proto existuje důvodné podezření, že se podílel na jejich odstranění.

527 Kožíšek, A. J.: Divadlo musí vychovávat v duchu doby. *Moravská orlice* 78, 1940, č. 71, 27/3, s. 4.

528 Kožíšek o Skřivanovi psal jako o „známém puncovaném levičákovi demokratického smýšlení“. In: tamtéž.

529 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 115, inv. č. 1613, rozsudek a jeho vyřízení, s. 65.

1941 Kožíšek opět napadl duch a vedení divadla článkem Na Zavřela se zase zapomělo, v němž oslavoval kolaboranty protěžovaného českého dramatika Františka Zavřela, obdivovatele Friedricha Nietzscheho a představitele expresionismu v českém divadle.⁵³⁰ Psal tu o vůdčí „české intelektuální klice“ (Dalibor Chalupa) v kultuře podporující bolševismus (J. Skřivan) a bránící tomu, aby se prosadily „skutečné hodnoty“ (F. Zavřel).

Po tomto „mediálním odstřelování“ byl 3. listopadu 1941 V. Jiříkovský zatčen, jeho kolega, herec J. Skřivan, byl pro účast v komunistickém odbojovém hnutí zadržen už o měsíc dříve. Oba muži zanedlouho zahynuli v Osvětimi, Jiříkovský v květnu 1942, Skřivan pravděpodobně počátkem listopadu téhož roku v plynové komoře.

Kožíšek po válce vysvětloval, že za celou kampaní stál Rudolf Lischka, a vehementně se bránil, že by na zatčení a smrti obou divadelníků měl nějaký podíl. „Kožíšek se v případě umělců z brněnského divadla hájil tím, že nepsal nic, co by nepsali i jiní. Odmítl výpověď (...) Aujezdského o výroku týkajícím se odstranění Felixe Hereina-Jiříkovského. Nesouhlasil s tvrzeními svědků a prohlašoval, že byl Jiříkovského přítelem.“⁵³¹ Ve své výpovědi mj. uvedl, že se v inkriminovaném článku sice zmínil o Skřivanovi jako o stoupenci komunistického hnutí, prý „to bylo všude o něm známo“, takže se nemohlo jednat o udání. Podle Kožíška hned poté, co se o zatčení režiséra Jiříkovského i herce Skřivana dozvěděl, intervenoval na nejvyšších místech okupačních institucí v Brně.⁵³²

Národní soud ovšem Kožíškovi neuvěřil, hodnotil jeho obhajobu jako výmluvu: „Svědék Frant. Aujezdský potvrdil, že u příležitosti návštěvy u obžalovaného, když přišla také řeč na Jiříkovského, otevřel obžalovaný zásuvku svého stolu a ukázav tam na spisy, prohlásil ‚Tady mám žida Felixe Herajna-Jiříkovského a až to předám gestapu, tak zmizí‘. Člen gestapa Köstner pak sdělil svědku Aujezdskému, že případ Jiříkovského byl věcí Kožíškovou.“⁵³³ Aujezdského svědectví bylo oslabeno skutečností, že sám Aujezdský patřil k předním moravským fašistům a s Kožíškem měl v minulosti spory.

530 Kožíšek, A. J.: Na Zavřela se zase zapomělo. *Moravská orlice* 79, 1941, č. 231, 1/10, s. 5.

531 Kůrková, Vendula: *Novinář A. J. Kožíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2011, s. 76.

532 Kožíšek v protokolu uvedl, že ihned navštívil Götze-Tschermaka a spolu pak „šli k Dr. Schwabemu, který ještě o zatčení nevěděl a žádali jsme ho o přispění. Později jsem se dozvěděl,“ vypověděl Kožíšek, „že zatčení jmenovaných bylo ve spojení s nějakou letákovou a jinou akcí v zemském divadle“. Jako důkaz své nevinu Kožíšek připomínal „dobrý poměr paní Skřivanové“ k němu. In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 109, inv. č. 1546, výpověď A. J. Kožíška z 25. 11. 1946, s. 8.

533 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 115, inv. č. 1613, rozsudek a jeho vyřízení, s. 65.

O Kožíškově snaze zničit Skřivana a zprostředkovaně také Jiříkovského ovšem vypovídal i bývalý divadelní a kulturní referent Moravské orlice Jaroslav Gregor, který se dostal s Kožíškem už koncem r. 1939 do kontroverze kvůli hodnocení Skřivanova hereckého výkonu v Dykově Ondřeji a draku. Právě pro příznivou recenzi na Skřivanův herecký projev byl nakonec z redakce propuštěn; neposloužilo mu ani to, že byl znám jako zednář. Později, „při jednom náhodném setkání na ulici mu obžalovaný (Kožíšek – pozn. aut.) pohrozil ‚S komunistou Skřivanem jsem se vypořádal, se zednářem Gregorem se vypořádám!‘“⁵³⁴

Jistě, Kožíškův výrok mohl být projevem jeho bájevné lhavosti, snahy dodávat si před lidmi zdání větší moci, než jakou skutečně disponoval. Ovšem ani Gregor neunikl Kožíškově mediální pozornosti, která předcházela jeho zatčení. K tomu došlo 30. září 1941, přičemž už 1. března 1941 vyšel v Moravské orlici Kožíškův článek Zednáři se znovu scházejí, v němž Kožíšek Gregora nepřímým jmenováním jako organizátora zednářských schůzek v Praze, prý v jednom nočním podniku.⁵³⁵ Gregor po válce vypověděl, že byl vyslýchán úředníkem gestapa, který mu umožnil nahlédnout do spisu, v němž figuroval zmíněný Kožíškův článek. Již předtím jej přítomný německý šéf presidia finančního ředitelství Dr. Glattner, kde Gregor pracoval jako úředník, upozornil na to, „aby si dal před Kožíškem pozor“, že na něho „prostřednictvím prof. Lischky šve a označuje ho za ‚deutschfeindlich‘ (Němcům nepřátelského – pozn. aut.)“.⁵³⁶ Pokud přijmeme tuto verzi, mohl být i v cause Jiříkovský-Skřivan iniciátorem tragického konce obou umělců nikoliv Němec a okupant Lischka, nýbrž Čech a kolaborant Kožíšek.

Ani tato mediální denunciací nebyla poslední bez těžkých důsledků. Z pozdní zimy a jara 1942 pocházel útok Moravské orlice proti funkcionářům Ústředí moravských obcí, měst a okresů, bývalému agrárnickému poslanci Jaroslavu Bečákovi a vrchnímu magistrátnímu řediteli Františku Janíkovi, kteří prý v organizaci pěstovali „staré partajnictví“, jako by neviděli, že v protektorátu panují „nové poměry“. Za útokem sice stál tajemník Ústředí Kalina, ale nemohlo se to obejít bez Kožíškovy součinnosti. V dubnu 1942 byli Bečák s Janíkem zatčeni gestapem, první z nich byl vězněn až do konce války, druhý naštěstí jen dva měsíce. I když v tomto případě k úmrtí proskribovaných nedošlo, újma, kterou vytrpěli, je nepominutelná.

Kožíškova jmenovitá udání v tištěných médiích se týkala v drtivé většině, ba téměř bez výjimky, jeho působení v Brně, v Globusu. Právě s Brnem byl spjat Kožíškův život i jeho profesní působení, zde měly rovněž původ některé jeho osobní animozity. Zvláště tady měl také blízko k úředníkům okupační správy, k některým

534 Tamtéž, s. 65–66.

535 Viz ajk: Zednáři se znovu scházejí. *Moravská orlice* 79, 1941, č. 51, 1/3, s. 2.

536 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 115, inv. č. 1613, rozsudek a jeho vyřízení, s. 66.

gestapákům a členům SD a konečně právě zde také působil v letech 1940, 1941 a 1942, kdy se řadě kolaborantů zdálo, že Němci nezadržitelně zvítězí, a tudíž se původci udání nebudou muset ze svých činů nikdy a nikomu zodpovídat.

V rozsudku se o Kožíškově vině hovořilo jasnou řečí, když bylo konstatováno, že „Národní soud nabyt přesvědčení, že obžalovaný A. J. Kožíšek v zájmu Německa způsobil novinovými články ztrátu svobody a smrt většího počtu obyvatel republiky“.⁵³⁷ Po tomto verdiktu *via facti* Kožíšek již nemohl očekávat žádný jiný trest než hrdelní.

Závěrem by však mělo být řečeno, že podobné denunce nebyly běžným „denním chlebem“ kolaborujících novinářů, ani těch, kteří patřili k *aktivistické špičce*. Byla to záležitost spíše druhořadých pisálků, často fašistického, vlajkařského a antisemitského okraje novinářské obce, hlavně ale těch, jimž byly již od dob první republiky vlastní postupy „revolverové žurnalistiky“ vyžívající se ve skandalizaci a vyděračství. Kožíšek nezapřel, že se tímto typem žurnalistiky před válkou také živil, podobně jako „lidská kanálie“⁵³⁸ Rudolf Novák, šéfredaktor Arijského boje. Nyní však už nešlo o příživnictví *sui generis*, ale o podlost pracující v žoldu vražedného režimu, kdy obětem vydírání šlo doslova o život. Kožíšek se tím dotkl dna protektorátní žurnalistiky a definitivně prokázal, že je mu etická dimenze bytí zcela cizí.

10. Ve „veřejném“ zájmu

O míře angažovanosti souzené čtveřice během protektorátu si lze udělat obrázek také na základě její aktivity v různých veřejných organizacích existujících v protektorátu Čechy a Morava. Nutno přitom odlišovat politické působení v protektorátních organizacích různého typu od činnosti v profesní organizaci protektorátních žurnalistů, v Národním svazu novinářů (NSN). Povaha těchto institucí byla přitom v různých obdobích okupace dosti odlišná, a i to je třeba vzít v úvahu.

Národní souručenství (NS) s masovou členskou základnou téměř se kryjící s dospělou mužskou částí českého národa plnilo v r. 1939 a zčásti i ve dvou následujících letech určitou národně rezistentní úlohu, později bylo ale ovládnuto *aktivistickými kolaboranty* a jeho obranný potenciál byl zplaněn. Podobným vývojem prošly i jiné protektorátní masové organizace, které měly po 15. březnu určitou podporu veřejnosti, protože se snažily klást Němcům překážky v jejich snaze plně si podmanit okupované české země. Dozajista to platí i pro Národní svaz novinářů

⁵³⁷ Tamtéž, s. 68.

⁵³⁸ Černý, Václav: *Křik Koruny české. Paměti 1938–1945. Náš kulturní odboj za války*. Atlantis, Brno 1992, s. 185.

(NSN). Dokud byl do léta 1940 jeho předsedou František Bauer, souběžně působící v odboji, jednalo se spíše o pasivně rezistentní profesní sdružení protektorátních žurnalistů řídicí se vcelku vnitrodemokratickými principy. Později však i zde nastoupil proces zglajchšaltování, vrcholící v únoru 1942 jmenováním Vladimíra Krychtálka, jednoho z předních kolaborantů, do jeho čela.⁵³⁹

Jednoznačně negativní smysl však měly organizace kritizující protektorátní establishment z krajně pravicových, extrémně nacionalistických, fašistických či dokonce pronacistických pozic, jako tomu bylo v první řadě při rozvratné činnosti Vlajky. Okupační orgány ji využívaly k nátlaku na vedoucí protektorátní činitele, dokud se jim po Heydrichově příchodu do Prahy (září 1941) nepodařilo dosavadní protektorátní establishment definitivně rozložit a řízení kolaborace svěřit do Moravcových rukou.

Veřejná aktivita byla příznačná zejména pro **Antonína J. Kožíška**, o němž bylo již řečeno, že projevoval značné ambice, snad dokonce toužil po ministerském křesle. Ovšem řízení svěřených tištěných médií a také sama činnost novináře a reportéra jej vytěžovala do té míry, že jeho veřejné aktivity byly spíše formálního charakteru. Důvod spočíval také v tom, že až do května 1943 působil v Brně, ovšem „politika“ se i v protektorátu „dělala“ v Praze. Ani po svém přeložení do pražského Tempa Kožíšek s hlavním městem příliš nesrostl. Také centrální pozice E. Moravce v protektorátní kolaboraci Kožíškovi nepřála, protože mezi nimi panovaly nevlídné vztahy.

Kožíšek se angažoval ve Vlajce, byl jejím členem od 11. září 1939 do 19. ledna 1942. Opustil ji, jak vidno, ještě tentýž den, kdy byla jmenována protektorátní vláda Jaroslava Krejčího, v němž byl ministrem školství a lidové osvěty Emanuel Moravec, což znamenalo zpečetění konce Vlajky jako vlivné nátlakové skupiny. Od členství ve Vlajce si Kožíšek sliboval v první řadě výhody, pokud by Němci připustili její podíl na moci. Příslušnost k této organizaci mu ale nikterak nebránila v tom být rovněž členem Národního souručenství, ačkoliv to bylo vzájemně neslučitelné. Za jeho odchodem z Vlajky pak stálo také to, že se na jeho dvojí hru přišlo.⁵⁴⁰

539 Viz Končelík, Jakub – Večeřa, Pavel – Orság, Petr: *Dějiny českých médií 20. století*. Portál, Praha 2010, s. 108–109; Bednařík, Petr – Jiráček, Jan – Köppllová, Barbara: *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*. Grada Publishing, Praha 2011, s. 205–207.

540 „V dubnu 1941 brněnská župa Vlajky se usnesla a v prosinci 1941 podala do ústředí návrh na vyloučení obžalovaného (Kožíška – pozn. aut.), že zapírá členství v Národním souručenství a členu výboru NS Tomáši Hrubému zase zapřel členství ve Vlajce a z jiných dalších důvodů. Obžalovaný se zatím dozvěděl, že se připravuje jeho vyloučení, poněvadž členství ve Vlajce a v Národním souručenství je neslučitelné a předešel je tím, že sám 19. 1. 1942 z Vlajky vystoupil.“ In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 115, inv. č. 1613, rozsudek a jeho vyřízení, s. 30.

V Národním souručenství působil Kožíšek od r. 1940 v jeho výboru. Krom toho byl Kožíšek rovněž ve výboru Českého svazu pro spolupráci s Němci a České ligy proti bolševismu.⁵⁴¹

Kožíšek ovšem zaměřil svou pozornost hlavně na Národní svaz novinářů (NSN), v němž byl v l. 1940–1941 předsedou brněnské pobočky. Funkce v této organizaci mu byla náplastí na onu utrpenou bolístku z doby první republiky, o níž už byla řeč. 27. února 1942 byl jmenován Krychtálkovým zástupcem v NSN pro všechny moravské organizace, tedy pro Brno, Moravskou Ostravu a Olomouc,⁵⁴² „ačkoliv Krychtálek údajně navrhoval na tuto funkci Jaroslava Pelíška. Wolfram mu ale údajně doporučil jmenování Kožíška, nikoho jiného by podle něho zástupci německého tiskového úřadu v Brně neschválili“.⁵⁴³ Funkce v NSN propůjčovala Kožíškovi pozici předního novináře na Moravě, tedy úlohu, o jaké se mu za první republiky nemohlo ani zdát.

V NSN se domohl významné funkce i **Jaroslav Pelíšek**, a to právě díky Kožíškovi, přestože osobní vztahy mezi nimi už zdaleka nebyly růžové. Zdá se však, že si Kožíšek uvědomoval finanční potenciál baťovského Zlína, odkud mu také mohlo plynout „mléko a strdí“, a tak na Pelíška bral ohledy. 17. června 1942 Pelíšek dostal z Krychtálkova rozhodnutí na základě doporučení A. J. Kožíška funkci vedoucího odbočky NSN ve Zlíně a Uherském Hradišti, jež byla vyjmuta z obvodní odbočky svazu v Olomouci.⁵⁴⁴ „V dubnu 1943 pak Krychtálek Pelíška dokonce jmenoval svým zástupcem pro „věci spadající do oblasti moravských odboček svazu“.“⁵⁴⁵ I když se později objevil návrh na Pelíškovu odvolání, jehož pozadí je dosti nejasné, šéfredaktor zlínského Tisku se ve funkci udržel.⁵⁴⁶

541 *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*. UK v Praze, FSV/ Matfyzpress, Praha 2007, s. 68.

542 Tamtéž.

543 Kůrková, Vendula: *Novinář A. J. Kožíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2011, s. 49.

544 *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*. UK v Praze, FSV/ Matfyzpress, Praha 2007, s. 96.

545 Mašek, Miroslav: *Zlínský novinářský aktivista Jaroslav Pelíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2009, s. 41.

546 „Existuje (...) jeden doklad Pelíškova působení v Národním svazu novinářů – dopis z redakce Moravského slova Krychtálkovi z prosince 1943. Důvod jeho napsání není znám. Buď se Pelíšek ve funkci neosvědčil, ať už úmyslně či neúmyslně, nebo o ni prostě usilovali jiní. Autor dopisu zde Krychtálkovi mj. navrhuje, aby Pelíška ve funkci svého zástupce nahradil někým, kdo sídlí v Brně. Odůvodnil to tím, že právě tam sídlí všechny důležité instituce a že od Pelíška „nemůže přece nikdo žádati, aby podle potřeby třeba třikrát v týdnu přijel do Brna. Tolik času jistě nemá“. Pisatel dále navrhl, že by Pelíška ve funkci Krychtálkova zástupce pro Moravu mohl nahradit

Introvertní **Leopold Zeman** neměl o veřejné aktivity valný zájem, o jeho enormní ustrašenosti v prvních letech protektorátu však svědčí členství ve Vlajce, organizaci, která mu musela být cizí už s ohledem na jeho psychické dispozice, kultivovanost a vzdělání. Byl v ní registrován od 3. června 1940 do 23. července 1941; v r. 1940 zaplatil členský příspěvek ve výši 48 korun – možná jakousi daň ze strachu –, následujícího roku již členské příspěvky nezaplatil, asi se již cítil dostatečně pevný v sedle. Jakmile pak Zeman pochopil, že členství ve Vlajce mu už neskýtá žádnou ochranu, ba naopak, rychle ji opustil. Sám Zeman doznal, „že podepsal přihlášku do „Vlajky“, avšak nevyplnil ideový dotazník, který byl předpokladem definitivního členství“.⁵⁴⁷ Zemanovo angažmá ve Vlajce lze spíše než jako svědectví o jeho politických preferencích chápat jako další důkaz jeho strachu.

V lednu 1942 se stal členem poradního sboru NSN a o tři roky později, na sklonku války, se dostal do čestného výboru České ligy proti bolševismu, což mu asi mnoho radosti neudělalo.⁵⁴⁸

Jan Hloužek se v srpnu 1942 vcelku pasivně účastnil nakonec neúspěšného pokusu o ustavení Českého svazu pro spolupráci s Němci v Moravské Ostravě,⁵⁴⁹ byl tehdy členem dvacetičlenného přípravného výboru.⁵⁵⁰ Spíše jen formální byla také jeho tříměsíční funkce vedoucího Veřejné osvětové služby na přelomu let 1943–1944,⁵⁵¹ jejíž funkcionář Emil Mezírko vypověděl, že „vlastní Hloužkova činnost v této organizaci celkem nebyla valná a obviněný zde nevyvíjel žádnou iniciativu, zejména asi proto, že byl značně zaneprázdněn v divadle a v redakci“.⁵⁵²

Hlavní Hloužkovou veřejnou aktivitou v době protektorátu byla jeho účast ve výboru spolku ostravského národního divadla, kam byl kooptován jako zástupce

---

redaktor Böhm z Lidových novin. Krychtálkova odpověď se nedochovala, nicméně je jisté, že Pelíšek ve funkci zůstal a Böhm byl jmenován jeho zástupcem. Svědčí o tom ručně připsaná poznámka ve spodní části uvedeného dopisu: „Böhm zástupce Pelíška, oznámit dopisem P. a B.“ In: tamtéž, s. 41–42.

547 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, trestní oznámení ministerstva vnitra proti L. Zemanovi, 5. 1. 1947, s. 13.

548 *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*. UK v Praze, FSV/ Matfyzpress, Praha 2007, s. 138.

549 Tamtéž, s. 45.

550 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, trestní oznámení ministerstva vnitra proti J. Hloužkovi, 20. 12. 1946, s. 37.

551 *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*. UK v Praze, FSV/ Matfyzpress, Praha 2007, s. 45.

552 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1518, trestní oznámení ministerstva vnitra proti J. Hloužkovi, 20. 12. 1946, s. 37.

novinářů v r. 1939. Podle řady svědectví se tam projevoval jako přesvědčený stoupenec Němců,⁵⁵³ je však možné, že tak činil ze strachu, že šlo o obranné mimikry, které jej měly chránit před místopředsedou spolku Františkem Strakou, původně nižším magistrátním úředníkem, který usiloval s pomocí Němců o moc nad divadlem.⁵⁵⁴

Třebaže i v této „disciplíně“, jak je z předchozích řádků vidět, „zvítězil“ Kožíšek, ve srovnání s některými svými pražskými novinářskými kolegy, jako např. Vladimírem Krychtálkem, Jaroslavem Křemenem nebo i Vladimírem Rybou, byla jeho veřejná činnost vyloženež sekundární. Kožíšek byl nebezpečný nikoliv jako „politik“, nýbrž jako *aktivistický kolaborant* v médiích, jako zrádce, denunciant a „revolverový žurnalista“. Významnější bylo, že se Kožíšek spolu s Pelíškem angažovali v „moravské sekci“ profesní organizace, v níž Kožíšek reprezentoval *aktivistickou kolaboraci* ještě více oslabující už tak paralyzované zbytkybauerovského ducha v NSN.

11. Před Národním soudem

Všichni čtyři novináři, jejichž působení v protektorátu Čechy a Morava je předmětem tohoto pojednání, byli postaveni před Národní soud. Zatímco zlínský Jaroslav Pelíšek, brněnský Leopold Zeman a ostravský Jan Hloužek byli souzeni společně v dubnu 1947, soud s Antonínem J. Kožíškem proběhl již v březnu téhož roku. Jeho případ byl součástí procesu proti R. Novákovi a spol., který se zaměřoval na tzv. novináře druhého sledu, pro něž byl typický vypjatý antisemitismus, členství ve Vlajce, působení v Arijském boji a způsoby „revolverové žurnalistiky“ nikterak se neštítící denunciací.

Antonín J. Kožíšek byl zatčen hned 5. května 1945 a internován ve věznici v Praze na Karlově náměstí, načež byl brzy poté dopraven do Brna, do zajišťovací vazby na Lidické ulici. „Začátkem roku 1946, když bylo rozhodnuto o předání jeho případu k Národnímu soudu, byl poslán zpět do Prahy do pankráčské věznice, kde na něj byla uvalena soudní vazba pro důvodné podezření ze zločinu podle paragrafu 3 dekretu prezidenta republiky č. 16/45 Sb.“⁵⁵⁵

Hlavní přelíčení se konalo 10.–26. března 1947. Krom Kožíška v něm byli obžalováni rovněž bývalý šéfredaktor Arijského boje Rudolf Novák, někdejší novinář

⁵⁵³ Tamtéž, s. 35–37.

⁵⁵⁴ NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1505, rozsudek národního soudu z 23. dubna 1947, s. 38.

⁵⁵⁵ Kůrková, Vendula: *Novinář A. J. Kožíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2011, s. 52.

rozhlasu Alois Kříž, bývalý šéfredaktor Vlájky Emil Šourek a Gustav Dörfl, druhdy odpovědný redaktor Pražského listu. Předsedou senátu byl ustanoven JUDr. Jan Kaplan, jako přísedící Vojtěch Dolejší, Václav Křížek, Václav Konopa, Josef Linek, Josef Němec a Josef Sládek. Veřejným žalobcem byl národní prokurátor JUDr. František Tržický. Každý obžalovaný měl svého obhájce, Kožíška zastupoval JUDr. Zdeněk Koudele,⁵⁵⁶ který mu byl přidělen až 5. března.⁵⁵⁷ Přelíčení začalo v pondělí 10. března 1947 ve dvě hodiny odpoledne, konalo se ve velké porotní síni pankrácké věznice za účasti veřejnosti.

Obžaloba se v Kožíškově případě koncentrovala především na jeho všestrannou publicistickou činnost během protektorátu, která podporovala okupaci, a na jeho nadstandardní vztahy s okupačními úřady včetně těch bezpečnostních. Neméně důležitým bodem strategie obžaloby však bylo také podezření ze zrady, které se měl dopustit během Slovenského národního povstání na podzim 1944, když odevzdal německým úřadům závažné písemnosti vojenské povahy, jež tu zanechali ustupující povstalci.⁵⁵⁸ „Zločinu se také měl dopustit na zájezdu do Francie, když v Paříži (1940 – pozn. aut.) navštívil sídlo Československé národní rady (správně ČSNV – pozn. aut.) a redakci českého listu a odvezl množství listinného materiálu týkajícího se československého odboje ve Francii.“⁵⁵⁹ V popředí stála rovněž obvinění z denunciací, „zločinu proti osobám se Kožíšek podle žalobce dopustil zejména mnohými svými články, zejména články zaměřenými proti Židům, zednářům, rotariánům (...) či jednoduše osobám, které mu z nějakého důvodu překážely“.⁵⁶⁰

Kožíšek se hájil tím, že nikdy nebyl fašistou, byl však ovlivněn pravicovými ideologiemi první republiky, především nesouhlasil s bolševismem. Popíral své členství ve Vlájce, v Lize proti bolševismu a především odmítal, že by byl agentem SD. Před okupací prý vždy hájil zájmy Československa a jeho činnost byla protiněmecká, dokonce chtěl odejít v květnu 1939 do emigrace.⁵⁶¹ Své působení v Globusu

556 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 114, inv. č. 1604, zápis o hlavním přelíčení ve dnech 10.–26. března 1947, s. 1.

557 Kůrková, Vendula: *Novinář A. J. Kožíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2011, s. 64.

558 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 114, inv. č. 1574, obžalovací spis národního prokurátora proti obžalovaným, 22. 2. 1947.

559 Kůrková, Vendula: *Novinář A. J. Kožíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2011, s. 61.

560 Tamtéž.

561 „Kožíšek zdůrazňuje, že s okupací nesouhlasil a chtěl z okupované země odejít do emigrace do Anglie. Tento svůj úmysl spojuje s cestou do Anglie, kterou podnikl v květnu 1939. Úředníci velvyslanectví mu údajně jeho plán rozmluvili s tím, že otázka český(ch) zemí je vyřešena

a Tempu vysvětloval snahou pomoci jejich vlastníkům v překerní situaci.⁵⁶² Svou publicistickou činnost omlouval jako Němci vynucenou, sám prý ale podřízené redaktory nenutil psát ve prospěch okupantů. Styky s Němci vysvětloval tím, že se sám cítil ohrožen, protože okupanti mu vytýkali, že svou loajalitu jenom předstírá.⁵⁶³ Kožíšek se neváhal zaštitit ani odbojem, když zdůrazňoval, že jeho činnost byla koordinována s domácí i zahraniční rezistencí.⁵⁶⁴ Nakonec nelze pominout ani jeho tvrzení, že během okupace pomohl řadě „českých lidí“, jež uchránil před perzekucí, a to buď finančně, radou, nebo intervencí u německých úřadů.⁵⁶⁵

s konečnou platností zřízením protektorátu, a Kožíšek se proto rozhodl vrátit se a vyčkat.“
In: tamtéž, s. 65.

562 „Co se týká jeho novinářské činnosti, snažil se soud přesvědčit, že nejednal povětšinou ze své vůle, ale z vůle jiných, nebo na jejich žádost, a to z důvodu, aby jim pomohl. Na šéfredaktorské místo v podnicích Globus nastoupil dle své obhajoby na přání vydavatele Pištěláka proto, aby zachránil jeho podnik a dvě stě dělníků v něm zaměstnaných. Mělo jít o záchranu před úplnou finanční zkázou. Pištělák měl před Kožíškovým nástupem půlmilionový dluh, za Kožíškova vedení redakce měl získat své milionové jmění zpět. Ani do podniku Tempo, vydavatele Poledního listu, Kožíšek údajně nenastoupil dobrovolně, ze svého vlastního rozhodnutí. Šlo o „diktát, je-muž nebylo možné odporovat“, obhajoval se. Kožíšek dle svého vyjádření chtěl dokonce povolání šéfredaktora a celou žurnalistiku opustit, ale nebylo mu to německými místy umožněno.“
In: tamtéž, s. 65–66.

563 Tamtéž, s. 66–67.

564 V. Kůrková, která ve své diplomové práci celý proces rekonstruovala, k tomuto bodu konstatovala: „Ne zcela snadno uvěřitelným argumentem, který měl svědčit v Kožíškův prospěch, bylo jeho ujištění, že svou žurnalistickou činnost řídil pokyny zahraničního i domácího odboje a že s domácím odbojem byl dokonce skrze Aloise Eliáše ve spojení. „Nalezl se doklad o tom, že gen. Eliáš mne pokládal za spolehlivého pro cíle odboje,“ tvrdil Kožíšek ve své obhajobě. Takový doklad, který by dokazoval spojení mezi gen. Eliášem a Kožíškem, nebo jakékoliv kladné Eliášovo vyjádření o Kožíškově osobě, nebylo soudu předloženo.

Kožíšek se dovolával také zahraničního odboje. Netvrdil sice, že by byl přímo ve spojení se členy českého odboje v exilu, v obhajobě ale prohlašoval, že ve své novinářské práci se řídil jeho pokyny. Vycházel z toho, že Beneš, souhlasí s tím, aby část veřejně činných lidí dělala politiku, které se dnes říká „kolaborantská“. Trval na tom, že jednal v duchu tehdejší situace, v souladu s tím, k čemu nabádal londýnský rozhlas. Londýn podle něj věděl, že novináři v protektorátu jsou pod obrovským tlakem a nejednají a nepíší dobrovolně. Obyvatelé protektorátu stejně jako Beneš dle Kožíškova vyjádření věděli, že zprávy v novinách jsou nadiktované a novináři jsou nuceni předkládat čtenářům či posluchačům obsah dodaný jim gestapem.“ In: tamtéž, s. 67–68.

565 I tento bod V. Kůrková ve své diplomové práci pečlivě vyšetřila a dospěla k tomuto závěru: „Dalším, a možná nejdůležitějším a nejpádnějším argumentem Kožíškovy obhajoby bylo tvrzení, že během okupace pomohl mnoha českým lidem, ať již finančně, intervencí u německých míst nebo jiným způsobem. (...) Ve vývodním návrhu své obhajoby vyjmenoval Kožíšek množství případů své pomoci s přáním předvolat svědky, kteří by mu jeho záslužnou činnost mohli dosvědčit. Množství jím uváděných listinných důkazů, jako korespondence či nejrůznější spisy, nebylo k dispozici, stejně tak mnozí svědci.

Národní soud musel vzít v potaz četná svědectví, z nichž většina byla zaprotokolována ve formě výpovědi, některá však byla učiněna přímo před soudem. Svědectví Kožíškových kolegů a podřízených, stejně jako nemnoha německých úředníků, s nimiž byl Kožíšek ve styku a kteří byli Národnímu soudu k dispozici (Schetke, Weithofer), byla v drtivé většině vůči obžalovanému záporná.⁵⁶⁶ Velký význam pro rozhodnutí Národního soudu měl nález vojenských odborníků pplk. L. Chodila a škpt. A. Fršlínka, kteří hodnotili vojenský význam materiálů ukořistěných Kožíškem během SNP a předaných Němcům. Znalecký posudek a výpovědi obou důstojníků před soudem potvrzovaly závažnost způsobených škod a skutečnost, že si Kožíšek i jako civilní osoba musel být vědom, co dělá a jaké mohou z jeho činu

Nicméně našli se lidé, kteří potvrdili pravdivost Kožíškových výpovědí týkajících se záchranu lidí, jejich zdraví, či majetku. Přímo v soudní síni na Pankráci nikdo z nich nevyprávěl, několik svědků podalo svědectví u krajských soudů, která pak byla čtena během procesu. Jedním z těchto svědků byl například profesor brněnské techniky Václav Kubelka, jenž byl údajně až na Kožíškovu přímluvu propuštěn z vazby gestapa. Kubelka, který byl zatčen za účast v odboji, byl vyslechnut na žádost Antonína Kožíška u Krajského trestního soudu v Brně až 17. března 1947, kdy už byl proces se skupinou Novák a spol. v plném proudu. Přiznal Kožíškovi zásluhy na svém propuštění a na tom, že jeho zatčení skončilo pouhou domluvou.

V Kožíškův prospěch dále vypověděl Jindřich Svoboda, Kožíškův brněnský soused. Za heydrichiády byly u bratra pana Svobody nalezeny zbraně a jeho synovec byl zatčen gestapem. Za držení zbraní byla automatickým trestem smrt nejen pro toho, kdo zbraň držel, ale i pro jeho rodinu. Jindřich Svoboda podle své výpovědi šel za Kožíškem s žádostí o pomoc. Kožíšek u gestapa zřejmě ve věci intervenoval, poradil také údajně Svobodovi, co má rodina při výslechu vypovídat, aby škody byly co nejmenší. František Svoboda byl poté skutečně gestapem propuštěn.

Je nemožné dopátrat se dnes toho, co se v případě držení zbraní odehrálo, ale je těžké uvěřit, že Kožíšek by měl až takový vliv, že by dokázal odvrátit přísný trest (...). Snad byl svědek Svoboda něco Kožíškovi dlužen a svým svědectvím se mu to pokoušel vrátit. Nicméně porota zřejmě jeho svědectví přílišnou váhu nedávala. Později Kožíšek intervenoval i za další členy rodiny pana Jindřicha Svobody, kteří se dostali do konfliktu s okupační mocí kvůli útěku rodinného příslušníka za hranice a vykrádání poštovních balíčků.

Antonín Kožíšek také údajně několika lidem pomohl tím, že je předem varoval, že gestapo má v plánu je navštívit. Takovéto varování potvrzuje Bohumil Komůrka, brněnský knihkupec, který ve svém příspěvku sděluje, že jen díky Kožíškovi, stačil včas před příchodem gestapa odstranit závadné věci ve svém závodě.

Podobných svědectví, která by potvrzovala Kožíškovo tvrzení o jeho pomoci českým lidem, bylo ovšem poskrovnu, oproti svědectvím v jeho neprospěch tvořila výraznou menšinu.“ In: tamtéž, s. 68–69.

566 Nutno ovšem počítat s tím, jak uvádí V. Kůrková, že se zainteresovaní jedinci snažili především „zachránit sami sebe a k tomu potřebovali být vnímáni v lepším světle než ostatní“. In: tamtéž, s. 64.

vyplýnout důsledky.⁵⁶⁷ O tuto expertizu pak mohl Národní soud opírat svůj verdikt ve věci zločinu proti státu, jehož se měl Kožíšek dopustit.

K vynešení rozsudku došlo 26. března 1947. Tehdejší komunistická Rovnost vycházející v Brně, Kožíškově domovském městě, psala, že „velká porotní síň v Praze na Pankráci byla ve středu dávno před 14. hodinou obsazena do posledního místa. Několik filmařů a fotografů očekávalo v tu dobu příchod pěti (...) novinářů, Nováka, Kožíška, Kříže, Šourka a Doerfela (správně Dörfla – pozn. aut.), kteří vstupovali do soudní síně naposledy, tentokrát aby vyslechli rozsudek“.⁵⁶⁸ Soudní proces nepochybně poutal pozornost dobových médií.⁵⁶⁹

Rozsudek byl dosti rozsáhlý, disponoval 116 stranami hustě popsaných strojopisným textem, v němž se vysvětlovaly důvody, které vedly Národní soud k těžkým trestům, jež obžalovaným vyměřil.⁵⁷⁰ A. J. Kožíšek byl stejně jako R. Novák a A. Kříž odsouzen k trestu smrti, E. Šourek a G. Dörfl k mnohaletému vězení.

V rozsudku se mj. pravilo, že všichni obžalovaní „jsou vinni. I. že v době zvýšeného ohrožení republiky 1) všichni v Praze, v Brně a jinde propagovali a podporovali jako novináři fašistické a nacistické hnutí tiskem, někteří z nich i rozhlasem a na veřejných shromážděních schvalovali a obhajovali nepřátelskou vládu na území republiky a jednotlivé nepřátelské činy okupačních velitelství, úřadů a orgánů jim podřízených v úmyslu, aby rozvrátili mravní, národní a státní vědomí československého lidu, zejména mládeže a to za okolností zvláště přitěžujících, 2) Antonín Jaromil Kožíšek za války opatroval nepříteli prospěch za okolností zvláště přitěžujících, 3) Rudolf Novák sám v součinnosti s jinými a Ant. Jaromil Kožíšek v zájmu Německa způsobili novinářskými články ztrátu svobody a života většího počtu obyvatel republiky (...) č í m ž s p á c h a l i všichni obžalovaní zločin proti státu podle § 3 odst. 1 dekr. pres. republiky č. 16/45, ve znění zák. č. 23/46 Sb., Ant. Jaromil Kožíšek zločin proti státu podle § 1 retr. dekr. č. 16/45 Sb. spáchaný zločinem podle § 6 č. 1. zák. na ochr. rep. č. 50/23 Sb. zák. a nař., Rudolf Novák a A. J. Kožíšek zločin proti osobám podle § 7 odst. 3 retr. dekr. č. 16/45 Sb. (...)“.⁵⁷¹

Jak je z rozsudku vidět, v očích Národního soudu byl Kožíšek nejenom novinářem pracujícím ve prospěch okupantů, ale také zrádcem a udavačem. Hovořilo

567 Viz NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 114, inv. č. 1600, posudek vojenských znalců ve věci obžalovaného A. J. Kožíška, 21. 3. 1947.

568 O. B.: Kožíšek, Kříž a Novák odsouzeni k trestu smrti. *Rovnost*, 1947, č. 73, 27/ 3, s. 3.

569 Podrobněji o reflexi soudního procesu tištěnými médii viz Kůrková, Vendula: *Novinář A. J. Kožíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2011, s. 82–85.

570 Viz NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 115, inv. č. 1613, rozsudek a jeho vyřízení.

571 Tamtéž, s. 1–2.

se zde ovšem jenom o mediálních denunciacích, které soud mohl díky dochovaným novinovým článkům považovat za prokázané.

V poslední chvíli se A. J. Kožíšek pokusil zvrátit svůj osud žádostí o milost, napsanou ihned po vynesení rozsudku. Je zajímavým svěděctvím o myšlenkových pochodech odsouzeného v této pro něj tak těžké chvíli. Z dokumentu je zjevné, že s trestem nebyl smířen a nepovažoval jej za spravedlivý.

Argumentoval tím, že se sice během okupace dopustil jako šéfredaktor „určitých poklesků“, nespáchal je však úmyslně, nýbrž k nim byl donucen. Jeho cílem prý bylo vždy pracovat na tom, aby český národ přestál okupaci bez „větší pohromy a újmy, a aby mu zůstala zachována svěbytnost“. Kožíšek se dovolával toho, že „pomohl tolika českým lidem z tísně“, a i proto chápal svůj trest jako „velmi přísný“. Snažil se zlehčit váhu poskytnutých svědeckví a stěžoval si na to, že během vyšetřování, kdy byl vězněn, nebyl „obeznámen se svědeckými výpověďmi“. V závěru své žádosti zoufale prosil o život, přičemž se dovolával soucitu se svou matkou, kterou by jeho poprava těžce zasáhla.⁵⁷²

572 Celý dokument zněl takto: „Slavný Národní soude! Rozsudkem Národní soudu v Praze, ze dne 26. března 1947, č.j. TNs 6/47, byl jsem uznán vinným, že jsem spáchal zločin proti státu, dle § 3 odst. 1, § 1 retr. dekretu resp. § 6 odst. 1 zák. č. 50/1923 Sb., § 7 odst. 3 retr. dekretu a byl jsem odsouzen k trestu smrti.

Jsem si vědom, že jsem se dopustil určitých poklesků během svého povolání jako šéfredaktor, nečinil jsem tak však úmyslně, jak jest mi za vinu kladeno, nýbrž donucen k tomu okolnostmi, jak se tehdy vyvíjely na poli politickém za okupace.

Nikdy nebylo mým úmyslem rozvracetí národní nebo státní vědomí československého lidu, zejména pak československé mládeže, ani poskytovat nepříteli nějaký důležitý prospěch. Naopak můj úmysl se vždy nesl k tomu, aby český národ pokud možno bez nějaké větší pohromy a újmy prošel, a aby mu zůstala zachována svěbytnost.

Trest smrti je jistě velmi přísným a snad si jej ani nezasluhuji vzhledem k tomu již, že jsem pomohl tolika českým lidem z tísně.

V tomto okamžiku, kdy stojím na rozhraní mezi životem a smrtí, a u vědomí závažnosti, prohláшуji, že jsem nedal nejmenší příčiny k tomu, aby čeští lidé a moji spolupracovníci byli persekuováni, ač některé z výpovědí svědeckých vyznívaly proti mně. Po dobu svého internování, trvajících 22 měsíců, nebyl jsem obeznámen se svědeckými výpověďmi, jejichž obsah mohl jsem zjistiti teprve během líčení, takže nebylo technicky dobře možno jednotlivá, proti mně směřující tvrzení, pokud se týče svědecké výpovědi, jichž byl velký počet, zvrátiti a uvést na správnou cestu.

Rád bych však byl platným členem lidské společnosti, a to jakýmkoliv způsobem, tedy i jako vězeň odsouzený na doživotí, což by bylo jistě v relativním zhodnocení významu trestu pro mne těžším než-li smrt, byla by mi však současně tímto způsobem poskytnuta nová možnost, abych svoje jednání, kterého upřímně lituji, odčinil.

Svoji žádost opírám též o prosbu svoji staré matky, která je opuštěná a na níž by výkon trestu působil zhoubně, což jistě není úmyslem restitující spravedlnosti.

P r o s í m proto úpěnlivě, aby mé žádosti bylo vyhověno, trest smrti zmírněn, resp. přeměněn v nejpřísnější trest na svobodu, abych tak alespoň občas mohl se sejít se svojí starou matkou, která jest nyní opuštěná a na níž by výkon trestu působil drtivě.

Žádost o milost podanou Kožíškovým advokátem ex offio Z. Koudelem byla telefonickou cestou v 15.25 předána min. spravedlnosti. Převzal ji vrchní odb. rada dr. Obrouček v zastoupení ministerského rady dr. Zdeňka Marjanka.⁵⁷³ Vzhledem k tomu, že žádost byla zamítnuta, započala poprava odsouzených v 16.45. Pořadí jejich popravy bylo soudem stanoveno tak, že první šel na smrt A. Kříž, druhý A. J. Kožíšek a třetí R. Novák.⁵⁷⁴ Vše bylo podle úředního záznamu skončeno v 18.00.⁵⁷⁵

Jestliže v procesu s R. Novákem a spol. padly tři rozsudky smrti, hlavní líčení s trojicí obžalovaných Pelíšek, Zeman a Hloužek překvapilo na svou dobu velmi mírnými rozsudky, které vyvolaly v soudní síni údiv a „obočí pozdvihla“ i dobová tištěná média.⁵⁷⁶ Rozsudek, který byl nakonec vynesen, diváci určitě nečekali.

Při bližším pohledu na stránky rozsudku, zvláště v porovnání s causou A. J. Kožíška, však vysvitne, že Národní soud posuzoval vinu obžalovaných střízlivě a že se nenechal strhnout zjitřenou atmosférou doby k trestům, které by nebyly uměřené.

Hlavní líčení s trojlístkem obžalovaných započalo ve středu 9. dubna 1947 četbou obžaloby a pokračovalo pak 9.–12., 14.–18. a 21.–23. dubna. Probíhalo v Brně, což bylo pro souzené výhodou, neboť v centru dožívající moravskoslezské země byli přece jenom poněkud stranou pozornosti. Souběžně se také v Praze odbyvalo přelíčení se skupinou novinářů, mezi nimiž byli V. Krychtálek, J. Křemen a K. Werner, v němž padly tři rozsudky smrti, z čehož dva byly také vykonány. Tento proces zajímal veřejnost mnohem více než soud s „moravskými šéfredaktory“, kteří s výjimkou Zemana nebyli ani celostátně známí. Předsedou senátu Národního soudu byl jmenován dr. Tomáš Pumpr a národním prokurátorem byl dr. Jelínek z brněnské generální prokuratury. Pelíška obhajoval dr. Chytil, Zemana dr. Křepelka a Hloužka dr. Ouředníček.

V Praze, dne 26. března 1947. Antonín J. Kožíšek.“

In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 115, inv. č. 1607, žádost A. J. Kožíška o milost, 26. 3. 1947.

573 Tamtéž, Úřední záznam, 26. 3. 1947.

574 Popravčím byl Tomáš Stejskal, který obdržel „co úplaty za výkon hrdelních trestů částku per 4.000 Kč za jeden výkon tj. celkem 12.000,- Kč slovy dvanácttisíckorun“. In: NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 115, inv. č. 1609, záznam o popravě A. Kříže, A. J. Kožíška a R. Nováka. 26. 3. 1947 (dopis správci peněžní knihy krajského soudu trestního v Praze, 31. 3. 1947).

575 NA, f. Národní soud, TNS 6/47, k. 115, inv. č. 1609, záznam o popravě A. Kříže, A. J. Kožíška a R. Nováka. 26. 3. 1947.

576 Mediální reflexi soudního procesu se věnovali ve svých diplomových pracích J. Miessler, M. Mašek a V. Havlík.

Vzdor Zemanově větší proslulosti se **Jaroslavu Pelíškovi** dostalo pochybné cti, že jeho jméno bylo uváděno na všech justičních dokumentech před ostatními obžalovanými. Byl totiž viněn nejenom ze zločinu proti státu (§ 3, odstavec 1 dekretu č. 16/1945) jako jeho kolegové, ale také ze zločinu proti osobám (§ 5, odstavec 2 dekretu č. 16/1945) spáchaným zločinem veřejného násilí vydíráním (§ 98, písm. b/ tr.z.) a nebezpečným vyhrožováním (§ 99 tr.z.). Šlo o to, že Pelíšek měl členům redakce zlínského Tisku vyhrožovat „ublížením na svobodě, na cti a na majetku, aby na nich vynutil účast na udržování aktivistického (myšleno kolaboračního – pozn. aut.) směru časopisů jím řízených“ a o výhrůžky vůči Karlu Reisovi.⁵⁷⁷ Pelíškovi tak hrozil ze všech tří obžalovaných nejtvrdší trest, potenciálně i hrdelní. Strategie obžaloby se tedy v jeho případě koncentrovala na to dokázat, že aktivně nevystupoval proti svým podřízeným a neohrožoval židovského spoluobčana.

Pelíškova obhajoba byla promyšlená a on sám vystupoval před soudem dosti sebevědomě.⁵⁷⁸ Pelíšek tvrdil, že svou spolupráci s Němci jen předstíral a ve skutečnosti pracoval především ve prospěch podniku. Tomu podřizoval veškeré své snažení, přičemž vycházel dobře i se svými nadřízenými (Hlavnička, Čipera), kteří tento postup schvalovali. Sám však netušil, kam až ve své spolupráci s Němci bude muset zajít.⁵⁷⁹ Styky s nimi omlouval nezbytností, jinak je ale nevyhledával.⁵⁸⁰ Vazby

577 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1504, obžalovací spis národního prokurátora v trestní věci proti J. Pelíškovi, L. Zemanovi a J. Hlouškovi (správně Hloužkovi – pozn. aut.), nedatováno, s. 1–3.

578 Deník *Práce* o něm napsal, že „necítí se vinen a sebevědomě říká, že dobře konstruovanou obžalobu národního prokurátora vyvrátí ve všech bodech. Ličí podrobně, jak přišel do Zlina, jak se stal redaktorem baťovského tisku a jak byl po odchodu šéfredaktora Cekoty jmenován v září 1940 šéfredaktorem zlínského tisku. (...) Snaží se vzbudit dojem, že pracoval pro okupanty jen na oko, že ve skutečnosti zůstal dobrým Čechem a že jeho snahou bylo zachránit podnik budoucnost“. In: bo: Moravští šéfredaktoři před národním soudem. *Práce* 3, 1947, č. 84, 10/4, s. 4.

579 „Zástupce národního prokurátora se však s tímto vysvětlením nespokojil a namítal, že Pelíšek mohl funkci odmítnout nebo se z ní alespoň později pokusit odstoupit, aby nemusel spolupracovat s Němci. Pelíšek se hájil tvrzením, že když funkci přebíral, nevěděl, kam až bude muset pod německým tlakem zajít. Prohlašoval, že neměl z dějin žádný příklad k porovnání a že navíc od již převzatého úkolu (udržet zlínský tisk v českých rukou) už později stejně nemohl odejít, protože by tím Němce upozornil na skutečné motivy své činnosti.“ In: Mašek, Miroslav: *Zlínský novinářský aktivista Jaroslav Pelíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2009, s. 60.

580 „Jediným Němcem, s nímž se pravidelně stýkal, byl prý vedoucí kulturně-politického oddělení na Moravě Götz-Tschermak. Tuto známost udržoval údajně v zájmu podniku, a to často za velkých peněžních výdajů. (...) S ostatními úředníky dohlížejícími na tisk – Lischkou, Weithoferem, W. von Wolmar a Zwickem – se stýkal pracovně musel, ale snažil se s nimi vídat co nejméně. Sám prý ani neuměl dobře německy. (...) O tom, že Němci Pelíška neměli v oblibě, mělo svědčit i to, že jimi

s Kožíškem prezentoval jako nutné k udržení zlínského Tisku v chodu.⁵⁸¹ „Psaní aktivistických (myšleno kolaboračních – pozn. aut.) článků Pelíšek vysvětloval jako důsledek nutnosti řídit se příkazy českých a německých tiskových úřadů v Praze a Brně. Politická část obsahu periodik byla prý striktně nadiktována shora, na tiskových konferencích mělo být Pelíškovi vyhrožováno.“⁵⁸² Některé články prý ani nenapsal, jejich autorem byl K. Kůstka a on je jen podepsal, jiné prý měly dokonce subverzivní charakter.⁵⁸³ Pelíšek se rovněž kategoricky bránil, že by vydíral členy redakce a nutil je k psaní kolaboračních textů,⁵⁸⁴ a odmítl také, že by se provinil na K. Reisovi.

nebyl nikdy vyznamenán a nedostal od nich žádnou odměnu ani ocenění. (...) Pelíšek tvrdil, že sami Němci ho prý nikdy nepovažovali za kolaboranta a že u nich nebyl příliš oblíben.“ In: tamtéž, s. 65.

581 „Z kontaktů s českými aktivisty či kolaboranty senát velmi negativně vnímal zejména Pelíškovy styky s Kožíškem. Vznik a vývoj těchto vztahů se Pelíšek snažil vysvětlit. Kožíšek údajně neměl moc peněz a protože ve Zlíně jich bylo dost, chtěl se zde stát šéfredaktorem. Když se jím stal Pelíšek, začal Kožíšek vystupovat jako jeho ochránce. Pelíšek se s ním prý stýkal, protože zpočátku neznal nikoho z českých či německých tiskových úřadů. Jinak by nemohl splnit svůj úkol – udržet zlínská média v českých rukou. Postupně se prý skutečně stali přáteli a Kožíšek Pelíškovi v mnohem pomáhal. Chtěl ale, aby Pelíšek vedl Baťovy závody jako ředitel a on sám usiloval o post šéfredaktora. Když se mu to nepodařilo, zaujal údajně k Pelíškovi v roce 1941 nepřátelský postoj, který měl dobře maskovat.“ In: tamtéž, s. 66.

582 Tamtéž, s. 60.

583 „V této souvislosti se Pelíšek hájil tím, že údajně udělal několik kroků, k nimž bylo zapotřebí hodně odvahy. Šlo zejména o zveřejnění fotografie prezidenta Beneše s manželkou ve společnosti anglického královského páru, která podle Pelíška ukázala skutečné postavení Beneše ve světě. Obžalovaný prý chtěl dokázat, že německá cenzura je prostoduchá, a příležitost se naskytla při vybírání ilustračního obrázku k článku s titulkem Tito zvítězil. Cenzurou číslo se snímkem prošlo a následující dva týdny Němci na událost nereagovali. Mezitím se z vydání stala mezi lidmi senzace, Češi si údajně snímek vystříhávali a zasklívali. Pak přišel rozkaz Pelíška zatknout. Prý byl několik dnů vyšetřován, a to i v noci. Gestapo mu hrozilo velkými tresty, nakonec ho ale Němci propustili s tím, že jde o poslední věc, která mu prošla. Kvůli téže věci byl vyšetřován i zlínský cenzor Hönig, redaktor Hradecký a redakční úředník Doležel. V dubnu 1944 pak prý Pelíšek ještě nechal zveřejnit parodii na Hitlera nazvanou Guvernér z Texasu. Těsně před koncem války také údajně zastavil dvě vydání Světa, v nichž tiskový odbor nařídil otisknout Hitlerův portrét.“ In: tamtéž, s. 66–67.

584 „Národní soud se podrobně zabýval také Pelíškovým každodenním působením v redakci a jeho chováním ke svým podřízeným i nadřízeným. Někteří svědci při procesu vypověděli, že je nutil psát aktivisticky (myšleno v duchu kolaborace – pozn. aut.) a opravoval po nich články, aby vyznívaly více proněmecky. Pelíšek reagoval tvrzením, že nikoho k ničemu nenutil – prý pouze redaktory informoval o příkazu Němců ohledně článku nebo karikatury a požádal o vypracování. V tomto ohledu bohužel nelze zjistit, jaké bylo skutečné Pelíškovo chování. Dochované stručné redakční příkazy neumožňují posoudit, do jaké míry byly Pelíškovy pokyny autoritativní, vnímání jejich formy se navíc jistě u jednotlivých redaktorů lišilo.“ In: tamtéž, s. 62.

V Pelíškově cause se ukázal určitý rozpor mezi některými zaprotokolovanými svědectvími učiněnými v přípravném řízení a mezi výpověďmi v hlavním líčení. Z dikce rozsudku i na základě analýzy, kterou provedl M. Mašek, lze vidět, že ve Zlíně⁵⁸⁵ byli svědci ovlivňováni osobami s velmi nepříznivým osobním poměrem k Pelíškovi, což vrhalo negativní světlo na způsob vyšetřování jeho případu.⁵⁸⁶

Pelíškovi dosti pomohla slova Josefa Spáčila⁵⁸⁷ a Vojtěšky Buzkové,⁵⁸⁸ kteří potvrdzovali Pelíškovy kontakty s odbojem, a dále několik výpovědí nebo písemných

585 „Den po svém zatčení v Praze byl Pelíšek 12. května 1945 převezen do věznice na Pankrác. Ještě v témže měsíci byl vyloučen z Národního svazu novinářů a k 31. květnu bez náhrady propuštěn ze zaměstnání. Koncem července pak byl dopraven do vězení Zemského odboru bezpečnosti (ZOB) a následně převzat do zajištění Vyšetřovací komisí ONV ve Zlíně. Zde strávil deset dnů ve vězení na III. internátě, poté byl eskortován zpátky do vězení ZOB do Prahy. V říjnu téhož roku byl převezen do zlínského policejního věznice na radnici. 14. února 1946 si pak orgány ZOB v Praze vyžádaly převoz Pelíška zpět do věznice na Pankráci. Důvodem bylo rozhodnutí ministerstva vnitra, aby obviněný byl postaven před Národní soud. Pelíšek byl následně eskortován.“ In: tamtéž, s. 47.

586 „Ke svědeckým protokolům pořizovaným ve Zlíně Pelíšek při vlastním výslechu uvedl, že byly psány některými bývalými členy redakce nebo lidmi mimo redakci, kteří Pelíška neměli rádi. Proto podle něj nebyly objektivní. Dalším důvodem neobjektivnosti protokolů měl být fakt, že výslechy prováděl bývalý zaměstnanec Vyšetřovací komise ONV Peřina, který byl Pelíškovým osobním nepřítelem. Naopak prý byl Peřina přítelem svědka Petra Cinka, který Pelíška také neměl rád. Pelíšek považoval Cinka za inspirátora mnoha protokolů – prý dokonce slyšel, jak Cink říká Peřinovi větu: ‚A ještě mu tam dej, že popletl Božce Stašové hlavu.‘ Některé protokoly prý sepisoval Vlček, bývalý Pelíškův archivář z Tisku, s nímž měl Pelíšek mít neshody ohledně peněz. (...)

Pelíškova reakce na protokoly na první pohled působí dojmem obhajoby ‚za každou cenu‘. Jisté však je, že minimálně ohledně neadekvátních podmínek a okolností při sepisování protokolů byly jeho námitky oprávněné. Poválečné poměry ve Zlíně nebyly jednoduché a do zatýkání a vyšetřování osob podezřelých z kolaborace se zde zapojovali lidé, kteří v tomto ohledu sami čistě svědomí neměli. Příkladem může být zvláštní ‚revoluční instituce‘, která jinde v zemi neměla obdoby – tzv. Tajná zajišťovací policie. Na webových stránkách www.zlin.estranky.cz, věnovaných historii Zlína, se o ní např. uvádí: ‚Revoluční pořádek v ní prosazovalo několik pochybných individuí, konfidentů gestapa a z různých kanálů a stok vyloupnuvších se protektorátních figur.‘“ In: tamtéž, s. 67–68.

587 „Štábní kapitán Josef Spáčil, bývalý tiskový referent ředitele Baťových závodů Čipery, uvedl, že měl s Pelíškem vždy velmi dobré vztahy a nikdy nepochyboval o jeho vlasteneckém smýšlení. S Pelíškovým vědomím byly ve Zlíně za okupace prý tajně tištěny knihy o Masarykovi. Spáčil též uvedl, že Pelíšek byl velkým oblíbencem ředitele Hlavníčky. Potvrdil, že Pelíšek odmítal vedení Tisku, ačkoliv mu ho Čipera nabízel. Jednou prý Pelíšek svědkovi řekl: ‚Já to budu s těmi skopčáky ferblovat, abych udržel list v českých rukou.‘ Kožíška obžalovaný podle Spáčila neměl rád a říkal o něm, že zachází příliš daleko.“ In: tamtéž, s. 54.

588 „Vojtěška Buzková z Hovězího potvrdila, že Pelíšek věděl o ilegálních aktivitách jejího muže (popraveného npor. Buzka – pozn. aut.), že se ho po zatčení snažil zachránit z koncentračního

prohlášení,⁵⁸⁹ jež jej charakterizovaly jako vlastence. Naopak velmi nepříznivé svědectví vzešlo pro Pelíška z úst bývalého šéfa protektorátního tiskového odboru Ctibora Melče, podle něhož „někteří šéfredaktoři včetně Pelíška (...) byli na konferencích zbytečně příliš horliví. Podle svědka záleželo pouze na redaktorech, jak instrukce Němců plnili. Šéfredaktoři prý za ‚vražné psaní‘ trestání nebyli, W. von Wolmar jim ho pouze na příští konferenci vytkl. Melč hovořil téměř hodinu a půl, hlavně o stycích Pelíška s Němci a poměrech v českém tisku za protektorátu. Pelíšek a Kožíšek byli podle Melče v Praze považováni za dvojčata, svědek také Pelíška označil za jednoho z třinácti nejvěrnějších aktivistů, které si W. von Wolmar sám vybral“.⁵⁹⁰ Výpovědi Pelíškových podřízených a spolupracovníků byly natolik rozporné, že nedokazovaly, že by se dopustil zločinu veřejného násilí vydíráním a svědectví K. Reise neprokazovalo jednoznačně, že by mu Pelíšek nebezpečně vyhrožoval.⁵⁹¹

Zatímco Pelíšek vystupoval před Národním soudem převážně sebevědomě, podle Svobodných novin „úzkost bylo vidět v pohledu Zemanově.“⁵⁹² Bývalý šéfredaktor Lidových novin se choval nervózně, provinile, zakřiknutě, strach, pro něj tak charakteristický, opět pracoval. „Je vyhublý, vypovídá tichým, pokorným hlasem, těžko skrývá svou vnitřní nervositu: ‚Cítím se vinen, že jsem napsal články, podepsané mým jménem nebo značkou Lz‘ – jsou první slova obžalovaného, který potom vysvětluje, jak se dostal k novinářství.“⁵⁹³

---

tábora a zároveň podporoval jeho rodinu. Totéž potvrdila i bývalá Pelíšková sekretářka Zdena Zábělková.“ In: tamtéž, s. 56.

589 „Majitele tiskárny Vladimíra Strojila, který poznal Pelíška při obchodních jednáních, prý nikdy ani nenapadlo, že by obžalovaný sympatizoval s nacisty. Ladislav Kolář z Luhačovic v písemném svědectví uvedl, že za něj Pelíšek po jeho zatčení čtyřikrát intervenoval. Další svědci – Ludvík Slezák a Svatopluk Býma, bývalí zaměstnanci Tisku – shodně vypověděli, že se Pelíšek ke kolegům choval přátelsky a že před ním mohli otevřeně mluvit o svých názorech na politickou situaci. (...) Slezák vypovídal jinak než v přiložených protokolech sepsaných ve Zlíně, v nichž jeho výpověď vyznívala vůči Pelíškovi mnohem negativněji. Vyslechnuta byla i manželka obžalovaného Božena Pelíšková. Uvedla, že její rodiče se zapojili do odboje a posléze proto byli Němci zatčeni. Pelíšek za ně intervenoval a dosáhl propuštění své tchyně. Ve snaze osvobodit i tchána pak prý podplácel úředníky, ale marně – otec Pelíškovy manželky byl deportován do Osvětimi, kde také zemřel.“ In: tamtéž.

590 Tamtéž, s. 53.

591 Tamtéž, s. 55.

592 JI: Moravští šéfredaktoři – aktivisté. *Svobodné noviny* 3 (55), 1947, č. 84, 10/4, s. 2.

593 JI: Obhajoba aktivistických šéfredaktorů. *Svobodné noviny* 3 (55), 1947, č. 85, 11/4, s. 2.

Obžaloba⁵⁹⁴ se snažila **Leopolda Zemana** vykreslit jako přesvědčeného kolaboranta, který jako publicista napomáhal německé okupaci, přičemž místo šéfredaktora v Lidových novinách převzal dobrovolně. Přitom bagatelizovala tlak, který byl na Zemana okupačními institucemi vykonáván, k čemuž jí napomáhalo i Zemanovo submisivní chování před soudem. „V zásadě se (...) pozornost soustředila na několik hlavních témat, a to zejména na okolnosti Zemanova příchodu do Lidových novin a jeho vzestupu do funkce šéfredaktora, vztahy s pracovníky Lidových novin (ochrana před pracovním nasazením, konflikty, udávání gestapu atd.) a zejména Zemanem podepsané články a okolnosti jejich vzniku.“⁵⁹⁵

Zeman se obhajoval především obavou z Kožíška a nátlakem ze strany německých „tiskových úředníků“. Jeho obhajoba se snažila co nejvíce snížit jeho „podíl na publikovaných člancích (tj. některé články mu byly nadiktovány, ostatní psal pod nátlakem), vyvrátit obvinění z kolaborace (udávání, projevy aktivistického smýšlení před svědky) a naopak interpretovat Zemanovo působení za protektorátu kladně (Zeman o svůj vzestup neusiloval, některé pracovníky Lidovek zachránil)“.⁵⁹⁶ Strategie obhajoby sázela na to vylíčit Zemana jako člověka, který svou kolaboraci jen předstíral ve snaze uchránit svěřený podnik a jeho zaměstnance co nejvíce před Němci.

Výpovědi jeho bývalých podřízených zůstaly tváří v tvář Národnímu soudu odmitávé. Zemana zvláště zasáhlo stanovisko M. Jiráňka, které bouralo jeho koncepci, že do Lidových novin nastoupil s určitým porozuměním starého vedení podniku. Naopak velmi mu pomohla svědectví F. Piška, podle nějž věděl o jeho ilegální činnosti,⁵⁹⁷ a M. Mittelmanna, že mu vědomě pomáhal, přestože mu byl znám jeho původ,⁵⁹⁸ ale také E. Weithofera dosvědčující nátlak německých tiskových orgánů.⁵⁹⁹

594 „Obžaloba vycházela jednak ze Zemanových článků, jednak z výpovědí lidí kolem Lidových novin, z různých materiálů, svědčících v Zemanův neprospěch (legitimace Vlajky, „curriculum vitae“ nalezené na gestapu atd.), a také ze Zemanova protokolu, který byl sepsán 30. prosince 1946 na ministerstvu vnitra v Praze.“ In: Miessler, Jan: *Leopold Zeman, šéfredaktor Lidových novin 1941–1945*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2004, s. 29.

595 Tamtéž, s. 54.

596 Tamtéž.

597 Tamtéž, s. 37–38.

598 Tamtéž, s. 38.

599 „Nepříjemná byla podle Weithofera Zemanova pozice v Lidových novinách: na jedné straně mu komisař Wessely neustále zdůrazňoval své nadřazené postavení, na druhé straně mu jeho postavení záviděl Kožíšek a neustále proti němu štlal. K Zemanově publicistické činnosti Weithofer uvedl, že Wolfram von Wolmar sice dával své pokyny jako doporučení, ale za tehdejší situace to

Ve srovnání s předešlými dvěma obžalovanými působil **Jan Hloužek** před Národním soudem nenápadně, viditelně tu byl jen „tím třetím vzadu“ a i jeho causa stála ve stínu těch předešlých, protože míra Pelíškových potenciálních provinění a Zemanova proslulost sehrávaly své. Národní soud se v jeho případě snažil posoudit, nakolik při vytváření svých článků a ve své funkci v Ostravské Národní práci postupoval podle vlastních intencí a nakolik se držel instrukcí, které přicházely od orgánů řídících protektorátní tisk.

Obžaloba se v tomto kontextu snažila dokázat, že Hloužek vyvíjel vlastní aktivitu, sám si vymohl přístup na „tiskové konference“ a ještě před tím, než mu byla svěřena funkce šéfredaktora, profiloval se jako „aktivista“.⁶⁰⁰

Proti těmto tezím se Hloužek hájil tím, že i za okupace zůstal „dobrým Čechoslovákem“, a pokud přijal funkci šéfredaktora, tedy proto, aby zabránil jmenování skutečného *aktivistického kolaboranta* nebo dokonce zastavení listu. „K otázce ovlivňování smýšlení českého národa se vyjádřil v tom smyslu, že každý inteligentní člověk si o protektorátních novinách myslel své a nikdo je nebral vážně, protože věděl, že články jsou silně ideologicky proněmecky zaměřené. (...) Obsah článků, ale také jejich intenzita, nevycházela podle Hloužka z jeho záměru, nýbrž z přesně cílených nařízení pražských tiskových konferencí (...)“.⁶⁰¹

Svěddecké výpovědi některých Hloužkových podřízených byly vůči němu dosti negativní, zvláště B. Moravce, V. Rumla a L. Obruči, jeho bývalí kolegové nebo známí jej však chápali jinak, jak již bylo vidět z předešlého textu (např. L. Süß, V. Líbal, J. Myron aj.). Vcelku však svědectví vykreslovala Hloužka jako víceméně nepříjemného, avšak neškodného zatrpklého muže na pokraji důchodového věku.

Ve středu 23. dubna 1947 jednu hodinu po poledni vynesl Národní soud nad obžalovanými rozsudek, v němž se pravilo, „že v době zvýšeného ohrožení republiky Jaroslav Pelíšek ve Zlíně, Leopold Zeman v Brně a Jan Hloužek v Ostravě propagovali a podporovali nacistické hnutí, všichni tiskem, Jaroslav Pelíšek také rozhlasem a na veřejných shromážděních schvalovali a obhajovali nepřátelskou vládu na území republiky a jednotlivé nezákonné činy okupačních úřadů a orgánů jim podřízených, čímž spáchali zločin proti státu podle § 3, odst. 1 dekretu č. 16/1945 Sb. ve znění zákonů č. 22/1946 Sb. a č. 245/1946 Sb. (...)“.⁶⁰²

---

byly prakticky rozkazy, konkrétně například ohledně Churchilla zněl pokyn: „Žádný výraz není příliš silný, aby nemohl být uveřejněn.““ In: tamtéž, s. 41.

600 Havlík, Vratislav: *Ostravský novinář Jan Hloužek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2010, s. 42-45.

601 Tamtéž, s. 49.

602 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1505, rozsudek národního soudu z 23. dubna 1947, s. 1-2.

Pelišek byl odsouzen k tříletému těžkému žaláři, který byl zostřen jednou za čtvrt roku „tvrdým lůžkem“, Zeman ke dvěma a půl rokům těžkého žaláře a Hloužek k osmnácti měsícům těžkého žaláře, oba s tímž čtvrtletním zostřením jako u Pelíška. Trest si měli odpykat ve „zvláštních nucených pracovních oddílech“ a polovina jejich jmění propadla ve prospěch státu. Všichni také na základě § 14, písm. a), b), c) dekretu č. 16/1945 Sb. pozbyli občanské cti, Pelíšek a Zeman na tři roky a Hloužek na dobu jednoho roku.⁶⁰³ Vzhledem k tomu, že jejich vazba trvala téměř dva roky, odpykal si Hloužek svůj trest již v průběhu své předchozí internace a oba další obžalovaní měli většinu svého trestu na svobodě za sebou. Je možné, že pro ně nejhorší bylo to, že přišli o polovinu svého majetku.

Pro Pelíška bylo nanejvýš důležité, že jej trestní senát Národního soudu zprostil obvinění ze zločinu proti osobám podle § 5, odst. 2, písm. a) dekretu č. 16/1945 Sb. Zvláště nebezpečné bylo obvinění z vydírání K. Reise. Tento „svědek tvrdil, že mu Pelíšek po jeho vyfotografování hrozil, že ho dá za oběť Němcům. To Pelíšek popřel. Celá Reisova výpověď však zřejmě působila dost nevěrohodně a neurčitě (...). Soud uznal, že situace, při níž ho Pelíšek s Götzem-Tschermakem fotografovali, musela působit hrozivě, a zároveň uznal, že Reis kvůli strachu „se snad ani nemůže na věc upamatovat“. Důkazy proti Pelíškovi v tomto bodu obžaloby nebyly uznány za dostatečné“.⁶⁰⁴

Rozsudek poměrně obsáhle odůvodnil, jaké byly příčiny tohoto pro obžalované poměrně příznivého verdiktu. Obecně jim prospívalo, že nebyli v minulosti trestáni, k činu se doznali a spáchali jej pod nátlakem okupantů. Přitěžovalo jim naopak, že ve své činnosti pokračovali delší dobu, což platilo více u Pelíška a Zemana, méně u Hloužka.⁶⁰⁵

V Pelíškově cause soud uznal, že při jeho vyšetřování došlo ze strany vyšetřujících orgánů k nátlaku na svědky, přičemž některé ústní výpovědi svědků před Národním soudem byly vůči Pelíškovi příznivější než v době jeho vyšetřování ve Zlíně.⁶⁰⁶ Považoval za prokázané, že se stal šéfredaktorem Tisku s německou pomocí, „ale nevzal za prokázané, že se u nich o to ucházel“.⁶⁰⁷ Podstatnou okolností, kterou Národní soud přijal, bylo to, že nebylo možné vyvrátit Pelíškovu interpretaci

603 Tamtéž, s. 2–3.

604 Mašek, Miroslav: *Zlínský novinářský aktivista Jaroslav Pelíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2009, s. 72.

605 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1505, rozsudek národního soudu z 23. dubna 1947, s. 44.

606 Tamtéž, s. 14–15.

607 Tamtéž, s. 17.

vlastní činnosti jako krytí a podporu odbojových aktivit (viz především výpovědi svědků J. Spáčila, B. Stašové-Peliškové a V. Buzkové).⁶⁰⁸ „Dospěl proto Národní soud k závěru, že obžalovaný Jaroslav Pelíšek jednal v úmyslu prospět českému národu a Československé republice a jejím spojencům a že škoda činem zaviněná nepřevyšuje neúměrně obecný prospěch obžalovaným sledovaný.“⁶⁰⁹

U Zemana Národní soud pozitivně hodnotil, že se snažil v Lidových novinách eliminovat, případně zcela odstranit vliv *kolaborantských aktivistů* (V. Rozner, V. Sach, R. Hudec, J. Pavlík, E. Krapl), pomáhal např. M. Mittelmanovi (J. Černému), věděl o ilegální činnosti F. Píška a snažil se uchránit některé své podřízené před pracovním nasazením.⁶¹⁰ „Dospěl proto Národní soud k přesvědčení, že obžalovaný Leopold Zeman jednal rovněž v úmyslu prospět českému národu a republice (...) a že ani u něho nepřesahuje škoda činem způsobená obecný prospěch jím sledovaný.“⁶¹¹

Při posuzování Hloužkovy viny se Národní soud přiklonil v interpretaci jeho jednání během protektorátu spíše na stranu těch svědků, kteří jej hodnotili pozitivně (V. Adámek, L. Süß), zatímco některé z členů redakce Ostravské Národní práce označil za zaujaté (R. Kaminský, L. Obruča), jiným, kteří svědčili proti Hloužkovi (např. M. Máchová), neuvěřil. Ocenil naopak Hloužkovu snahu intervenovat za některé zatčené (Dvořák, Měrka, Fingr, Veselý, Pavlica) prostřednictvím svých kontaktů s Němci a přijal jeho tvrzení, že se stal šéfredaktorem, aby na toto místo nepřišel „aktivista odjinud“, že „někdo tuto činnost dělat musel a aby zabránil větším obětem“.⁶¹² V závěru vyslovil Národní soud hodnocení obžalovaného, v kontextu tří obžalovaných nejpozitivnější, když usoudil, že „jednal již od samého počátku v úmyslu prospět českému národu a republice“.⁶¹³

Národní soud však neuznal obžalovaným motivaci zachránit svěřený podnik v době okupace, protože jeho cena je nižší než „statek“, který svým jednáním ohrozili, tedy „odolnost národa vůči okupantům“.⁶¹⁴ Odmítl také tezi o „neodolatelném donucení“, které by jim znemožňovalo vyhnout se šéfredaktorské povinnosti v době

608 Tamtéž, s. 41–42.

609 Tamtéž, s. 42.

610 Tamtéž, s. 42–43.

611 Tamtéž, s. 43.

612 Tamtéž, s. 43–44.

613 Tamtéž, s. 44.

614 Tamtéž, s. 19.

okupace: jakkoliv bylo jejich postavení obtížné, mohli se mu vyhnout.⁶¹⁵ Národní soud na druhé straně nepřijal, že by obžalovaní usilovali rozvrátit „mravní, národní nebo státní vědomí československého lidu“, z čehož je vinila obžaloba.⁶¹⁶ Co nešlo pominout, byla u Pelíška a Zemana hojná publicistická činnost, která představovala dosti hmatatelný základ pro odsouzení obžalovaných na základě již zmíněného § 3, odst. 1 dekretu 16/1945 Sb.

12. Život po životě

Jako první z trojice odsouzených se do běžného života znovu začlenil **Jan Hloužek**, který byl propuštěn již v květnu 1947. Vracel se s vědomím, že jeho manželství, již během války v troskách, skončilo už 21. prosince 1945 rozvodem, o němž rozhodl krajský soud v Ostravě.

Hloužek díky rozvodu ztratil dosavadní rodinné zázemí a musel si po návratu z vězení nově zorganizovat svůj život. Určitou výhodu měl v tom, že si už nemusel hledat zaměstnání, neboť měl nárok na důchodové zabezpečení. Penze mu však asi nestačila k obstojnému živobytí, protože v r. 1950 lze najít záznam, který dokladuje, že od 1. září 1950 pracoval jako tzv. pracující důchodce v národním podniku Masna. Nejspíš šlo jen o nějakou výpomocnou manuální práci, která by si nežádala přílišných sil, neboť mu bylo již přes čtyřiašedesát let. Ovšem skutečnost, že vůbec nastoupil do zaměstnání, vypovídá o tělesné i duševní čilosti tohoto penzisty. V Masně s jistotou působil od září 1950 do června 1951, kdy však „jeho pracovní poměr v tomto podniku skončil, není bohužel známo, stejně jako to, zda postupně změnil práci. To je však velice nepravděpodobné, neboť informace o tom by byly jistě dohledatelné“ v kartotéce pojištěnců.⁶¹⁷

Hloužek se rozžehnal se životem 8. ledna 1963 v městské nemocnici v Ostravě. O týden později, 15. ledna, proběhla kremace a jeho ostatky byly posléze uloženy do rodinné hrobky v Bašce na Frýdecko-Místecku.⁶¹⁸

Leopold Zeman si svůj trest odbyl v pracovním táboře, odkud byl propuštěn 11. listopadu 1947, tedy zhruba půl roku po svém odsouzení. Ani on nemohl

615 Tamtéž.

616 Tamtéž, s. 19, 41.

617 Havlík, Vratislav: *Ostravský novinář Jan Hloužek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2010, s. 39.

618 „Zemřel totiž jako neznámá soukromá osoba bez jakýchkoliv kulturních či společenských vazeb. V křesťanské matrice Ostravy dokonce asi ani neznali jeho příjmení a v zápisu stojí „Hloušek.““ In: tamtéž, s. 70.

uvažovat o pokračování novinářské kariéry, a tak musel vzít zavděk manuální prací. O jeho poválečném životě nejsou k dispozici žádné informace, jen to, že před svým odchodem do důchodu, v r. 1960, byl zaměstnán jako pomocný dělník n. p. Strojírny potravinářského průmyslu, závod Brno.⁶¹⁹

Jaroslavu Pelíškovi, nejmladšímu z trojice odsouzených, bylo v době soudního jednání šestatřicet let a tak byl jeho život teprve v půli. Pelíšek, jak se zdá, se nevzdával naděje na změnu svého osudu ani ve vězení, neboť již 11. května 1947, tedy necelé tři týdny po odsouzení, si podal žádost o podmíněčné propuštění po vykonání dvou třetin trestu s odůvodněním, že chce pečovat o svoji rodinu. Žádosti však nebylo vyhověno, ani to však Pelíška neodradilo, aby nepokračoval ve své snaze dostat se z vězení před vypršením svého trestu.⁶²⁰

Pelíšek měl být z vězení propuštěn v květnu 1948, tedy po únorovém převratu, ale vzápětí byl nejspíš znovu vystaven trestnímu stíhání, protože čerstvě nastolený komunistický režim dočasně obnovil platnost retribučních dekretů, aby „dokončil očistu“ veřejného života od osob provinivších se během protektorátu. Ve skutečnosti bylo cílem komunistů využít retribučního zákonodárství k proskripci poražených politických protivníků, případně k pomstě vůči některým, podle nich málo potrestaným prominentům druhé republiky a protektorátu. Do této kategorie spadal zřejmě také Pelíškův případ, žádné bližší údaje, jak konstatoval znalec

619 *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*. UK v Praze, FSV/ Matfyzpress, Praha 2007, s. 138.

620 „Komise, která měla žádost projednat, si nejprve vyžádala posudky velitelství stanice SNB ve Zlíně a správy věznice brněnského krajského soudu. Ze Zlína přišla odpověď, která Pelíškovi jistě příliš nepomohla. Uvádí se zde, že Pelíšek je povahově domýšlivý až drzý, rafinovaný, sobecký, jdoucí za svým cílem bez-ohledně i za cenu zrady. Je všeobecně pokládán za zrádce a kolaboranta velkého formátu. V jiných ohledech si zlinští příslušníci SNB na Pelíška nestěžovali. Správa brněnské věznice o povaze a chování vězně zprávu nepodala, neboť Pelíškovy charakterové rysy kvůli krátké době jeho uvěznění údajně nemohla dostatečně poznat. Z jejích informací vyplývá pouze to, že Pelíškův zdravotní stav byl v této době dobrý. Komise se nakonec 21. června 1947 usnesla, že Pelíšek si odpyká i zbytek trestu, „poněvadž s ohledem na způsob a závažnost trestného činu a s ohledem na krátkou dobu strávenou ve skutečném trestu nedá se souditi, že by se na svobodě již řádně choval“. Toto usnesení bylo vězni doručeno 25. června. Pelíšek však hned 27. června podal proti rozhodnutí stížnost. Uvedl v ní, že „nebyl v nejmenším disciplinárně trestán, že rozsudkem samým použitím práva zmírňovacího je prokázáno, že se nasazením vlastní bezpečnosti ještě za německé okupace snažil prospěti spravedlivé věci svého národa, opatrováním důležitých materiálů vojenského a podporou rodin persekovaných, takže na této cestě již setrval. Jeho rodina nevinně trpí jeho odsouzením. Stížností se zabývali úředníci ministerstva spravedlnosti. Pelíšek ale ani tentokrát neuspěl – ministerstvo v červenci stížnost zamítlo. Osoba reagující na stížnost rozhodnutí zdůvodnila tím, že „jde o velmi vážný trestný čin, v němž žadatel delší dobu pokračoval a projevil jím, zejména velmi intenzivní činností, tak zavrženíhodné sklony své povahy, že pokládám za nutné, aby si odpykal celý trest.“ Mašek, Miroslav: *Zlínský novinářský aktivista Jaroslav Pelíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2009, s. 80–81.

Peliškova života M. Mašek, „o průběhu a výsledku obnoveného procesu se však bohužel nedochovaly“.⁶²¹

Ani jemu se také nepodařilo zjistit, jak se Peliškovy osudy odvíjely po r. 1948, nepomohlo prý ani kontaktování rodinných příslušníků.⁶²² Synové z prvního manželství se s ním stýkali jen zřídka a první manželka vůbec. Jisté však je, že v 60. letech už byl Pelišek usazen v obci Mrlínek u Bystřice pod Hostýnem, v domě č. p. 13. Od r. 1964 tu psal obecní kroniku a aspoň takto zachycoval svým perem dění kolem sebe.⁶²³ Uvážíme-li, jak blízko k sobě v počátcích tištěných médií měli

621 Podle M. Maška byl do této kategorie „zřejmě zařazen i Peliškův případ. Jakékoliv bližší údaje o průběhu a výsledku obnoveného procesu se však bohužel nedochovaly. Jisté je, že krajský soud v Uherském Hradišti si 21. května 1948 z Prahy vyžádal zaslání spisů týkajících se procesu s Peliškem, protože jich bylo „ihned zapotřebí k hlavnímu přelíčení před mimořádným lidovým soudem proti Eduardu Malotovi“. Prezidium mimořádného lidového soudu v Praze dokumenty do Uherského Hradiště zaslalo 24. května „s připomínkou za jejich včasné vrácení a s důraznou prosbou, aby zachován byl pořad spisů i jednotlivých listů, jak se zapůjčují“.

Z těchto údajů zatím pro Peliška nevyplývaly žádné negativní důsledky. To už ovšem nelze říct o odpovědi úředníků mimořádného lidového soudu v Uherském Hradišti na citovaný požadavek včasného vrácení z počátku června 1948. Zde je uvedeno, že „veřejný žalobce mimořádného lidového soudu v Uherském Hradišti učinil proti Jaroslavu Peliškovi návrh na potrestání a na zvýšení trestu. Proto spisy Vám nebudou vráceny, nýbrž ponechány u zdejšího mimořádného lidového soudu“. Zahájení nového procesu s Peliškem potvrzuje i korespondence mezi Zemským národním výborem v Brně a mimořádným lidovým soudem v Praze. Brněnští úředníci v dopisu z 19. června 1948 požádali pražské kolegy o zaslání popisu původního rozsudku z dubna 1947 a o informaci, „zdali trestní řízení bylo nyní proti nim [Peliškovi a Zemanovi] obnoveno a s jakým výsledkem“. Ze Zemského národního výboru byla 28. června odeslána odpověď s tím, že „spisy byly [...] zapůjčeny mimořádnému lidovému soudu v Uherském Hradišti k čís. jedn. Ls 13/48, kde se vede proti Jaroslavu Peliškovi další trestní řízení“.

Jakýkoliv další dokument k obnovenému procesu se mi (M. Maškovi - pozn. aut.) nepodařilo nalézt. Žádné prameny k němu nejsou uloženy ani v archivu ministerstva vnitra (přesněji v odboru Archiv bezpečnostních složek MV). K osobě jménem Jaroslav Pelišek s datem narození 6. srpna 1911 byl původně registrován svazek s registračním číslem 29621 a krycím jménem Javor, který byl archivován pod a. č. 31550 Brno. Tento svazek ovšem nebyl do archivu převzat a pravděpodobně je již zničen. Nebylo tak možné zjistit, k jakému trestu byl Jaroslav Pelišek v obnoveném soudním procesu odsouzen. Navýšení původního poměrně mírného trestu je však velmi pravděpodobné.“ In: tamtéž, s. 81–82.

622 Tamtéž, s. 82.

623 „Svými záznamy dopsal druhý svazek obecní kroniky, obsahující 188 stran formátu A4, který předchozí kronikáři začali vést v roce 1940. Třetí svazek kroniky – 31 stran formátu A4 zahrnujících období 1984–1987 – napsal Pelišek celý. Kroniku vedl značně osobitým stylem – chtěl do ní uvádět co nejvíce informací, někdy však až na úkor relevance a snad i pravdivosti. Obyvatelé Mrlínka však byli s Peliškem jako kronikářem zřejmě velmi spokojeni – článek o Peliškovi v knize o dějinách obce se zmiňuje o jeho „objektivních zápisech“, které „zachytily život zdejších lidí“. Mezi témata, o kterých Pelišek psal nejčastěji, přitom patřila činnost MNV, výstavba v obci, činnost společenských organizací, kultura, činnost JZD, volby a jejich výsledky, životní úroveň

„novinspisovatel“ a kronikář či letopisec, dá se říci, že se Pelíšek jakýmsi kruhem vrátil k tomu, co jej od mládí přitahovalo – tedy podat svědectví o světě kolem sebe, samozřejmě s ohledem na to, co si zrovna přejí „páni nahoře“.

Podle Maška „obecní kroniku Mrlínka vedl Jaroslav Pelíšek až téměř do konce života. Jeho poslední zápisy pocházejí z roku 1987, v následujícím roce zřejmě kvůli nemoci už do kroniky nepřispíval. 18. ledna 1989 ve věku nedožitých osmasedmdesáti let v Mrlínku zemřel“.⁶²⁴

---

lidí, události let 1968-1969, místní zvyky, sloučení Mrlínka s Bystřicí v roce 1976, pohyb obyvatelstva v obci, dávky přidělované starým lidem, výročí (zejména výročí osvobození v roce 1945) atd. Pelíška údajně zajímaly „významné události ve světě, které by mohly ohrozit světový mír“, a i ony se objevovaly v obecní kronice.“ In: tamtéž, s. 82–83.

624 Tamtéž, s. 84.

IV. KAPITOLA

SLOVO ZÁVĚREM

IV. SLOVO ZÁVĚREM

Už z letmého porovnání protektorátních životních a profesních cest čtyř novinářů z Moravy, kteří se ocitli v r. 1947 před Národním soudem jako obžalovaní, je zřejmá jejich výrazná odlišnost. Zásadně je diferencovala míra jejich spolupráce s okupanty projevující se ve stycích s nimi, ale také podoba jejich zapojení do aktivit, jež organizovaly okupační i protektorátní úřady ovládající legálně vycházející česky psaná tištěná média. Dobře je to znát na jejich působení na tzv. tiskových konferencích nebo v účasti na zahraničních novinářských zájezdech. Odlišnosti lze ale najít také v jejich chování k podřízeným.

Daleko nejdůležitějším prvkem, který je odděloval, je ovšem povaha jejich konání během protektorátu. Jistě šlo ve všech čtyřech případech o kolaboranty, ale jen jeden z nich, Kožíšek, byl krom toho také zrádcem a udavačem. U Pelíška, Zemana ani Hloučka nelze považovat za hodnověrné, že by se někdy dopustili zrady nebo denunce, ať již přímé ústní či písemné, nebo nepřímé, mediální.

V této souvislosti je třeba zdůraznit, že kolaborace, má-li zůstat smysluplným pojmem historiografie, nemůže absorbovat pojem zrady a denunce a nemůže s nimi být ani zaměňována.

Kolaborace, jak již bylo řečeno, znamená spolupráci části okupovaných s vládnoucím a ozbrojeným okupantem, přičemž jde o dvousměrný vztah, byť výhodný především pro okupační síly, jež jsou v tomto vztahu hegemonem. Kolaborace je proto vymezována především aktivitou okupanta, který vytváří strategii ovládnutí. Kolaboranti, náležející k ovládaným, na tuto strategii reagují, a to převážně taktikou, jež jim má zaručit podíl na moci a konzumaci určitých symbolických a materiálních statků. Do jisté míry se ale snaží zohlednit také reálné zájmy zbytku ovládaných, s nimiž je pojí vědomí společně sdílené identity. Spojují s nimi i nadále svoji budoucnost a z autority, kterou u nich požívají, čerpají rovněž politické a hlavně morální zdroje k nerovnoprávnému, těžkému, ba mnohdy konfliktnímu dialogu s okupační mocí – samozřejmě, můžeme-li v této souvislosti vůbec hovořit o dialogu.

Kolaborant poslouchá, plní nařízení, tedy to, co je okupantem definováno jako „neoddiskutovatelné“ víceméně k jeho spokojenosti. Zároveň ale tvoří určitou záštitu, snad někdy i ochranu pro ovládané jako celek, byť chabou, závislou na konkrétních okolnostech a bezesporu podmíněnou ochotou okupační moci ji spíše tolerovat než respektovat.

Kolaborace tedy přes své převažující záporné funkce působí i jako určitá hráz vymezující pole ovládaných, a tím dílčím a specifickým způsobem napomáhá upevnit v podmínkách okupace jisté vědomí „hradeb“ mezi jedněmi a druhými. Zrada jako

taková je oproti tomu postavena na principu prolomení „limes“ ovládaných. Jinými slovy, kolaborace jako jisté ohraničení mezi „my“ a „oni“ via facti udržuje oddělení obou entit, zrada, jež ostatně vždy znamená vítězství egoisticky individuálních nebo skupinových zájmů, je naopak rozbíjí a tak přispívá k oslabení už tak slabé pozice ovládaných.

Rozdíl mezi „pouhou“ kolaborací a zradou je dobře viditelný na příkladu čtyř moravských novinářů zodpovídajících se po válce za své činy před Národním soudem. **Antonínu J. Kožíškovi** nestačilo být „pouhým“ kolaborantem, už proto, že svoji budoucnost pevně stavěl na úspěchu nacistů. Nestal se sice formálně říšským státním příslušníkem, ale své zájmy spojil primárně s Němci, zcela bez ohledu na vlastní národ. Jeho kolaborace se propojuje se zradou, s něčím nebezpečnějším, a to právě tehdy, kdy jeho jednání nabývá aktivně invenčního, ba „investigativního“ charakteru: nejspíš už když Němcům pomáhá v odhalení „emigrantského archivu“ v Paříži v létě r. 1940, s určitostí, když je upozorňuje na písemnosti povstalců během své návštěvy středního Slovenska na podzim 1944.

Kožíšek mohl mlčet, v obou případech nebyl nucen žádnou fyzicky či psychicky neúnosnou situací k prozrazení toho, co se dozvěděl. Přesto se ale o své vůli rozhodl překročit jistou hranici ve věcném i morálním smyslu, která je zároveň hranicí mezi kolaborací a zradou. S nutnou dávkou zjednodušení lze říci, že kolaborant mlčí a zůstává uvnitř hranic svého společenství, hranic, jež nadto spoluutváří, zatímco zrádce v pomyslné hranici aktivně hledá skuliny, zpřístupňuje je okupační moci a poté z faktu odhalení těží ve prospěch svůj nebo svých blízkých. Kožíšek je tedy v prvé řadě zrádcem a teprve vedle toho, souběžně, také kolaborantem.

Nezodpovězenou otázkou zůstává, co předcházelo čemu. Byl Kožíšek zrádcem ještě před okupací, jak by mohly naznačovat některé indicie z jeho chování hlavně na sklonku druhé republiky? Pokud by tomu tak bylo, byl by podoben některým předákům „národních“ kolaborací během druhé světové války, např. pověstnému norskému Quislingovi nebo nizozemskému Mussertovi, kteří své státy zrazovali Hitlerovi ještě předtím, než se noha německého okupanta dotkla jejich zemí, ba ještě dříve, než začal válečný konflikt.

Role zrádce u Kožíška logicky korespondovala s typem jeho kolaborace, tedy s *aktivismem*. V žádném případě by se však neměli *aktivističtí kolaboranti* směřovat se samotnými zrádci. Faktem je, že se pohybovali v ošemetném předpolí zrady, především mentálně a jaksi potenciálně. Pokud onu pomyslnou hranici, onu „hradbu“ mezi ovládanými a okupanty, překročili, je to třeba vždy dokázat, protože onen „limes“ je konkrétní a v čase proměnlivý. Zjednodušující a paušalizující ztotožnění *aktivistické kolaborace* se zradou by bylo stejně zavádějící jako identifikace zrady a samotné kolaborace.

V Kožíškovi lze krom zrádce vidět až okázalého a při vši kluzkosti jeho povahy nesmlouvavého *aktivistu*, výkonného přísluhovače Němců. Není jen pasivním vykonavatelem příkazů, jak to bylo víceméně typické pro Pelíška, Zemana a Hloužka. Pro Kožíška nebylo hlavní, aby si Němci mysleli, že je jejich člověkem, on byl jejich člověkem opravdu, nakolik mu to dovolil jeho parazitní způsob myšlení a jednání, jeho povaha rytíře štěstěny ber kde ber. Kožíšek pracoval vynalézavě a horlivě – někdy až moc –, aby Němcům dobře posloužil a byl s nimi takřkajíc „na jedné lodi“.

Všude, kde mohl Kožíšek ukázat, že je aktivním stoupencem Němců, se snažil na sebe upozornit: jeho vystupování na „tiskových konferencích“ bylo činorodé a podnětné; jeho zájem o účast na novinářských cestách do zahraničí byl nelíčený, přičemž jej bylo dobře možné skloubit s jeho reportérskými sklony; jeho styky s Němci byly živé, přátelské a důvěrné jak v pracovním, tak v soukromém kontextu; jeho úsilí dostat ze svých podřízených v Globusu a Tempu maximum ve prospěch okupantů bylo přímé a bezrozporné; a jeho hojná publikační činnost, stovky článků, desítky promluv do rozhlasu a knižní publikace, jsou pečeti této horlivosti.

Kožíšek však nebyl jenom zrádcem a *aktivistickým kolaborantem*, ale nadto i udavačem. Je dokonce vedle vpravdě obludného R. Nováka ukázkovým reprezentantem mediální denunce, jak byla praktikována v okupačním a zároveň totalitářském režimu v protektorátu, s využitím nectností meziválečné „revolverové žurnalistiky“. Denunciační činnost má u Kožíška jistě svou souvislost s jeho kolaborací a zrádným jednáním, ale je zároveň samostatným jevem, který by měl být jako takový chápán a zkoumán. Troufám si tvrdit, že většina udání v protektorátu neměla s kolaborací mnoho společného, byla prostě selháním elementární mravnosti.

Kožíškovo denunciantství je proto signifikantním prvkem vypovídajícím především o tomto člověku jako o lidské bytosti. Člověku, který nemá zábrany zneužít neštěstí národa, pronásledování a všemožných problémů jeho příslušníků, k vlastněnímu, úzce pojímanému prospěchu. V jeho udavačství se stupňuje vše, čím byl Kožíšek už před válkou, tedy chtivým a ctižádostivým hochštaplerem s tendencí k podvodnému jednání toužícím po místě na výsluní, jehož však nedokázal získat vlastní poctivou prací. Musel proto hledat postranní cestičky a ty ho logicky přivedly ke kolaboraci, zradě a udavačství. Šlo o vyhraněného sobce a egocentrika, asociálně lhostejného k utrpení druhých, bytost připravenou využít každé šance umožňující vzestup, člověka bažícího po moci a především až chorobně po slávě, ba i jen po pouhé pozornosti, které mu kompenzovaly vědomí vlastní nedostatečnosti.

Těto charakteristice se však vzpírá jeho zjevná pracovní výkonnost během protektorátu, neboť jedině díky ní mohl být tak produktivní. Zdánlivý rozpor si lze dle mého názoru vysvětlit tím, že Kožíšek byl typem člověka, jehož donutí k pracovnímu výkonu teprve situace, kdy je „drcen“ jako ona pověstná biblická oliva – a to

nacisté uměli opravdu dobře. Teprve pod nimi, vědom si jejich tvrdosti, a také toho, že podal ruku „ďáblu“, jehož nedokáže obelstít, přechytračit či podvést, pochopil, že mu nezbude než tvrdě pracovat, byť s návyky a výbavou provinčního polobulvárního novináře. Možná ale bylo za jeho náhle vyvstalou pracovní výkonností i to, že v počínajícím zralém věku nalezl v žurnalistické práci smysl vlastní existence.

Že to Němci uměli ocenit, je vidět na tom, jak Kožíška honorovali a vyznamenávali – v r. 1942 obdržel Národní uměleckou cenu, v r. 1944 Cenu Karla Lažnovského a Čestný štít Protektorátu Čechy a Morava se Svatováclavskou orlicí ve stříbře.⁶²⁵

Kožíšek se kvůli své zradě, *aktivismu* a udavačství jeví bezmála jako démonický zjev moravské, a zvláště brněnské meziválečné a protektorátní žurnalistiky. Byl ale jako řada jiných „démonů“ v těch letech jen banálním a vykořeněným neumětelem, přinejlepším sotva průměrným novinářem regionálního formátu, který toužil psát velké reportáže z míst, jež hýbou světem a za to požívat slávy a respektu. Snad aby obraz jeho osobnosti nebyl veskrze jen temný, budiž o něm na samý závěr řečeno i to, že na rozdíl od svých kolegů, kteří se spokojili s lokálkami a zpravodajstvím z Moravy, Kožíšek se pustil do světa, byť byl k opuštění rodného zápečí asi donucen hlavně hrozbou trestního stíhání (1923). A jeho španělské reportáže, jakkoliv neobjektivní, povrchní a barvotiskově chytlavé, jsou dokladem toho, že se o něco „velkého“ aspoň pokusil.

Je-li Kožíšek snad nejzápornějším aktérem novinářské kolaborace na Moravě vůbec, typem především lidsky odpudivým, jeho kolegové, Pelíšek, Zeman a Hloužek, jsou postavy méně jednoznačné. Z hlediska funkčního typu kolaborace je ovšem jejich zařazení naopak poměrně jednoduché: všichni splňují podmínky k tomu, aby byli považováni za zřejmé příklady *konformistické kolaborace*. Jsou málo aktivní, sotva kdy iniciativní, poslušně a neinvenčně plní to, co jim přikazují jejich loutkovodiči z příslušných tiskových úřadů, do své práce nevkládají příliš velké úsilí, s okupanty se neztotožňují a svoji budoucnost s nimi spojují pouze vnějškově a slabě, ryze oportunisticky.

Jen u Pelíška se lze setkat s přesahy, které signalizují jisté tendence k *aktivismu*, patrně pod Kožíškovým vlivem; tehdy lze u něj vysledovat aktivní zájem o účast na novinářských zájezdech a aktivní chování na „tiskových konferencích“; také jeho role v Reisově aféře, v níž sklouzl téměř k denunciaci, napovídá, že ve snaze udržet si vydobytou pracovní pozici byl ochoten zajít hodně daleko. Přesto, domnívám se, i jej lze hodnotit jako *konformistického kolaboranta*, zvláště poté, co se od r. 1941 začal odpoutávat od svého mefistofelského rádce Kožíška.

625 *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*. UK v Praze, FSV/ Matfyzpress, Praha 2007, s. 68.

Na trojici mužů souzených v Brně v dubnu 1947 je zajímavá především motivace, která je vedla ke kolaboraci. V širším plánu lépe a hlouběji ozřejmuje důvody platné pro stovky, ba tisíce jiných mužů a žen v protektorátu, kteří na ni vsadili rovněž.

Pro **Jaroslava Pelíška**, talentovaného a nadějného baťováka z velmi chudíckých poměrů, ne příliš vzdělaného, ctižádostivého a po požitcích toužícího muže, byla alfou a omegou jeho kariéra a hmotné zajištění, jež z ní vyplývalo. Byl typem člověka, který je uvyklý poslouchat nadřízené, ovšem jen tehdy, pokud mu to přináší prospěch a pokud má otevřenou cestu vedoucí strmě vzhůru. Nemělo by tedy překvapovat, že byl ochoten vyměnit „pány od Bati“ za jiné „pány“, kteří od r. 1939 vládli rovnou nad celou zemí. Zdá se, že uměl získávat prospěch docela umným balancováním mezi oběma silami a oportunisticky si nechával otevřená „zadní vrátka“. Snaha vyniknout, která však nebyla podložena žádnými výjimečnými schopnostmi, spolu s přehnaným sebevědomým,⁶²⁶ měla rovněž podíl na tom, že neoslyšel volání spolupracovat s Němci.

Vcelku šikovný a průbojný novinář Pelíšek by možná v budoucnu dosáhl vedoucí pozice bez protekce okupantů. Neuměl si však na svou příležitost počkat a to jej nakonec stálo kariéru. Jeho chvatný způsob života, potřeba urvat si z něj chutná sousta teď a hned, mu byly špatným ukazatelem životního směru. V nitru byl Pelíšek asi dosti nejistým člověkem, který jen předstíral, že v sebe v duchu baťovského self-mademanství věří. Byl jistě dosti ovlivnitelný, především lichotkami, a jakmile jej začal hnít k obrazu svému Kožíšek, intuitivní znalec lidských duší, Pelíškova slabost se ještě prohloubila. Měl ale zároveň tolik zdravého (chtělo by se dodat oportunistického) rozumu, aby se od Kožíška včas odpoutal a zůstal tím, čím byl – oportunistou projevujícím se *konformistickou kolaborací*.

Omylem by bylo negovat Pelíškovo vlastenectví, hlavně v závěru války byl ochoten i hodně riskovat, podle některých svědectví napomáhal odboji. Toto vlastenectví ovšem začal dávat najevo až tehdy, když už bylo jasné, kdo bude vítězem války.

I **Leopold Zeman** je dobrým příkladem oportunisticky uvažujícího *konformistického kolaboranta*. Klíčem k jeho pochopení je však strach – strach z gestapa, strach z Kožíška –, který formoval tohoto vzdělaného, racionálního, chladně kalkulujícího, uzavřeného až nepřístupného, nervózního a senzitivního muže, jenž se spokojeně cítil patrně jen v úzkém rodinném kruhu. Krom toho byl Zeman motivován rovněž potřebou ukázat svým bývalým spolupracovníkům v Lidových

626 Souhlasím jednoznačně s postřehem M. Maška, který výstižně konstatoval: „Když jsem v různých zdrojích sledoval Pelíškovo vystupování, došel jsem mj. k závěru, že jeho tolikrát skloňované sebevědomí mohlo být pouhou zástěrkou pocitu méněcennosti, který získal právě v dětství. Snaha překonat svůj vlastní stín pak mohla vést až k rozhodnutí zůstat v obtížně získané funkci šéfredaktora i pod nadvládou okupantů.“ In: Mašek, Miroslav: *Zlínský novinářský aktivista Jaroslav Pelíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2009, s. 87.

novinách, koho v něm podnik ztratil. Směs strachu a touhy kompenzovat si pocit méněcennosti z něj vytvářel šéfa, před nímž bylo radno mít se na pozor.

Jeho páteř se přímo fyzicky rozpouštěla od léta 1940, po porážce Francie, kdy byl tento velmi průměrný novinář postaven do čela nejvýznamnějšího listu českých zemí. Máje řídít mnohé osobnosti, legendy české žurnalistiky a literatury, si v jasnějších chvílích asi uvědomoval, že právě vlastnosti utvářející z lidské bytosti skutečnou osobnost mu žalostně scházejí. Přesto u něj lze vyzozorovat také altruistickou motivaci ke kolaboraci, vždyť vcelku chránil mnohé ze svých podřízených před Němci, později snad i kryl některé z nich za okolností potenciálně dosti nebezpečných (F. Píšek, M. Mittelmann alias J. Černý),⁶²⁷ což také mohlo uspokojovat jeho nabourané sebevědomí. Nezpochybnitelným pozitivem jeho činnosti v protektorátních Lidovkách bylo to, že zabránil, aby se v listu významněji prosadili *aktivističtí kolaboranti*.

Po Stalingradu byla již jeho páteř pevnější, i v tom byl typickým oportunistou. V říjnu 1943 už měl tolik odvahy, že se podle vlastních slov nedostavil k převzetí Ceny Karla Lažnovského, vymluvil se „statečně“ na nemoc.⁶²⁸ Lze si jen představit, jakou horlivost by ale vyvinul, kdyby Němci ještě na podzim 1943 vítězili na všech frontách. Koneckonců, Zemanova mravní odolnost vůči násilí okupace byla zkrátka utvářena zvenčí, s tím je třeba počítat.

Jan Hloužek z (Moravské) Ostravy byl marginální postavou mezi trojicí obžalovaných, svým regionálním zakotvením i krátkostí, s níž působil ve funkci šéfredaktora. Nejspíš se před Národní soud dostal jen proto, aby tu byla zastoupena i novinářská Ostrava.

Jistě nejde o žádnou interesantní osobnost, zajímavý je maximálně mírou své zatrpklosti, hořkosti a kverulance. Nepochybně byl rozčarován z první republiky, nejspíš byl šířán rovněž pocity, že není profesně doceněn. Z celé své předmnichovské kariéry si asi odnesl jedno důležité poznání, a sice že novinář píše to, co po něm chtějí ti, kdož noviny vydávají a jemu platí. Podle toho jednal za první republiky i za protektorátu, jeho profesní sebeúcta nejspíš nesahala dál než k vědomí námezdního

627 J. Miessler hodnotil Zemanovo počínání s ohledem na jeho kalkulující povahu takto: „Když (...) Německo začalo válku prohrávat, (...) Zeman (...) využil všech příležitostí, aby se v rámci svých možností předvedl jako zachránce ‚nacisty proskribovaných osob‘ – pravděpodobnost, že bude za své články po válce souzen, se v případě prohry Německa rovnala jistotě a Zeman, který jistě nebyl naivní, musel do té doby stihnout ‚vyrobit‘ co největší množství polehčujících okolností. Londýnský rozhlas aktivistům otevřeně hrozil trestem smrti a Zemanovi se asi nechtělo zmizet před spravedlností tak, jak to zřejmě učinil (...) aktivistický novinář Emanuel Vajtauer – měl rodinu, ke které ho zřejmě vázalo silné citové pouto, proto zřejmě někdy (případ Černý-Mittelmann) dokonce značně riskoval.“ In: Miessler, Jan: *Leopold Zeman, šéfredaktor Lidových novin 1941–1945*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2004, s. 65.

628 NA, f. Národní soud, TNS 5/47, k. 102, inv. č. 1515, výpověď L. Zemana z 30. 12. 1946, s. 8.

pisálka. Jeho kolaborace byla pravděpodobně jednak obranným postojem – strach totiž u něj hrál velkou roli, podobně jako u Zemana –, jednak mu činilo upřímné potěšení dráždit svými proněmeckými řečmi své kolegy a v budoucnu podřízené, jež upřímně nesnášel.

Poměry, které vládly v Ostravské Národní práci a předtím v Moravskoslezském deníku jsou varovným příkladem nezdravých mezilidských vztahů na pracovišti, jež se mohly v patologickém prostředí protektorátu stát zdrojem skutečné tragédie. Že se tak nestalo, lze přičíst na vrub také tomu, že Hloužek sice většinu svých spolupracovníků v oblíbě neměl, projevoval se však u něj altruismus v tom, že své kolaborační angažmá chápal svým způsobem také jako sebeobětování za mladší novináře – někdo to prostě dělat musel. V hloubi duše možná tento nerudný, ostny obalený, protivný až neomalený, snad i poněkud vyšinutý „starý dědek“ doufal, že mu za to po válce aspoň někdo z kolegů poděkuje. Člověk je málokdy bezrozpornou bytostí, a u Hloužka jako by to platilo dvojnásob.

Hloužkova kolaborace patřila k tomu nejmírnějšímu v kontextu *kolaboračního konformismu*. Žádnou zvláštní aktivitu neprojevoval, naopak, někdy se zdá, že jeho konání mělo poněkud švejkovské rysy. Němci jej nikterak speciálně nehonorovali ani nevyznamenávali. Pokud s nimi udržoval styky, pak patrně především proto, aby si dodal zdání větší moci před kolegy, případně těchto styků použil k intervenci ve prospěch proskribovaných známých z Ostravska.

Všichni čtyři novináři souzení po válce před Národním soudem byli kolaboranty: Pelíšek, Zeman a Hloužek *konformisty*, Kožíšek *aktivistou*, nadto i zrádcem a udavačem. Žádný z nich přitom nebyl fašistou: pro Kožíška byla tato ideologie jen dočasným prostředkem k vzestupu, Zemanovi sloužilo členství ve Vlajce jako mimikry, u Hloužka šlo maximálně o provokující řeči. Pelíšek, Zeman a Hloužek zůstali asi přese všechno vlastenci, byť o tom v duchu legendárního Haškova nadporučíka Lukáše nemusel v té nejkritičtější době nikdo vědět. K čemu je ale takové vlastenectví, to už je otázka jiná.

Působení všech těchto čtyř mužů během protektorátu bylo nesouměřitelné – vsehazrnující pojmy kolaborace a kolaborantů by to neměly rozměňovat. Proto je třeba pracovat s těmito termíny diferencovaně, a to především z hlediska funkcionálního (*kolaborace aktivistická* versus *konformistická*) a z hlediska výzkumu motivací vedoucích ke kolaboraci (motivy egoistické versus altruistické; ideově-politické, sociální, ekonomické aj.). Je přitom zřetelné, že pro pochopení jejich odlišné role (kolaborant, zrádce a udavač Kožíšek versus ostatní souzení kolaboranti) je zapotřebí oživit a svým způsobem i „rehabilitovat“ pojem zrahy v opozici ke kolaboraci.

Pominout samozřejmě nelze ani hlediska etická, byť je třeba chápat, že lidé ocitnuvší se v takovém režimu, jako byl ten, který nacisté nastolili v protektorátu, byli vystaveni mimořádnému tlaku, jenž si lze z relativně pohodlného bezpečí

počátku jednadvacátého století jen stěží představit. Již proto je nutné zdůraznit, že smyslem historiografie je v první řadě snažit se chápat úděl těch, jež nás v čase předcházeli, a teprve poté o nich zaujímat názorové a hodnotové soudy, byť i ony jsou nutné, nikoli však ve smyslu laciných odsudků.

VĚCNÝ REJSTŘÍK

JMENNÝ REJSTŘÍK

VĚCNÝ REJSTŘÍK

A

„aféra chlebičková“ („travičská“)	41, 84, 144
Aktion Albrecht der Erste	62
„aktivistická sedmička“	25, 85, 122
anglofil, anglofilové	63, 103, 157
antisemita, antisemité	22
antisemitismus, antisemitský	24, 29, 161, 165
<i>Arijský boj</i>	26, 31, 142, 143, 154, 161, 165
armáda	
- československá	37, 98
- německá	70
- Rudá (sovětská)	69, 86
Autoklub	81
<i>A–zet</i>	31, 101

B

Baťova škola práce	39, 40, 45, 46
Baťovy závody	39, 40, 44, 45, 46, 64– 69, 74, 115, 127, 128, 131, 173, 174
bitva stalingradská (Stalingrad)	29, 82, 107, 115, 118, 121, 144, 151, 192
bolševik, bolševici	83, 86, 151
bolševismus, bolševický	31, 151, 157, 159, 163, 164, 166

C

Cena Karla Lažnovského	144, 190, 192
Centropress	92, 102
cenzor, cenzori	69, 120, 125, 173
cenzura, cenzurní	23, 26, 59, 79, 109, 120, 134, 173

Č

Česká liga proti bolševismu	31, 151, 163, 164
<i>Česká práce</i>	83
<i>České Brno</i>	37
Československá národní demokracie (ČND)	41
Československá tisková kancelář (ČTK)	85, 101
<i>Československý boj</i>	93
Československý národní výbor (ČSNV)	92, 93
<i>Český dělník</i>	78
český rozhlas v Brně	58, 108, 154
Čestný štít Protektorátu Čechy a Morava se Svatováclavskou orlicí ve stříbře	190

D

<i>Defilé</i>	48
Dekrety prezidenta republiky	
- č. 16/1945	30, 172, 177, 178, 180
- č. 17/1945	30
- č. 138/1945	30
<i>Dělnické listy</i>	37, 41

demokracie,
demokratický 51, 72, 75, 79, 80, 88,
122, 136, 158, 162

- národní (ČND) 41

demokrat, demokraté 157, 158

deník, deníky 31, 41, 42, 47, 48, 61, 71, 72,
74, 77, 79, 81, 87, 117, 129,
153, 172, 193

denunciace,
denunciační 14, 21, 26, 29, 43, 62, 71, 83,
84, 112, 113, 122, 126, 131,
134, 136, 142, 151, 152, 153,
157, 158, 161, 165, 166, 187,
189, 191

- mediální 26, 28, 157, 160, 170, 189

denunciant,
denuncianti
(udavač, udavači) 21, 73, 144, 165

Divadelní list 158

Duch času 74

F

falangismus, falangistický,
falangista, falangisté 52

fašismus, fašistický 22, 24, 26, 30, 51, 53–
58, 76, 122, 158, 161,
162, 169

- český 55, 58, 76

- italský 19

- německý 48

fašista, fašisti 20, 22, 55, 57–59, 76,
92, 158, 159, 166, 193

- český 55, 57, 58, 59, 92, 158,
159, 166, 193

Le Figaro 47

Le Figaro Ilustre 47

frankismus, frankistický,
frankista, frankisté 54

G

gestapo 54, 56, 59, 62, 64, 70–73, 77,
80, 90, 91, 93, 99, 103, 107, 109,
111, 112, 114–118, 121, 123–
127, 130, 134, 137, 138, 142,
144, 146–148, 150, 152, 153,
157, 159–161, 167, 168, 174,
176, 192

Globus

(vydavatelství) 12, 38, 43, 48–53, 55, 61, 62,
70–73, 81, 85, 91, 101, 108,
110, 115, 139, 145, 146–150,
153, 156, 160, 166, 167, 189

H

heydrichiáda 23, 138, 139, 168

- první 25

- druhá 133, 141, 157

Ch

The Chicago Daily News 63

J

jazzman, jazzmani 157

Junák 84

K

kolaborace 11–14, 19, 20–23, 25–27,
30, 31, 41, 57, 58, 65, 66,
69, 74, 77, 80, 82, 109, 113,
120, 121, 122, 123, 126, 132,
141, 152, 162, 173, 174, 176,
187–190, 193

- aktivistická	13, 19, 22, 27, 28, 100, 103, 165, 189
- konformistická	11, 13, 19, 22, 23, 27, 103, 190, 191, 193
- novinářská	11, 14, 23, 27, 31, 37, 41, 56, 68, 88, 100, 105, 113, 122, 156, 190

kolaboracionismus	20

kolaborant,	
kolaboranti	11, 14, 20, 21, 22, 25, 26, 29, 30, 35, 37, 41, 51, 56, 57, 59, 61, 75, 76, 77, 79, 82, 83, 84, 85, 87, 94, 95, 100, 102, 105, 106, 107, 108, 111, 113, 116, 118, 121, 122, 128, 130, 133, 135, 136, 141, 152, 155, 156, 159, 160, 161, 162, 173, 176, 177, 181, 187, 188, 193, 194

- aktivistický	11, 85, 88, 98, 116, 145, 148, 161, 165, 189, 192

- konformistický	11, 28, 191, 192

komunismus,	
komunistický	13, 83, 139, 142, 157– 160, 169, 181

komunista,	
komunisté	73, 83, 139, 143, 157, 181

konference	
mnichovská (Mnichov)	54, 55, 60, 63, 65, 75, 136, 193

„konference tiskové“	12, 24, 63, 65, 77, 81, 83, 85, 87, 104, 120, 123, 126, 128, 130, 131, 156, 173, 177, 187, 189, 191

Krajský soud v Uherském Hradišti	182

<i>Kritický měsíčník</i>	133

Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě (KVMČM)	31, 87, 102, 142, 154

L

Laurin a Klement (fa.)	37

legie, legionářský	93, 139

legionář, legionáři	29, 43, 69

legislativa, legislativní	30

- retribuční	13, 30, 31, 133, 181

- tisková	23

Lidová tiskárna	72, 115, 142

<i>Lidové noviny</i> (Lidovky)	12, 37, 38, 42, 43, 44, 71, 72, 73, 74, 80, 87, 92, 101, 110, 111, 115–118, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 141, 142, 145, 154, 155, 164, 175, 176, 179, 192

<i>Lidový deník</i>	31

literární aktivisté	73

Lloyd-Film (fa.)	58

M

Masna, n.p.	180

média,	
mediální	11, 12, 13, 28, 29, 44, 85, 95, 120, 121, 135, 153, 155, 157–160, 162, 165, 169, 170, 173, 187, 189

- tištěná	11, 12, 13, 14, 23, 26, 28, 29, 37, 40, 42, 82, 115, 121, 154, 160, 162, 169, 171, 182, 187
Melantrich (vydavatelství)	43, 73, 81
mimořádné lidové soudy	29–31, 112, 114, 131, 142, 158, 182
ministerstvo školství a lidové osvěty	22, 25, 96, 110, 120, 149, 162
Mladé NS	84
Moravská orlice	12, 49, 61, 62, 69, 92, 93, 139, 145, 153, 154, 158, 160
Moravské noviny	12, 43, 49, 53, 56, 61, 62, 66, 139, 145, 147, 153
Moravskoslezský deník	41, 42, 74, 75, 77, 79, 87, 193
Moravský deník	48
Moravský národní střed	48
Morgenpost	55

N

nacionalismus, nacionalistický	24, 41, 42, 162
nacionalista, nacionalisté	52
nacismus, nacistický	19, 20, 22, 23, 27, 29, 30, 31, 52–56, 59, 61, 64, 65, 66, 71, 72, 73, 76, 79, 83, 88, 100, 103, 105, 107, 122, 135, 144, 152, 155, 156, 169, 177

nacista, nacisté	11, 22, 24, 56, 57, 59, 60, 63, 72, 74, 94, 101, 107, 109, 115, 144, 145, 156, 157, 175, 188, 190, 192, 194
Národní obec fašistická (NOF)	58
Národní odborová ústředna zaměstnanecká (NOÚZ)	74, 133
Národní politika	96, 101, 110, 142
Národní práce	12, 74, 75, 77, 79, 80, 81, 101, 119, 122, 123, 124, 125, 154, 155, 157, 177, 179, 193
Národní soud	12, 14, 30, 31, 35, 41, 82, 89, 119, 129, 133, 139, 140, 141, 153, 155, 156, 159, 161, 165, 168, 169, 171, 177–180, 192
Národní souročenství (NS)	84, 85, 161, 162
Národní svaz novinářů (NSN)	29, 104, 161, 162, 163, 164, 165

Národní tábor	55, 57
Národní umělecká cena	190
Náš kraj	12
Neues Wiener Tagblatt	70
Der Neue Tag	96
„Nová Evropa“	22, 100, 156

O

Občanská tiskárna v Brně	54
l'Oeuvre	20

Okresní národní
výbor (ONV) ve Zlíně 174

okupace,
okupační 12, 14, 19–21, 26, 27, 28, 29,
38, 42, 46, 52, 57–59, 63, 65,
67, 68, 71, 76, 79, 84, 89,
101, 102, 105, 107, 108, 110,
111, 116, 118, 120, 127, 140,
148, 160, 161, 167, 168, 170,
174, 177, 179–181, 187–
188, 189, 192

- německá (15. 3. 1939) 46, 82, 143

Orbis (vydavatelství) 101, 104, 106,
111

Ostravská

Národní práce 12, 74, 75, 77, 79–81,
119, 122–125, 155,
157, 177, 179, 193

P

Pestrý týden 47

pivovar Novopramen v Brně 47

Polední list 12, 31, 63, 81, 83, 101, 109,
141, 142, 149, 150, 151, 154,
167

„polská delegace“ 25, 88, 102

Pražský ilustrovaný zpravodaj 47

Pražský list 166

propaganda,
propagandistický 13, 23, 28, 64, 81, 86,
89, 93, 96, 100, 106,
111, 128, 132, 154,
155

- protektorátní 23, 88, 107, 131

protektorát
Čechy a Morava 11, 22, 23, 29, 88, 161,
165, 190

Průkopník mladých mužů 12, 40

předsednictvo
ministrské rady (PMR)
- tiskový odbor 23, 24, 61, 120,
149

převrat komunistický 13, 143, 181

Přítomnost 31, 87, 142, 154

R

rasismus, rasistický 26, 94, 156

republika

- první 14, 23, 35, 38, 41, 42, 43, 47,
51, 56, 57, 62, 67, 74–76, 79,
80, 81, 83, 87–89, 99, 102,
103, 110, 122, 127, 133, 135,
140, 147, 161, 163, 166, 193

- druhá 12, 14, 23, 53, 63, 181, 188

- třetí 13, 14

Reuter's 106

rezistence pasivní 26, 68, 82, 85,
162

Rolnické strojírny v Letovicích 36

Rovnost 38, 136, 142, 169

rozhlas,
rozhlasový 11, 23, 29, 30, 31, 57, 58, 59,
85, 92, 96, 108, 141, 146,
153, 154, 155, 165, 167, 169,
177, 189, 192

S

Sbor národní
bezpečnosti (SNB) 14, 181

Sicherheitsdienst
(SD) 56, 59, 60, 71, 72, 91,
96, 107, 109, 110, 111,

112, 118, 119, 121, 149, 161, 166	
Slovenské národní povstání (SNP)	96, 97, 98, 132, 166, 168
socialismus, socialistický	25, 157
socialista, socialisté	41, 42, 88, 157
Sokol	45, 73, 84, 138, 139
Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku (17. září 1939)	23, 120, 156
Spojenci	121, 156
spolek českého divadla v Moravské Ostravě	76, 78, 164
Státní bezpečnost (StB)	55
strana - národně demokratická (ČND)	88
Strana národní jednoty (SNJ)	55
strana - sociálně demokratická (ČSDSD)	37, 41, 69, 74
Strojírny potravinářského průmyslu, n.p., závod Brno	181
Studijní ústav Baťových závodů	65
Svaz českých novinářů (SČN)	29, 90, 91, 94, 104, 112, 141, 161, 163, 174
Svaz zemědělství a lesnictví	31
<i>Svět</i>	12, 87, 114, 115, 127, 130, 154, 173
Světová výstava v New Yorku (1939)	63
svobodný zednář, svobodní zednáři	43, 69, 83, 84, 93, 135, 136, 145, 158, 160, 166
Syndikát čs. novinářů (SČN)	50, 62
T	
taktika subverzivní	
- blokace	26
- ironizace	26
- konzervace	26
- neutralizace	26
- retardace	24, 25, 26
- separace	26
<i>Telegraf</i>	81
Tempo (vydavatelství)	12, 112, 115, 149, 150, 167
<i>The Times</i>	91
tisk	
- bulvární	47, 53, 61
- český	24, 26, 61, 63, 67, 80, 82, 83
- fašistický	24, 26, 57
- německý	55, 64, 71, 88, 105, 110, 125, 163, 173, 176
- protektorátní	13, 23, 24, 26–29, 61, 63, 65, 66, 77, 81, 85, 86, 105, 107, 114, 115, 120, 123, 175, 177
- „revolverový“	50, 152, 161, 165, 189
- vlajkařský	24, 26, 29

Tisk (vydavatelství)	12, 24, 40, 45, 64, 66, 67, 100, 105, 106, 127, 128
tisková agentura - Henri Manuel	47
tisková agentura - Mandel-France	47
totalitarismus - komunistický	13
„třetí říše“	23, 57

Ú

Úrazová pojišťovna v Brně	35
Úřad lidové osvěty	106, 110, 120

Úřad říšského protektora (ÚŘP)	24, 25, 59, 61, 68, 72, 93, 108, 109, 113, 148

- kulturně politické
oddělení 24, 61, 81, 96

- skupina Tisk
(Gruppe Presse) 24, 81, 106, 107,
117, 123, 152

Ústav moderních řečí	139

Ústředí moravských obcí, měst a okresů	160

Ústředí tiskové dozorčí služby (ÚTDS)	23

Ústřední cenzurní komise (ÚCK)	23

V

válka	
- druhá světová	11, 19, 20, 22, 60, 70, 96, 107, 121, 188
- občanská ve Španělsku (1936–1939)	51, 52
- první světová (Světová)	36, 37, 69, 96, 127

Večer	31, 97, 101

Večerní České slovo	31, 96, 154

Večerní Moravská orlice	62

Večerník Národní práce	75

Venkov	31, 55, 98

Veřejná osvětová služba (VOS)	142, 164

Vlajka	31, 165

vlajkař, vlajkaři	57, 58, 76, 141, 145, 158

vlajkařský	24, 26, 29, 31, 57, 76, 142, 161, 162, 164, 176

Volk und Reichsverlag (vydavatelství)	105

Vysoké učení technické (VUT) v Brně	36

Z

zájezdy	
novinářské	13, 24, 71, 82, 87, 89, 96, 101, 102, 106, 187, 191

zákon	

- malý tiskový zákon
č. 125/1933 Sb. 23

- zákon na ochranu
republiky č. 50/1923 Sb. 30, 169, 170

- zákon o mimořádných
opatřeních č. 300/1920 Sb. 23

- zákon o obraně státu
a o mimořádných opatřeních
č. 131/1936 Sb. 23

- zmocňovací zákon
č. 330/1938 Sb. 23

Zemské divadlo v Brně	158

Zemské finanční ředitelství v Brně	38
Zemský národní výbor (ZNV) v Brně	182
Zemský odbor bezpečnosti (ZOB)	174
<i>Zlín</i>	12, 45, 67, 87, 115, 130, 154
<i>Zlínské listy</i>	104
<i>Zpravodaj Baťa</i>	44
zrada, zrádný	13, 21, 26, 28, 30, 57, 59, 63, 82, 89, 91, 94, 96, 97, 98, 100, 106, 108, 121, 181, 187– 190, 194
zrádce, zrádci	21, 22, 30, 31, 56, 57, 59, 93, 95, 165, 169, 181, 187, 188, 189, 193, 194
<i>Zteč</i>	87, 154

Ž

židobolševismus, židobolševický	142, 157
žurnalista, žurnalisté	
- český	11, 51, 71, 79, 81
- protektorátní	77, 82, 133, 161, 162, 190
žurnalistika, žurnalistický	
- meziválečná	189, 190
- protektorátní	13, 25

JMENNÝ REJSTŘÍK

A

Abetz, Otto	110
Adámek, Vladimír	79, 119, 125, 179
Antonescu, Ion	82
Aujezdský, František	53–56, 59, 159

B

Babák, Josef	55, 56, 57, 58
Bareš, Arnošt	24, 222
Bartholi	96
Bass, Eduard	135, 136
Baťa, Jan Antonín	54, 63, 64, 127
Baťa, Tomáš	40, 41
Baťa, Tomáš ml.	40
Bauer, František	162, 222
Bečák, Jaroslav	160
Bedö, Alexander	38, 39, 49, 50
Beneš, Edvard	11, 29, 31, 75, 128, 136, 156, 158, 167, 173
Beneš, Karel Josef	158
Bor-Strejček, Vladimír	150
Böhm	164
Brož	101
Burian, Emil František	158
Bursa, Vladimír	46, 114, 129–131
Buzek, Bohumil	106, 132, 174
Buzková, Vojtěška	174, 179
Býma, Svatopluk	130, 175

C

Cekota, Antonín	40, 45, 46, 63–65, 67, 172
Cincibus, Josef	96
Cink, Petr	65, 174
Císař, Jaroslav	158
Crha, Václav	24, 25, 31, 85, 88, 89, 110
Crump, Oswald	103

Č

Čapek, Josef	62, 135
Čech, Jaromír	158, 160
Černý, Václav	25, 94, 133, 134, 137, 139, 143, 144, 161, 192,
Čipera, Dominik	64, 67, 68, 115, 127, 130, 131, 172, 174

D

Déat, Marcel	20
Dietrich, Otto	88
Dlabač, Jan	135, 136, 138,
Dolejší, Vojtěch	166, 221
Doležel	173
Dörfl, Gustav	26, 31, 166, 169
Drašnar, Josef	49, 50, 62, 147
Drda, Jan	137, 138
Dres(s)ler, Václav	158
Dvořák	119, 179
Dyk, Viktor	160

E

Ečer, Bohuslav	94
Eliáš, Alois	22–25, 85, 167
Engliš, Karel	158

F

Fejfuša, Rudolf	137
Feník, Miloš	151
Ferraris-Kohnová	52
Fiala, Václav	91, 92, 94, 99, 111
Filipínský, Jan	38
Fingr	119, 179
Fink, Pavel	43, 69
Forster, Albert	61, 108
Franco y Bahamonde, Francisco	53, 54
Franěk, Jiří	60
Frank, Karl Hermann	25, 53, 54, 63, 97, 110, 117, 142
Fröhlich	91, 109
Fršlínek, Antonín	98, 168

G

Gajda, Radola	55, 58
Glattner	160
Golian, Ján	96–98
Golombek, Bedřich	138, 143
Goss, von	89
Götz-Tschermak, Wolfgang	59, 67, 68, 101, 102, 108–110, 113, 114, 148, 157, 159, 172, 178

Graf, Oscar Maria	48
Gregor, Jaroslav	160
Gregory, Karl Alex von	24, 72, 81, 86, 89, 92

H

Habřina, Rajmund	158
Hácha, Emil	22, 25, 26
Hájek, Karel	112
Hájek, Zdeněk	139
Halas, František	158
Halifax, Edward lord	60
Halík, Rudolf	31
Hampacher	151
Handzel, Jan	63
Hašek, Jaroslav	193
Havelka, Jiří	25, 85
Havlík, Viktor	137, 148
Havlík, Vratislav	15, 37, 171, 177, 180
Hein	59, 91, 109, 110
Henderson, sir Nevile Meyrick	86
Heydrich, Reinhard	25, 102, 105, 134, 144, 162
Hitler, Adolf	19, 54, 86, 140, 145, 156, 173, 188
Hlavníčka, Josef	64, 66–69, 103, 106, 115, 127, 128, 132, 172, 174
Hliněnský, František	40, 65, 114, 128, 130, 131

Hloužek, Jan 12–15, 26, 31, 35–38, 41, 42,
57, 72, 74–82, 87, 88, 107,
117–119, 122–127, 132,
133, 136, 138, 145, 155, 157,
164, 165, 171, 172, 177–
180, 187, 189, 190, 192, 193

Hloužek, Jan st. 35

Hloužek, Josef 35

Hloužek, Karel 35

Hloužková Dagmar 37

Hloužková Marcela 37

Hloužková, Marie (roz. Leixnerová) 35

Hloužková, Štěpánka (roz. Lacinová) 37

Hoffman, František 24, 61

Homolka 96

Honzl, Jindřich 158

Hönig, Bohuslav 173

Hora, Josef 158

Horáková, Marie 44

Hradecký, Josef 65, 131, 173

Hrnčíř, Vladimír 137

Hrubý, Stanislav 60

Hrubý, Tomáš 162

Hudec, Rudolf 101, 112, 116, 137,
142, 179

Hupner, Karel 54

Ch

Chalupa, Dalibor 159

Chalupa, Lubor 62, 150

Chamberlain, sir Arthur Neville 60

Chodil, Ladislav 98, 168

Churchill, Winston 60, 156, 177

Chvalkovský, František 53

Chytil 171

J

Jáchymek 158

Jakobson, Roman 158

Janderka, Stanislav 65, 115, 127–129

Janetschek 70

Janík, František 160

Janoušková-Doubková, Štěpánka
150, 151

Jelínek 171

Jelínek, Harry 24, 89, 110

Ježek, Čeněk 31

Jílovský, Rudolf 134

Jiránek, Miloš 74, 116, 133, 134, 176

Jiříkovský, Václav 158, 159, 160

Judex, Oskar 109

K

Kaidusch, Sigmund 147, 148

Kalina 112, 160

Kaminský, Rudolf 75, 76, 118, 122,
132, 126, 179

Kaplan, Jan 30, 166

Kapras, Jan 83, 84

Karvaš, Imrich 83

Keprta, Josef 138, 140

Laval, Pierre	19
Lažnovský, Karel	24, 25, 41, 84, 85, 88, 89, 144, 190, 192
Lebert	59, 59
Leitgeb, Adolf	96, 97, 101, 106, 110, 111
Lerch, Josef	138
Lessardová, Françoise	39
Lewetzov	119
Líbal, Vladimír	74, 76, 77, 79, 118, 125, 177
Linek, Josef	166
Lischka, Rudolf	59, 64, 68, 71–73, 92, 101, 102, 105, 108, 109, 113, 115, 135, 137, 139, 140–143, 159, 160, 172
List	158

M

Macků, Jan	139
Macháčková, Marie	90
Mach, Alexander (Šaňo)	101
Malířová, Helena	158
Malota, Eduard	182
Marcus, Hermann	59, 62, 109, 112
Marjanko, Zdeněk	171
Masaryk, Jan	53, 60
Masaryk, Tomáš Garrigue	92, 132, 148, 174
Mašek, Miroslav	12, 15, 36, 39–41, 44– 46, 64, 65, 67, 102, 106, 115, 128, 129,

	132, 157, 163, 171, 172, 174, 178, 181– 183, 191
Melč, Ctibor	24, 84, 149, 175
Menschik, Raimund	102
Měrka	119, 179
Mezíрко, Emil	164
Miessler, Jan	15, 43, 69, 71, 73, 117, 135, 136, 171, 176, 192
Mikulášek, Oldřich	137, 138
Milén, Eduard	135, 136
Mittelman-Dedinský, Móric (Černý, Jaroslav)	139, 143, 144, 176, 179, 192
Moravec, Boleslav	77, 122, 126
Moravec, Emanuel	22, 110, 111, 117, 141, 151, 155, 162
Mornstein	69
Mrkvička, Otakar	136, 137
Mrštík, František	75, 76
Mussert, Anton Adriaan	188
Myron, Jiří	76, 124, 125, 177

N

Nádeníček, Jakub	141
Neděla	158
Nejedlý, Vilém	150, 151
Němec	118
Němec, Josef	166
Neshyba, Čeněk	50, 62, 146–149

Neumanová, Jarmila (roz. Kindlová)	147, 148
Neurath, Konstantin von	61
Neuwirth	158
Nevlud, Vojtěch	132
Nezval, Vítězslav	158
Nietzsche, Friedrich	159
Novák, Ladislav	74, 75, 77–79, 118, 126, 157
Novák, Rudolf	31, 152, 161, 165, 168, 169, 171

O

Obrouček	171
Obruča, Ladislav	75–78, 118, 122, 132, 125–127, 177, 179
Olbracht, Ivan	158
Olšovský, František	78
Ondráček, Jaroslav	131, 139, 140
Ondráčková-Šelepová, Mileva	139, 140
Opluštil, Josef	141
Osuský, Štefan	93–95
Osvald	158
Ouředníček	171
Outrata, Edvard	73

P

Pagnacco	117
Papežová, Marie	90
Parker	91

Pasák, Tomáš	11, 22, 32, 24, 25, 58, 81, 88, 89, 120
Paulus, František	24, 89, 92, 94
Pavlica	75, 119, 179
Pavlik, Josef	116, 137, 141, 179
Pelíšek, Alois	36
Pelíšek, Alois ml.	36
Pelíšek, Jaroslav	12–15, 24, 26, 31, 35, 36, 38–41, 44–46, 57, 63–69, 71, 72, 74, 80– 82, 86–90, 100–106, 113–115, 117, 127– 133, 136, 138–140, 144, 145, 154, 155, 157, 163–165, 171– 175, 177, 178–183, 187, 189–191, 193
Pelíšek, Miroslav	45
Pelíšková, Božena (roz. Stašová)	45, 174, 179
Pelíšková, Františka (roz. Poláková)	36
Pelíšková, Helena (roz. Dostálová)	44
Pergl, Gustav	101
Peroutka, Ferdinand	62, 87, 135, 136
Peřina	129, 174
Pétain, Henri Philippe	19
Petrovický, František	150, 151
Pilz, Jaroslav	109, 116
Píša, Arnošt	158
Píšek, František	136, 139, 142, 143, 176, 179, 192

Pišťelák, Bohumil	43, 49, 51, 54, 56, 61, 62, 70, 85, 139, 145, 146, 148, 149, 167	Rozehnal, Ladislav	158
Pišťelák, Karel	146	Rozner, Vojtěch	73, 141, 179
Pišťeláková, J.	49	Rudl, Franz Friedrich	104, 106, 111
Pivoň, František	137	Rudolf, Josef	38, 49–51, 62, 71, 146, 147
Plšková-Tauberová	143	Ruml, Václav	78, 132, 124–126, 177
Polák, Josef	36	Rumler, Josef	134
Preiss, Jaroslav	29	Růžicka	158
Prochaska	135	Ryba, Vladimír	24, 25, 31, 85, 88, 89, 101, 165
Prokop, František Josef	26, 31,	Rys-Rozsévač, Jan	113
Prokůpek, Václav	158		
Prudky	109	Ř	
Pumpř, Tomáš	171	Řezáč, Václav	138, 139
Q		S	
Quisling, Vidkun	188	Sadecká, Eva	150
		Sach, Vladimír	72, 116, 179
R		Sedláček, Alfons	101
Reis, Karel	157, 172, 173, 175, 178, 190	Sekora, Ondřej	136
Rejzek, Jaroslav	135, 136, 137, 138	Schaber, Wiel	48
Rewentlow, Wolf von	48	Scheinost, Jan	26, 31, 83, 96, 99
Režný, Karel	24, 89	Schestak	118
Richter, Erich	110	Schetke, Richard	112, 168
Richter, Erwin	72, 115, 116, 133	Schmid, Josef	44, 45, 65, 68, 114, 128, 131
Richter, Wilhelm	110	Schmoranz, Zdeněk	24
Rommel, Erwin	152	Schneider	92
Roosevelt, Franklin Delano	156	Schubert, Erich	87, 113
Rosenberg, Alfred	53	Schustala, Karel	50, 61
Rosignal, Norbert	118, 119	Schwabe, Karl	59, 109, 146, 159

Siebr	35
Siebrová, Ema (rpz. Hloužková)	35
Sís, Vladimír	24
Skotal, Oldřich	146
Skřivan, Josef	158–60
Skřivanová	159
Sládek, Josef	166
Slezák, Ludvík	129, 175
Smetáček, Zdeněk	136
Smolka, Josef	148
Smutník	59, 108
Sofková	146
Söhnel, Artur	24, 81, 110
Spáčil, Josef	130–132, 174, 179
Stalin, Josif Vissarionovič	156
Stejskal, Tomáš	171
Stoupal, Viktor	55, 158
Straka, František	165
Stránští	115
Strejc, Karel	145
Strojil, Vladimír	175
Stříbrný, Jiří	149, 152
Stříbrný, Jiří ml.	112, 150–152
Suchánek	102
Süss, Leoš	87, 177, 179
Sviták, Jan	110
Svoboda, František	168
Svoboda, Jindřich	168

Š

Šafránek, Zdeněk	151, 152
Šelepa, František	136, 137, 139, 140, 157
Šelepová	139, 140
Šerý	157
Šimčík	129
Šlégl, Čeněk	110
Šourek, Emil	26, 31, 166, 169
Šrámek, Jan	94
Štancl, Otto	50, 53–55, 60
Štefl	50
Šťastný, Antonín	58
Švabinský, Max	83, 84

T

Taudt, Ewald	109, 112
Teuner, František	102, 105, 106, 110
Tezlaw	48
Tomeš, Karel	158
Toušek, František	158
Traub, Hugo	158
Trávníček, František	139
Treml, Franz	110
Tržický, František	166
Tuček, Josef	35
Tučková, Františka (roz. Hloužková)	35
Tumpach, František	50, 146
Tymeš, František	69

U

Uher, Lubomír	141
Úlehla, Vladimír	136, 158
Ullmann	48
Urbánek	114

V

Vachková, Marie	44
Vajtauer, Emanuel	25, 31, 85, 87, 142, 154
Vala, Jaromír	55, 58
Valenta, Edvard	43, 135, 137
Vaňhara, Josef	64, 65, 221
Vavrečka, Hugo	64
Veselý	90, 119, 179
Vevoda	70
Viest, Rudolf	96, 98
Vichr, Konrád	158
Víšek, Václav	151
Vlček	174
Volín, František	39
Vrba, Jan	26, 31

W

Weithofer, Ernst	93, 95, 101, 108, 109, 117, 168, 172, 176
Werner, Karel	19, 20, 25, 31, 83–86, 88, 96–98, 101, 102, 105, 106, 149, 171
Wessely, Rudolf	112, 115–117, 133, 134, 137, 140–142, 144, 176

Wolf, Martin Paul 24, 86, 97, 117, 131

Wolmar,
Wolfgang

Wolfram von 24, 61, 64, 81, 82–87, 93,
102, 102, 105, 109– 111,
113, 116, 117, 120, 141, 172,
175, 176

Z

Zábělková	175
Zachová, Antonie (roz. Bohuslavová)	90
Zankl, Anton	151
Zavoral, Metod	29
Zavřel, František	110, 159
Zavřel, Jiří	101
Zeman, Leopold	12–15, 26, 31, 35, 36, 38, 39, 42–44, 48, 49– 54, 57, 66, 69– 74, 80– 82, 87, 91, 92, 105, 107, 109–118, 133– 145, 152, 154, 155, 157, 164, 165, 171, 172, 175–180, 182, 187, 189–193
Zeman, Leopold st.	35
Zemanová, Irena (roz. Horáková)	43
Zevl, Jaroslav	90
Zieris, Karel František	91
Zwick	172
Žďárek, Josef	152
Žitný, Jindřich	149

PRAMENY A LITERATURA

ANOTACE / SUMMARY

PRAMENY A LITERATURA

PRAMENY

Archivní prameny

Národní archiv (dále NA), Praha, fond (f.) Národní soud, TNS (Trestní Národní soud) 5/47.

Národní archiv (dále NA), Praha, fond (f.) Národní soud, TNS (Trestní Národní soud) 6/47.

Publikované archivní prameny

Drtina, Prokop: *Na soudu národa. Tři projevy ministra spravedlnosti Dr. Prokopa Drtiny o činnosti mimořádných lidových soudů a Národního soudu.* Ministerstvo spravedlnosti, Praha 1947.

Gebhart, Jan – Köpplová, Barbara – Kryšpínová, Jitka a kol.: *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava.* Karolinum, Praha 2010.

Jech, Karel – Kaplan, Karel (eds.): *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945. Dokumenty.* Sv. 1. Doplněk, Praha 1995.

Jech, Karel – Kaplan, Karel (eds.): *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945. Dokumenty.* Sv. 2. Doplněk, Praha 1995.

Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Kryšpínová, Jitka: *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara. Stenografické zápisy Antonína Fingera z protektorátních tiskových porad 1939–1941.* Karolinum, Praha 2003.

Tištěná média

Lidové noviny. 1942.

Moravská orlice. 1940–1941.

Práce. 1947.

Rovnost. 1947.

Svobodné noviny. 1947.

Dobová propagandistická literatura

Čeští novináři na Východě. Kyjev – Charkov – Oděsa – Krym. Orbis, Praha 1942.

Dietrich, Otto: *Duchovní základy nové Evropy.* Orbis, Praha 1941.

Fiala, Václav: *Poražená Francie.* Orbis, Praha 1940.

Kožíšek, Antonín J.: *Moře bídy. Se 179 původními snímky autorovými.* Orbis, Praha 1942.

Kožíšek, Antonín J.: *Španělsko krví zbrocené. Poznámky reportéra.* Občanská tiskárna, Brno 1937.

Kožíšek, Antonín J.: *Zakrvácené arény. Španělské reportáže.* Občanská tiskárna, Brno 1938.

Kožíšek, Antonín J. – Pelíšek, Jaroslav: *Sever dnes.* Orbis, Praha 1941.

Pelíšek, Jaroslav: *Cizí svět. Reportáž z Ukrajiny a Krymu.* Tisk, Zlín 1943.

Scheinost, Jan – Kožíšek, Antonín J. – Werner, Karel: *Banská Bystrica. S předmluvou Emanuela Moravce.* Orbis, Praha 1945.

Wolmar, Wolfgang Wolfram von: *Němec o českých problémech.* Orbis, Praha 1941.

Memoárová literatura

Černý, Václav: *Křik Koruny české. Paměti 1938–1945. Náš kulturní odboj za války.* Atlantis, Brno 1992.

Dolejší, Vojtěch: *Noviny a novináři. Z poznámek a vzpomínek.* Nakladatelství politické literatury, Praha 1963.

Drtina, Prokop: *Československo můj osud.* Melantrich, Praha 1991–1992.

Golombek, Bedřich: *Co nebude v dějepise.* Průboj – Karel Smolka, Brno 1945.

Pilz, Jaroslav: *Národní 9.* Československý spisovatel, Praha 1969.

Vaňhara, Josef: *Příběh jednoho muže a jednoho města.* Odbor školství a kultury Úřadu města Zlína/Česká pojišťovna a. s., Zlín 1994.

LITERATURA

Biografie, bibliografie a slovníky

Pasák, Tomáš: *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945.* Univerzita Karlova, Praha 1980.

Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945. UK v Praze, FSV/ Matfyzpress, Praha 2007.

Vopravil, Jaroslav: *Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře (anagramů, kryptonymů, značek, jmen původních, přijatých, dvojitých, polatinštělých atd.).* Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1973.

Vykoupil, Libor: *Slovník českých dějin.* Julius Zirkus, Brno 2000.

Odborná literatura

Bareš, Arnošt – Pasák, Tomáš: Odbojová organizace Zdeňka Schmoranze v roce 1939. In: *Historie a vojenství*, 6/1968, s. 1003–1033.

Bartoš, Josef – Trapl, Miloš: *Dějiny Moravy. Díl 4. Svobodný stát a okupace*. Muzejní a vlastivědná společnost, Brno 2004.

Bauer, František: České noviny za války. In: *Šest let okupace Prahy*. Orbis, Praha 1946, s. 71–80.

Bednařík, Petr – Jirák, Jan – Köpplová, Barbara: *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*. Grada Publishing, Praha 2011.

Beránková, Milena – Křivánková, Alena – Ruttkay, Fraňo: *Dějiny československé žurnalistiky. III. díl. Český a slovenský tisk v letech 1918–1944*. Novinář, Praha 1988.

Borovička, Michael: *Kolaboranti. 1939–1945*. Paseka, Praha – Litomyšl 2007.

Brabec, Jiří: Protektorátní kultura pod tlakem kolaborantských projektů (1941–1945). In: *Soudobé dějiny*. IX/3–4. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2002, s. 412–428.

Brandes, Detlef: *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945*. Prostor, Praha 1999.

Brandes, Detlef: Kolaborace v protektorátu Čechy a Morava. In: *Dějiny a současnost*, 16/1994, č. 1, s. 25–29.

Brandes, Detlef: Vyčkávání, aktivismus, zrada. Obraz kolaborace v „Protektorátu Čechy a Morava“ v české historiografii od roku 1989. In: Cornelissen, Christoph – Holec, Roman – Pešek, Jiří (eds.): *Diktatura – válka – vyhnání. Kultyry vzpomínání v českém, slovenském a německém prostředí od roku 1945*. Albis international, Ústí n. Labem 2007, s. 91–137.

Burrin, Philippe: *France under the Germans. Collaboration and Compromise*. The New Press, New York 1998.

Cebe, Jan: Vladimír Krychtálek – osud neslavně slavného novináře. In: Groman, Martin – Karfík, Vladimír: *Ztracení v davu. Osudy novinářů ve 20. století*. Matfyzpress, Praha 2005, s. 97–143.

Cebe, Jan – Končelík, Jakub: Novinářský aktivismus. Protektorátní kolaborantská žurnalistika a její hlavní představitelé z řad šéfredaktorů českého legálního tisku. In: *Sborník Národního muzea v Praze. Acta Musei Nationalis Pragae. Řada C – Literární historie*. R. 53, 2008, č. 1–4, s. 39–48.

Čelovský, Bořivoj: *Strážce nové Evropy. Prapodivná kariéra novináře Emanuela Vajtauera*. Tilia, Šenov u Ostravy 2002.

Doležal, Jiří: *Česká kultura za protektorátu. Školství, písemnictví, kinematografie*. Národní filmový archiv, Praha 1996.

Fusek, Jaroslav: *Provinění proti národní cti*. Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, Praha 1946.

Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Dramatické i všední dny protektorátu*. Themis, Praha 1996.

Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV.a. 1938–1945*. Paseka, Praha – Litomyšl 2007.

Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV.b. 1938–1945*. Paseka, Praha – Litomyšl 2007.

Gregorovič, Miroslav: *Kapitoly o českém fašismu. Fašismus jako měřítko politické dezorientace. Legenda a skutečnost*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1995.

Hrbek, Jaroslav: Emanuel Moravec aneb konstrukce a skutečnost. In: *Dějiny a současnost*, 11/1969, č. 5, s. 39–42.

Jackson, Julian: *Francie v temných letech 1940–1944*. BB/art s. r. o., Praha 2006.

Jaspers, Karl: *Otázka viny. Příspěvek k německé otázce*. Mladá fronta, Praha 1991.

Kokoška, Stanislav: Odboj, kolaborace, přizpůsobení... Několik poznámek k výzkumu české protektorátní společnosti. In: *Soudobé dějiny. Odboj, kolaborace, přizpůsobení*. XVII/1–2. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2010, s. 9–30.

Končelík, Jakub – Cebe, Jan – Köpplová, Barbara: Řízení tisku v letech 1939–1945. Analýza protektorátních tiskových porad. In: *Mediální studia 3*. Českomoravský novinář, Praha 2007, s. 272–291.

Končelík, Jakub – Večeřa, Pavel – Orság, Petr: *Dějiny českých médií 20. století*. Portál, Praha 2010.

Kováč, Dušan: *Dějiny Slovenska*. NLN, Praha 1998.

Köpplová, Barbara: Der Neue Tag – jeden z konců německého tisku v Čechách a na Moravě. In: *Sborník Národního muzea v Praze. Acta Musei Nationalis Pragae. Řada C – Literární historie*. R. 57, 2012, č. 4, s. 31–35.

Kučera, Jaroslav – Zimmermann, Volker: Ke stavu českého výzkumu nacistické okupační politiky v Čechách a na Moravě. Několik úvah u příležitosti vydání jedné standardní publikace. In: *Soudobé dějiny*. XVI/1. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2009, s. 112–130.

Maršálek, Pavel: *Protektorát Čechy a Morava. Státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939–1945*. Karolinum, Praha 2002.

Pašák, Tomáš: *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Práh, Praha 1999.

Pašák, Tomáš: Generál Alois Eliáš a problémy kolaborace. In: *Dějiny a současnost*, 10/1968, č. 6, s. 33–37.

Pašák, Tomáš: *JUDr. Emil Hácha (1938–1945)*. Horizont, Praha 1997.

Pasák, Tomáš: K problematice české kolaborace a fašismu za druhé světové války. In: *Príspevky k dejinám fašizmu v Československu a Maďarsku*, Bratislava 1969, s. 129–156.

Pasák, Tomáš: *Pod ochranou říše*. Práh, Praha 1998.

Pasák, Tomáš: Problematika protektorátního tisku a formování tzv. skupiny aktivistických novinářů na počátku okupace. In: *Príspevky k dejinám KSČ*, 1/1967, s. 51–80.

Pernes, Jiří: *Až na dno zrady. Emanuel Moravec*. Themis, Praha 1997.

Pernes, Jiří: *Svět Lidových novin 1893–1993. Stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politiky*. Lidové noviny, Praha 1993.

Röhr, Werner: Kollaboration: Sachverhalt und Begriff. Methodische Überlegungen auf der Grundlage vergleichender Forschungen zur Okkupationspolitik der Achsenmächte im Zweiten Weltkrieg. In: Tauber, Joachim (ed.): „Kollaboration“ in Nordosteuropa. *Erscheinungsformen und Deutungen im 20. Jahrhundert*. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2006, s. 21–39.

Tauber, Joachim: „Kollaboration“ in Nordosteuropa. Erscheinungsformen und Deutungen im 20. Jahrhundert. In: Tauber, Joachim (ed.): „Kollaboration“ in Nordosteuropa. *Erscheinungsformen und Deutungen im 20. Jahrhundert*. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2006, s. 11–18.

Tesař, Jan: Emanuel Moravec aneb logika realismu. In: *Dějiny a současnost*, 11/1969, č. 1, s. 20–27.

Tesař, Jan: *Mnichovský komplex. Jeho příčiny a důsledky*. Prostor, Praha 2000.

Tesař, Jan: Účtování s ďáblem. In: *Dějiny a současnost*, 11/1969, č. 5, s. 42–45.

Tesař, Jan: „Záchrana národa“ a kolaborace. In: *Dějiny a současnost*, 10/1968, č. 5, s. 5–9.

Tomášek, Dušan: *Konfidenti*. Orbis, Praha 1991.

Tomášek, Dušan – Kvaček, Robert: *Causa Emil Hácha*. Themis, Praha 1995.

Tomášek, Dušan – Kvaček, Robert: *Obžalována je vláda*. Themis, Praha 1999.

Večeřa, Pavel: Geneze jednoho kolaboranta. Novinář František Josef Prokop a jeho role při medializaci soudního procesu s generálem Aloisem Eliášem. In: *Soudobé dějiny. Odboj, kolaborace, přizpůsobení*. XVII/1–2. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2010, s. 82–120.

Večeřa, Pavel: „Hledme si podle nových hodnot zařizovat život.“ (Žurnalistická sebereflexe vlastní profese na stránkách vybraného protektorátního tisku). In: Kouba, Miroslav – Magincová, Dagmar – Říha, Ivo (edd.): *Kontexty propagandy*. Univerzita Pardubice, Pardubice 2012, s. 266–274.

Večeřa, Pavel: Jan Scheinost – prominentní katolický novinář před Národním soudem. In: Marek, Pavel – Hanuš, Jiří (eds.): *Osobnost v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*. CDK, Brno 2006, s. 487–502.

Večeřa, Pavel: Ošemetné Scylly a zrádné Charybdy protektorátních novinářů. K projevům pasivní rezistence a kolaborace na stránkách českých tištěných médií za německé okupace (1939–1945). In: *Mediální studia* 3. Českomoravský novinář, Praha 2007, s. 252–271.

Večeřa, Pavel: Ve jménu přežití národa. Kultura mezi pasivní rezistencí a kolaborací v kontextu denních tištěných médií protektorátu. In: Magincová, Dagmar (ed.): *O protektorátu v sociokulturních souvislostech*. Pavel Mervart, Červený Kostelec 2011, s. 13–29.

Winock, Michel (Jean-Pierre Azéma, Pierre Birnbaum, Pierre Milza, Pascal Perrineau, Christophe Prochasson, Jean-Pierre Rioux): *Historie extrémní pravice ve Francii*. Academia, Praha 1998.

Disertační, diplomové a bakalářské práce

Havlík, Vratislav: *Ostravský novinář Jan Hloužek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2010.

Kůrková, Vendula: *Novinář A. J. Kožíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2011.

Mašek, Miroslav: *Zlínský novinářský aktivista Jaroslav Pelíšek před Národním soudem*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2009.

Miessler, Jan: *Leopold Zeman, šéfredaktor Lidových novin 1941–1945*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2004.

Mrázová, Anna: *Korespondence redaktorů Lidových novin Františka Šelepý s Eduardem Bassem v polovině 30. let 20. století*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2011.

Spáčilová, Kristýna: *Karl Schwabe a jeho úloha 15. března 1939*. Bakalářská diplomová práce, FF MU, Brno 2009.

Svítková, Pavla: *Sociální a profesní východiska vybraných novinářů postavených před Národní soud*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2012.

Večeřa, Pavel: *Obraz Lidových novin, Venkova a Národní práce v období existence Protektorátu Čechy a Morava*. Disertační práce. FSS MU, Brno 2001.

INTERNETOVÉ ZDROJE

http://www.snk.sk/swift_data/source/casopis_kniznica/2004/oktober/478.pdf

ANOTACE

Publikace přibližuje osudy několika novinářů (A. J. Kožíšek, J. Pelíšek, L. Zeman, J. Hloužek) působících na Moravě, kteří v době protektorátu Čechy a Morava (1939 až 1945) spojili svou kariéru s okupační mocí. Vybranou skupinu žurnalistů charakterizuje skutečnost, že všichni byli po skončení druhé světové války postaveni před Národní soud a odsouzeni k různým trestům za činy spáchané v době nacistické okupace. Studie se zabývá jejich sociálním původem, vzděláním, politickými preferencemi a profesní dráhou před okupací a hlavně během ní, především ale motivacemi, jež je vedly k tomu, že zaujali význačné postavení v protektorátních tištěných médiích. Text přitom diferencuje mezi jednáním zkoumané skupiny novinářů, jež má kolaborační povahu, a postupy, které lze již označit za zradu.

KLÍČOVÁ SLOVA

- protektorát Čechy a Morava
- protektorátní tištěná média
- kolaborace
- zrada
- retribuce

PhDr. Pavel Večeřa, Ph.D. působí jako odborný asistent na Katedře mediálních studií a žurnalistiky Fakulty sociálních studií, kde se věnuje dějinám médií. V jejich rámci se specializuje na problematiku tištěných médií v protektorátu Čechy a Morava.

SUMMARY

Life and career paths of four journalists from Moravia (A. J. Kožíšek, J. Pelíšek, L. Zeman and J. Hloužek) who were tried by the National Court in 1947, differed in the degree of their cooperation with the occupiers as well as the nature of their actions during the Protectorate era. All four were collaborators, but only Kožíšek was at the same time a traitor and informer.

The difference between collaboration and treason is apparent in the case of **Antonín J. Kožíšek** (Moravská orlice; Moravské noviny; Polední list). He did not formally become a national of the German Reich, but associated with Germans without any regard for his own nation. His collaboration interconnected with a treason most probably already when he helped the Germans to discover the “emigrant archive” in Paris in summer 1940, but for sure when he pointed out documents of the rebels during the Slovak National Uprising (SNP) in 1944.

Kožíšek's role as a traitor corresponded with the type of his collaboration: *activism*.

He was actively collaborating with the Germans, not only passively following the orders as it was typical for Pelíšek, Zeman and Hloužek. Whenever he could show his active support for Germans, Kožíšek tried to draw attention to himself.

Besides, Kožíšek was an informer, an outright representative of media denunciation, as it was practiced in the occupying and at the same time totalitarian regime of the Protectorate, taking advantage of the vices of the interwar “revolver journalism”.

Kožíšek was an overly eager and ambitious impostor tending towards fraudulent conduct who longed for the sunny side, which eventually led to his collaboration, treason and informing. He was a distinctive highly selfish egoist ready to seize any chance for advancement, hungry for power and pathologically craving fame.

Due to his treason, *activism* and informing, Kožíšek appears to be almost a demonic apparition of the Moravian Protectorate journalism scene. Actually he was just a morally unscrupulous person and professionally barely mediocre journalist of only regional significance who longed to write big newspaper reports from places that moved heaven and earth.

Kožíšek's colleagues Pelíšek, Zeman and Hloužek, on the other hand, were conformist collaborators, not very active, barely ever initiative, docilely, but not inventively obeying orders of the puppet-operators at the respective press offices. They did not invest much effort into their work, nor did they identify with the occupiers; they only associated with them superficially and opportunistically.

Jaroslav Pelíšek (Zlín's Tisk) was a talented and promising graduate of the Baťa school from a very poor family, not very well educated, but extremely ambitious; he was a man for whom Alpha and Omega was his career and the material security

resulting from it. He was the type of person used to obeying his superiors, but only when he could benefit from it. His endeavor to excel had a share in his collaboration. A positive factor was a certain kind of patriotism: mainly towards the end of the war, he was willing to take risks, and according to some testimonies, he even supported the resistance movement.

Leopold Zeman (Lidové noviny) also belongs to the group of opportunistically thinking *conformist collaborators*. The main factor that needs to be understood in connection with him is his fear, mainly fear of Gestapo, which formed this educated, rational, withdrawn and nervous man. His actions were influenced by his fear mixed with desire to compensate for his inferiority complex. At the same time, it is possible to notice his altruistic motivation for collaboration, since he protected some of his subordinate employees. An unquestionably positive feature of his work in the Protectorate's newspaper Lidové noviny was the fact that he prevented *activist collaborators* from asserting themselves in the newspaper.

Jan Hloužek (Ostrava's Národní práce) was mostly a marginal figure due to the regional character of his work and the short time period he worked as the editor in chief (1943–1944). He was undoubtedly disillusioned by the First Czechoslovak Republic, and most probably haunted by feelings of being professionally undervalued. Most probably, his collaboration was mainly a defensive stance. Although he was not fond of most of his coworkers, some altruism was apparent in his understanding of his engagement as a certain kind of self-sacrifice on behalf of younger journalists. Hloužek's collaboration belonged to the most moderate in the context of *collaboration conformism*.

All four journalists from Moravia who appeared in front of the National Court were collaborators: Pelíšek, Zeman and Hloužek were *conformists*, Kožíšek was an *activist* as well as a traitor and informer. The actions of these men during the Protectorate were not comparable – such all-embracing terms as collaboration and collaborator should not conceal these differences. Therefore it is necessary to differentiate between these terms, mainly from the functional perspective (*activist* as opposed to *conformist collaboration*) and from the perspective of motivation for the collaboration (egoist vs. altruistic, ideologically-political, social, economic or other motivation). For the understanding of their different roles it is important to revive and in a certain way also restore the term treason as opposed to collaboration.

KEYWORDS

■ Protectorate of Bohemia and Moravia ■ printed media in the Protectorate ■ collaboration ■ treason – retribution

PhDr. Pavel Večeřa, Ph.D. works as an assistant professor at the Department of Media Studies and Journalism of the Faculty of Social Studies in the field of media history. Within this field, he specializes on printed media in the Protectorate of Bohemia and Moravia.

„Edice: Media“

**Žurnalisté mezi zradou a kolaborací.
Moravská novinářská kolaborace před Národním soudem**

PhDr. Pavel Večeřa, Ph.D.

Tato publikace vznikla v rámci projektu OP VK s názvem
„Internacionalizace, inovace, praxe: sociálně-vědní vzdělávání pro 21. století“
s registračním číslem CZ.1.07/2.2.00/28.0225.

Vydala Masarykova univerzita v roce 2014

Odborně posoudil: PhDr. Jakub Končelík, Ph.D.

Jazyková redakce: Mgr. Radovan Plášek

Grafická úprava a sazba: Bc. Pavlína Suchánková

Vydání první, 2014

Náklad ? výtisků

Tisk: ?

ISBN 978-80-210-7506-1

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

**muni
PRESS**

ISBN 978-80-210-7506-1

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ